

Hans Xristian Andersen

Nağıllar

Hans Xristian Andersen

NAĞILLAR

Məşhur Danimarka yazıçısı Hans Xristian Andersenin bütün dünyada şöhrət qazanmış ecazkar nağılları, sehrli rəvayətləri və hekayələri indi də uşaqlar tərəfindən çox maraqla oxunur. Andersenin təsvir etdiyi qəhrəmanlar sevilməyə və təqlid edilməyə bütünlüklə layiqdirlər. Oxucu bu surətlərdən çox şey öyrənə bilər. O, bütün əsərlərində qoçaqlığı, cəsarətliliyi, igidliyi təlqin edir, insana bəd-bəxtlik gətirən bütün şər qüvvələrə qarşı isə dərin nifrət hissi oyadır.

Az 2

Hans Xristian Andersen
NAĞILLAR
Bakı, Qanun Nəşriyyatı,
“Əli və Nino” Nəşriyyatı, 2011.
296 səhifə. 1000 tiraj.

Tərcümə edənlər:

Mikayıl Rzaquluzadə	(5-151 səh.)
Cabbar Məcnunbəyov	(152-235 səh.)
Səkinə Hüseynova	(236-284 səh.)
Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev	(285-294 səh.)

ISBN 978-9952-26-236-0

© Qanun Nəşriyyatı, 2011
© “Əli və Nino” Nəşriyyatı, 2011
© “Gənclik”, 1985

Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., II Alətava 9.
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212 42 37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az

“Əli və Nino” Nəşriyyatı
Bakı, Azərbaycan
Z. Tağıyev, 19.
Tel.: (+994 12) 493 04 12
e-mail: info@alinino.az
www.alinino.az

QAR KRALİÇA

BİRİNCİ NAĞIL GÜZGÜ VƏ ONUN QIRINTILARI

Hə, başlayaq! Nağılın axırına yetişdikdə indi bildiyimizdən daha çox biləcəyik. Biri vardı, biri yoxdu, lap şeytan kimi yaman acıqlı bir div vardı! Bir dəfə onun kefi yaman kök idi; çünki bir güzgü qayırmışdı, bütün xeyirli və gözəl şeylər güzgüyə düşdükdə, demək olar ki, tamam yoxa çıxırdı, amma bütün pis və kifir şeylər tərsinə, daha da artıq gözə çarpır, daha da iyrənc görünürdü. Ən gözəl axar-baxarlı yerlər bu güzgüdə qaynayıb bir-birinə qarışmış ispanaq horrası kimi, ən gözəl insanlar isə, kifir görünürdülər. Ya da adama elə gəlirdi ki, bu adamlar başaşağı durublar, qarınları isə yerli-dibli yoxdur! Bu güzgüdə adamların üzləri o qədər dəyişib kifirləşirdi ki, onları tanımaq olmurdu. Əgər bir adamın üzündə tək bircə çil varsa, yayılıb onun bütün burnunu və yanağını basmış kimi görünürdü. Bütün bunlar divi yaxşıca əyləndirirdi. Bir adamın ağılna xeyirli, faydalı bir fikir gəldikdə, güzgü haman saat ağız-burnunu əyirdi. Div də qəribə güzgüsündən o qədər xoşlanırdı ki, qəh-qəhə ilə gülməkdən özünü saxlaya bilmirdi.

Divin məktəbi də var idi, – onun şagirdləri bu güzgüdən bir möcüzə kimi danışdılar.

Onlar deyirdilər:

– Ancaq indi insanları, həm də bütün dünyanı əslində olduğu kimi görmək mümkündür!

Onlar bu güzgünü götürüb, bütün dünyanı gəzməyə başladılar. Bir azdan sonra heç elə bil ölkə, heç elə bir adam qalmadı ki, onlar kifirləşmiş halda güzgüyə düşməmiş olsunlar. Axırda divin şagirdləri istədilər ki, göyə uçalıb mələkləri də, uca tanrını da lağa qoyub gülsünlər. Onlar nə qədər çox yüksəyə qalxırdılarsa, güzgü də o qədər çox əzilib-büzülməyə və ağız-burnunu əyməyə başlayırdı, – belə ki, onu əldə tutub saxlamaq çətin olurdu. Divin şagirdləri getdikcə daha da yuxarı qalxır, allaha və mələklərə yaxınlaşırdılar; amma birdən güzgü elə əyilib titrədi ki, onların əlindən çıxıb yerə düşdü və çilik-çilik oldu. O, milyonlarla, milyardlarla saysız-hesabsız xırdaca qırıntılara çevrildi və qırıntılar güzgünün özündən çox-çox artıq zərər verdi. Onun toz kimi bəzi xırdaca qırıntıları dünyanın üzünə yayılıb, hərdən elə olurdu ki, adamların gözüne düşüb orada qalırdı. Onda gözüne güzgü qırıntısı düşmüş adam hər bir şeyi tərsinə görməyə başlayır, ya da hər şeydə onun yalnız pis tərəflərini görürdü, çünki hər bir qırıntıda bütöv güzgünün bütün xüsusiyyətləri qalmışdı. Bu güzgü qırıntıları bəzi adamların düz ürəyinə gedib çıxırdı, – bu da hər şeydən pis idi, onda adamın ürəyi bir parça buza dönürdü. Bu qırıntıların arasında hərdən eləsi də olurdu ki, onları pəncərənin gözüne salmaq mümkün idi, amma belə «şüşə» salınmış pəncərədən adam gərək öz yaxın dostlarına baxmayaydı. Güzgünün bəzi qırıntıları eynəklərə salınmışdı. Adam-

lar şeyləri yaxşı görmək və onlar barəsində düzgün düşünmək üçün belə eynəyi taxan kimi onların başlarına bəla gəlirdi. Xəbis div isə, buna sevinir və qarnına sancı dolana qədər qəhqəhə ilə gülürdü; elə bil ki, onu qıdıqlayırdılar. Güzgünün qırıntılarından çoxu dünya üzərində hələ də uçuşmaqda idi. İndi gəlin onlar barəsində nağıllara qulaq asaq.

İkinci nağıl OĞLAN VƏ QIZ

Bir böyük şəhərdə o qədər ev və adam var idi ki, hərə özü üçün xırdaca bağ salmağa bir yer ayıra bilmirdi, buna görə də çox adam dibçəklərdə otaq çiçəkləri saxlamalı olurdu. Həmənlər bu şəhərdə iki yoxsul uşaq yaşayırdı. Amma onların bağçaları gül dibçəyindən bir azca böyük idi. Uşaqlar bir-birilə qohum deyildilər, amma bir-birini bacı-qardaş kimi sevirdilər.

Bu uşaqların ata-anaları bir-birilə qonşu evlərin lap yuxarısında, çardaqda olurdular, evlər o qədər yaxın idi ki, onların damları, demək olar ki, bir-birinə toxunurdu. Bir ailənin pəncərələri o biri ailənin pəncərələrinə baxırdı. Pəncərələrin altında isə, hər iki evin divarı boyunca novça uzanırdı. Beləliklə, üzbəüz yaşayan qonşuların evinə getmək üçün həmin novçanın üstündən addamaq kifayət idi.

Hər iki ailə özü üçün yekə bir taxta qutu tapıb, bunların içində şorbaya tökməyə noxud və göyərti becərirdi. Bundan başqa hər qutuda xırdaca bir qızılgül kolu da bitmirdi. Bu kollar çox gözəl qol-budaq atmışdı. Bir dəfə uşaqların ata-anaları belə qərara gəldilər ki, hər iki qutunu novçanın birinə

qoysunlar. Onda bir ailənin pəncərəsindən o birinin pərcərəsinə iki cərgə çiçək ləki uzanmış kimi olurdu. Noxudun bu daqları isə, bir-birinə sarmaşib, pəncərələrin dövrəsinə haşiyə çəkən kimi olurdu, elə bil ki, yarpaqlardan və çiçəklərdən zəfər taqları düzəldilmişdi. Qutular çox hündür idi və uşaqları onların üstünə dırmaşib çıxmağa qoymurdular, amma ana-ataları oğlan ilə qıza bir-birinə skamyalarını qoyub oturmağa icazə verirdilər. Bir-birilə oynamaq onlar üçün nə qədər xoş idi!

Qışda onların bu xoş əyləncələri kəsilirdi, pəncərələr tez-tez buz dağlayırdı, amma uşaqlar mis pulları peçin üstündə qızdırıb, donmuş pəncərə şüşələrinə basırdılar, buz tezliklə əriyir, qərribə bir pəncərəcik əmələ gəlirdi. Bu pəncərəcik gipgirdə olurdu və buradan şən, mehriban bir göz görünürdü: beləliklə, oğlan ilə qız, yəni Kay ilə Gerda bir-birinə baxırdılar. Yayda onlar bir dəfə hoppanmaqla bir-birinin evinə gedə bilərdilər, amma qışda gərək əvvəlcə çox-çox pillələri aşağı enəydilər, sonra yenə həmin pillələri yuxarı çıxaydılar. Bayırda isə çovğun vıyıldaırdı.

Qoca nənə deyirdi ki:

– Bunlar vızıl-daşan ağ arılardır!

– Bəs onların da kraliçası varmı? – deyə oğlan soruşardı; o bilirdi ki, əsl arıların kraliçası olur.

– Var, – deyə nənə cavab verərdi. – Onların kraliçası qar komasının ən sıx yerindədir; ancaq o kraliça başqa qar dənələrindən böyükdür, özü də heç bir vaxt aşağıda çox qalmaz. Həmişə qalxıb qara buluda qayıtmağa tələsər. O, tez-tez şəhər küçələrində gecəyarısı uçur və pəncərələrdən baxır, onda pəncərələr çiçək kimi buz naxışları ilə örtülür.

– Görmüşük, görmüşük! – deyə uşaqlar cavab verərdilər və bütün bunların lap doğru olduğuna inanardılar.

– Bəs qar kraliça bura gəlib girə bilməzmi? – deyə bir dəfə qız soruşdu.

– Hünəri var gəlsin görüm! – deyə oğlan cavab verdi, – Mən onu isti sobanın üstündə oturdaram, həmin saat əriyər.

Nənə onun başını tumarlayıb söhbəti dəyişdirərdi.

Bir axşam Kay evlərinə qayıdıb, yatağına girmək üçün soyunmazdan əvvəl pəncərənin qabağındakı stula dırmaşdı və şüşədə, buzun əridiyi yerdə, həmin dəyirmi «pəncərəcikdən» bayıra baxmağa başladı. Bayırda qar dənələri uçuşurdu. Onların içərisindən çox iri bir qar dənəsi çiçək qutusunun kənarına düşdü və birdən böyüməyə başladı. O qədər böyüdü ki, axırda dönüb bir qadın oldu, bu qadın çox nazik bir tülə bürünmüşdü, bu tül elə bil milyonlarla qar ulduzcuqlardan hövrəlmişdü. Çox gözəl olan bu qadın başdan-ayağa qədər buzdan, gözqamaşdırıcı, parıldayan buzdan idi! Amma özü də canlı idi! Onun gözləri ulduz kimi parıldayırdı, amma bu gözlərdə nə istilik, nə də mehribanlıq vardı. Qar qadın oğlana başı və əliylə işarə edib öz yanına çağırırdı. Oğlan qorxub stuldan yerə hoppandı, pəncərənin qapısından isə, yekə quşabənzər bir şey ötüb keçdi.

Ertəsi gün bərk şaxta oldu, amma ondan sonra hava ilıqlaşdı, bir qədər keçdikdən sonra isə yaz gəldi. Günəş yeri isindirməyə başladı, otlar cücərdi, qaranquşlar pəncərələrin altında yuva qurmağa başladı, pəncərələr taybatay açıldı və uşaqlar yenə də yerdən xeyli hündür olan öz xırdaca bağçalarında oturmağa başladılar.

Həmin yay qızılgüllər çox yaraşılıq açıldı. Qız qızılgül barəsində bir dua əzbərləmişdi; bu duanı oxuya-oxuya o, öz

gülləri barəsində düşünürdü. Qız duanı oğlana da oxudu, oğlan da səsinə onun səsinə qoşdu:

Açıb qızılgüllər... gözəldir hər yan!

Olar körpə İsa bizlərə əyan!

Uşaqlar bir-birinin əlindən tutub duanı oxuyur, qızılgülləri öpür, günəşin rəngdən-rəngə çalan şövkünə tamaşa edib, onunla danışır dılar – onların gözüne bu parıltılar içində guya körpə İsa özü görünürdü. Bu il yay günləri nə gözəl idi, ətirli qızılgül kollarının altı nə yaxşı idi – elə bil ki, bu güllər heç bir vaxt solmayacaqdı!

Kay ilə Gerda oturub, heyvanların və quşların şəkilləri çəkilməmiş bir kitaba tamaşa edirdilər. Böyük qüllə saati beşi vurdu.

– Vay! – deyə birdən oğlaq qışqırdı. – Ürəyimi nə sancdı, gözümdə də nə isə düşdü!

Qız xırdaca qollarıyla onun boynunu qucaqladı, amma gözlərinə baxıb heç bir şey görmədi. Oğlan isə gözlərini tez-tez qırpır, tozu çıxarmağa çalışırdı.

– Yəqin özü çıxıb düşüb, – deyə axırda o dilləndi. Ancaq məsələ onda idi ki, həmin şey oğlanın gözündən çıxıb düşməmişdi. Həm də bu, sadəcə toz deyil, şeytanın güzgüsünün xırdaca bir qırıntısı idi; əlbəttə, bizim yadımızdadır ki, hər bir böyük və gözəl şey həmin güzgüyə düşdükdə xırdaca və pis görünürdü, bütün pis və xarab şeylər isə, daha xarab görünürdü; hər bir şeyin pis tərəfləri həmin saat adamın gözüne çarpırdı. Ay yazıq Kay! İndi onun ürəyi dönüb bir parça buz olacaqdı! Ağrı keçdi, amma qırıntı orada qaldı.

– Nə mızıldayırsan? – deyə o, Gerdadan soruşdu. – Ay hay! Sən indi nə kifirsən! Mənim heç yerim ağrımır!.. Tfu! –

deyə birdən o çığırdı. – Bu gülün içi qurdla doludur. Nə murdar güldür! O birinin isə saplağı lap əyridir. Kifir qutuların içindən aşağı sallanırlar, özləri də kifirdilər!

O, qutuya bir təpik vurdu və iki qızılgülü qoparıb atdı.

– Kay, sən nə edirsən? – deyə qız qışqırdı. Kay isə qızın qorxduğunu görüb, bir gül də qopardı və gözəl Gerdadan üz çevirib qaçaraq öz pəncərələrindən içəri girdi. O gündən sonra hər dəfə qız ona şəkilli kitab gətirdikdə, oğlan deyirdi ki, bu şəkillər ancaq südəmər körpələr üçün yaxşıdır. Hər dəfə nənə bir nağıl danışdıqda, Kay hər sözə bir qulp qoyardı. Sonra isə... iş o yerə gəlib çatdı ki, o nənəni cırmatmağa başladı: gözünə eynək taxıb, gizlincə nənənin dalınca düşür, onun yerisini və səsinə yamsılayırdı. Onun hərəkətləri nənəyə çox bənzəyirdi və adamlar gülüşürdülər. Bir azdan sonra oğlan bütün qonşuları da yamsılamağı öyrəndi. O, qonşuların bütün qəribəliklərini və nöqsanlarını lağa qoymağı lap yaxşı bacarırdı. Adamlar da deyirdilər:

– Bu oğlanın yaman başı var ha!

Bunların hamısının səbəbi o idi ki, güzgü qırıntısı onun gözünə, sonra isə ürəyinə düşmüşdü. Buna görə də o, hətta balaca Gerdanı da cırmadırdı. Qızcığaz isə onu lap ürəkdən sevirdi.

Özü də indi Kay başqa çür əylənirdi, elə bil ki, bunları qəsdən edirdi. Bir dəfə qışda qarlı bir gündə o, əlinə böyüdücü bir şüşə alıb Gerdanın yanına gəldi. Öz göy paltosunun ələyini yağın qarın altına tutub qıza dedi:

– Gerda, bir şüşədən bax!

Şüşənin altında qar dənələri əslində olduğundan çox-çox iri görünürdü və qəşəng cicəklərə, ya da onguşəli ulduzlara bənzəyirdi. Onlar çox gözəl idi.

– Görürsənmi nə qəşəngdir! – deyə Kay dilləndi. – Qar dənələri əsl çiçəklərdən çox-çox maraqlıdır! Bir gör nə düzgündürlər. Heç bir əyri xətt yoxdur! Eh gərək bunlar əriməyəydi!

Aradan bir az keçdikdən sonra, Kay, əllərində iri əlcəklər və çiyində xizəklər olduğu halda gəlib Gerdanın lap qulağına çığırdı:

– Mənə böyük meydanda başqa oğlanlarla oynamağa icazə veriblər! – deyə o qaçıb getdi.

Meydanda yığın-yığın uşaqlar oynayırdı. Cürətli olan uşaqlar kəndlilərin kirşələrindən tutub sürüşə-sürüşə xeyli uzağa gedirdilər. Uşaqlar şənlik içində idilər. Bu şənliyin lap qızgın vaxtında meydanda yekə, iri, ağ bir kirşə göründü. Kirşədə oturan adam tamam ağ xəz kürkə bürünmüş və başına ağ xəz papaq qoymuşdu. Kirşə, meydanda iki dövrə vurdu, Kay tez həmin kirşədən yapışib öz xizəklərini ona bənd etdi və sürüşə-sürüşə getdi. Böyük kirşə meydandan çaparaq keçdi və bir az sonra bir döngəyə döndü. Kirşədə oturan adam dönüb tanış bir adam kimi Kaya mehribanlıqla baş əydi. Kay bir neçə dəfə xizəyini kirşədən açmaq istədi, amma ağ kürklü minici ona baş əydi və Kay sürüşə-sürüşə onun dalınca sürətlə getdi. Budur, onlar şəhərin darvazasından çıxdılar. Birdən qar daha da bərk yağmağa başladı, belə ki, heç bir şey görmək olmurdu. Oğlan xizəyini kirşəyə bənd edən kəndiri açmaq istədi, amma elə bil xizək kirşəyə yapışmışdı və sürətlə onun dalınca sürüşüb gedirdi. Kay bərkdən çığırdı, amma eşidən olmadı. Qar bərk yağır, kirşə qar komalarına bata-bata, barıların və arxların üstündən hoppa-hoppa, çox bərk gedirdi. Kay bütün bədənini əsə-əsə “Ya ilahi!” duasını xumaq istəyirdi, amma ağına vurma cədvəlindən başqa bir şey gəlmirdi.

Qar dənələri getdikcə böyüyüb axırda yekə ağ toyuqlara döndü. Birdən-birə toyuqlar hərə bir tərəfə uçuşdular, böyük kirşə dayandı və onun içindən ucaboylu, qədd-qamətli, əy-nində kürk və başında papaq olan ağappaq bir qadın düşdü, onun üst-başını qar basmışdı. Bu qadın kraliça özü idi.

– Yaxşı gəzdik, ha! – deyə kraliça dilləndi. – Amma sən lap donubsan! Gəl, mənim ayı dərisindən tikilmiş kürkümün altına gir.

Kraliça oğlanı kirşəyə otuzdurub öz kürkünə bürüdü. Kay elə bil ki, qar komasının içinə batdı.

– Hələ də üşüyürsənmi? – deyə kraliça soruşdu və onun alnından öpdü.

Uf, onun öpüşü buzdan da soyuq idi, bu öpüş uşağın bə-dəninə işləyib lap ürəyinə qədər çatdı, ürəyi onsuz da yarıya qədər buz idi... Bir an Kaya elə gəldi ki, bu saat öləcək, amma birdən onun əhvalı yaxşılaşdı; hətta daha üşümürdü də.

– Bəs mənim xizəyim! Mənim xizəyimi unutma ha! – deyə oğlan tələsik səsləndi.

Onun xizəyini bir ağ toyuğa yüklədilər, möhkəmcə sarı-dılar. O da uçaraq böyük kirşənin dalınca getdi. Qar kraliça Kayı bir də öpdü və Kay Gerdanı da, nənəni də, bütün ev-dəkiləri də yadından çıxardı.

– Daha səni öpməyəcəyəm, – deyə Qar kraliça dil-ləndi. – Yoxsa o qədər öpərəm ki, ölərsən.

Kay ona baxdı; o nə qədər qəşəng idi! Kay bundan daha ağıllı, bundan daha sevimli bir sifət heç ağılına da gətirmirdi. İndi o, daha Kaya birinci dəfə pəncərənin ardında görünüb başı ilə ona işarə etdiyi zaman olduğu kimi buzlu görün-mürdü, – indi Kaya elə gəlirdi ki, bu ən yaxşı qadındır. Kay

daha ondan qorxmurdu və ona danışdı ki, hesabın bütün dörd əməlini, hətta kəsrləri də bilir; bundan başqa hər ölkənin neçə kvadrat mil və nə qədər əhalisi olduğunu da bilir... Amma Qar kraliça dinməyib yalnız gülümsündü. Birdən Kaya elə gəldi ki, o doğrudan da olduqca az şey bilir və öz gözlərini ucu-bucağı görünməyən hava boşluğuna zillədi. Bu anda Qar kraliça onu qucağına alıb, göyə ucaldı və onlar qara bir buludun üstünə qondular. Çovğun ağlayır və inləyirdi, – elə bil ki, o qədim nəğmələr oxuyurdu. Kay ilə qar kraliça meşələrin, göllərin, dənizlərin və quruların üstündən uçub gedirdilər. Onlardan aşağıda soyuq küləklər əsir, qurdlar ulaşır, qar parıldaıyır, qara qarğalar çığırışa-çığırışa uçuşurdular; onların başı üzərində isə iri və işıqlı ay parıldamaqda idi. Kay bütün uzun qış gecələri gözlərini aya zilləyib baxır, gündüzlər isə Qar kraliçanın altında yatırdı.

Üçüncü nağıl

SEHRBAZ QARININ ÇİÇƏKLIYI

Bəs Kay yola çıxandan sonra balaca Gerdanın halı necə oldu? Kay hara yox olmuşdu? Bunu heç kim bilmirdi və heç kəs ondan bir xəbər verə bilmirdi. Oğlanlar yalnız bunu deyirdilər ki, onun öz xizəyini iri, qəşəng bir kirşəyə bənd etdiyini görmüşlər; həməən kirşə isə sonra döngədən burularaq şəhər darvazasından çıxıb getmişdir. Onun necə olduğunu isə heç kim bilmirdi. Kay üçün çox-çox göz yaşları tökmüşdülər. Gerda da xeyli acı-acı ağlamışdı. Axırda bu qərara gəldilər ki, Kay ölmüşdür... Bəlkə də şəhərin lap yanından keçən çaya dü-

şüb batmışdır. Tutqun qış günləri xeyli uzanıb getdi. Amma budur, yaz gəldi, gün çıxdı.

– Kay ölmüşdür, o, bir daha qayıtmayaçaqdır! – deyə Gerda dilləndi.

– Düz deyil! – deyə gün işığı cavab verdi.

– O ölmüşdür, bir də qayıtmayacaqdır! – deyə Gerda qaranquşlara təkrar etdi.

– İnanmırıq! – deyə onlar cavab verdilər. Axırda Gerda özü də buna inanmamağa başladı.

Bir gün səhər Gerda öz-özünə dedi: – Qoy bir öz təzə, qırmızı ayaqqabılarımı geyim. Kay onları heç bir dəfə də görməmişdir. Qoy bir gedib çaydan onu xəbər alım.

Səhər hələ çox erkən idi. Gerda yatmış nənəni öpdü, qırmızı ayaqqabılarını geydi və qaça-qaça tək-tənha şəhərin kənarına, çayın yanına gəldi və dedi:

– Düzdürmü ki, mənim qardaşlığımı sən alıbsan? Əgər onu mənə qaytarsan, öz qırmızı ayaqqabılarımı sənə bağışlaram.

Qıza elə gəldi ki, ləpələr üzübəri gələ-gələ ona baş əyib, razılıqlarını bildirirlər. Onda qız ən qiymətli şeyləri olan qırmızı ayaqqabılarını çıxarıb çaya atdı. Ancaq ayaqqabılar çayın lap qırağına düşdü. Çayın ləpələri onları həmin saat quruya atdı. Görünür, çay qızıldan qiymətli hədiyyəni almaq istəmir, çünki Kayı ona qaytara bilməyəcəkdi. Amma qız isə güman etdi ki, ayaqqabılarını lazımınca uzağa ata bilməmişdir; o qamışlığın içində yırğalanmaqda olan qayığa mindi, onun lap kənarında durub, yenə ayaqqabılarını suya atdı. Amma qayıq bağlanmamışdı, yavaş-yavaş çayın qırağından uzaqlaşmağa başladı. Gerda tez sahilə hoppanmaq istədi, ancaq o, qayığın dal tərəfindən burnuna sarı yüyürənə qədər, qayıq sahildən xeyli aralandı və çayaşağı sürətlə üzüb getməyə başladı.

Gerda bərk qorxdı, ucadan ağlamağa başladı, amma onun səsinə sərcələrdən başqa eşidən olmadı. Sərcələr isə onu götürüb quruya apara bilməzdilər. Onlar yalnız onun dalınca sahilboyu uça-uça cəvildəşirdilər. Elə bil ona ürək-dirək verib deyirdilər ki:

– Biz buradayıq! Biz buradayıq!

Qayıq getdikcə uzaqlaşdı. Gerda ayaqlarında corab, sakit oturmuşdu; onun qırmızı ayaqqabıları da qayığın dalınca üz-məkdə idi, amma onlar qayığa yetişə bilmirdi, qayıq onlardan iti üzürdü.

Çayın kənarları çox gözəl idi. Burada hər tərəfdə gözəl çiçəklər, qəşəng yekə ağaclar bitmişdi, yamaclarda qoyunlar və inəklər otlayırdı. Ancaq heç bir yerdə adam görünmürdü.

«Bəlkə çay məni Kayın yanına aparır?» – deyərək Gerda fikirləşdi və kefi açıldı. Sonra o, ayağa durdu, gözəl, yamyaşıl sahillərə xeyli tamaşa edib, ləzzət aldı. Axırda qayıq böyük bir albalı bağına yaxınlaşdı. Bu bağın içində, damına küləş döşənmiş xırdaca bir ev vardı. Bunun pəncərələrinə qərribə, qırmızı və göy şüşələr salınmışdı. Qapısının ağzında taxtadan iki əsgər durmuşdu və əllərindəki tüfənglərini qaldıraraq yaxından üzüb gedən hər kəsə salam verirdilər.

Gerda elə bildi ki, diridirlər və onları səslədi, amma onlar, əlbəttə, heç bir cavab vermədilər. Qayıq getdikcə onlara daha da yaxınlaşdı, lap az qaldı ki, sahilə çatsın – bu vaxt qız daha da bərkdən çığırdı. Onun səsinə evdən bir qarış çıxdı. Bu qarış lap əldən düşmüş bir qarış idi. O, qarmaq kimi əyri bir dəyənəyə söykənə-söykənə yeri yirdi. Başında küləş bir şlyapa var idi, üzərinə də qərribə çiçək naxışları çəkilmişdi.

– Ay yazıq qızcıqaz! – deyərək qarış dilləndi. – Necə olub ki,

sən belə yekə və iti axan bir çayın içinə düşübsən? Necə olub ki, sən belə uzaqlara gəlib çıxıbsan?

Qarı suya girdi, öz qarmağını qayığa ilişdirib onu qırağa çəkdi və Gerdanı yerə düşürdü.

Qız tanımadığı qarıdan bir azca qorxsada, quruya çıxdığına görə çox sevindi.

– Di, gəl gedək. Danış görün, sən bura necə gəlib çıxıbsan? – deyər qarı soruşdu.

Gerda bütün başına gələnləri danışdı. Qarı isə başını yırğalayib, hey təkrar edirdi: «hm, hm». Qız, sözlərini qurtarıb, qarıdan soruşdu ki, Kayı görüb, ya yox? Qarı cavab verdi ki, Kay hələ buradan gəlib keçməmişdir, amma, yağın ki, gəlib keçəcək. Belə ki, Gerda hələlik heç bir dərd-qəm çəkməməlidir. Ona tapşırırdı ki, yaxşısı budur, albalılardan dadsın və bağcadakı çiçəklərə baxıb, ləzzət alsın. Bu çiçəklər hər bir şəkili kitabda çəkilən şəkillərdən xeyli gözəldir, həm də bunlar nağıl da danışa bilirlər. Qarı Gerdanın əlindən tutub, onu öz evinə apardı və qapını açarla bağladı.

Otağın pəncərələri döşəmədən xeyli hündürdə idi. Şüşələri də rəngbərəng – qırmızı, göy və sarı idi. Buna görə də otağın içinə çox qəribə – rəngbərəng işıq düşmüşdü. Stolun üstündə yetişmiş albalı ilə dolu bir səbət var idi və Gerda istədiyi qədər bunlardan yeyib ləzzət ala bilərdi. O, albalı yedikcə, qarı da qızıl daraqla onun saçlarını darayırdı. Gerdanın saçları isə qıvrılır və qıvrım saçları onun yupyumru, qızılgül kimi çəhrayı, mehriban və sevimli üzünün dövrəsində qızıl kimi parıldaırdı.

– Mən çoxdan istəyirdim ki, belə sevimli bir qızım olsun! – deyər qarı dilləndi. – Görərsən ki, biz səninlə neçə mehriban yaşayacağıq!

Qarı belə deyə-deyə, qızın saçlarını daramaqda idi. O, daradıqca Gerda öz qardaşlığı Kayı get-gedə unudurdu, çünki bu qarı tilsimə salmağı bacarırdı. Qarı pis çadugər qarılardan deyildi, o hərdənbir tilsim oxuyardı, həm də özü bundan ləzzət alardı. İndi isə, ona görə tilsimə salırdı ki, hər necə olursal olsun, Gerdanı öz yanında saxlamaq istəyirdi. İndi budur, o, bağçaya getdi, öz əyri ağacını qızılgül kollarına toxundurdu, onlar hamısı çiçəklənmiş halda qara torpağın lap dərin qatlarına batıb yox oldular. Onların heç izi də qalmadı. Qarı qorxurdu ki, Gerda qızılgülləri görəndə öz qızılgüllərini, həm də Kayı yadına salar və onun yanından qaçıb gedər.

Qarı öz işini görüb qurtardıqdan sonra Gerdanı çiçəkliyə apardı. Bura elə gözəl, elə ətirli idi ki! Burada dünya üzündə olan bütün çiçəklər – həm yaz, həm yay, həm də payız çiçəkləri açılmışdı! Bütün dünyada heç elə şəkili bir kitab tapılmaz ki, bu çiçəklikdən daha rəngarəng, bundan daha gözəl ola bilsin. Günəş uca albalı ağaclarının ardında gizlənməyə qədər Gerda bu çiçəklərin arasında oynayır, sevincindən atılıb-düşürdü. Axşam olduqda, onu çox gözəl bir çarpayıya saldılar, burada içinə bənövşə doldurulmuş ipək döşəkçələr var idi. Qız yatıb elə yuxular gördü ki, belə yuxuları ancaq kraliça öz toy günündə görə bilərdi.

O biri gün Gerdaya yenə günün altında, həmin gözəl çiçəklikdə oynamağa icazə verdilər. Bir çox günlər belə gəlib keçdi. İndi burada Gerda hər bir çiçəyi tanıyırdı. Ancaq bu çiçəklər nə qədər çox idisə də, Gerdaya elə gəlirdi ki, nə isə bir çiçək çatışmır. Amma bu çatışmayan çiçək hansı idi? Bir dəfə o, oturub qarının çiçək naxışlı küləş şlyapasına tamaşa edirdi. Bu çiçəklərin içində hamısından gözəli qızılgül idi.

Qarı əsl canlı qızılğülləri yerə batırmışdısa, bu gülü silməyi yaddan çıxarmışdı. Bax, huşsuzluq belə olar ha!

– Necə yəni! Bu çiçəklikdə qızılgül yoxdurmu? – deyə Gerda çığırdı və həmin saat ləklərdə qızılgülü axtarmağa qaçdı. Nə qədər axtardısa, tapa bilmədi.

Belə olduqda qız yerə oturub, ağlamağa başladı. Onun ilıq göz yaşları həmin o yerə damırdı ki, orada qızılgül kolu bitmişdi. Göz yaşları torpağı isladan kimi, bir anda qızılgül kolu yerdən çıxdı və onun üstü əvvəlki kimi güllərlə dolu idi. Gerda xırdaca qollarıyla kolu qucaqlayıb, gülləri öpməyə başladı və öz evlərində bitən o qəşəng qızılğülləri yadına saldı, sonra Kayı da xatırladı.

– Mən nə yaman ləngimişəm! – deyə qız dilləndi. – Axı mən gərək Kayı axtaram!.. Siz bilirsinizmi o haradadır? – deyə o, güllərdən soruşdu. – Siz onun ölümünə inanırsınızmi?

– O ölməmişdir! – deyə güllər cavab verdi. – Axı biz yerin altındaydıq, bütün ölümlər də orada olur, amma Kay orada yox idi.

Gerda:

– Çox sağ olun! – deyib, o biri çiçəklərə sarı yönəldi. O, çiçəklərin içinə baxa-baxa soruşurdu: – Siz bilirsinizmi Kay hardadır?

Ancaq çiçəklər günəşin altında isinə-isinə yalnız öz nağıllarını – hərə öz nağılını düşünürdü. Gerda onların çox nağıllarına qulaq asmışdı, amma heç bir çiçək ona Kay barəsində bir söz deməmişdi.

Görək od rəngli zanbaqçiçəyi Gerdaya nə danışdı;

– Təbilin səsinə eşidirsənmi? – «Bum! Bum!» sonra yenə də həmin səs gəlir: «Bum! Bum!». Qadınların iniltili nəğmə-

lərini dinlə. Kahinlərin çıxışlarına qulaq as... Tonqalın üzərində uzun, qırmızı paltarlı dul hindli qadın durmuşdur. Alov bu saat onun özünü də, ölmüş ərinin cəsədini də bürüyəcəkdir. Ancaq qadın orada duran canlı bir insan barəsində düşünür, onun gözləri alovdan daha qızğın bir parıltı ilə parıldayır. Onun baxışları qadının ürəyini oddan daha şiddətlə yandırır, o da ki, indicə onun bədənini külə döndərəcəkdir. Məgər ürəyin alovu tonqalın alovunda sənə bilərmə?!

– Heç bir şey başa düşmürəm! – deyər Gerda dilləndi.

– Bu mənim nağılımdır! – deyər od rəngli zanbaq çiçəyi cavab verdi.

Bəs sarmaşiq nə danışdı?

– Bir qayanın başında qədim bir çəngavər qəsri vardır. Ora dar bir dağ cıgırı gedib çıxır. Qədim kərpic divarların üstünü sıx sarmaşiq bürümüşdür, onun yarpaqları eyvana sarmaşmışdır. Eyvanda isə gözəl bir qız durmuşdur. O, məhəccərdən əyilib, aşağı yola baxır. Bu qız, saplağı üstündə açılmış qızılgülədən daha tərəvətli, mehdən əsən alma çiçəyindən daha zərifdir. Onun ipək paltarı necə xışıldayır! «Görəsən o gəlməyəcəkmi?»

– Sən Kayımı deyirsən? – deyər Gerda soruşdu.

– Mən nağıl danışırım, öz arzularımdan danışırım! – deyər sarmaşiq cavab verdi.

Bəs xırdaca xədicəgülü nə danışdı?

– Ağacların arasında uzun bir taxta yırğalanır, – bu, yelləncəkdir. Yelləncəkdə iki xırdaca qız oturmuşdur. Onların əynində ağappaq paltar, başlarında uzun yaşıl ipək lentlərlə bəzənmiş xırdaca şlyapalar var, lentlər küləkdən yellənir. Onlardan bir azca böyük olan qardaşları öz bacılarının arxasında durub, yelləncəyin iplərini qucaqlamışdır. Onun bir əlində

İç i sabunlu su ilə dolu bir fincan, o biri əlində saxsı bir borucuq var qovuq buraxır. Yelləncək yellənir, qovuqlar havada uçuşur və günəşin altında göy qurşağının bütün rənglərinə çalır lar. Budur, qovuqlardan biri borunun ucunda asılıb durur və küləkdən yırğalanır. Yelləncək də yırğalanır. Sabun qovuğu kimi yüngül olan xırdaca qara bir it dal ayaqları üstə qalxıb, qabaq pəncələrini taxtanın üstünə qoyur. Ancaq taxta yuxarı qalxır, it də yıxılıb hürür və acıqlanır. Uşaqlar onu cırnadırlar, qovuqlar partlayır... yelləncək yırğalanır, köpük səpələnir... Bax, bu da mənim nəğmə m!

– Bu nəğmə bəlkə də yaxşıdır, amma sən onu çox şikayətli bir səslə oxuyursan!.. Yenə Kay barəsində heç bir söz yoxdur.

– Bəs sünbülçiçəyi nə danışdı?

– Biri vardı, biri yoxdu. Boylu-buxunlu üç zərif gözəl bacı vardı. Bunların biri əyninə qırmızı paltar, o biri göy paltar, üçüncüsü də ağ paltar geyərdi. Onlar sakit gölün qırağında parlaq ay işığında əl-ələ tutub oypayardılar. Bunlar pəri qızları deyil, əsl canlı qızlar idi. Havaya dadlı ətirilər saçılmışdı, qızlar meşəyə girib yox oldular. Bir azdan sonra ətir daha da artıdı, daha da xoş oldu. Amma birdən meşənin içərisindən üç tabut çıxdı. Gözəl bacılar bu tabutların içində idilər. Dövrələrində isə canlı işıqlar kimi atəş böcəkləri uçuşurdu. Görəsən, bu qızlar yatmışlar, ya ölmüşlər? Çiçəklərin ətri deyir ki, ölmüşlər. Axşam kilsə zəngləri ölüm xəbəri verir.

– Sizin nağılınızdan mənim ürəyim tutuldu! – deyə Gerda dilləndi. – Sizin piyaləcikləriniz də yaman bərk qoxuyur... İndi daha bu ölə n qızlar mənim yadımdan çıxmayacaq! Ax, görəsən, Kay da ölübmü? Amma qızılgüllər yerin altına getmişdilər, onlar deyirlər ki, Kay orada yoxdur. –Dinq–dinq!

–deyə sünbülçiçəyinin piyaləcikləri cingildədi. – Biz bu zəng-ləri Kayın üzərində çalmırıq, biz onu heç tanımırıq. Biz öz nəgməmizi çalırıq, başqa nəgmə bilmirik.

Gerda yaşıl otların içində parıldayan qaymaqçiçəyinin ya-nına getdi və ona dedi:

– Ey xırdaca parlaq günəş! Söylə görüm, bilmirsənmi mən öz qardaşlığımı harda axtarım?

Qaymaqçiçəyi daha bərk narıldayıb qıza baxdı. Görəsən, o, qıza necə nəgmə oxudu? Bu nəgmədə də Kay barəsində heç bir söz yox idi!

– Yazın birinci günü idi, günəş isindirir və xırdaca həyətə xoş bir işıq saçırdı! Onun şüaları qonşu evin ağ divarlarına düşmüşdü. Divarın dibində isə yaşıl otların arasında ilk sarı çiçəklər görünürdü. Bunlar günəşin altında qızıl kimi parıl-da-yırdı. Qoca nənə oturub dincəlmək üçün həyətə çıxdı. Onun nəvəsi, yoxsul qəşəng qulluqçu qız ona qopaq gəldi və qarını bərk–bərk öpdü. Bu öpüş qızıldan qiymətli idi, çünki lap ürək-dən gəlirdi. Dodaqlarda qızıl, ürəkdə qızıl və səhər çağında göy üzündə qızıl!.. Vəssalam! – deyə qaymaqçiçəyi sözünü qurtardı.

– Ay yazıq nəiəm! – deyə Gerda köksünü ötürdü. – Yəqin ki, o bir vaxt Kay üçün dərd çəkdiyi kimi, indi mənim üçün də dərd çəkib darıxır! Amma mən Kayı da tapıb yaxında qayı-dacağam. Daha çiçəklərdən soruşmaq lazım deyil... Onlardan heç bir şey öyrənmək olmur; onlar eləcə öz nəğmələrini bilirlər!

Sonra Gerda tumanının balağını bir azca qaldırıb belinə sancdı ki, rahat qaça bilsin. Amma o, nərgizgülünün üstündən hoppananda, gül öz budaqlarını Gerdanın ayaqlarına çırpdı. Gerda durub bu ucaboylu çiçəyə baxdı və soruşdu:

– Bəlkə, sən bir şey bilirsən? Sonra ona sarı əyilib cavab gözlədi.

Görək nərgizgülü nə dedi:

– Mən özümü görürəm! Mən özümü görürəm! Of, mənim nə yaxşı ətrim var!.. Yuxarıda, lap yuxarıda dama lap yaxın olan bir otaqcıqda yarıcılpaq bir rəqqasə durmuşdur. O, gah bir ayağı, gah iki ayağı üstündə durub onları bütün dünyaya dirəyir, bu, yalnız gözaldatmadır. Budur, o, əlində tutduğu bir şeyin üstünə çaynikdən su tökür. Əlindəki şey onun kəməridir. Təmizlik ən yaxşı gözəllikdir. Onun ağ paltarı divarda mıxdan asılmışdır. Paltarını da çaynikdən tökdüyü su ilə yumuş və damda qurutmuşdur. Budur, qız geyinir və boğazına açıq sarı rəngli bir yaylıq bağlayır. Bu, onun paltarını daha da ağ göstərir. Yenə də bir ayağı göydədir! Bir gör, qız tək ayağı üstündə necə dik durmuşdur, elə bil ki, saplağı üstündə durmuş bir çiçəkdir! Mənə elə gəlir ki, o mənəm, elə bilirəm ki, o, mənəm!

– Əşi, ondan mənə nə var? – deyə Gerda dilləndi. – Mənə ondan danışmaq lazım deyil!

Gerda belə deyib, bağın o biri başına qaçdı. Qapının paslı bir cəftəsi var idi, amma Gerda onu o qədər əlləşdirdi ki, o, yerindən tərpəndi, qapı açıldı və qız eləcə ayaqyalın yol ilə qaçmağa başladı, O, üç dəfə dönüb geri baxdı, amma gələn yox idi. Axırda yorulub böyük bir daşın üstündə oturdu və dövrəsinə boylandı. Daha yay qurtarmış, payızın axırları çatmışdı. Qarının sehrli bağında isə, günəş həmişə parıldadığından və ilin bütün fəsillərinin çiçəkləri açıldığından, bunu duymaq olmurdu.

– Aman allah! Mən nə yaman ləngimişəm! Axı, payız gəlib çatmışdır! Daha dincəlmək vaxtı deyil! – deyə Gerda yenə yola düşdü.

Of, yazıq qızın yorğun ayaqları necə ağrıyırdı! Ətrafda hər yer neçə soyuq, neçə rütubətli idi! Söyüd ağaclarının uzun yarpaqları tamam saralmışdı, onların üzərinə duman çöküb suya dönür və iri damcılarla yerə damırdı. Yarpaqlar bir-bir tökülürdü. Yalnız göyəm kolunun budaqları meyvələrlə dolu idi. Amma onun meyvələri tünd idi və adamın dişlərini qamaşıdırırdı. Bütün dünya neçə bomboz, necə qəmgin görünür.

Dördüncü nağıl

ŞAHZADƏ OĞLAN VƏ ŞAHZADƏ QIZ

Gerda dincini almaq üçün yenə oturmalı oldu. Qarın üstündə, düz onun qabağında yekə bir qarğa hoppanırdı. O, baş əyə-əyə qıza xeyli baxdı, axır dillənib dedi:

– Qar-qarr! Xoş gördük!

Qarğa adam dilini yaxşı danışa bilmirdi, amma, görünür, qıza yaxşılıq etmək istəyirdi. O, qızdan soruşdu ki, belə təkbaşına dünyanı gəzə-gəzə hara gedir? Gerda «tok» sözünü lap yaxşı başa düşdü və onun nə demək olduğunu həmin saat bildi. Gerda bütün başına gələnləri qarğaya danışdı, Kayı görüb-görmədiyini ondan soruşdu.

Qarğa fikirli-fikirli başını yırğaladı və cavab verdi:

– Çox ola bilerrr, çox ola bilərik!

– Necə? Doğrudanmı? – deyə qız qışqırdı və qarğanı o qədər öpdü ki, az qaldı qarğa boğula.

– Elə bərrrk yox, elə bərrrk yox! – deyə qarğa dilləndi. – Deyəsən, mən sən dediyin Kayı görmüşəm, amma indi yəqin ki, o öz şahzadə qızının yanında səni yaddan çıxarmışdır!

– Məgər o, şahzadə qızın yanında yaşayır? – deyər Gerda soruşdu.

– Di, qulaq as, – deyər qarğa cavab verdi. – Amma sizin dil-də danışmaq mənim üçün çox çətindir. Eh, əgər sən qarğa dilini bilsəydin, mən sənə hər şey barəsində çox yaxşı danışa bilərdim.

– Yox, mənə qarğa dili öyrətməyiblər, – deyər Gerda cavab verdi. – Nənəm qarğa dilini başa düşürdü. Yaxşı olardı ki, mən də biləydim!

– Yaxşı, zərər yoxdur, – deyər qarğa cavab verdi. – Pis də olsa, öz bacardığım kimi danışaram.

Belə deyib qarğa özü nə bilirdisə, hamısını ona danışdı:

– Bizim olduğumuz bu ölkədə bir şahzadə qız var; elə ağıllı qızıdır ki, dünyada heç tayı-bərabəri yoxdur! O, dünyada olan bütün qəzetləri oxumuş və bütün onlarda yazılanların hamısını unutmuşdur; bir gör nə ağıllı qızıdır! Bir dəfə o, taxtda oturmuşdu; adamlar deyirlər ki, bu, bir o qədər də xoşagələn şey deyildir. Qız taxtda oturub bu mahnını oxuyurdu: «Bircə ərə gedəydim. Bircə ərə gedəydim». Birdən o, belə fikirləşdi: «Axı doğrudan da gərək ərə gedəm!». O, ərə getmək fikrinə düşdü. O, özünə elə bir ər seçmək istəyirdi ki, deyib-danışan olsun. Elə özünü tox tutub durmasın, axı belə adam çox darıxdırıcı olur! Bəli, təbillər çalındı, bütün saray xanımları saraya yığıldılar və şahzadə qızın arzusunu onlara bildirdilər. Onlar hamısı çox sevinib dedilər: «Bax, bu yaxşı! Elə biz özümüz də bu yaxında bunu düşünürdük!». Bunlar hamısı lap doğru sözdür! – deyər qarğa əlavə etdi. – Mənim sarayda bir sevgilim var, o, əl qarğasıdır, bütün bunları mən ondan öyrənmişəm.

Qarğanın sevgilisi də bir qarğa idi: axı hər kəs arvad alanda öz tayını axtarar, buna görə qarğa da qarğanı sevmişdi.

– Ertəsi gün bütün qəzetlər, haşiyələri ürək şəkilləri və şahzadə qızın adının və familiyasının baş hərflərilə qəşəng naxışlanmış halda çıxdı. Qəzetlərdə yazılmışdı ki, xoş olan hər bir cavan oğlan saraya gəlib, şahzadə qızla söhbət edə bilər. Özünü sadə olduğu kimi sərbəst aparan və hamıdan şirin söhbətçil olan cavan oğlanı şahzadə qız özünə ər seçəcəkdir! Bəli, bəli! – deyə qarğa təkrar etdi. – Bax, mənim burada səninlə üz-üzə oturmağım necə doğrudursa, bütün bunlar da eləcə doğrudur! Camaat sə kimi saraya axışdı. Basırıq düşdü, ancaq nə birinci gün, nə də ikinci gün bundan heç bir şey çıxmadı. Evlənmək istəyən gənclər hamısı küçədə çox gözəl danışdılar, amma sarayın astanasından içəri girib, başdan-başa gümüş bəzək içində olan keşikçiləri, zorbaftalı xidmətçiləri gördükdə, yekə işıqlı zallara girdikdə onların dili-ağzı quruyurdu. Şahzadə qızın oturduğu taxta yaxınlaşdıqda danışmağa söz tapa bilmir, elə qızın söylədiyi son sözləri təkrar edib dururdular. Ancaq şahzadə qız heç də bunu istəmirdi! Elə bil ki, gənclərin hamısına huşsuzluq dərmanı vermişdilər, darvazadan kənara çıxan kimi, yenə hamının dili-ağzı açılırdı. Darvazanın ağzından sarayın qapısına qədər çox uzun cərgə ilə evlənmək istəyən gənclər düzülmüşdülər. Mən özüm də orada idim və bunların hamısını özüm görmüşəm. Cavanlar yemək-ichmək istəyirdilər, amma saraydan onlara bircə stəkan su da vermirdilər. Doğrudur, ağıllı olanlar özlərilə yaxma çörək gətirmişdilər, amma qonşularına vermirdilər. Düşünürdülər ki, «qoy onlar ac görünsünlər; belələrindən şahzadə qızın xoşu gəlməz!».

– Hə, bəs Kay necə oldu, Kay? – deyə Gerda soruşdu. – O da şahzadə qızı istəməyə gəlmişdimi?

– Bir dayan, bir dayan! İndicə biz elə gəlib ona çatmışıq! Üçüncü gün xırdaca bir adam gəlib çıxdı. O, nə karetaya, nə də ata minmişdi, eləcə piyada gəlib, birbaşa saraya girdi. Onun gözləri də sənin gözlərin kimi parıldayırdı, saçları uzun idi, amma yoxsul kimi geyinmişdi.

– Bu elə Kaydır ki, var! – deyə Gerda sevindi. – Mən onu tapdım! – deyə o, əllərini bir-birinə vurdu.

– Onun çiyində bir bağlama da var idi, – deyə qarğa davam etdi.

– Yox, bu yəqin ki, onun xizəkləri imiş, – deyə Gerda cavab verdi. – O, evdən xizəklə getmişdi.

– Çox güman ki, – deyə qarğa razılaşdı. – Mən həmin şeyi çox yaxşı görə bilmədim; bəli, elə mənim sevgilim mənə danışdı ki, həmin oğlan sarayın darvazasından içəri girib, gümüş bəzəkli keşikçiləri və pillələrin üstündə zər-bəzəkli xidmətçiləri gördükdə özünü itirmədi. Başı ilə onlara işarə edib dedi: «Yəqin ki, burada pillə üstündə durmaq adamı darıxdırır, yaxşısı budur ki, mən içəri otaqlara girim!». Zallar işıqdan parlayırdı, gizli müşavirlər və generallar ayaqyalın gəzərək əllərində qızıl nimçələr aparırdılar, daha bundan dəbdəbəli nə ola bilər?! Bu təzə gələn cavan oğlanın çəkmələri yaman bərk cırıldayırdı, ancaq onun heç vecinə deyildi.

– Bu, yəqin ki, Kaydır! – deyə Gerda səsinə çəkdi. – Yadıma gəlir ki, onun təzə çəkmələri var idi. O, nənəmin yanına gələndə çəkmələrinin cırıltısını özüm eşitmişəm!

– Hə, çəkmələri yaman cırıldayırdı, – deyə qarğa davam etdi. – Amma o, cürətlə şahzadə qıza yaxınlaşdı. Şahzadə qız, cəhrə təkəri boyda bir mirvari dənəsi üstündə oturmuşdu.

Dövrəsində isə saray xanımları durmuşdular. Saray xanımlarının yanlarında qulluqçuları, qulluqçuların da yanlarında öz qulluqçuları var idi. Saray kişiləri də yanlarında nöqərləri, nöqərlərinin də yanlarında öz nöqərləri durmuşdular. Bunlardan qapıya yaxın duranlar daha da lovğalanıb, başlarını dik tutmuşdular. Həmişə ayaqqabı gəzdirən, indi isə qapı ağzında duran otaq xidmətçisinin nöqəri özünü elə tox tutmuşdu ki, ona baxanda adamı qorxu basırdı!

– Bunlar nə qorxuludur! – deyə Gerda səsini çəkdi. – Bəs Kay şahzadə qızla evləndimi?

– Əgər mən qarğa olmasaydım, nişanlı olduğuma baxmayaraq, elə mən də həmin şahzadə qızla evlənərdim. Gələn oğlan şahzadə qızla söhbətə başladı; mən qarğa dilini necə yaxşı danışırımsa, o da şahzadə qızla elə yaxşı danışdı. Hər halda, əl qarğası olan sevgilim mənə belə dedi. Cavan oğlan özünü çox sərbəst aparır və mehriban-mehriban danışır deyirdi ki, evlənməyə gəlməyib, yalnız şahzadə qızın ağıllı söhbətlərinə qulaq asmağa gəlibdir. Deməli ki, belə: şahzadə qızın söhbəti oğlanın xoşuna gəlmişdi, şahzadə qız da onu bəyəndi.

– Hə, hə, bu Kaydır! – deyə Gerda dilləndi. – Axı o, çox ağıllı oğlandır. O, hesabın bütün dörd əməlini hələ kəsri də bilirdi! Ah, tez ol, məni saraya apar da!

– Bunu demək asandır, – deyə qarğa cavab verdi, – amma necə edəsən? Bir dayan, mən nişanlım olan əl qarğası ilə məsləhətləşim, o, yəqin ki, bir yol tapıb, bizə məsləhət görər. Sən elə bilirsən ki, elə səni birbaşa saraya buraxarlar? Yox ha, bu cür qızları çox asanlıqla buraxmırlar!

– Məni buraxarlar! – deyə Gerda cavab verdi. – Kay mənim burada olduğumu eşidən kimi, həmin saat qaçıb dalımcə gələr.

– Məni burada, çaxçaxın yanında gözlə, – deyə qarğa başını o yan-bu yana çevirdi və uçub getdi.

O, qayıdıb gələndə axşamdan xeyli keçmişdi. Qarğa qarılıdaysa-qarılıdaysa belə dedi:

– Qarr, qarr! Mənim nişanlım sənə çox-çox salam göndərir, bir də bu çörək parçasını göndərir. Bunu mətbəxdən oğurlamışdır. Orada çörək çoxdur, sən də, yəqin ki, acmısan... Ancaq deyəsən, saraya gedə bilməyəcəksən... Axı sənin ayaqların yalındır. Gümüş bəzəkli keşikçilər və bər-bəzəkli nökərlər səni heç cürə içəri buraxmazlar. Amma ağlama, necə olsa, ora gedəcəksən. Mənim nişanlım dal qapıdan şahzadə qızın yataq otağına yol bilir. Açarı birtəhər ələ keçirə bilər.

Budur, onlar bağa girib, uzun bir xiyabanla addımlaya-addımlaya getməyə başladılar. Burada payız yarpaqları bir-bir ağacdən düşürdü. Sarayın pəncərələrində işıqlar bir-bir söndükdən sonra qarğa qızı balaca və gözəgörməyən bir qapının qabağına gətirdi.

Of, qorxudan və səbirsizlikdən Gerdanın ürəyi necə bərk döyünürdü! Elə bil ki, o, bir pis iş görmək istəyirdi, amma onun bircə arzusu vardı ki, öz dostu Kayın burada olub-olmadığını öyrənsin! Hə, hə, o, əlbəttə buradadır! Gerda onun ağıllı gözlərini və uzun saçlarını lap açıq-aşkar gözləri ilə önünə gətirirdi. Onlar bir zaman qızılgül kollarının dibində yanaşı oturduqları vaxtdakı kimi Kayın indi də ona baxıb gülümsədiyini sanki açıq-aşkar gördü. Yəqin ki, Kay onu gördükdə, Gerdanın onu tapmaq üçün necə uzun yollar keçdiyini eşitdikdə, o yoxa çıxdıqdan sonra evdəkilərin onun üçün necə qəm-qüssə çəkdiklərini bildikdə, çox sevinəcəkdir! Ah, Gerda

qorxusundan və sevindiyyindən lap özünü itirmişdi! Bəli, budur, onlar pilləkənin meydançasındadırlar, şkaflın üstündə balaca bir lampa yanır, əl qarğası isə yerdə oturub, başını o yan-bu yana çevirərək boylanır. Gerda nənəsinin öyrətdiyi kimi, azacıq çöküb salam verdi.

– Mənim nişanlım sizdən mənə o qədər yaxşı şey danışmışdır ki, ay xanım qız! – deyə əl qarğası dilləndi. – Sizin necə deyərlər, vita¹ çox təsirlidir! Zəhmət olmasa həmin lampanı götürün, mən də qabaqda gedim. Biz düz gedəcəyik, burada bizə heç kəs rast gəlməz,

– Mənə elə gəlir ki, dalımızca gələn var, – deyə Gerda dilləndi və həmin dəqiqə onun yanından gurultu ilə çürbəçür kölgələr keçdi. Bunlar yalları yellənən zərif ayaqlı atlar, atlı ovçular, xanımlar və kişilər idi.

– Bunlar yuxudur! – deyə əl qarğası cavab verdi. – Onlar bura gəliblər ki, şahzadələrin fikirlərini ona desinlər; bu bizim üçün daha da yaxşıdır – yatanlara əməlli-başlı baxa bilərik. Ancaq mən bunu ona görə edirəm ki, siz şərəfə çatdıqda, nəcabətli bir qəlbə sahib olduğunuzu əlbəttə subut edərsiniz!

– O vaxt deməyə çox söz tapılar! Bu ki aşkar şeydir! – deyə meşə qarğası dilləndi.

Onlar gəlib birinci zala çatdılar. Buranın divarlarına çiçək naxışlı çəhrayı atlas çəkilmişdi. Onların ayaqlarından yenə də yuxular ötüb keçdilər. Axır onlar gəlib yataq otağına çatdılar. Buranın tavanı yekə bir palma ağacının tacına bənzəyirdi ki, yarpaqları qiymətli bullurdan idi. Həmin ağacın yoğun qızıl

¹ Vita – yaşayış (latınca)

gövdəsindən zanbaq şəklində iki çarpayı asılmışdı. Bunlardan biri ağ idi, orada şahzadə qız yatmışdı. O biri qırmızı idi; Gerda ümid edirdi ki, onun içində Kayı görəcəkdir. Qızcıgaz qırmızı çiçək ləçəyini azacıq aralayıb tünd qumral bir peysər gördü. Gerda: – Kay – deyə onun adı ilə ucadan çağırırdı və lampanı düz onun üzünə tutdu. Yuxular gurultu ilə qaçıb uzaqlaşdılar. Şahzadə oğlan yuxudan ayıldı və üzünü çevirdi... Ah, bu Kay deyildi!

Şahzadə oğlan gənc və gözəl idi, yalnız peysəri Kayın peysərinə bənzəyirdi. Ağ zanbağın içindən şahzadə qız başını qaldırıb soruşdu ki, bu nə işdir? Gerda ağlaya-ağlaya bütün başına gələnləri onlara danışdı və qarğa ilə nişanlısının onun üçün nə iş gördüklərini də söylədi.

– Ay yazıq qız! – deyə şahzadələr onun halına yandılar. Sonra qarğa ilə nişanlısını tərifləyib dedilər ki, heç də onlara acıqları tutmur, amma daha bir də belə iş görməsinlər. Hələ onlara mükafat da vermək istədilər. Şahzadə qız soruşdu: – Siz azad quşlar olmaq istəyirsiniz, yoxsa mətbəx qalıqları ilə doyurulan saray qarqaları vəzifəsini həmişəlik tutmaq istəyirsiniz?

Qarğa ilə nişanlısı baş əyib xahiş etdilər ki, onları sarayda saxlasınlar, – onlar gələcəkdə qocalacaqlarını düşünüb dedilər:

– Axı qocalanda həmişəlik bir parça çörək sahibi olmaq yaxşıdır!

Şahzadə oğlan durub öz çarpayısını Gerdaya verdi, – hələlik o, Gerda üçün heç bir başqa şey edə bilməzdi. Gerda xırdaca əllərini bir-birinin üstünə qoyub düşündü: «Bütün insanlar və heyvanlar nə mehribandırlar!» Sonra xırdaca gözələrini yumub, şirin yuxuya getdi. Yuxular yenə də uçuşub

yataq otağına gəldilər. Amma indi onlar allahın mələklərinə bənzəyir və xizəkdə Kayı sürüb aparırdılar, Kay başı ilə Gerdəyə işarələr edirdi. Heyif ki, bu ancaq yuxu idi və qızçı-ğaz gözlərini açan kimi bunların hamısı yox oldu.

Ertəsi gün Gerdəni təpədən-dırnağa qədər ipək və məxmər geyindirib, kefi istədiyi qədər sarayda qonaq qalmağa ona icazə verdilər. Qız burada kefi kök, damağı çağ yaşaya bilərdi, amma o xahiş etdi ki, ona at qoşulmuş bir araba və ayaqqabı versinlər: o istəyirdi ki, yenə də bu gen dünyanı axtarib və qardaşlığını tapsın.

Ona ayaqqabı, xəz əlcək və gözəl paltar verdilər, O, hamı ilə xudahafizləşdikdə, qapının ağzına xalis qızıldan qayrılmış təzə bir kareta gəldi. Onun üzərində şahzadə oğlanla şahzadə qızın nişanları ulduz kimi parıldayırdı. Sürücülərin, nöqərlərin və foreytorların,¹ – ona foreytorlar da vermişdilər – hamısının başlarında xırdaca taclar var idi. Şahzadələr özləri Gerdəni karetağa mindirdilər və ona yaxşı yol arzuladılar. Evlənmiş olan meşə qarğası da qızı üç mil yola saldı, özü də karetağa yan-yanə oturmuşdu, – o, arxası atlara tərəf otura bilmirdi, onun arvadı darvazanın üstünə qonub, qanadlarını çırpırdı. O, Gerdəni yola salmağa getməmişdi, çünki sarayda vəzifə sahibi olub, həddən artıq yediyi vaxtdan bəri tez-tez başı ağrıyırdı. Kareta ağzına qədər şəkərli bulkalarla, oturacağın altındakı qutu isə meyvələr, şirin qoğallarla dolu idi.

– Əlvida! Əlvida! – deyər şahzadələr çıxırışdılar.

Gerda ağladı. Qarğanın arvadı da ağladı. Kareta üç mil yol getdikdən sonra qarğa, Gerda ilə xudahafizləşdi. Ayrılmaq

¹ Foreytor – karetanın qabaq atına minən sürücü

çox çətin idi! Qarğa qanadlanıb bir ağaca qondu və günəş kimi pırıldayan kareta gözdən itincəyə qədər qarğa qanadlarını çaldı.

Beşinci nağıl

XIRDACA QULDUR QIZ

Odur, Gerda qaranlıq meşəyə girdi. Ancaq kareta elə bərk pırıldayırdı ki, qarşıya çıxan quldurların gözlərini qamaşdırdı. Onlar da buna dözə bilmədilər.

– Qızıl! Qızıl! – deyə onlar çığıra-çığıra atların yüyənlərindən yapışdılar. Xırdaca foreytorları, sürücüləri və nökərləri öldürdülər, Gerdanı da çəkib karetdən çıxardılar.

– Bir buna bax, gör nə qəşəngdir, gör nə toppuşdur! Bunu qozla bəsləyiblər ha! – deyə quldur qarı çığırdı, onun uzun sərt saqqalı və pırtlaşıq qalın qaşları vardı. – Lap sənin toğlun kimi yağlıdır, yəqin ki, əti yaman dadlı olar!

O, pırıldayan bıçağını çəkdi. Aman, nə qorxuludur!

Amma quldur qarı birdən: «Vay!» deyib çığırdı. Onun dalına minmiş öz doğma qızı qulağını bərk dişləmişdi. O qız elə qudurğan və özbaşına idi ki, heç dünyada tayı-bərabəri yox idi.

– Vay səni, sarsaq qız! – deyə anası onun üstünə çığırib, Gerdanı yaddan çıxardı.

– O qız mənimlə oynayacaq! – deyə xırdaca quldur qız səsləndi. – O öz gözəl xəz əlcəyini və qəşəng paltarını mənə verəcək, özü də mənimlə bir yerdə, mənim yatağımda yatacaq.

Belə deyib qız yenə də anasını dişlədi, özü də elə bərk

dişlədi ki, anası hoppanıb yerində hərləndi. Quldurlar gülüş-dülər.

– Bir gör öz gızı ilə necə hoppanıb oynayır! – deyə onlar dilləndilər.

– Mən karetaya minmək istəyirəm! – deyə xırdaca quldur qız sözünün üstündə möhkəm durdu. O, yaman ərköyün və tərs bir qız idi.

O qız Gerda ilə birlikdə karetaya minib, karetanı meşənin içində kötöklərin və xırdaca təpələrin üstü ilə sürdülər. Xırdaca quldur qız Gerda ilə bir boyda idi, amma ondan güclü idi, çiyinləri ondan enli, özü də ondan qara idi. Onun gözləri lap qapqara, amma birtəhər qəmgin idi. O, Gerdanı qucaqlayıb dedi:

– Nə qədər ki, mənim sənə acığım tutmayıb, onlar səni öldürə bilməzlər. Sən yaqın ki, şahzadə qızsan?

–Yox, – deyə qız cavab verib başına gələnləri və Kayı necə sevdiyini ona danışdı.

Xırdaca quldur qız ona ciddi bir nəzər saldı, azacıq başını əyib işarə etdi və dedi:

– Mənim sənə acığım tutsa da, onlar səni öldürə bilməzlər. Səni öldürsəm, özüm öldürərəm!

Belə deyib o, Gerdanın göz yaşlarını sildi, sonra əllərini onun yumşaq, isti və qəşəng əlcəyinin içinə saldı.

Budur, kareta quldurların qəsrinin həyətinə girib dayandı. Qəsrin divarları başdan-başa iri çatlaqlarla dolu idi. Bunların arasından qarğalar və quzğunlar uçurdu. Haradansa yekə-yekə köpəklər hoppanıb gəldi, onlar o qədər iri idi ki, hər biri bir adamı asanlıqla uda bilərdi. Ancaq onlar yalnız ucadan Hoppanır, heç hürmürdülər – hürməyi onlara qadağan etmişdilər.

Ora-burası uçub tökülmüş və his basmış yekə bir zalın

ortasında, daş döşəmədə oçaq yanırdı. Tüstü çıxmağa yer axtarıb, tavana qalxırdı. Odun üstündə yekə bir qazanın içində şorba qaynayır, şişə isə dovşan əti çəkilib kabab bişirdi.

Quldur qız Gerdaya dedi:

– Bax, sən mənimlə burada, mənim heyvancığazlarımın yanında yatacaqsan.

Qızlar yeyib-içəndən sonra öz yerlərinə getdilər. Burada yerə küləş tökülmüş və onun üstünə xalçalar salınmışdı.

Bir az yuxarıda nazik payaların üstündə yüzə qədər göyərçin oturmuşdu. Elə bil onlar hamısı yatmışdı. Amma qızlar yaxınlaşanda, onlar tərpəşməyə başladılar.

– Hamısı mənimdir! – deyə quldur qız göyərçinlərdən birinin ayağından yapışib elə silkələdi ki, göyərçin qanadlarını çırpdı. – Al, onu öp! – deyə quldur qız çığırıb, göyərçini lap Gerdanın gözüne dürtüdü. – Bax, orada oturanlar meşə göyərçinləridir, – deyə o, divarda xırdaca bir taxçada taxta barmaqlığın ardında oturmuş iki göyərçini göstərdi. – Bunlar vəhşi meşə göyərçinləri, alabaxtadırlar, bunları gərək qəfəsdə saxlayasan, yoxsa uçub qaçarlar! Bax, o da mənim sevimli qoca maralcığazımdır! – deyərək maralın buynuzlarından tutub dartdı. Bu şimal maralının boynunda parıldayan bir mis midbər var idi ki, bu da kəndirlə divara vurulmuş halqaya bağlanmışdı. – Onu da bağlı saxlamaq lazımdır, yoxsa qaçar! Hər axşam mən, öz iti bıçağımla onun boynunu qıdıqlayıram – bundan o yaman qorxur.

Belə deyib, quldur qız divarın çatlağından uzun bir bıçaq çıxartdı və onu maralın boğazına çəkdi. Yazıq maral çırpınmağa başladı. Qız tez qəhqəhə ilə gülə-gülə, Gerdanı yatağa sarı çəkdi.

– Bəs sən bıçaqlamı yatırsan – deyə Gerda qorxa-qorxa iti bıçağa sarı gözaltı baxıb soruşdu.

– Həmişə! – deyə quldur qız cavab verdi. – Kim bilir nə ola bilər? Amma sən Kay barəsində və gen dünyanı gəzməyin barəsində mənə bir də danış.

Gerda danışdı. Məsələn göyərçinləri barmaqılığın ardında quruldaşır, o biri göyərçinlər isə çoxdan yatmışdı. Quldur qız bir qolunu Gerdanın boynuna salmışdı, o biri əlində isə bıçaq var idi – o xoruldayırdı. Gerdanın isə gözlərinə yuxu getmirdi. O, hey fikirləşirdi ki, görəsən, onu öldürəcəklər, yoxsa sağ qoyacaqlar? Quldurlar ocağın dövrəsində oturub, mahnı oxuyur və içirdilər. Quldur qarı isə mayallaq aşırıdı.

Birdən meşə göyərçinləri quruldaşdılar:

– Qurr! Qurr! Biz görmüşük! Bir ağ toyuq onun xizək-lərini öz çiyində aparırdı, o, isə Qar kraliçanın kirşəsində oturmuşdu. Onlar meşənin üstündən uçub getdikləri zaman biz hələ körpə bala idik və yuvamızda oturmuşduq. Qar kraliça nəfəsini bizə vurdu, ikicəciyimizdən başqa hamısı öldü. Qurr! Qurr!

– Qız nə danışsınız! – deyə Gerda ucadan səsləndi. – Bəs siz bilmirsinizmi Qar kraliça hara uçub getdi?

– Yəqin ki, Laplandiyaya getmişdi. Axı orada həmişə qar və buz olur. Odur ha, o, həlqəyə bağlanmış maraldan soruş.

– Hə, orada həmişə qar və buz olur, ora elə gözəldir ki! – deyə şimal maralı dilləndi. – Orada ucsuz–bucaqsız qarlı düzənliklərdə qaçmaq nə qədər xoşdur! Orada qar kraliçanın yay çadırı qurulmuşdur, həmişəlik sarayı daha uzaqda, Şimal qütbünün yaxınlığında, Şpitsbergen adasındadır.

– Of, Kay, əzizim Kay! – deyə Gerda köksünü ötürdü.

– Dinc uzansana, – deyə quldur qız dilləndi, – yoxsa bıçaqla qarnını yırtaram!

Səhər Gerda göyərçinlərin danışdıqlarını quldur qıza söylədi. Quldur qız da Gerdaya ciddi bir baxışla baxıb baş əydi.

– Di, yaxşı!.. Bəs sən bilirsənmi Laplandiya haradadır? – deyə şimal maralından soruşdu.

– Onu mən də bilməsəm, kim bilər?! – deyə maral cavab verdi və onun gözləri parıldadı. – Mən orada doğulub böyümüşəm, orada qarlı düzənlərdə o qədər qaçmışam ki...

– Elə isə, qulaq as, – deyə quldur gız Gerdaya sarı döndü. – Görürsənmi, bizimkilər hamısı çıxıb getmişdir, evdə yalnız anam qalmışdır. Bir azdan sonra o da böyük şüşədən şərab içib yatacaqdır, onda mən sənin üçün bir iş düzəldərəm.

Belə deyib, quldur qız yataqdan hoppandı, anasını qucaqladı, onun saqqalından tutub dartdı və dedi:

– Salam, ay mənim xırdaca keçim!

Anası onun burnuna elə çırtmalar vurdu ki, qızın burnu qızardı və göyərdi – amma bunlar hamısı istəkdən idi.

Qarı öz şüşəsindən şərab içdikdən sonra xorultu ilə yatdıqda, quldur qız şimal maralına yaxınlaşıb dedi:

– Mən səninlə hələ çox əylənə bilərdim; iti bıçaqla sənin boynunu qıdıqladıqda yaman gülməli olursan; amma daha bəsdir! Mən səni açıb azad buraxacağam, çıxıb öz Laplandiyana gedə bilərsən. Amma bunun əvəzində sən gərək bu qızı Qar kraliçanın sarayına aparasan; qardaşlığı oradadır. Əlbəttə, sən onun danışdıqlarını eşidibsən, o, xeyli ucadan danışdı, sən də ki, həmişə danışılanları gizləncə dinləyirsən.

Şimal maralı şadlığından atılıb-düşdü. Quldur qız Gerdanı onun belinə mindirdi, möhkəmcə sarıdı, hələ altına yumşaq bir balış da qoydu ki, rahat otursun. Sonra quldur qız ona dedi:

– Di, yaxşı, xəz çəkmələrini də sənə qaytarıram, yoxsa ayaqların donar! Amma xəz əlcəyini özümə saxlayacağam, axı o çox qəşəngdir. Ancaq mən istəmirəm ki, sən üşüyəsən: budur, anamın əlcəklərini sənə verim; görürsənmi, onlar necə yekədir, lap sənin dirsəklərinə qədər çatar. Onları tax! Bax belə ha... İndi sənin əllərin də lap mənim kifir anamın əllərinə oxşadı.

Gerda Sevindiyindən ağladı.

– Mənim zırıldayanlardan lap zəhləm gedir! – deyə quldur qız dilləndi. – Sən gərək indi sevinəsən. Al, bu da sənə iki kömbə çörək, bir də qaxac donuz budu, bunları verirəm ki, aclıq çəkməyəsən.

Çörəkləri və qaxacı maralın dalına yüklədilər. Sonra quldur qız qapını açdı, itləri evin içinə çağırdı, maralın bağlandığı kəndiri iti bıçaqla kəsdi və ona dedi:

– Di, tez ol! Gözlə ha, qızdan muğayat ol!

Gerda yekə əlcəkli əllərini quldur qıza uzadıb onunla xudahafizləşdi. Şimal maralı var gücü ilə kötöklərin, xırdaca təpələrin üstündən hoppa-hoppa qaçaraq, meşələrdən, bataqlıqlardan, çəmənliklərdən keçdi. Qurdlar ulaşır, qarğalar qarıldaşırdı. Birdən göy üzündən: «uf! uf» səsləri gəldi və elə bil ki, göy asqırıb od saçdı.

Maral dedi:

– Bax, bu mənim doğma şimal fəcrimdir. Bir gör necə od tutub yanır!

Maral nə gündüz, nə gecə durmadan qaçaraq yoluna davam etdi. Bir xeyli vaxt keçdi. Çörəkləri də, donuz ətinə də yeyib qurtardılar. Axır gəlib Laplandiyaya çatdılar.

Altıncı nağıl LAPLANDİYALI QADIN VƏ FİN QADINI

Maral gəlib köhnə bir daxmanın qabağında dayandı. Daxmanın damı lap yerə qədər enmişdi. Qapısı isə o qədər alçaq idi ki, adam gərək, iməkləyə-iməkləyə girəydi. Evdə yalnız laplandiyalı bir qarı var idi. Qarı suiti piyi ilə yanan hisli bir çırağın işığında balıq qızardırdı. Şimal maralı bu qarıya Gerdanın bütün başına gələnləri danışdı, amma əvvəlcə öz başına gələnləri danışdı. Çünki bunu daha vacib bilirdi. Gerda isə soyuqdan elə donmuşdu ki, heç danışa da bilmirdi.

– Ay yazıqlar! – deyə qarı dilləndi. – Siz hələ çox yol getməlisiniz! Finmarka çatmaq üçün hələ gərək yüz mildən artıq yol gedəsiniz. Qar kraliça orada öz yaylağında yaşayır və hər axşam mavi rəngli Benqal işıqları yandırır. Bir az gözləyin, quru treskə balıq üstündə bir-iki söz yazım – mənim kağızım yoxdur – siz həmən balığı o yerlərdə yaşayan bir fin qadınına aparıb verərsiniz. Nə etmək lazım gəldiyini o sizə məndən yaxşı öyrəder.

Gerda isindi, yeyib-içdikdən sonra qarı treska balığının üzərində bir neçə söz yazdı, Gerdaya tapşırırdı ki, onu yaxşı qorusun; sonra qızı maralın belinə mindirib sarıdı. Maral yenə çaparaq yola düşdü. Göy yenə də «uf! uf!» – deyə asqırdı və çox qərribə alov sütunları fışqırmağa başladı. Bunun işığında

Gerda ilə maral gəlib Finmarka çatdılar və fin qadının bacasını döydülər. Çünki onun evinin heç qapısı da yox idi.

Evin içi elə isti idi ki! Alçaqboylu kirli bir qadın olan fin qadını özü yarıcılpaq gəzirdi. O, tez Gerdanın paltarının yaxasını açdı, «əlcəklərini və çəkmələrini çıxardı, yoxsa qıza yaman isti olardı; maralın başına bir parça buz qoydu, sonra quru treska balığının üstündə yazılmış məktubu oxudu. O, məktubu üç dəfə kəlmə-kəlmə oxuyub əzbərlədi, sonra balığı şorba qazanına atdı. Balıq hələ yeməli idi. Fin qadını isə heç bir şeyi hədə yerə tullamazdı.

Bu vaxt maral əvvəl öz başına gələnləri, sonra Gerdanın başına gələnləri danışdı. Fin qadını dinmirdi, yalnız öz ağıllı gözlərini qıyıb baxırdı.

– Sən çox ağıllı qadınsan, – deyə maral dilləndi. – Mən bilirəm ki, sən bütün dörd küləyi bir sapa bağlamağı bacarsan: gəmiçi düyünlərdən birini açdıqda, onun üçün sam yel əsər, ikincisini açdıqda külək şiddətlənər, üçüncüsünü və dördüncüsünü açdıqda elə bir fırtına qopar ki, ağacları vurub yıxar. Zəhmət çək bu qıza elə bir şərbət hazırla ki, ona on iki pəhləvanın gücünü versin. Onda qız Qar kraliçaya üstün gələr.

– On iki pəhləvanın gücünü! – deyə fin qadını qışqırdı. – Bəli, bütün bunlar onun işinə yarar!

Belə deyib, o, rəfdən bir yekə burulmuş dəri götürdü. Bu dərinin üstü cürbəcür qəribə yazılarla dolu idi. Fin qadını bunları oxumağa başladı. Elə diqqətlə oxuyurdu ki, alnından dolu kimi tər yağırdı.

Maral yenə də Gerdaya kömək etməsi üçün qadına yalvarmağa başladı. Gerda özü fin qadınına yaşla dolu gözlərilə elə yalvarıcı bir baxışla baxırdı ki, fin qadını gözlərini

qırpa-qırpa maralı bir tərəfə çəkdi və onun başındakı buzu dəyişib qulağına pıçıldadı:

– Kay doğrudan da Qar kraliçanın yanındadır. Amma hər bir şeydən razıdır və ona elə gəlir ki, dünyanın heç bir yerində onun üçün belə yaxşı keçməz. Bunların hamısının səbəbi odur ki, gözündə və ürəyindəki güzgü qırıntıları ona təsir edir. Onları çıxarmaq lazımdır. Yoxsa Kay heç bir vaxt əvvəlki kimi olmayacaq və həmişə Qar kraliçanın hökmü altında qalacaqdır.

– Bəs səndə elə bir şey yoxdurmu ki, Gerdanı hamıdan güclü edəsən?

– Mən onu indikindən daha güclü edə bilmərəm. Məgər sən özün görmürsənmi ki, onun gücü nə qədər böyükdür? Bir özün fikirləş, bax, adamlar da, heyvanlar da onun qulluğundadır! O, ayaqyalın dünyanın yarısını gəzmişdir! Ancaq biz onun ürəyində olan gücü görə onə deməyək. Onun gücü isə bundadır ki, o, saf, sevimli bir uşaqdır. Əgər o özü Qar kraliçanın sarayına girib, Kayın gözündən və ürəyindən güzgü qırıntılarını çıxara bilməsə, biz əsla heç bir şey edə bilmərik! Qar kraliçanın bağçası buradan iki mil qədər aralıdır. Qızı ora apar, qar təpəsinin içində, üstü qırmızı meyvələrlə dolu iri kolun yanında qoy və ləngimədən bura qayıt gəl.

Belə deyib, fin qadını Gerdanı maralın belinə mindirdi, maral da dördayaq qaçmağa başladı.

– Bəs mənə xəz çəkmələrim! Bəs əlcəklərim! – deyər Gerda çıxırdı. Qız bu şeyləri şaxta canına işlədikdə yadına saldı.

Ancaq maral üstü qırmızı meyvələrlə dolu kola çatmamış dayana bilməzdi. Maral gəlib həməən yerdə qızı qarın üstünə qoydu, dodaqlarından öpdü və birdən onun gözlərindən iri,

parlaq yaşlar axmağa başladı. Sonra o, qaçaraq, ox kimi geri qayıtdı.

Yazıq qız bərk şaxtada çəkməsiz, əlcəksiz təkə qaldı. O, var gücü ilə irəli qaçmağa başladı. Onunla üz-üzə yığın-yığın qar topaları sürətlə gəlməkdə idi. Amma bu qarlar göydən yağmırdı, göyün üzü lap açıq idi. Orada şimal fəcri parıldaıyır. Yox, bu qarlar yerin üzü ilə düz Gerdanın üstünə gəlirdi və yaxınlaşdıqca, daha da iriləşirdi. Gerda böyüdücü şüşənin altında gördüyü qəşəng qar dənələri yadına saldı; amma bu qar lopaları xeyli iri və qorxulu idi. Bundan başqa bunların görkəmləri çox qəribə idi, həm də canlı kimi özləri hərəkət edirdilər. Bunlar Qar kraliçanın qoşunlarının ön dəstələri idi. Bu qar lopalarından bəziləri yekə, eybəcər kirpilərə, bəziləri başlarını qaldırmış və qıvrılmış ilanlara, bəziləri tükləri qabarmış kök ayı balalarına bənzəyirdi. Amma hamısı bu cürə, ağappaq parıldayırdı və hamı canlı idi.

Gerda «Ya ilahi» duasını oxumağa başladı. Hava elə soyuq idi ki, onun nəfəsi həməən saat donub sıx duman olurdu. Həməən bu duman getdikcə daha da sıxlaşır, sıxlaşırdı. Amma budur, dumanın içində xırdaca işıqlı mələklər əmələ gəldi, həməən bu mələklər yerə ayaq basan kimi böyüyüb, yekə mələklər oldular. Bunların başında dəbilqə, əllərində nizə və qalxan var idi. Onlar get-gedə çoxaldılar, çoxaldılar və Gerda duanı oxuyub axıra çatdıqda onun dövrəsini böyük bir mələk dəstəsi bürümüşdü. Mələklər qorxunc qar lopalarını nizə ilə vurub dəlir və lopalar parçalanıb, minlərlə xırdaca qar dənəsinə dönürdü. İndi Gerda cürətlə irəli gedə bilirdi. Mələklər qızın əllərini, ayaqlarını tumarladılar və o isindi. Gerda axırda gəlib Qar kraliçanın sarayına çatdı.

Amma əvvəlcə gəlib qulaq asaq, görək bu vaxt Kay neyləyirdi? O, heç Gerdanı ağına da gətirmirdi. Heç güman etmirdi ki, Gerda burada, lap yaxında, qəsrin divarının o üzündədir.

Yeddinci nağıl

QAR KRALİÇANIN SARAYINDA NƏLƏR VARDI VƏ SONRA NƏ OLDU

Sarayların divarlarını qar çovğunları yaratmış, pəncərələrini və qapılarını sərt küləklər dəlib açmışdı. Yüzlərlə nəhəng zallar çovğunların şıltağına görə qurulub, bitişik silsilələrlə uzanıb gedir, şimal fəcri onları işıqlandırır. Ən böyük zal neçə-neçə mil uzunluğunda idi. Par-par parıldayan bu ağ sarayların içərisi bumbuz və bomboş idi. Burada şənlikdən əsər yox idi. Burada heç bir vaxt fırtınanın musiqisi altında oyunlu ayı balaları tərtib edilməzdi ki, belə oyunlarda ağ ayılar dal pəncələri üstündə gəzmək bacarığını və məharətini göstərib fərqlənə bilsinlər. Burada heç bir zaman dava-dalaşlı kart oyunları düzəldilməzdi. Heç bir zaman ağça tülkü lələlər bir fincan qəhvə içə-içə söhbət etmək üçün burada yığışmazdılar, yox, heç bir zaman, heç bir zaman burada belə şeylər odmazdı! Buralar bumbuz, bomboş, ölü və əzəmətli idi! Şimal fəcri elə ahəngdar bir surətdə parıldayıb sönmürdü ki, hansı dəqiqədə işığın parıldayıb artacağını və hansı dəqiqədə azalıb sönmək dərəcəsinə gələcəyini dürüst hesablamaq olardı. Ucsuz-bucaqsız və bomboş olan ən böyük qarlı zalın ortasında donmuş bir göl parıldayırdı; bunun üzərindəki buz çatlamış və çatlaqlar buzu minlərlə elə bərabər və düzgün parçalara ayır-

mışdı ki, bunlar bir möcüzə kimi görünürdü. Qar kraliça evdə olduqda həmən bu gölün ortasında oturardı. Bu gölü kraliça şüür güzgüsü, dünyada ən mükəmməl güzgü adlandırırdı.

Kay soyuqdan tamam göyərmiş, hələ bir azca qaralmışdı da, amma özü bunu duymurdu. Qar kraliçanın öpüşləri soyuğu duymağa qoymurdu. Həm də onun öz ürəyi də dönüb bir parça buz olmuşdu. Oğlan yastı, itibucaqlı buz parçaları ilə oynayır, onları cürbəcür şəkillərdə bir-birinin üstünə yığırdı. O, həmən buzlardan nə isə quraşdırmaq istəyirdi. Belə bir oyun var ki, adına «çin tapmaca oyunu» deyirlər. Oyun bundan ibarətdir ki, taxta parçalarından cürbəcür fiqurlar düzəldirlər. Kay da buz parçalarından cürbəcür qərribə fiqurlar quraşdırırdı. Bunun adı «buz tapmaca oyunu» idi. Onun nəzərində bu fiqurlar sənət möcüzəsi, onları quraşdırmaq isə, birinci dərəcəli əhəmiyyəti olan bir iş idi. Ona belə gəlirdi, çünki gözündə sehrli güzgü qırıntısı var idi. Kay buz parçalarından sözlər quraşdırırdı. Amma nə qədər çox istəyirdisə, heç cürə «həmişəlik» sözünü quraşdıra bilmirdi. Qar kraliça ona demişdi: «Elə ki, bu sözü quraşdırdın, sən özün öz ağan olacaqsan, mən sənə bütün dünyanı, bir də bir cüt ayaq kirşəsi bağışlayacağam». Ancaq Kay nə qədər əlləşirdisə bu sözü quraşdıra bilmirdi.

Qar kraliça ona demişdi ki: – Mən uçub isti ölkələrə gedəcəyəm, qara qazanlara bir göz yetirəcəyəm, – Qar kraliça yanar dağlar olan Vezuvi və Etnadakı vulkan ağızlarına qazan deyirdi. – Mən onları bir azca ağardacağam. Limon və üzümlərin üstünə qar yağanda, bunun onlara xeyri var.

Kraliça belə deyib uçub getmişdi. Kay isə, ucsuz-bucaqsız, bomboş zalda tək qalmışdı. O, buz parçalarına baxa-baxa

fikirləşir, o qədər fikirləşirdi ki, başı ağrıyırdı. O, rəngi solğun, hərəkətsiz, cansız kimi bir yerdə oturmuşdu. Elə bil ki, donub qalmışdı.

Bu zaman Gerda nəhəng darvazadan içəri girdi. Burada onu daim əsən sərt küləklər qarşıladı. Qız axşam duasını oxudu, küləklər yuxuya getmiş kimi yatdılar. Sonra qız nəhəng, boş, buzlu zala girib Kayı gördü. Gerda onu həmin saat tanıdı və yüyürüb boynuna atıldı. Onu bərk qucaqlayıb çıxırdı: – Kay! Əzizim Kay! Axır ki, gəlib səni tapdım! Ancaq Kay yenə əvvəlki kimi soyuq və hərəkətsiz oturmuşdu. Onda Gerda ağlamağa başladı. Onun isti göz yaşları Kayın sinəsinə töküldü, sızıb ürəyinə axdı, buz qabığını əritdi və güzgü qırıntısı da əridi. Kay Gerdanın üzünə baxdı. Gerda oxudu:

Açıb qızılgüllər... gözəldir hər yan!

Körpə İsa olar bizlərə əyan!

Birdən Kay bərkdən ağladı. Elə bərk ağladı ki, gözündəki güzgü qırıntısı düşdü, göz yaşları onu yuyub apardı. İndi o, Gerdanı tanıdı və bərk sevindi!

– Gerda! Əzizim Gerda! Sən bu uzun vaxtı hardaydın? Bəs mən özüm hardayam? – deyə o dövrəsinə boylandı. – Bura nə yaman soyuqdur, bomboşdur!

O, Gerdaya möhkəm qısıldı. Gerda sevindiyyindən həm gülür, həm ağlayırdı. Bəli, onun sevinci o qədər böyük idi ki, hələ buz parçaları da oynamağa başladı. Onlar yorulduqda birbirinin yanında düzülüb, Qar kraliçanın Kaya tapşırdığı sözü əmələ gətirdilər. Kay bu sözü quraşdırdıqda özü öz ağası olacaq. Həm də kraliçadan bütün dünyanı və təzə ayaq kirşələri hədiyyə alacaqdı.

Gerda Kayın yanaqlarından öpdü. Onun yanaqları yenə əvvəlki kimi qızardı. Qız onun gözlərindən öpdü, Kayın gözləri də qızın gözləri kimi parıldadı. Qız onun əllərini, ayaqlarını öpdü. O, yenə əvvəlki kimi diribaş və sağlam oldu. İndi daha Qar kraliçanın gəlməsindən Kay heç qorxmurdu. Onun azadlıq kağızı burada idi. Bu, parlaq buz hərflərilə yazılmışdı.

Kay ilə Gerda əl-ələ verib saraydan çıxdılar. Onlar yol gedə-gedə öz nənələrindən, öz vətənlərində evlərinin damından sallanan qızılgüllərdən danışdılar və onların yolunda sərt küləklər yatır, günün şüaları buludları dəlib saçılırdı. Qırmızı meyvələrlə dolu kolun qabağında şimal maralı onları qarşıladı. O, cavan bir dişi maral da gətirib gəlmişdi. Maralın döşü südlə dolu idi. Maral Kaya və Gerdaya süd verib, onların dodaqlarından öpdü. Sonra Kay ilə Gerda əvvəlcə fin qadının yanına gedib, onun isti otağında isindilər və evlərinə getmək üçün yolu öyrəndilər. Sonra Laplandiyaya, qarının yanına getdilər. Qarı hələ onlar gəlməmişdən, onlara yeni paltar tikmişdi. Öz kirşəsini yamayıb Kay ilə Gerdanı mindirdi; özü də onları ötürməyə getdi.

Marallar da gənc yolçuları Laplandiya sərhədinə qədər ötürdülər. Burada daha ilk yaşıl otlar cücərməkdə idi. Kay və Gerda marallarla və qarı ilə xudahafizləşdilər.

Onları ötürməyə gələnələr onlara “Yaxşı yol!” dedilər. Budur, onların qarşılarında bir meşə var. İlk quşlar ötüşür, ağacların budaqları yaşıl düymələrlə doludur. Meşədən yolçuların qabağına gözəl bir atın üstündə, başında al şapkası, belində tapançaları olan gənc bir qız çıxdı. Gerda o atı həmin saat tanıdı. Bu vaxtilə qızıl karetaya qoşulmuş at idi. Qız da həmin xırdaca quldur qız idi. O, evdə yaşamaqdan darıxıb

şimalı gəzmək fikrinə düşmüşdü. Bura xoşuna gəlmədikdə gedib başqa yerləri gəzəcəkdi. Quldur qız da həmin saat Gerdanı tanıdı. Amma ay sevindilər ha!

Quldur qız Kaya dedi: – Vah, sərsərinin biri! Mən bir az bilmək istərdim ki, görüm sən, dalınca dünyanın o başına getməyə dəyərsənmi?!

Gerda quldur qızın yanağını tumarladı və şahzadə oğlanla şahzadə qızı ondan soruşdu.

– Onlar yad ölkələrə gediblər, – deyə gənc quldur qız cavab verdi.

– Bəs qarğa? – deyə Gerda soruşdu.

– Meşə qarğası ölmüşdür. Əl qarğası dul qalmışdır. Ayağına qara bir parça bağlayıb gəzir və öz bəxtindən şikayətlənir. Ancaq bütün bunlar boş şeylərdir. Yaxşısı budur, sən bir danış görüm, başına nələr gəldi və Kayı necə tapdın?

Gerda ilə Kay bütün başlarına gələnləri ona danışdılar.

– Hə, nağıl da burada qurtardı! – deyib gənc quldur qız söz verdi ki, onların şəhərinə yolu düşəndə, yanlarına gələcəkdir və əllərini sıxdı. Sonra o, dünyanı gəzməyə getdi. Kay ilə Gerda isə əl-ələ verib evlərinə yönəldilər. Onlar keçdikləri yerlərdə yaz çiçəkləri açır, yaşıl otlar bitirdi. Amma budur, kilsə zənglərinin səsi və doğma şəhərlərinin uca qüllələri göründü. Onlar tanış pillələrlə yuxarı çıxıb, öz otaqlarına girdilər. Burada hər bir şey keçmişdə olduğu kimi idi: saatın kəfkiri əvvəlki kimi «tiq-taq» edib taqqıldayırdı. Saatın əqrəbləri də siferblat üzərində hərəkət edirdi. Ancaq onlar alçaq qapıdan içəri girdikdə bildilər ki, boyları uzanmışdır. Çiçəklənmiş qızılgül kolları su novçasından uzanıb açıq pəncərədən boylanır, içəri baxırdılar. Uşaqların xırdaca skam-

yaları da burada idi. Kay ilə Gerda skamyalarda oturub əl-ələ verdilər. Qar kraliçanın bumbuz, bomboş sarayını ağır bir yuxu kimi yaddan çıxartdılar. Nənə günün altında oturub, ucadan incil oxuyurdu: «Əgər siz, uşaqlar kimi olmasanız, cənnətə girə bilməzsiniz!».

Kay ilə Gerda bir-birinin üzünə baxdılar və bu qədim duanın mənasını indi başa düşdülər:

Açıb qızılgüllər... gözəldir hər yan!

Körpə İsa olar bizlərə əyan!

Onlar indi daha böyümüşdülər, yan-yana oturmuşdular. Amma onların ürəkləri və ruhları uşaqlıqda olduğu kimi saf idi. İlıq, bərəkətli yay da gəlmişdi!

BİR QINDAN ÇIXMIŞ BEŞ NOXUD

Bir qının içində beş noxud dənəsi var idi. Onlar yaşıl idi, qınları da yaşıl idi – buna görə onlar elə bildilər ki, bütün dünya yaşıldır, bunu da doğru bilirdilər. Qın böyüyür, noxud dənələri də böyüyürdü. Onlar hamısı cərgə ilə yerləşmişdilər. Axı, onların mənzilləri də belə idi! Qını bayırdan gün işıqlandırır və qızdırırdı, yağış da onu yuyurdu. Qının içi isti və rahat idi. Gündüz işıq olurdu, gecə qaranlıq, qayda ilə gərək elə belə də olaydı. Noxud dənələri get-gedə böyüyür və böyüdükcə qının içində oturub, daha çox fikirləşirdilər: axı, gərək bir işlə məşğul olaydılar! Onlar hər biri belə fikirləşirdi: «Görəsən, mən elə həmişə burada oturub qalacağam? Axı, bir yerdə çox oturmaqdan bərkiyərim! Mənə belə gəlir ki, divarın o üzündə nə isə bir şey var!»

Aradan bir neçə həftə keçdi. Noxud dənələri saraldılar, qın da saraldı.

– Bütün dünya saralır! – deyə noxud dənələri dilləndilər. Onlar doğru deyirdilər.

Birdən onlar bir şaqqlı eşitdilər: kim isə qını dərib, qınla dolu olan cibinə qoydu.

– Hə, indi bizi azad buraxacaqlar! – deyə noxud dənələri səsləndilər və gözləməyə başladılar.

– Mən bilmək istərdim ki, bizim beşimizdən hansı birinin

bəxti hamıdan yaxşı gətirəcək? – deyə ən xırdaca noxud dənəsi dilləndi. – Hə, bu yaxında aşkar olar.

– Nə olacaq, olsun! – deyə ən iri noxud dənəsi cavab verdi.

Birdən “Traq!” edib qın partladı və bütün noxud dənələri parlaq gün işığına çıxdılar. Xırdaca bir oğlan onları ovçunun içində tutub deyirdi ki, bunlar onun tütəngində atılmağa yarar. O, həmin saat tütəngini bir noxud dənəsilə doldurub atdı.

– Mən geniş dünyaya uçuram! Əgər hünərin var, indi mənə tut görüm! – deyə noxud dənəsi ciyildəyib gözdən itdi.

İkinci noxud dənəsi dedi:

– Mən uçub birbaş günəşə gedəcəyəm. Günəş elə lap mənim istədiyim kimi bir qındır! Belə deyib o da yox oldu.

Qalan iki noxud dənəsi belə dedi:

– Biz hara düşsək, orada yatacayıq. Yəqin ki, bir yerə düşəcəyik!

Onlar yerə düşdülsə də tütəngdən yaxalarını qurtara bilmədilər.

– Hə, biz hamıdan uzağa uçuruq! – deyə onlar çığırdılar.

– Nə olacaq, qoy olsun! – deyə axırncı noxud dənəsi uça-
uçə səsləndi.

Tütəng atıldı, noxud dənəsi havaya uçdu. Sonra çardağın pəncərəsinin altında vurulmuş bir taxtanın üstünə düşüb, oradan bir dəliyə diyirləndi. Orada yumşaq torpaqda mamır bitmişdi. Noxud dənəsi mamırın içində itib-batdı və orada gizlənib qaldı, ancaq onun bəxti varmış.

– Nə olacaq, qoy olsun! – deyə o təkrar etdi. Çardaqdakı balaca otaqda yoxsul bir qadın yaşayırdı. O, gündüzlər gedib özgələrin sobalarını yandırır, onlar üçün odun yarıır və ümumiyyətlə hər cür ağır işlər görürdü. Bu qadın həm güclü, həm

də çalışqan idi, amma yenə də yoxsul yaşayırdı. Evdə, darısqal otaqda onun yeniyetmə, arıq, cılız, təkcə bir qızı yataqda yatırdı. O, bir il idi ki, xəstə yatırdı. Nə yaşamağa qüvvəti var idi, nə də ölə bilirdi.

Anası deyirdi:

– O da bacısının dalınca gedəcək! Mənim iki qızım var idi. Əlbəttə, iki qızı yedirib-içirmək asan deyildir. Buna görə də allah onları mənimlə bölüşdü: birini öz yanına apardı... Bircə bu əlimdən getməyəydi. Amma yəqin allah razı olmaz ki, o öz bacısından ayrı yaşasın, onu da öz yanına aparar...

Ancaq xəstə qız hələ də yaşayırdı. O, bütün günü dözərək səssizcə çarpayısında uzanıb, anasının çörək pulu qazanmaqdan qayıtmasını gözləyirdi.

Yaz gəldi. Bir gün səhər tezdən anası işə getməyə hazırlaşdığı bir zamanda günəşin parlaq işığı xırdaca pəncərədən süzüb döşəmənin üstündə oynaşanda, xəstə qız ona baxıb səsləndi:

– Ana, o pəncərədə görünən yaşıl şey nədir? Külək onu yırğalayır.

Anası pəncərəyə yaxınlaşıb onu azacıq araladı və dedi:

– Aha, burada nə isə bir şey göyərir. Deyəsən noxuddur, xırdaca yarpaqlar açıb. Görəsən, o, haradan gəlib bu dəliyə düşüb? Bax, bu da sənin bağçan, bax, ləzzət al!

Çarpayını pəncərəyə yaxın qoydular ki, xəstə qız oradan baxdıqca noxud bitkisini yaxşı görsün. Sonra anası çıxıb işə getdi.

Qız axşam anasına dedi:

– Ana, mənə elə gəlir ki, sağalıram... Bu gün günəş mənə elə mehribanlıqla işıq saçırdı ki... Bir bax, gör noxud nə yaxşı boy atır. Günün qabağında mənim də halım yaxşılaşır. Mən sağalıram.

– Təki sənin halın yaxşı olsun! – deyə anası özü inanmasa da, ona belə cavab verdi. O, noxud bitkisinin yanına xırdaca bir ağac parçası sancdı ki, külək onu sındırmasın; axı onun qızına ürək-dirək verən bu noxud bitkisi idi.

Qızın anası ipin bir ucunu pəncərənin altına möhkəmcə bağlayıb, o biri ucunu haşiyənin lap üstünə bərkitdi ki, noxud bitkisi möhkəm dura bilsin və ipə sarmaşb qalxsın. Noxud da ipə sarmaşb hər gün gözəgörünəcək dərəcədə boy atırdı.

– Bir bax, noxud bu yaxında çiçəklənəcək! – deyə qızın anası bir səhər dilləndi və daha özü də inanmağa başladı ki, qızı sağalacaqdır.

Qadına elə gəlirdi ki, qızı axır zamanlar şənələnmişdir. O, səhərlər tez-tez özü yerindən qalxıb oturur və parıldayan gözlərilə öz xırdaca bağçasına baxırdı. Burada isə vur-tut bircə noxud bitkisi göyərmişdi. Aradan bir həftə keçdikdən sonra xəstə qız birinci dəfə olaraq, düz bir saatlığa yerindən qalxdı. O, gündə qızınaraq ləzzət alırdı. Pəncərə taybatay açıq idi. Onun qabağında noxud açıq-çəhrayı rəngdə gözəl çiçək açmışdı. Qız əyilib çiçəyin zərif ləçəklərini lap yavaşca öpdü. Bu gün qız üçün əsl bayram idi.

– Görünür ki, allah özü bu noxudu burada əkib və göyərdirib ki, ay mənim əziz qızım, sənə ümid və sevinc versin, həmçinin mənə də! – deyə xoşbəxt ana çiçəyə baxa-baxa, elə gülümsündü ki, elə bil qarşısındakı xilaskar mələk idi.

Yaxşı, bəs o biri noxud dənələri necə oldu? O noxud dənəsi ki, geniş dünyaya uçub: «Əgər hünərin var, indi məni tut görüm!» – deyə çığırdı, əvvəlcə damda bir novçaya düşdü, sonra isə bir göyərçinin çinədanına düşüb, Yunus peyğəmbər balının qarnında qalan kimi, orada qaldı, o biri cüt noxud dənələri də həmin yerə düşdülər, onları da gö-

yərçinlər yedilər. Deməli ki, hər halda onlardan da bir qədər xeyir gəldi.

Uçub günəşə getmək istəyən dördüncü noxud dənəsi isə novçanın içinə düşüb, bir neçə həftə iylənmiş suyun içində qaldı, buna görə də şişdi.

– Hə, yaman kökəlmişəm ha! – deyə noxud dənəsi dilləndi. – Bu yaxında lap partlayacağam. Mənə elə gəlir ki, heç bir noxud dənəsi bunu bacarmayıb və bacara da bilməz. Mən bizim qının içində olan beş noxud dənəsinin hamısından gözəliyəm!

Novça da onun dediklərini tamam təsdiq etdi.

Çardaqdakı pəncərənin qabağında gənc bir qız durmuşdu; onun gözləri parıldayır, yanaqlarında isə, sağlam bir qızartı vardı. O, noxud çiçəyinin qarşısında zərif əllərini bir-birinə bitişdirib allaha razılıq edirdi.

Novça isə belə deyirdi:

– Noxud dənələrindən ən yaxşısı mənim noxudumdur.

ÇOBAN QIZ İLƏ BACATƏMİZLƏYƏN

Sən köhnəlikdən qapqara olmuş, üzərində taxtadan cürbəcür fiquralar və bitki naxışları işlənmiş əsl qədim şkaflar heç görmüsənmi? Bir otaqda lap bu cür şkaflar var idi. Sahiblərinə öz nənələrindən qalmışdı. Şkafların üzərinə yuxarıdan aşağıya qədər taxtadan qızılqul və lələ naxışları işlənmişdi. Qərribə naxışların arasından xırdaca marallar buynuzlu başlarını uzatmışdılar. Ən görkəmli yerdə isə taxtadan bir adam fiqurası qayrılmışdı. Ona baxmaq çox əyləncəli idi: o, üzünü qırıqdır, dişlərini ağartmışdı, amma heç demək olmazdı ki, o gülür. Bu adamın ayaqları keçi ayaqları idi, alnında xırdaca buynuzları da var idi. Uzun saqqalı döşünə düşmüşdü. Uşaqlar həmişə ona «keçiayaq-ober-unter-general-kapitan-serjant» deyərdilər. Hərçənd bu adı söyləmək çox çətin idi və bunu çox az adam deyə bilərdi, amma taxtadan belə adam qayırmaq özü də böyük zəhmət istəyirdi. Bununla bərabər həmin bu adam fiqurası şkafların üzərində səliqə ilə yerləşib həmişə gözünü güzgü mizinə zilləmişdi. Çünki orada, ayağında zərli başmaqlar və başında zərli şlyapası olan qəşəng, balaca çini çoban qız durmuşdu. Onun paltarı yandan səliqə ilə yığışdırılmışdı və qızılqullu bəzənmişdi, əlində də çoban çomağı var idi. Çoban qız çox gözəl idi! Onun, demək olar ki, lap yanında xırdaca bir bacatəmizləyən durmuşdu, o,

kömür kimi qapqara idi. Ancaq o da çinidən qayrılmışdı. O da tərtəmiz və gözəl idi və heç bir kəsdən də pis deyildi. Amma gərək bacatəmizləyən olduğunu göstərəydi, usta onu elə yaxşı bir şahzadə kimi də düzəldə bilərdi. Hamısı bir deyilmiş, istər bacatəmizləyən olsun, istər şahzadə?

Bacatəmizləyən gözəl bir vəziyyət alıb durmuşdu; əlində də bir xırdaca nərdivan tutmuşdu. Onun üzü qız üzü kimi ağappaq və çəhrayı idi, amma deyəsən, bu, səhv idi: üzündə azacıq ləkə olsaydı, heç pis olmazdı. O, çoban qızla, demək olar ki, lap yan-yana durmuşdu. Çünki onları belə qoymuşdular. Onlar yanaşı durduqları üçün də bir-birinə nişanlanmışdılar, axı onlar bir-birinə çox yaraşırdılar: ikisi də cavan idi, ikisi də həmin bir cür çinidən qayrılmışdı, ikisi də kövrək idi.

Güzgünün qabağında, onlarla yanaşı bir kukla da var idi. Amma bu onlardan üç dəfə böyük idi. Bu, qoca bir çinli idi, özü də başını endirib-qaldırmağı bacarırdı. O da çinidən qayrılmışdı və deyirdi ki, balaca çoban qızın babasıdır. Amma o, əlbəttə, bunu sübut edə bilməzdi, ancaq deyirdi ki, qızın ixtiyarı onun əlindədir. Buna görə də çoban qıza elçi düşən keçiyə q ober-unter-general-kapitan-serjanta baş əyirdi.

Bir dəfə qoca çinli çoban qıza dedi: – Bax, sən gələcək ərin odur. Hər şeyə baxdıqda belə məlum olur ki, o, qırmızı ağacdən qayrılmışdır. Ona ərə getsən sənə də keçiyə q ober-unter-general-kapitan-serjantın arvadı deyərlər. Onun şəkaf dolusu gümüşü var, hələ gizlin qutularda saxladığı şeyləri demirəm.

– Mən onun qaranlıq şəkafına getmək istəmirəm, – deyə balaca çoban qız etiraz etdi. – Deyirlər ki, orada on bir çinli arvadı dustaq saxlayır.

– Hə, deməli ki, sən də on ikincisi olarsan! – deyə çinli

onun sözünü kəsdi. – Bu gecə köhnə şkafdan bir cırıltı gələn kimi sizin toyunuz olacaqdır. Mənim çinli olduğum nə qədər doğrudursa, bu da o qədər doğrudur! – deyib, başı ilə təsdiq etdi və yuxuya getdi.

Balaca çoban qız ağladı, öz sevimli dostu çini bacatəmizləyənə baxdı və dedi:

– Səndən xahiş edirəm, gəl buradan çıxıb geniş dünyaya gedək. Biz burada qala bilmərik!

– Sən nə istəyirsənsə, mən də onu istəyirəm, – deyə balaca bacatəmizləyən ona cavab verdi. – İstəyirsən lap elə bu saat gedək! Mən arxayınam ki, öz peşəmlə səni dolandıra bilərəm.

– Ah, bircə biz bu güzgü mizindən tez düşüb gedə biləydik! – deyə çoban qız köksünü ötürdü. – Səninlə birlikdə yalnız azadlığa çıxandan sonra mən xoşbəxt ola bilərəm.

Bacatəmizləyən onun könlünü aldı. Sonra güzgü mizinin haşiyəsi və zər naxışlı ayaqları ilə aşağı düşməyin necə rahat olduğunu ona göstərdi. Bacatəmizləyənin nərdivanı burada onların işinə çox yaradı. İndi, budur, onlar daha döşəmənin üstündədirlər. Onlar şkafa baxıb gördülər ki, orada yaman vurnuxma başlanıbdır.

Ağacdən yonulmuş marallar boyunlarını daha da uzadıb buyuzlarını dik tutmuş və başlarını hərləməyə başlamışdılar, keçiyəq-ober-unter-general-kapitan-serjant isə göyə hoppa-nıb qoca çinliyə çıxırdı:

– Onlar qaçdılar, qaçdılar!

Qaçqınlar azacıq qorxuya düşdülər, tez pəncərənin altındakı siyirməyə hoppandılar.

Bu siyirmənin içində üç-dörd dəstə (özü də yarımçıq) kart vərəqləri və xırdaca bir kukla teatrı var idi. Bunları qutuda yerləşə bilmələrinə görə düzmüşdülər. Teatrda tamaşa gədirdi.

Birinci cərgədə bütün qırmızıtoxmaq, kərpic, xaç və qaratoxmaq qızlar oturub, öz əllərindəki lalələri yelləyirdilər. Onların arxasında valetlər durmuşdular. Onlardan hər birinin iki başı var idi, biri yuxarıda, o biri də aşağıda. Pyes iki sevgili barəsində idi. Bunlar heç cürə birləşə bilmirdilər. Çoban qız onlara baxanda ağladı, tamaşa onun öz halını yadına saldı.

– Ah, mən daha dözə bilmirəm! – deyə o dili dolaşadolaşa söylədi, – gəl buradan çıxıb gedək!

Amma onlar yenə döşəmənin üstündə olduqda, güzgü minə sarı baxıb gördülər ki, qoca çinli oyanmışdır. O, öz yerindən tərpənib oturmuş halda hara isə sürünürdü, – o həmişə bardaş qurub otururdu, gəzə bilmirdi.

– Qoca çinli bizim dalımızca gəlir! – deyə balaca çoban qız çıxırdı və elə qorxdu ki, öz çini dizləri üstə çökdü.

Bacatəmizləyən dedi:

– Bir gör mənim ağılıma nə gəlib. Gəl səninlə, bax, o küncdə duran şirniyyat vazının içinə girib uzanaq. Qızılgül və lavanda çiçəklərinin ləçəkləri üstündə uzanaq. Əgər çinli bizim üstümüzə gəlmək istəsə, oradan onun gözlərinə duz ataq.

– Bunun köməyi az olar! – deyə çoban qız cavab verdi. – Bundan başqa mən bilirəm ki, qoca çinli ilə bu vaz bir-biri ilə nişanlanmışdılar. İndi ki, onlar bir vaxt bir-birini sevilər, bu məhəbbət tamam yox ola bilməz. Yox, bizim bircə çarəmiz var, gərək geniş dünyaya çıxaq.

– Bəs sən mənimlə birlikdə yola çıxmaqdan qorxmursanmı? – deyə bacatəmizləyən soruşdu. – Bu dünyanın nə qədər geniş olduğunu və bizim bir də bura qayıda bilməyəcəyimizi düşünüb sənmi?

– Hə, düşünmüşəm! – deyə çoban qız cavab verdi.

Bacatəmizləyən inamla ona sarı baxıb dedi:

– Mən bircə yol bilirəm, o da bacadır! Sən doğrudan da mənimlə birlikdə sobanın içinə girməyə, sonra da odun yanan yerdən keçib baca ilə yuxarı dırmaşmağa cürət edərsənmi? Biz gedib bacaya çatdıqdan sonra orada mən özümü göstərə bilərəm. Biz elə uca bir yerə çıxarıq ki, heç bir kəs daha bizə çata bilməz. Lap yuxarıda isə bir dəlik var, oradan geniş dünyaya çıxmaq olar.

Bacatəmizləyən çoban qızı sobanın qapısının ağzına apardı.

– Vay, bura nə yaman qaradır! – deyə çoban qız çığırdı; amma yenə də bacatəmizləyənlə birlikdə sobanın içinə girib, odun yanan yerdən bacaya keçdilər. Orada heç göz-gözü görmürdü.

– Bax, budur, indi biz bacanın içindəyik! – deyə bacatəmizləyən dilləndi. – Bir bax gör yuxarıda nə qəşəng bir ulduz parıldayır!

Göydən onlara lap əsl bir ulduz baxırdı. Ulduz düz onların başı üstündə parıldayırdı; elə bil ki, yol göstərmək istəyirdi. Onlar sürünə-sürünə gedir, sonra üzüyuxarı dırmaşmağa başladılar. Bu yol nə yaman çətin yol idi! Onlar elə uca, elə uca bir yerə qalxmalı oldular ki! Amma bacatəmizləyən oğlan çoban qıza kömək edirdi. Onu qaldırırdı, əl yetirirdi və öz çini ayaqlarını hara qoymaq lazım gəldiyini ona göstərirdi. Onlar beləliklə, bacanın lap yuxarisına çatıb, onun qırağında oturdular ki, yaxşı-yaxşı dinclərini alsınlar. Axı, zarafat deyil, belə çətin bir yoldan sonra onlar yorulmuşdular.

Onların başı üzərində göyün üzü ulduzlarla dolu idi, aşağıda isə şəhərin damları görünürdü. Bacatəmizləyənlə çoban qız ətrafına boylanıb, bu yekə dünyanı gözdən keçirirdilər. Yazıq çoban qız əvvəllər heç bilmirdi ki, bu dünya

belədir. O, xırdaca, başını bacatəmişləyənin çiyinə qoyub elə ağladı ki, onun qurşağındakı zər töküldü.

– Yox, bu daha dözülməzdir! Mən burada yaşaya bilmərəm. Dünya çox böyükdür! – deyə çoban qız səsləndi. – Ah, nə olaydı, yenə də öz güzgü mizimizin üstündə olaydıq! Mən geri qayıtmayınca rahat ola bilmərəm. Axı mən ki, səninlə bu geniş dünyaya gəldim, indi də sən əgər məni azacıq sevir-sənsə, gərək məni evə, öz yerimizə ötürəsən.

Onda bacatəmişləyən onu dilə tutmağa başladı; qoca çinlini və keçiyəq-ober-unter-general-kapitan-serjantı onun yadına saldı. Ancaq çoban qız elə acı-acı ağlayır və öz əziz bacatəmişləyənini elə öpürdü ki, bacatəmişləyən bunun ağıllı bir iş olmadığını bilə-bilə onun dediyinə razı olmaqdan başqa çarə tapmadı.

Onlar bacanın içilə çox çətinliklə enib yenə də aşağı süründülər və odun qalanan yerə çatdılar. Bura çox qaranlıq idi. Onlar sobanın örtülü qapısına çatdıqda, durub dinlədilər ki, görsünlər, otaqda nə var - nə yox? Ora tamamilə sakit idi. Onlar sobadan başlarını çıxarıb gördülər ki,.. ay dad! – qoca çinli, otağın tən ortasında yerə sərilmişdir. Sən demə o, qaçqınların dalınca qaçanda güzgü mizinin üstündən yıxılıb, üç parça olmuşdu. Onun kürəyi tamamilə qopmuş, başı isə diyirlənib küncə düşmüşdü. Amma keçiyəq-ober-unter-general-kapitan-serjant öz əvvəlki yerində durub baş verən bu işi fikirləşirdi.

– Ay aman, nə dəhşətlidir! – deyə balaca çoban qız qışqırdı. – Mənim qoça babam parça-parça olmuşdur. Hamısı da bizim üstümüzdə. Mən buna davam gətirə bilmərəm! – deyib çox pərişan oldu.

Bacatəmişləyən dedi:

– Onu yenə də lap yaxşı yamayıb düzəltmək olar! Sən heç belə bikef olma. Onun kürəyinə bir az yapışqan çəkmək və boğazına iri bir taxta parçası taxmaq lazımdır ki, yenə təptəzə olsun. Nə bilmək olar, hələ görərsən, bir yığın xoşagəlməz sözlər də deyər.

– Sən eləmi güman edirsən? – deyə çoban qız soruşdu və onlar ikisi də güzgü mizinin üstünə, öz əvvəlki yerlərinə çıxdılar.

Bacatəmişləyən dedi:

– Bax, görürsənmi, biz nə böyük bir səyahət etdik. Axı heç öz yerimizdən tərpənməyə də bilərdik!

– Bircə babamı yamayıb düzəltmək mümkün olaydı! – deyə çoban qız köksünü ötürdü. – Görəsən, bu, baha başa gəlir?

Qoca çinlini yamadılar; bu işə bütün ailə qoşuldu: onun kürəyini yapışdırdılar, boğazına da bir ağac parçası soxdular. O, yenə təptəzə oldu. Amma daha başını tərpədə bilmirdi.

Keçiayaq-ober-unter-general-kapitan-serjant çinliyə dedi:

– Görünür, siz sınıandan sonra öz gözlünüzdə yaman böyüyübsünüz. Amma mən burada lovğalanmalı bir şey görmürəm.

Bu zaman bacatəmişləyənlə balaca çoban qız yalvarıcı baxışlarla qoca çinliyə baxdılar. Onlar qorxurdular ki, o başı ilə razılıq işarəsi verir. Amma çinli daha başını tərpədə bilmirdi. Boğazına taxta parçası tıxadıqlarını başqalarının yanında söyləmək isə yaxşı düşməzdi.

O vaxtdan bəri hər iki çini heykəlcik, yəni çoban qızla bacatəmişləyən yan-yana durmaqda idilər. Onlar babanın boğazındakı taxta parçasına şükür edirdilər və düşüb sınıana qədər bir-birini sevməkdə idilər.

ÇOBANYASTIĞI

Bir qulaq asın, görün sizə nə danışacağam. Şəhərin kənarında, yolun lap qırağında bir bağ vardı. Yəqin ki, o bağı görmüsünüz. Onun qabağında kiçik bir bağça və çiçəklik vardı, bunların dövrəsinə taxtadan rəngli hasar çəkilmişdi.

Bağın yaxınlığında, arxın lap qırağında yumşaq, yaşıl otların içində xırdaca bir çobanyastığı çiçəyi bitmişdi. Günəşin şüaları yaraşqlı bağ çiçəkləri kimi onu da isindirir və oxşayırdı. Bizim çobanyastığı çiçəyi də hər gün, lap hər saat boy atıb böyüyürdü. Bir səhər gözqamaşdıran xırdaca ağ ləçəkləri açıldı, onun günəşə bənzər sarı dairəciyini sanki şüalar dövrəyə aldı. Çobanyastığının heç vecinə də gəlmirdi ki, onu qalın otların arasında heç kəs görmür və o, belə adi və gözəgörünməz bir çiçəkdir – yox, o, hər şeydən razı idi. Çiçək, üzünü günəşə sarı çevirib ona tamaşa etməkdən ləzzət alır və haradasa əngin səmada ötən torpağın nəğmələrini dinləyirdi.

Çobanyastığı elə sevinirdi ki, guya böyük bayramdır, amma əslində eləcə bazar ertəsi idi; bütün uşaqlar məktəbdə oturub dərs öyrənirdilər. Bizim çobanyastığı da öz yaşıl saplağının üstündə oturub, parlaq günəşdən, dövrəsindəki hər bir şeydən dərs alır və düşünürdü ki, allah hər şeyi gözəl yaratmışdır. Çobanyastığına elə gəlirdi ki, elə torağay da onun duyduğu bərdə belə aydın və gözəl nəğmələr oxuyur. Çobanyastığı uç-

maqda və oxumaqda olan xoşbəxt quşcuğaza dərin bir məhəbbətlə tamaşa edirdi. Amma çiçək özü uça və nəgmə oxuya bilmədiyi üçün heç də qəm çəkmirdi. O düşünürdü ki, «Axı, mən də görürəm, eşidirəm! Günəş mənə işıq saçır, yumşaq külək məni öpür. Ah, mənə nə çox şey qismət olmuşdur!»

Hasarın o tərəfində çoxlu dikbaş və lovğa çiçəklər bitmişdi. Onların ətri nə qədər az idisə, lovğalıqları bir o qədər çox idi. Şəqayiq çiçəkləri özlərini şişirdir, qızılgüllərdən iri olmaq istəyirdilər. Amma iş heç də irilikdə deyildir. Hamısından alabəzək olan lalələrdi. Onlar bunu çox yaxşı bilirdilər və özlərini bacardıqca dik tutmaq istəyirdilər ki, daha çox gözə görünsünlər. Onların heç biri hasarın o tayında bitmiş xırdaca çobanyastığı çiçəyini saymırdılar. Amma çobanyastığı tez-tez onlara sarı boylanıb baxır və belə düşünürdü: «Onlar nə yaraşıqlı, nə qəşəngdir! Əlbəttə, gözəl quş onlara qonaq gələcəkdir! Allaha şükür olsun ki, mən onlara yaxın bir yerdə bitmişəm və bütün bu gözəllikləri görürəm»!. Çobanyastığı elə bunları düşünürdü ki, birdən torağay «pırr» –eləyib birbaş aşağı endi... Amma bağın içinə, şəqayiq və lalə çiçəklərinin yanına yox, birbaş otların üstünə, çobanyastığı çiçəyinin yanına qondu. Çobanyastığı sevindiyindən özünü elə itirdi ki, heç bilmədi nə düşünsün.

Quşcuğaz çobanyastığı çiçəyinin dövrəsində atılıb-düşür və oxuyurdu: «Ay, nə yumşaq otdur! Bu gümüşü paltarlı, qızılı dairəcikli çiçək nə gözəldir!»

Çobanyastığı çiçəyinin sarı dairəciyi doğrudan da, qızıl kimi parıldayır və gözqamaşdıran ağ ləçəkcikləri gümüşü rəngə çalırdı.

Çobanyastığı elə xoşbəxt, elə şad idi ki! Quşcuğaz onu öpdü, ona bir gözəl nəgmə oxudu, yenə də mavi göylərə ucaldı. Aradan düz beş dəqiqə keçəndən sonra çobanyastığı özünə gəldi.

O, utanmış, amma ürəkdən çox razı qalmış halda bağdakı çiçəklərə sarı baxdı, axı onlar çobanyastığı çiçəyinə necə bir xoşbəxtlik, necə bir şərəf qismət olduğunu görmüşdülər; əlbəttə, bunun qiymətini heç kəs onlardan yaxşı bilməzdi. Amma lalələr bir az da artıq lovğalandılar və inciyib acıqlandıqlarından qızardılar, yekəbaş şəqayiq çiçəkləri isə özlərini şişirdilər. Yaxşı ki, onlar danışa bilmirdilər, yoxsa çobanyastığına yaman döşəyəcəkdilər. Yazıq çobanyastığı o saat başa düşdü ki, onların kefləri pozulmuşdur və ürəkdən onlara acıdı.

Bu vaxt bağın içində bir qız göründü, onun əlində parıldayan bıçaq vardı. Qız lalələrin yanına gəlib onları bir-bir kəsməyə başladı. Çobanyastığı heyifsiləndi: «Ay aman! Daha onların işi bitdi!». Qız çiçəkləri dərib getdi, çobanyastığı isə sevindi ki, hasarın bu tayında, otların içində bitmişdir və burada onu heç kim görmür. O öz bəxtinə şükür etdi, gün batanda isə, ləçəkciklərini yığıb yatdı. Bütün gecəni yuxuda günəşi və xırdaca quşcuğazı gördü.

Səhər çobanyastığı ləçəklərini açıb, onları əl kimi havaya və işığa sarı uzatdıqda, yenə torağayın səsinə eşitdi: quşcuğaz ötürdü, amma elə qəmli ötürdü ki! Yazıq quş tələyə düşmüşdü və indi açıq pəncərədən asılmış bir qəfəsin içində idi. Torəğay yamyaşıl çöllərin, çəmənlərin üzərində uçmağın ləzzətindən, qanadlanıb göylərin bir qatına ucalmağın fərəhindən, dadından nəغمə oxuyurdu. Yazıq quşcuğazın xırdaca ürəyi çox dərddi, çox kədərli idi, axı o əsir idi!

Çobanyastığı əsir quşa ürəkdən kömək etmək istəyirdi, amma necə etsin? Dövrəsindəki gözəllik, günəşin isindirməsi, ağ ləçəklərinin parıldaması, çiçəyin heç gözünə görünmürdü. O, ancaq yazıq quşcuğaz barəsində düşünür və ona heç cür kömək edə bilmədiyindən dərd çəkirdi.

Birdən bağçadan iki oğlan çıxdı. Onların birinin əlində,

lalələri kəsən qızın əlində olduğu kimi, iri və iti bıçaq var idi. Oğlanlar düz çobanyastığı çiçəyinə sarı yönəldilər; çiçək heç başa düşə bilmirdi ki, burada onlara nə lazımdır?

– Bax, buradan biz öz torağayımız üçün bir parça otlu torpaq kəsib apara bilərik! – deyə oğlanlardan biri bıçağını yerə soxub, dördbucaq bir otlu torpaq parçası kəsməyə başladı. Çobanyastığı çiçəyi də bu torpaq parçasının lap ortasında idi.

– Çiçəyi qopar! – deyə o biri oğlan dilləndi; çobanyastığı çiçəyinin qorxudan lap ürəyi düşdü: onu qoparsalar, ölüb gedəcəkdi, – axı o yaşamaq istəyirdi ki, qəfəsə – yazıq əsir quşun yanına girə bilsin!

– Yox, yaxşısı budur qoy qalsın, – deyə birinci oğlan cavab verdi. – Belə daha da gözəldir.

Beləliklə çobanyastığı çiçəyi qəfəsin içinə, torağayın yanına girə bildi.

Yazıq quşcuğaz ucadan oxuya-oxuya öz əsirliyindən şikayətlənir, o yan-bu yana çırpınıb özünü qəfəsin dəmir millərinə vururdu. Yazıq çobanyastığı danışmaq bilmirdi, nə qədər istəsə də, ancaq bircə sözlə də quşun könlünü ala bilmirdi! Səhər bu cür gəlib keçdi.

– Burada su yoxdur! – deyə torağay şikayətlənirdi. – Onlar mənim üçün su qoymağı unudublar, boğazım quruyub. Od içində yanıram. Bədənim uçunur. Of, nəfəsim tutulur! Mən ölməliyəm, deyəsən, günəşin işığından, yaşıl otlardan, bütün dünyadan ayrılmalı olacağam!

Torağay azacıq sərinlənmək üçün dimdiyini nəm və sərin torpağa soxdu. Bu zaman o, çobanyastığı çiçəyini gördü, ona baş əydi, onu öpdü və dedi:

– Yazıq çiçəkciyəz, sən də burada solub gedəcəksən! Azadlıqda mənim ixtiyarımda olan bütün dünyanın əvəzinə onlar mənə bir səni, bir də bu bir qarış yaşıl otlu torpağı

vermişlər. Burada hər bir ot mənim üçün yaşıl bir ağac, sənin hər bir ləçəyin ətirli bir çiçək olmalıdır! Heyhat! Siz mənə yalnız nələrin əlimdən alındığını xatırladırsınız!

«Of, mən onun könlünü nə ilə alım!» – deyə çobanyastığı düşündü. Amma heç bircə yarpağını da tərpedə bilmədi. Bunun əvəzində isə, onun zərif ləçəkcikləri həmişəkindən daha artıq ətir saçmağa başladı. Bunu torağay da duydu. O, susuzluqdan üzulsə də, çobanyastığına toxunmurdu. Ancaq bütün otları qırıp qurtarmışdı.

Budur, axşam da oldu. Amma yazıq quşcuğaza heç kəs su gətirmədi. Onda quşcuğaz öz gözəl qanadcıqlarını salladı, onları qıc olmuş kimi, bir neçə dəfə titrətdi və bir neçə dəfə şikayətlə civildədi:

Su! Su!

Sonra onun xırdaca başı yana əyildi və qəmdən, əziyyətəndən ürəkciyəzi parçalandı.

Çobanyastığı dünənki kimi öz ləçəklərini yığışdırıb yata bilmədi: o da qəmgin və xəstələnmiş halda başını aşağı saldı.

Oğlanlar ertəsi gün səhər gəlib çıxdılar. Torağayı ölmüş görüb acı-acı ağladılar. Sonra ona xırdaca bir qəbir qazıb çiçəklərlə bəzədilər, ölmüş torağayı qəşəng, qırmızı bir qutuya qoydular – onu padşaha layiq bir şəkildə basdırmaq istəyirdilər. Yazıq quşcuğaz! Nə qədər ki, sağ idi və nəğmə oxuyurdu, onu yaddan çıxarmışdılar, onu qəfəsə salmışdılar və susuzluqdan əzab çəkdimişdilər, amma indi onu dəbdəbə ilə basdırmaq istəyir, onun üçün acı göz yaşları tökürdülər!

Üzərində çobanyastığı olan torpaq parçasını tozlu yolun içinə atdılar. Yazıq torağayı hər halda hamıdan çox sevən və onun könlünü almağı ürəkdən arzulayan yazıq çiçəyi heç kəs düşünmədi.

DƏCƏL OĞLAN

Biri vardı, biri yoxdu, bir qoca şair vardı. O, əsl şair idi. Bir gün axşamüstü evdə oturmuşdu, bayırda hava yaman pis idi. Bərk yağış yağırdı, ancaq qoca şairin yeri isti və rahat idi: o, buxarının qabağında oturmuşdu; buxarında od yanır və cızhacızla alma bişirdi.

Qoca şair çox mehriban adam olduğu üçün öz-özünə deyirdi:

– Yazıq yolçular, indi yağışın altında yol gedirlər, yəqin ki, iliklərinə qədər islanıblar.

Birdən qapının dalından bir uşaq səsi gəldi:

– Məni içəri burax! Soyuqdan donmuşam və tamam islanmışam!

Uşaq ağlaya-ağlaya qapını döyürdü, yağış da bərk yağır, külək pəncərənin çərçivələrini titrədirdi.

Qoca şair:

– Ay yazıq uşaq! – deyib, qapını açmağa getdi. Qapının dalında balaca bir oğlan durmuşdu; o lap cılpaq idi, qızılı rəngə çalan uzun saçlarından su damcılayırdı. Uşaq soyuqdan əsirdi. Əgər onu içəri buraxmasaydılar, yəqin ki, donub öləcəkdi. Qoca şair:

– Ay yazıq uşaq! – deyib, onun əlindən tutdu. – Gedək mənim yanıma, səni isindirərəm, şərabla alma verərəm, sən nə qəşəng oğlansan!

Oğlan doğrudan da çox qəşəng idi. Gözləri iki işıqlı ulduz kimi parıldayırdı. Onun islanmış qızılı saçlarından su damcılarsa da, saçları çox qəşəng, qıvrım idi. Rəngi soyuqdan göyərmişdi. Bütün bədənini əsirdi, amma özü balaca mələyə bənzəyirdi. Əlində gözəl bir kaman var idi. Ancaq yağış onu korlamış və oxların rəngi getmişdi.

Qoca şair buxarının qabağında oturub, uşağı dizinin üstündə əyləşdirdi. Onun islanmış saçlarının suyunu sıxdı, xırdaca əllərini öz əlinə aldı, isindirdi və onun üçün şirin şərab qaynatdı. Oğlan özünə gəldi, yanaqları qızardı; o, yerə atılıb, qoca şairin dövrəsində hərlənə-hərlənə oynamağa başladı.

Qoca şair:

– Sən nə şən oğlansan! – dedi. – Bəs adın nədir?

– Amur, – deyə oğlan cavab verdi. – Məgər məni tanımırsan? Bax, bu da yayım. Mən ox atmağı bacarıram. Bir gör, hava sakitləşdi, ay işıq saçır!

– Sənin yayın xarab olub ki! – deyə qoca şair cavab verdi.

– Heyif ondan! – deyib oğlan yayını qaldırdı və onu gözdən keçirməyə başladı. – Bu ki qurumuşdur, özünə də heç bir şey olmayıb, girişi lap yaxşı tarım çəkilmişdir. Bu saat mən onu sınayaram.

Oğlan bunu deyib, yaya bir ox qoydu və qoca şairin düz ürəyini nişan alıb atdı!

– Bax, görürsənmi, mənim yayım xarab olmayıb! – deyə oğlan çıxırdı və bəkdən gülə-gülə qaçıb getdi.

Ay dəcəl oğlan! Səni öz otağına buraxan, mehribanlıqla qarşılayıb gözəl şəraba, əla almaya qonaq edən qoca şairə heç ox atarlarmı?!

Mehriban şair yerə yığılıb ağlayırdı: o, lap ürəyindən yaralanmışdı. Sonra dedi:

– Vay, bu Amur nə dəcəl oğlanmış! Mən onun barəsində bütün yaxşı uşaqlara danışaram ki, onlar həmişə Amurdan uzaq qaçsınlar və onunla oynamasınlar, yoxsa onları da incidər!

Qoca şairin Amur barəsindəki sözlərini eşidən bütün yaxşı uşaqlar, – oğlanlar da, qızlar da dəcəl Amurdan çəkinməyə başladılar. Amma Amur yenə də onların hamısını aldatdı o, yaman hiyləgər idi!

Tələbələr müəhazirədən qayıtdıqda, o da onların yanınca qaçır, qoltuğunda bir kitab, əynində qara sürtük olduğundan, onu heç kəs tanımır! Hamı elə bilir ki, o da tələbədir, onun qoluna girib gedirlər, amma o hamının sinəsinə öz oxunu atır.

Gənc qızlar keşişin yanına dərse getdikdə və ya kilsədə durduqda Amur da onların yanını kəsdirir; həmişə adamları pusur! Gah elə olur ki, teatrda böyük çilçırağın içinə girir, oradan parlaq alov saça-saça yanır; adamlar əvvəl elə bilirlər ki, bu lampadır, amma sonra başqa şey olduğunu duyurlar. O, həm kralın bağçasında, həm də şəhər bürcünün üzərində yürür. Bir dəfə o sənin atanın və ananın düz ürəklərindən öz oxu ilə vurmuşdur. Onlardan soruş, bunu sənə danışarlar.

Bəli! Bu Amur, belə oğlandır, heç vaxt ona baş qoşma! O hamının dalınca düşür. Bir işə bax ha, bir dəfə o, hətta sənin qoca nənəni də öz oxu ilə vurmuşdu. Bu, çoxdan olub-keçmişdir, amma nənən bunu heç bir vaxt yadından çıxarmayacaqdır! Vay! Dəcəl Amur! Amma indi daha sən bilirşən ki, o, dəcəl oğlandır.

DONUZOTARAN

Biri vardı, biri yoxdu, kasıb bir şahzadə vardı. Onun ölkəsi çox kiçik idi, amma bununla bərabər lap elə də xırdaca deyildi ki, şahzadə evlənə bilməyəydi. O, özü də evlənmək istəyirdi.

Əlbəttə, o, gedib imperatorun qızına desəydi ki: «Mənə ərə gedərsənmi?» –Bu onun tərəfindən çox yekəbaşlıq olardı. Amma şahzadənin yaxşı adı-sanı vardı. Belə ki, yüzlərlə şahzadə qızlar onun təklifini sevinə-sevinə qəbul edərdilər. Amma maraqlıdır ki, görəsən, imperatorun qızı ona nə cavab verər?

Gəlin, bu əhvalatın necə olduğunu dinləyək. Şahzadənin atası ölmüşdü, onun qəbrinin üstündə tayı-bərabəri olmayan gözəl bir qızılgül kolu bitmişdi. Bu kol ancaq beş ildə bir dəfə çiçəklənərdi və onda tək bircə qızılgül bitərdi. Amma bu, elə bir gül idi ki, gəl görəsən! Bu gül elə xoş ətir saçırdı ki, onu bir dəfə qoxlayanda, adam bütün dərini-qəmini unudurdu. Şahzadə oğlanın bir bülbülü də var idi. Bu bülbül elə qərribə ötərdi ki, elə bil dünyada nə qədər gözəl nəğmələr varsa, hamısı onun xırdaca boğazına toplanmışdır. Şahzadə oğlan qızılgülü də, bülbülü də imperatorun qızına hədiyyə göndərmək istəyirdi. Onları böyük, gümüş sandıqçalara qoyub qıza göndərdilər.

İmperator buyurdu ki, gümüş sandıqçaları birbaşa böyük zala aparsınlar; şahzadə qız orada qulluqçu qızlarla «qonaq-qonaq» oynayır – onun başqa bir işi-peşəsi yox idi. Şahzadə qız içində hədiyyə olan böyük sandıqçaları görəndə sevindiyyindən əllərini bir-birinə vurdu.

– Nə olaydı, onların içində xırdaca bir pişik olaydı! – deyə şahzadə qız səsləndi.

Amma sandıqçanın içində bir qızılgül kolu və onun budağında qəşəng bir qızılgül var idi.

– Ay aman, gör bunu nə qəşəng qayıryıblar! – deyə qulluqçu qızlar kəkələdilər.

– Qəşəng nədir, – deyə imperator dilləndi, – bu ki, lap qiyamətdir!

Amma şahzadə qız qızılgülə əlini vurduqda, az qaldı ki, ağlasın.

– Vay, ay ata! – deyə o səsləndi. – Bu ki qayıрма deyil, əsl güldür!

– Ay aman! – deyə bütün saray adamları təkrar etdilər. Bu ki əsl güldür!

İmperator belə buyurdu:

– Bir dayanın! Əvvəlcə baxaq görək, o biri sandıqçada nə var.

O biri sandıqçanı açan kimi içindən bir bülbül çıxıb elə qərribə oxumağa başladı ki, onun barəsində bir pis söz deməyə heç kəsin dili gəlmədi.

– Superbe! Charmant!¹ – deyə qulluqçu qızlar ağız-ağıza verdilər; onlar hamısı fransızca bir-birindən pis danışirdilər.

– Bu quş mənim yadıma, rəhmətlik imperatriçanın

¹ Misilsizdir! Əladır! (Fransızca)

açılarkən musiqi çalan burunotu qabını salır – deyə qoca saray xidmətçisi dilləndi. – Bunun da səsi, oxuması lap elədir.

– Hə, hə! – deyə imperator səsinə çəkib, uşaq kimi ağlamağa başladı.

– Yəqin ki, bu quş əsl quş deyil? – deyə şahzadə qız soruşdu.

– Lap əsl quşdur! – deyə hədiyyə gətirən elçilər ona cavab verdilər.

Şahzadə qız:

– Elə isə, qoy hara istəyir uçub getsin! – dedi və şahzadə oğlanı qəbul etməyə razılıq vermədi.

Amma şahzadə oğlan ruhdan düşmədi, – üz-gözüne qara və qəhvəyi rənglər çəkib, şapkasını gözünün üstünə qoydu və sarayın qapısını döydü.

– Salam, imperator! – deyə o, dilləndi. – Sizin sarayda mənə bir iş tapırmı?

– Burada sənə kimi iş axtaranlar çoxdur! – deyə imperator cavab verdi. – Amma bir dayan, yadıma düşdü, mənə bir donuzotaran lazımdır. Donuzlarımın heç sayı-hesabı yoxdur.

Beləliklə, şahzadə oğlanı sarayın donuzotaranı edib, onu donuzların tövlələrinin yanında xırdaca, kifir bir daxmaya saldılar. O, bütün günü oturub, nə isə bir şey qayıırırdı. Axşama yaxın sehrli bir qazan qayırdı, qazanın dövrəsinə çoxlu zınqırov asılmışdı. Qazanın içində bir şey bişirəndə zınqırovlar cingildəyir, bu nəğməni çalırdılar:

Ah, əzizim Auqustin, Auqustin, Auqustin,

Ah, əzizim Auqustin, hər şey qurtardı getdi!

Amma ən qəribə bu idi ki, əlini qazandan çıxan buxarın

üstünə tutduqda, həmin saat bilirdin ki, şəhərdə kim, nə xörək bişirir. Bəli, bu qazança, heç qızılgülün-zadın tayı deyildi!

Bir dəfə imperatorun qızı öz qulluqçuları ilə gəzməyə çıxmışdı. Birdən zıncırovların xoş səslərini eşitdi. O, həmin saat dayanıb yaman sevindi. Axı, o özü də fortepianoda elə bircə bu havanı çala bilirdi: ««Ah, əzizim Auqustin!» – Özü də tək bircə barmaqla çalırdı.

İmperatorun qızı dedi:

– Aha, mən də bu havanı çalıram! Bəs belə! Deməli ki, bizim donuzotaran savadlı adamdır! Bura baxın, biriniz gedin ondan soruşun görək, həmin alətin qiyməti neçədir.

Qulluqçu qızlardan biri ayağına taxta başmaq geyib, dal həyətə getməli oldu.

– Bu qazançanı neçəyə deyirsən? – deyə qulluqçu qız soruşdu.

– Şahzadə qızın on öpüşünə! – deyə donuzotaran cavab verdi.

Qulluqçu qız bərkdən dedi:

– A, heç elə şey olar?!

– Ondan ucuz vermərəm! – deyə donuzotaran onun sözünü kəsdi.

Şahzadə qız qulluqçudan soruşdu:

– Hə, o nə dedi?

– Düzü, elə söz dedi ki, heç ağıza almalı deyil! – deyə qulluqçu qız cavab verdi. – Yaman pis söz dedi!

– Elə isə qulağıma pıçılda. Qulluqçu qız onun qulağına pıçıldadı. Şahzadə qızın acığı tutdu:

– Vay həyasız! – deyə o çıxıb getmək istədi, amma... zıncırovlar elə yaxşı çalınırdı ki, adam ayrılıb gedə bilmirdi:

Ah, əzizim Auqustin, hər şey qurtardı getdi!

Şahzadə qız qulluqçuya dedi:

– Bura bax, get ondan soruş, bəlkə, mənim qulluqçularımdan öpüş almağa razı ola?

– Yox, sağ olun, – deyə donuzotaran yanına gələn qulluqçu qıza cavab verdi. – Qazançı şahzadə qızın on öpüşünə verəcəyəm, razı olmasa özümə saxlayacağam.

– Bu nə yaman şeydir! – deyə şahzadə qız deyindi. – Nə etmək olar! Çarə yoxdur! Gərək siz bizi dövrəyə alasınız ki, heç kəs bizi görməsin.

Qulluqçu qızlar şahzadə qızı dövrəyə aldılar və öz gen tumanları ilə onun qabağını kəsdilər. Donuzotaran, şahzadə qızdan on öpüş aldı, şahzadə qız da donuzotarandan qazançı.

Ay sevinirdilər ha! O gün bütün axşamı, sabah da bütün günü qazançı ocağın üstündən götürmədilər; şəhərdə saray xadimindən tutmuş, çəkməçinin mətbəxinə qədər heç bir mətbəx qalmadı ki, orada nə bişirildiyindən xəbər bilməmiş olsunlar.

Qulluqçu qızlar atılıb-düşür, əl çalırdılar.

– Biz bilirik ki, bu gün kim şirin şorba və yağlı qoğal bişirmişdir! Biz bilirik ki, kim sıyıq və donuz kotleti bişirmişdi. Əcəb maraqlıdır!

– Bu çox maraqlıdır! – deyə baş saray mirzəsinin arvadı təsdiq etdi.

– Bax, dilinizi saxlayın ha, axı mən imperatorun qızıyam.

– Əlbəttə, bəs necə – deyə hamı səs-səsə verdi.

Amma donuzotaran (yəni hamının donuzotaran bildiyi şahzadə oğlan) vaxtını boş itirmirdi. O, bir şaxşax qayırmışdı. Bu şaxşaxı tərpədən kimi, dünyada olan bütün valsları və polkalrı çalmağa başlayırdı.

Şahzadə qız oradan keçib getdikdə bunu eşidib səsləndi:

– Bu nə əla şeydir! Nə yaxşı havalar çalır! Mən ömrümdə bundan yaxşı şey eşitməmişəm! Gedin ondan soruşun, həmin aləti necəyə deyir. Amma mən daha öpüşən deyiləm ha!

Donuzotaranın yanına gedib qayıdan qulluqçu qız dedi:

– O, şahzadə qızdan yüz öpüş istəyir!

– Dəli olub, nədir? – deyə şahzadə qız çıxırıb yola düşdü. Amma bir-iki addım atıb dayandı. – Gərək incəsənətin artmasına kömək edəsən! – deyə o dilləndi. – Axı mən imperatorun qızıyam! Gedin donuzotarana deyin ki, mən ona dünənki kimi on öpüş verərəm, qalanını qoy mənim qulluqçularımdan alsın.

– Eh, biz də istəmirik... – deyə qulluqçu qızlar tərslik etməyə başladılar.

– Boş danışmayın! – deyə şahzadə qız onlara acıqlandı. – Mən onu öpməyə razı olandan sonra, siz gərək lap çoxdan razı olasınız. Yadınızdan çıxarmayın ki, mən sizi yedirib-ıçırdıram və sizə donluq verirəm.

Beləliklə, qulluqçu qız bir də donuzotaranın yanına getməli oldu.

– Şahzadə qızdan yüz öpüş! – deyə donuzotaran sözündən dönmədi. – Yoxsa şaxşaxı verməyəcəyəm.

– Dövrə vurun! – deyə şahzadə qız əmr verdi. Qulluqçu qızlar onu dövrəyə aldılar, donuzotaran da onu öpməyə başladı.

Eyvana çıxmış imperator:

– Donuz yatağının qabağında o nə yığıncaqdır? – deyə soruşdu və eynəyini silib gözünə taxdı. – Hə, qulluqçu qızlar orada yenə nə işə oynayırlar! Gedim, bir baxım!

– İmperator lap köhnəlmiş ayaqqabılarının daban tərəfini düzəldib onları şaqqıldada-şaqqıldada tez o tərəfə getdi.

İmperator dal həyəətə keçib, gizlincə qulluqçu qızlara

yaxınlaşmağa başladı. Qızların başı öpüşləri saymağa qarışmışdı. Axı gərək elə olaydı ki, donuzotaran öz haqqını düz yüz alaydı, ona çatası qədərdən nə çox, nə də az olmayaydı. Buna görə də heç kəs imperatoru görmədi. O da pəncələri üstündə dikəldi.

İmperator öz qızının donuzotaranla öpüşdüyünü gördükdə:

– Bu necə oyundur! – deyə bərkdən çığırdı və başmağının bir tayını çıxarıb, qızın təpəsinə vurdu. Bu vaxt donuzotaran qızdan səksən altıncı öpüşü alırdı. – Rədd olun buradan! – deyə imperator acıqlı-acıqlı bağırırdı və şahzadə qızı da, donuzotaranı da öz ölkəsindən qovdu.

İndi, budur, şahzadə qız durub ağlayır, donuzotaran da deyir, yağış isə hər ikisinin təpəsindən tökürdü.

– Ah, mən nə bədbəxtəm! – deyə şahzadə qız zarıyırdı. Axı mən niyə o qəşəng şahzadə oğlanlara ərə getmədim? Ah, gör mənim bəxtim nə pis gətirdi!

Bu vaxt donuzotaran ağacın dalına keçib, üzündən qara və qəhvəyi rəngləri sildi, əynindən adi paltar çıxarıb atdı və öz şahzadə paltarında şahzadə qızın qabağında durdu. Oğlan o qədər qəşəng idi ki, şahzadə qız onun qabağında baş əyməli oldu.

Şahzadə oğlan qıza dedi:

– İndi mənim səndən zəhləm gedir! Sən şahzadəyə ərə getmək istəmədin! Nə bülbülün, nə də gülün qədrini bilmədin, amma boş oyuncaqlar üçün donuzotaranı öpməyə razı oldun! Sənə lap yeridir!

O, qayıdıb öz ölkəsinə getdi, içəri girib qapını bərk çırpdı və açarla bağladı. Şahzadə qız isə, öz yerində qalıb yalnız bu nəğməni oxumalı oldu:

Ah, əzizim Auqustin,
Hər şey qurtardı getdi!

DÜYMƏCİK

Biri vardı, biri yoxdu, bir arvad vardı. Bu arvadın uşağı yoxdu. Arvad çox istəyirdi ki, uşağı olsun, amma bilmirdi onu hardan tapsın. Günlərin birində arvad bir fəlçinin yanına gedib dedi: «Mən çox istəyirəm ki, uşağım olsun. Bəlkə? sən mənə deyə bilərsən, uşağı hardan alım?»

Fəlçi cavab verdi:

– Yaxşı, sənin dərdinə çarə edərim! Al, bu arpa dənəsini götür. Ancaq bu, tarlalara səpilən və ya toyuqlara verilən arpa deyil, bu dənəni bir dibçəkdə ək, gör nə görərsən!..

Arvad fəlçi qarıya:

– Çox sağ ol! – dedi, təşəkkür edib pul verdi və evinə qayıtdı. Arvad gəlib, fəlçinin dediyi kimi, arpa dənəsini dibçəkdə əkdə. Dibçəkdə həmin saat lələyə bənzər iri və qəşəng bir çiçək göyərdi. Ancaq onun ləçəkləri hələ açılmamışdı, qönçə idi.

Arvad:

– Nə gözəl çiçəkdir! – deyib sarımtıl-qırmızı gözəl ləçəkləri öpdü. Ancaq arvad hələ ləçəkləri öpüb qurtarmamışdı ki, çiçəyin içində nəsə şıqqıldadı və çiçək həmin saat açıldı: indi məlum oldu ki, bu doğrudan da, əsl lələ çiçəyi imiş. Çiçəyin kasacığının içindəki yaşıl döşəkçənin üstündə düymə

boyda, xırdaca, qəşəng bir qızcığaz oturmuşdu. Qızın adını Düyməcik qoydular.

Onun işildayan qoz qabığından beşiyi vardı. Döşəkçəsi qərənfil, yorğanı qızılgülün ləçəyindən idi. Qız gecələr beşiyində yatır, gündüzlər də stolun üstündə oynayırdı. Arvad stolun üstünə bir boşqab qoyub, içinə su tökmüş, boşqaba çiçəklər düzmüşdü. Çiçəklərin saplaqları suyun içində, kasacıqları və yarpaqları boşqabın qıraqlarında idi. Arvad suyun üzünə iri bir lalə ləçəyi atdı. Düyməcik tez-tez bu ləçəyin üstündə oturub, boşqabın bu qırağından o qırağına üzürdü. İki ağ at tükü onun avarları idi. Bütün bunlar çox gözəldi!

Düyməcik mahnı da oxuya bilirdi. O, elə gözəl və incə səslə oxuyurdu ki, belə səsi dünyada heç kim eşitməyib.

Bir gecə Düyməcik öz qəşəng beşiyində uzanmışdı. Birdən pəncərənin sınıq gözündən yekə, yaş və iyrənc bir qurbağa hoppanıb içəri girdi. Qurbağa stolun üstünə sıçradı, elə burada Düyməcik qızılgül ləçəyinin altında yatmışdı. Qurbağa quruldaya-quruldaya dedi:

– Bax, bu qız mənim oğlum üçün lap yaxşı arvad olar!

O, Düyməciyi qoz qabığı ilə bərabər qapdı və pəncərədən bağa hoppandı. Bağın içindən böyük, enli bir çay axırdı. Çayın sahilləri palçıqlı və bataqlıq idi. Qurbağa burada mamırların içində öz oğlu ilə bir yerdə yaşayırdı. Ay aman! Qurbağanın oğlu nə kifir, nə iyrəncdi! Lap anası idi ki, durmuşdu! Qurbağanın oğlu qoz qabığının içindəki gözəl qızı görəndə quruldadı: «Koaks, koaks, brekke-ke-keks!»

Qoca qurbağa onun səsinə kəsib dedi:

– Yavaş, yoxsa qız oyanar və bizdən qaçar. Axı o, qu tükündən də yüngüldür. Gəl onu çayın ortasında enli bir su zanbağının yarpağı üstünə qoyaq. Belə xırdaca bir qıza bu yarpaq lap ada kimi görünər. Qız bu yarpağın üstündən qaça

bilməz. O vaxta qədər də biz mamırların içində rahat bir yuva düzəldərik və siz orada yaşarsınız.

Çayın içində çoxlu su zanbaqları bitmişdi. Onların enli yaşıl yarpaqları suyun üzündə üzürdü. Ən böyük yarpaq suyun qırağından çox uzaqda idi. Qoca qurbağa həmin bu yarpağın yanına üzüb, qoz qabığını Düyməciklə bir yerdə yarpağın üstünə qoydu. Yazıq qızcığaz səhər oyanıb, hara düşdüyünü gördükdə acı-acı ağladı. Onun dörd bir yanı göz işlədikcə su idi. Sahil lap uzaqda idi, güclə görünürdü.

Qoca qurbağa mamırların içində oturub, evini qamış və sarı su zanbağı ləçəkləri ilə bəzəyirdi. O istəyirdi ki, gələcək gəlinini sevindirsin. Qurbağa toya hazırlaşib qurtarandan sonra kifir oğlu ilə üzə-üzə Düyməciyin oturduğu yarpağın yanına gəldi ki, onun qəşəng beşiyini götürüb aparsın və gələcək ər-arvadın yataq otağına qoysun. Qoca qurbağa yarpağa yaxınlaşıb, qızın qabağında suyun içinə yastılandı və dedi:

– Bax, bu mənim oğlumdur! Sənin ərin olacaq. Siz onunla burada, mamırların içində lap gözəl yaşayacaqsınız.

Qurbağanın oğlu quruldadı:

– Koaks-koaks, brekke-ke-keks!

Qurbağalar qızın qəşəng çarpayısını götürdülər, harasa üzüb getdilər. Düyməcik yaşıl yarpağın üstündə tək oturub, acı-acı ağlayırdı. O, iyrənc qurbağanın yanında yaşamağı və onun kifir oğluna ərə getməyi heç istəmirdi. Yarpağın altında suyun içində üzən xırdaca balıqlar qurbağanı görüb, sözlərini də eşitmişdilər. İndi onlar Düyməciyə tamaşa etmək üçün başlarını sudan çıxarmışdılar. Onlar Düyməciyi görən kimi çox heyifsiləndilər ki, belə qəşəng bir qız iyrənc qurbağanın yanında yaşamalılı olacaq. Balıqlar dedilər: «Yox, qoymarıq!»

Onlar Düyməciyin oturduğu ağ zanbağın yarpağının yanına üzüb, onun yaşıl bəndəmini dişləyib qopartdılar. Yarpaq Düyməcikle çayaşağı yeyin-yeyin üzüb getməyə başladı, indi daha qurbağa qızcığaza çata bilməzdi.

Düyməcik yarpağın üstündə üzə-üzə uzaqlaşib gedirdi. Kollara qonmuş quşcuğazlar ona baxıb mahnı oxuyurdular: «Gör nə qəşəng qızcığazdır!» Yarpaq üzə-üzə uzaqlaşib gedirdi, axırda Düyməcik yad yerlərə gedib çıxdı.

Yol uzunluğunu gözəl ağ bir kəpənək həmişə Düyməciyin dövrəsində hərlənirdi; axırda o gəlib yarpağın üstünə qondu, qızcığaz onun çox xoşuna gəlmişdi. Düyməcik də sevinirdi ki, iyrənc qurbağa gəlib ona çata bilməyəcək, sevinirdi ki, hər tərəf belə gözəldir, günün altında su saf qızıl kimi parıldaıyır. Düyməcik kəmərinə açıb bir ucunu kəpənəyin boynuna saldı, o biri ucunu yarpağa bərkitdi. Yarpaq daha da iti üzməyə başladı.

Onun yanından bir mayböcəyi ötüb keçirdi. O, qızı görən kimi əlini atıb, onun incə belindən yapışdı və uçub bir ağaca qondu. Ağ zanbağın yarpağı isə üzüb getdi, kəpənək də onun üzərində uçurdu, axı o yarpağa bağlanmışdı və ayrılıb gedə bilmirdi.

Mayböcəyi qızı qapıb ağaca qonanda yazıq Düyməcik yaman qorxdı. Ancaq o, özündən çox yarpağa bağladığı qəşəng ağ kəpənək üçün qorxurdu. Qız bilirdi ki, kəpənək kəməri açma bilməsə, acından öləcək. Mayböcəyi bunu heç ağına da gətirmirdi. O, Düyməcikle ən iri bir yarpağın üstünə qondu, Düyməciyi şirin çiçək şərbətinə qonaq edib dedi ki, qız mayböcəyinə heç bənzəməsə də, çox gözəldir. Sonra həmin ağacda yaşayan başqa mayböcəkləri də uçub onlara qonaq gəldilər. Onlar Düyməciyi təpədən-dırnağa qədər gözdən keçirdilər. Qız böcəklər incə bığlarını oynada-oynada dedilər:

– Vay, vay, onun ikicə ayağı var! Gör nə kifirdir!

– A, onun heç bıqları da yoxdur ki!

Bütün qadın böcəklər də təsdiq edib dedilər:

– Bir gör necə beli var! Vay, o ki lap adama oxşayır! Gör nə kifirdir!

Əslində Düyməcik çox qəşəngdi. Onu ağaca gətirib gələn mayböcəyi də bu fikirdə idi. Ancaq bütün başqa böcəklər Düyməciyin kifir olduğunu söyləyəndə o böcək də deyilənlərə inandı və qızı daha öz yanında saxlamadı. Öz-özünə dedi ki, qoy hara gedir getsin. Mayböcəyi Düyməciyi götürüb uçdu, yerə qondu və onu bir çobanyastığı çiçəyinin üstünə qoydu. Düyməcik acı-acı ağlamağa başladı: gör nə kifirdir ki, heç mayböcəkləri də onu yanlarında saxlamaq istəmədilər. Amma, o əslində çox gözəl və qəşəng bir qız idi: çəhrayı qızılıgül ləçəyi kimi incə və qəşəngdi.

Bütün yayı yazıq Düyməcik böyük meşənin içində tək-tənha yaşadı. O, özünə xırdaca otlardan kiçik bir çarpayı hö-rüb, ayıpəncəsi yarpağının altından asdı ki, yağış yağanda islanmasın. Düyməcik şirin çiçək tozcuqlarından yeyir və hər səhər yarpaqların üstündən yığıdığı şəh damcılarından içirdi. Beləliklə, yay qurtardı, payız da ötüb keçirdi. Uzun, soyuq qış yaxınlaşırdı. Öz nəğmələri ilə Düyməciyi çox sevindirən bütün quşcuğazlar isti ölkələrə uçub getdilər, çiçəklər saraldı-soldu, yarpaqlar töküldü; Düyməciyin yaşadığı iri ayıpəncəsi kolunun da yarpağı saraldı, qurudu və boru kimi buruldu. Düyməciyin paltarı cırılıb dağılmışdı, o, həmişə soyuqdan əsirdi. Axı o, çox incə və xırdaca idi. Belə olsa, tezliklə donacaqdı. Qar yağmağa başladı. Hər qar dənəsi Düyməciyə elə iri görünürdü ki, elə bil bir kürək qar idi: axı biz yekəyik, Düyməciyin isə, vur-tut bir düymə boyu vardı. O, bir quru

yarpağa bürünmək istədi, amma yarpaq ovulub töküldü və yazıq qızcığaz soyuqdan əsməyə başladı.

Bir dəfə Düyməcik meşədən çıxıb böyük bir tarlaya gəldi. Taxılı çoxdan biçmişdilər və donmuş torpaqda yalnız çılpaq quru saman çöpləri qalmışdı, Düyməcik onların arası ilə elə gedirdi ki, deyəsən qalın bir meşədir, soyuqdan da bərk üşüyürdü. Axırda gəlib, ağzı quru otlarla örtülmüş bir yuvaya çatdı. Burada, isti yuvada, bolluq içində bir çöl siçanı olurdu. Onun anbarları ağzına qədər taxıl ilə dolu idi. Mətbəxində və zirzəmisində yeməli şeylər aşıb-daşırdı. Yazıq Düyməcik dilənçi kimi yuvanın ağzında durub, heç olmasa bir qırıq arpa dənəsi istədi, iki gün idi ki, yazıq qızcığaz heç nə yeməmişdi.

Mehriban bir qarı olan çöl siçanı ona dedi:

– Ay yazıq qızcığaz! Tez ol bura gəl, yanımda isin və yemək ye...

Düyməcik qoca siçana o qədər xoş gəldi ki, siçan ona belə dedi:

– Qışı mənim yanımda qal, ancaq bax, mənim otaqlarımı yaxşıca yığışdır, mənə çoxlu nağıl danış, mən nağılı yaman xoşlayıram.

Düyməcik siçanın yanında qaldı. Mehriban qoca siçan nə buyururdusa, qızcığaz onun dediyini edirdi. Orada qızın günü xoş keçirdi.

Bir dəfə çöl siçanı ona dedi:

– Bax, bu yaxında bizə bir qonaq gələcək. Qonşum həftədə bir dəfə yanıma gəlir. O, məndən də yaxşı dolanır. İri bir evdə yaşayır və qara məxmərdən çox qəşəng kürkü var. Bəxtin açılsa, ona ərə gedə bilsən, onda lap yaxşı dolanarsan. Amma onun gözləri kordur. Sən bildiyin ən gözəl nağılları ona danışmalısan!

Ancaq Düyməcik heç də onun qonşusuna ərə getmək istəmirdi, axı bu qonşu köstəbək idi. Çox keçmədi ki, köstəbək, əynində qara məxmər kürkü, çöl siçanına qonaq gəldi.

Çöl siçanı Düyməciyə dedi:

– O, çox hörmətli, varlı, biliklidir. Evi mənim yuvamdan iyirmi dəfə böyükdür. Ancaq onun günəşdən və çiçəklərdən zəhləsi gedir, onları iyrənc hesab edir, axı onları heç vaxt görməyib.

Siçan Düyməciyə buyurdu ki, mahnı oxusun. Düyməcik də iki mahnı oxudu. Həm də elə yaxşı oxudu ki, onun gözəl səsini çox bəyənən köstəbək o saat ona vuruldu. Ancaq heç bir söz demədi, axı o, yekə kişiydi.

Bir azdan sonra köstəbək öz evindən çöl siçanının yuvasına uzun yeraltı bir yol qazdı və çöl siçanı ilə Düyməciyə, kefləri istədikdə, bu dəhlizdə gəzməyə icazə verdi. Lakin onları xəbərdar etdi ki, orda ölü quşa rast gəlsələr, qorxmasınlar. Bu, lələkləri və dimdiyi olan lap əsl quş idi. Yəqin ki, lap bu yaxınlarda, qışın əvvəlində ölmüş və köstəbəyin yeraltı yol qazdığı həmin yerdə üstünü qar və torpaq basmışdı.

Köstəbək dişinə bir parça çürük ağac aldı, axı çürük ağac qaranlıqda işıldayır. Köstəbək qabağa düşüb, uzun yeraltı dəhlizi işıqlandırdı. Onlar ölü quşun düşüb qaldığı yerə çatanda, köstəbək burnunu torpaq tavana dürtüb, orada iri bir dəlik açdı. Bu dəlikdən gün işığı düşdü.

Düyməcik ölü qaranquşu gördü. Onun qəşəng qanadları bədəninə bərk qısılmışdı, quş başını və ayaqlarını yığmışdı, tüklərin içində görünmürdü. Yəqin ki, yazıq quş soyuqdan ölmüşdü. Düyməciyin ona çox yazığı gəldi, axı o, bütün yayı öz nəğmələri ilə onun könlünü alan xırdaca quşları çox sevirdi. Köstəbək qısa pəncələri ilə ölü qaranquşu itələyib dedi:

– Axır ki, cibbiltisi kəsildi! Dünyada quş olmaqdan pis şey yoxdur. Şükür olsun ki, mənim balalarım bədbəxt olmayacaqlar. Quşlar elə bircə cib-cib cibbildəməyi bilirlər. Odur ki, qış gələndə acından ölürlər.

Çöl siçanı ona cavab verdi:

– Yaxşı deyirsiniz, siz çox ağıllısınız. Siz deyənə mən də lap razıyam. Qış gələndə cibbildəməyin xeyri nədir! Mahni oxumaqla qarın doymaz, cibbildəməklə də isinmək olmaz, buna görə də quşlar soyuqdan və acından ölürlər. Bütün yoxsul və yaxşı adamların qisməti belədir.

Düyməcik heç bir söz demədi, amma köstəbəklə siçan arxalarını çevirib gedəndə qaranquşa sarı əyilib onun tüklərini araladı və xırdaca, yumulu gözlərindən öpdü.

Düyməcik belə fikirləşdi: «Bəlkə, bu elə həmin o qaranquşdur ki, bütün yayı gözəl-gözəl mahnılar oxuyurdu. Bu əziz, gözəl quşcuğaz məni nə qədər sevindirmişdi!»

Sonra köstəbək yenə bir dəlik açdı, burdan gün işığı düşdü, o, yanındakı xanımları evlərinə ötürdü. Düyməcik heç yata bilmədi. O, yatağından qalxıb, xırdaca quru otlardan böyük, özəl bir yorğan hördü, sonra dəhlizə girib, ölü quşun üstünü örtüdü. Sonra siçanın yuvasından pambıq kimi yüngül çiçək qırıntılarını gətirib qaranquşun üstünə tökdü ki, quşcuğaz nəm torpaqda üşüməsin. Düyməcik dedi:

– Salamat qal, gözəl quşcuğaz! Salamat qal, yayda, hələ ağaclar yaşıl olanda və günəş bizə mehribanlıqla işıq saçanda mənə elə gözəl nəğmələr oxuduğun üçün çox sağ ol!

Sonra Düyməcik xırdaca başını quşcuğazın sinəsinə sarı əydi və «Tıp! Tıp!» səslərini eşidib diksindi. Qaranquşun ürəyi döyünürdü. Belə məlum oldu ki, qaranquş heç ölməyib, ancaq soyuqdan bədəni donubmuş, indi isə isinib, cana gəldi.

Payızda bütün qaranquşlar uçub isti ölkələrə gedirlər. Əgər bir qaranquş gecikib uçmasa, onda ölü kimi donub yerə yıxılır və üstünü də soyuq qar basır.

Düyməcik qorxudan titrəyirdi: axı qaranquş bu xırdaca qızcığaza lap nəhəng kimi görünürdü. Amma qız özünə ürək-dirək verdi, qaranquşun üstünü yaxşı-yaxşı örtüb-basdırdı və başına bir nanə yarpağı qoydu. Düyməcik özü də həmişə üstünə bu yarpaqdan salırdı.

O biri gecə Düyməcik yenə də qaranquşun yanına gizlincə gəldi. İndi yazıq quşcuğaz lap dirilmişdi, ancaq hələ çox zəifdi, gözlərini azca açıb Düyməciyə baxdı. Düyməcik fənər əvəzinə əlində bir çürük ağac parçası tutub, onun qabağında durmuşdu.

Azarlı qaranquş civildəyə-civildəyə dedi:

– Çox sağ ol, mehriban qızcığaz! Mən elə yaxşı isindim ki! Tezliklə lap sağalaram və yenə də günəşə sarı uçaram.

Düyməcik dedi:

– Ah, indi çöldə şaxtadır, qar yağır! Yaxşısı budur, bu isti yatağında uzan, mən sənə qulluq edərem.

Düyməcik bir çiçək kasacığında qaranquşa su gətirdi. Quş sudan içib, Düyməciyə danışdı ki, o, bir dəfə uçanda, qanadı tikan koluna toxunub yaralanıb, buna görə də o biri qaranquşlarla isti ölkələrə uçub gedə bilməyib. Soyuqlar düşəndə isə bədəni üşümüş və o, yerə yıxılmışdı, bundan sonra onun yadına heç bir şey gəlmirdi; heç özü də bilmirdi ki, bura necə gəlib düşmüşdür.

Bütün qışı qaranquş yeraltı dəhlizdə keçirdi. Düyməcik də ona qulluq edirdi. O, quşa yaman isinişmişdi. Çöl siçanı ilə köstəbəyin heç nədən xəbərləri yox idi, onlar qaranquşdan iyrənirdilər və heç o tərəfə keçmirdilər.

Bahar gəlib, günəş torpağı qızdıran kimi qaranquş Düyməciklə salamatlaşdı. Qız tavanda, köstəbəyin dəliyi örtüyü yerdə bir dəlik açdı. Qaranlıq dəhlizə gün işığı düşdü. Qaranquş Düyməcikdən soruşdu ki, belinə minib onunla bir yerdə uçub yaşıl meşəyə getmək istəyirmi? Ancaq qızcığaz qoca siçanını qoyub getmək istəmirdi. Bilirdi ki, bundan çox inciyər.

Düyməcik qaranquşa dedi:

– Yox, mən səninlə uçub gedə bilmərəm. Qaranquş civildəyə-civildəyə dedi:

– Salamat qal, ey mehriban gözəl qız, salamat qal! – Sonra uçub açıq havaya çıxdı.

Quş:

«Civ-civ! Civ-civ» eləyib, yaşıl meşəyə uçdu.

Düyməcik çox darıxırdı. Axı onu heç çıxıb gündə qızınmağa qoymurdular. Çöl siçanının yuvasının dövrəsindəki tarlada taxıl elə boy atmışdı ki, o, xırdaca qızcığaza yekə bir meşə kimi göründü.

Bir dəfə çöl siçanı Düyməciyə dedi:

– Sən daha nişanlısan, bizim qonşu sənə elçi düşüb. Ay yazıq qızcığaz, bir gör bəxtin necə açıldı! İndi gərək özünə cehiz tikəsən. Yun üst paltarların və ipək alt paltarların olsun. Köstəbəyə arvad olanda sənin gərək hər bir şeyin bol olsun.

Düyməcik bütün günü işləyib yun əyirdi; siçan da dörd toxucu hörümçəyi qulluqçu tutmuşdu. Onlar da gecə-gündüz toxuyurdular. Köstəbək hər axşam onlara qonaq gəlirdi. Özü də hey çərənləyirdi: daha yayın qurtarmağına az qalıb. Daha gün işıq saçmayacaq, bu lap yaxşıdır, onsuz da torpaq daş kimi bərkimişdir. Yay qurtaranda isə toylarını edəcəkdir.

Amma Düyməcik buna heç sevinmirdi. Qız bu zəhlətökən köstəbəyi heç bir damcı da sevmirdi. Hər səhər gün doğanda

və hər axşam gün batanda Düyməcik gizlincə siçan yuvasının ağzına çıxırdı. Külək sünbülləri aralayanda o, göyün bir parçasını görürdü. Onda Düyməcik fikirləşirdi: «Ah, çöl necə gözəl, necə işıqlıdır!» O, əziz qaranquşu çox görmək istəyirdi. Ancaq quş heç bir yerdə görünmürdü. Yəqin ki, uzaqlara, yaşıl meşəyə uçub getmişdi.

Payız gələndə Düyməciyin bütün cehizi hazır oldu.

Bir dəfə çöl siçanı Düyməciyə dedi:

– Bir aydan sonra toyun olacaq.

Düyməcik ağlayıb dedi ki, zəhlətökən köstəbəyə getmək istəmir.

Çöl siçanı acıqlı-acıqlı dedi:

– Bu nə axmaq sözdür! Tərslikdən əl çək. Yoxsa səni dişlərəm. Sənin çox gözəl ərin olacaq! Elə qara məxmər heç kralıçada da yoxdur. Onun bütün anbarları, zirzəmiləri dolub daşır. Allaha şükür elə ki, sənə belə ər qismət olub!

Axır ki, toy günü gəlib çatdı. Köstəbək gəlinin dalınca gəldi ki, onu öz yanına, yerin lap altına aparsın; ora heç azacıq da gün işığı düşmürdü, çünki köstəbəyin işıqdan zəhləsi gedirdi. Yazıq qızcığaz üçün gözəl günəşdən həmişəlik ayrılmaq çox çətin idi. Buna görə də o, çöl siçanından icazə alıb, sonuncu dəfə günəşə tamaşa etmək üçün yuvadan çıxdı.

– Əlvida, ey gözəl günəş! – deyib Düyməcik yuvanın ağzında durdu və əllərini yuxarı qaldırdı. Bir az sonra o, çölə tərəf getdi. Buradan taxılı daha biçmişdilər, yerdə ancaq quru saman çöpləri qalmışdı. – Sənə də əlvida, – deyib Düyməcik salamat qalmış qırmızı bir çiçəyi qucaqladı. – Əziz qaran-quşu görsən, məndən ona salam yetirərsən.

Birdən hardansa başının üstündən bir səs eşitdi:

– Civ-civ, civ-civ!

Düyməcik gözlərini yuxarı qaldırıb, yanından ötən qaranquşu gördü. Quş Düyməciyi tanıyıb çox sevindi, qız da ağlaya-ağlaya ona danışdı ki, kifir köstəbəyə ərə getməyi və gün işığı düşməyən yer altında yaşamağı heç istəmir.

Qaranquş dedi:

– Soyuq qış yaxınlaşır. Mən uçub uzaqlara, isti ölkələrə edirəm. Sən də mənimlə getmək istəyirsənmi? Belimə min, ancaq kəmərlə özünü möhkəm bağla. Biz səninlə bir yerdə bu iyrənc köstəbəkdən və onun qaranlıq yeraltı yuvasından çox-çox uzaqlara uçarıq. Dağların üstündən aşıb, isti ölkələrə gedərik, orada günəş buradakından daha çox işıq saçır. Orada bütün ili yaydır və gözəl çiçəklər açmışdır. Ey əziz Düyməcik, gəl mənimlə uçub gedək! Axı, mən qaranlıq, soyuq torpaq içində donub qalanda sən məni xilas eləmişən.

Düyməcik dedi:

– Hə, yaxşı, mən də səninlə uçub gedərəm!

Düyməcik quşun belinə mindi. Xırdaca ayaqlarını onun açılmış qanadlarına dirədi və kəməri ilə özünü quşun ən iri lələyinə bağladı. Qaranquş ox kimi havaya qalxdı, meşənin, dənizin, uca qarlı dağların üstündən aşıb getdi. Düyməcik yaman üşüdü. O, qaranquşun isti tüklərinə qısıldı, ancaq başını çıxardı ki, üzərindən uçduqları yerlərin gözəlliklərinə tamaşa etsin.

Axır ki, onlar gəlib isti ölkələrə çatdılar. Burada günəş bizim yerdə olduğundan çox-çox parlaq işıq saçırdı, göy isə ikiqat, uca idi. Çəpərlərin dibində qara üzüm tənəkləri bitmişdi. Meşələrdə portağal və lumu yetişməkdə idi. Hər yanı mərsin və nanə qoxusu bürümüşdü. Cığırırlarda şən uşaqlar yüyürüşüb, iri ala-bəzək kəpənəkləri tuturdular. Ancaq qaranquş hələ də uçurdu, üzərindən uçduğu yerlər də indi daha gözəldi.

Gömgöy bir gölün qırağında mərmərləri parıldayan qədim bir saray vardı. Onun dövrəsini qol-budaqlı yaşıl ağaclar bürümüşdü. Sarayın uca sütunlarına tənəklər sarmaşmışdı, lap yuxarıda, tavanın altında isə qaranquş yuvaları vardı. Düyməciyi gətirib gələn qaranquş da bu yuvalardan birində olurdu.

Qaranquş dedi:

– Bax, bu da mənim evim! Sən də aşağıda özünə ən gözəl çiçəyi seç. Mən səni o çiçək bitdiyi yerə aparım, sən də orada yaşa. Ora sənin üçün çox rahat olar.

Qızıcıgaz xırdaca əllərini bir-birinə vurub səsləndi:

– Ah, nə gözəldir!

Aşağıda böyük sınıq bir mərmər sütun vardı. Yerə düşüb üç parça olmuşdu. Qırıqlarının arasında gözəl, iri ağ çiçəklər bitmişdi. Qaranquş Düyməciyi bu çiçəklərdən birinin iri ləçəyinin üstünə qoydu. Amma nə qəribə işdir: çiçəyin kasacığının içində boyca Düyməcikdən böyük olmayan xırdaca bir adam oturmuşdu. Özü də par-par parıldayırdı, elə bil ki, büllurdandı! Başında gözəl bir qızıl tac vardı. Çiyinlərində isə parlaq qanadlar işıldayırdı. Bu, bir pəri oğlu idi. Hər çiçəyin içində bu çür pərilər vardı, bu da onların krallarının oğlu idi.

Düyməcik pıçıltı ilə qaranquşa dedi:

– Ay aman, o nə gözəldir!

Qaranquş uçub çiçəyə sarı getdi, xırdaca şahzadə oğlan yaman qorxdı. Axı, qaranquşa görə o, lap xırdaca və zəif idi. Amma şahzadə Düyməciyi görəndə lap donub qaldı: o, ömründə belə qəşəng qız görməmişdi. Xırdaca şahzadə öz tacını başından götürüb Düyməciyin başına qoydu, sonra onun adını xəbər aldı. Düyməciyin ona ərə getməyə və çiçəklərin kralıçası olmağa razı olub-olmadığını soruşdu. Bax, bu, əsl ərə getməli oğlandı! Bu daha qurbağanın oğlu və ya məxmər kürklü

köstəbək deyildi. Buna görə də Düyməcik gözəl şahzadəyə ərə getməyə razılıq verdi. Bütün çiçəklərin içindən oğlan və qız pərilər uçub gəldilər. Bunlar o qədər gözəldilər ki, Düyməcik onlara baxıb ləzzət almaqdan doymurdu. Onların hər biri gəlinə hədiyyə gətirmişdi. Bu hədiyyələrdən ona ən çox xoş gələn böyük bir circıramanın zər qanadları idi. Bu qanadları Düyməciyin çiyinlərinə taxdılar, indi o da çiçəkdən-çiçəyə uça bilirdi. Bax, şənlik buna deyərlər! Qaranquş yuxarıda öz yuvasında oturmuşdu. Ondan xahiş etdilər ki, toy mahnısı oxusun, o bacardıqca yaxşı oxumağa çalışdı, amma ürəyində dərd çəkirdi. Çünki Düyməciyi sevirdi və ondan ayrılmaq istəmirdi.

Şahzadə oğlan Düyməciyə dedi:

– Sənin adın daha Düyməcik olmayacaq, bu ad gözəl deyil, amma sən özün çox qəşəngsən! Qoy adın Maya olsun!

– Salamət qal, salamət qal! – deyib dərdli qaranquş uçub uzaq ölkələrdən öz vətəninə, uzaq Danimarkaya getdi. Onun orada yuvası vardı. Bu yuva nağıl danışmağı bacaran bir adamın düz pəncərəsinin üstündə idi. O adam qaranquşun «Civ-civ, civ-civ» mahnısını eşitdi, biz də bu nağılı həmin adamdan öyrəndik.

ƏSL HƏQİQƏT

Lap rüsveyçılıqdır ha! – deyə bir toyuq dilləndi. Bu toyuq əhvalatın baş verdiyi yerdə deyil, şəhərin lap o biri başında yaşayırdı. – Hində lap rüsveyçılıq olub! Mən indi daha heç tək yata bilmirəm! Yaxşı ki, biz burada çoxuq! – Belə deyib, toyuq, əhvalatı elə danışmağa başladı ki, bütün toyuqların tükləri biz-biz oldu, xoruzun isə pipiyi büzüldü. Bəli, bəli, əsl həqiqətdir! Amma qoy biz başdan başlayaq. Əhvalat isə şəhərin o biri kənarında, bir hində baş vermişdi. Gün batırdı, bütün toyuqlar da tara çıxmışdılar. Bunlardan biri ağ, qısa ayaqlı bir toyuq idi. Özü də nə qədər lazımsa, o qədər yumurtanı səliqə ilə yumurtlayırdı. Hər bir cəhətdən hörmətə layiq olan bu toyuq, uçub tara çıxdı və yatmamışdan qabaq dimdiyi ilə bitlənməyə və tüklərini səliqəyə salmağa başladı. Birdən onun bir lələyi yerə düşdü.

– Düşdü! – deyə toyuq dilləndi. – Eh, ziyan yoxdur. Nə qədər çox təmizlənsəm, o qədər qəşəng olaram!

Toyuq bunu eləcə zarafat üçün demişdi, – bu toyuq ümumiyyətlə şən, zarafatcıl bir toyuq idi. Amma söylədiyimiz kimi, bu zarafatçılıq onun çox hörmətli bir toyuq sayılmasına mane deyildi. Bu sayaqla toyuq yuxuya getdi.

Hin qaranlıq idi. Toyuqlar hamısı cərgə ilə tara qonmuş-

dular, amma bizim toyuqla yan-yana oturan toyuq hələ yatmamışdı. O, yanındakı toyuğun sözlərini qəsdən pusub dinləmirdi, amma eləcə qulaqucu eşitdi – axı qonum-qonşu ilə mehriban yaşamaq istəsən, gərək belə edəsən. Bəli, həmin toyuq dözə bilmədi, yanındakı başqa bir toyuğa pıçıldadı:

– Eşitdinmi? Mən ad çəkmək istəmirəm, amma burada bir toyuq var ki, gözə qəşəng görünmək üçün lap bütün tüklərini ütməyə hazırdır. Əgər mən xoruz olsaydım, ondan zəhləm gedərdi!

Elə bu toyuqlardan azca yuxarıda bir yuvada bayquş öz əri və uşaqları ilə yaşayırdı. Axı bayquşların qulağı iti olur; onlar qonşularının danışdığı sözlərdən birini də qulaqlarından qacırmadılar. Bu zaman onlar hamısı cidd-cəhdlə gözlərini hər-ləyirdilər. Ana bayquş isə qanadlarını yelpinc kimi yelləyirdi.

– Tss!.. Ay balalar, siz qulaq asmayın! Amma siz, yəqin ki, eşitdiniz? Mən də eşitdim. Ah! Qulaqlara qurğuşun! Bir toyuq o qədər həyasızlaşıb ki, lap xoruzun gözü qabağında öz tüklərini ütməyə başlayıb!

– Rreper garde aux enfants!¹ – deyə ata bayquş dilləndi. – Uşaqlar gərək belə şeyə qulaq asmasınlar.

– Amma gərək bunu bizim qonşu bayquşa danışam. O, yaman mehriban arvaddır.

Belə deyib ana bayquş qonşusunun yanına uçdu.

– U-hu, u-hu! – deyə bayquşlar ikisi də sonra qonşularındakı göyərçin hininin lap üstündə ağız-ağıza verib ulaşıdılar. – Xəbəriniz varmı? Eşidibsinizmi? U-hu! Bir toyuq bir xoruzun üstündə bütün tüklərini yolub tökmüşdür! O, yəqin,

¹ Uşaqların yanında yavaş (Fransızca)

donacaq, donub öləcək! Yəqin ki, artıq donmuşdur! – U-hu!

– Qur-qur! Harada? Harada? – deyə göyərçinlər quruldaşdılar.

– Qonşu həyətdə. Bu, demək olar ki, lap mənim gözümlə qabağında oldu. Adam lap danışmağa da utanır, amma bu əsl həqiqətdir!

– İnanırıq, inanırıq! – deyə göyərçinlər aşağıda oturmuş toyuqlara belə

quruldadılar:

Qur-qur! Bir toyuq, deyirlər ki, hətta iki toyuq xoruzun xoşuna gəlmək üçün bütün tüklərini yolub tökübdür! – Bu çox qorxulu bir işdir! Axı onlar soyuqlayıb ölə bilər. Elə ikisi də bəlkə ölüb?

– Quq-qu-lu-qu! – deyə bir xoruz barının üstünə hoppanıb banladı. – Oyanın! – Xoruzun özünün bir gözü hələ yuxulu olub açılmamışdı, amma o, çıxırıb banlayırdı: – Bir xoruza olan nakam məhəbbətdən üç toyuq tələf olub! Onlar bütün tüklərini yolublarmış! Gör nə iyrənc əhvalatdır! Bunu gizlətmək istəmirəm! Qoy bütün dünya bilsin!

– Bilsin, bilsin! – deyə yarasalar ciyildəşdilər, toyuqlar qaqqıladaşdılar, xoruzlar banladılar: – Bilsin, bilsin!

Beləliklə, bu əhvalat, bu həyətdən o həyətdə, bu hindən o hinə yayıldı və axırda gedib əhvalatın baş verdiyi yerə çatdı.

Burada belə danışdılar: – Beş toyuq xoruza olan məhəbbətlərindən hansının daha çox arıqladığını göstərmək üçün bütün tüklərini yolub töküblər! Sonra onlar bütün toyuq nəslini rüsvay edib bir-birini dimdikləyə-dimdikləyə öldürmüş və öz sahiblərinə böyük zərər vurmuşlar.

Tək bir-cə lələyini salmış olan toyuq, əlbəttə, bunun öz başına gələn əhvalat olduğunu bilmədi və hörmətli bir toyuq kimi, o da belə dedi:

– Mənim bu toyuqlardan zəhləm gedir! Amma belələri axı çoxdur. Yox, belə işləri qulaqardına vurmaq olmaz. Mən də əlimdən gələn hər şeyi edəcəyəm ki, bu əhvalat qəzetlərə düşsün! Qoy bütün ölkəyə yayılsın, axı o toyuqlar və onların bütün nəsli buna layiqdir!

Doğrudan da, bütün bu əhvalatı qəzetlərdə çap etdilər və bu əsl həqiqətdir: bir görün, bircə xırdaca lələyi beş bütün toyuğa döndərmək nə qədər asan imiş!

GİC HANS

Təzədən danışılan köhnə əhvalat

Bir kənddə köhnə bir mülk vardı. Bu mülkdə qoca bir ağa olurdu. Onun iki ağıllı oğlu vardı. Bunlar elə ağıllı idilər ki, ikiqat indikindən axmaq olsaydılar, yenə ağılları kifayət edərdi. Onlar ikisi də kralın qızını almaq istəyirdilər. Burada heç bir qəribə şey yox idi, çünki carçılar camaata xəbər vermişdilər ki, qız hamıdan ağıllı bir adama ərə gedəcəkdir. Qardaşlar elçiliyə getməyə səkkiz gün hazırlaşdılar, daha onların vaxtları qalmadı. Ancaq elə bu da kifayət idi. Çünki onlar çox şey bilirdilər, həm də əllərindən iş gələn uşaqlar idilər. Bunlardan biri üç ilin ərzində bütün latın lüğətini və bütün şəhər qəzetlərini əzbərləmişdi. O, bunları nəinki başdan-ayağa qədər, hətta tərsinə də söyləyə bilərdi. O biri qardaş bütün qanunlar məcəlləsini öyrənmişdi və bütün bunları şəhər idarəsi müşavirinə lazım olan qədər bilirdi: belə ki, o, dövlət işlərindən danışa bilərdi. Bundan başqa o, aşırma naxışlamağı da bacarırdı. Onun əlləri çox qabiliyyətli, zövqü də zərif idi. Bunlardan hər biri hey təkrar edirdi: «Mən kral qızı alacağam!».

Ataları bunların hər birinə yaxşı bir at bağışlamışdı: lüğət və qəzetləri əzbər bilənə şəvə kimi qapqara bir at, şəhər

idarəsi müşaviri kimi ağıllı olana və naxış çəkmək bacarana süd kimi ağappaq bir at bağışlamışdı. Qardaşlar dodaqlarını balıq yağı ilə yağladılar ki, ağızları asanlıqla açılsın. Bütün nökrələr həyətə yığışb onların at minmələrinə tamaşa edirdilər. Bu vaxt üçüncü qardaş da gəlib çıxdı. Axı, qardaşlar üç idilər, amma kiçiyi heç sayılmırdı, çünki o, böyük qardaşları kimi bilici deyildi. Ona görə də adını «Gic Hans» qoymuşdular.

– Hara belə? Niyə belə geyinib-keçinibsiniz? – deyə Gic Hans soruşdu.

– Saraya gedirik, kralın qızını almağa. Məgər sənın xəbərin yoxdur? Bu barədə bütün ölkəyə car çəkiblər?!

Belə deyib, onlar öz elçilikləri barəsində Gic Hansa danışdılar.

– Belə de! – Giç Hans dilləndi. – Onda mən də gedərəm də.

Qardaşları onu ələ salıb güldülər, sonra atlarını çapıb yola düşdülər.

– Ata, mənə də bir at ver! – deyə Giç Hans çığırdı. – Xətimə evlənmək düşüb, əgər şahzadə qız mənə gəlsə, lap yaxşı, gəlməsə götürüb qaçaram.

– Gic-gic danışma! – deyə atası acıqlandı. Mən sənə at verən deyiləm; sən hara, kral qızı ilə danışmaq hara? Qardaşlarına baxma, onların işi başqa cürdür, onlar qoçaqdırlar!

– Yaxşı, indi ki at vermirsən, – deyə Gic Hans cavab verdi, – onda mən də keçimi götürərəm. Keçi mənim özümün küdür, belinə minərəm, məni aparar.

Hans keçinin belinə mindi, dabanlarını onun böyürlərinə çırpa-çırpa, karvan yolu ilə getməyə başladı. Amma ay çapırdı ha!

Gic Hans öz-özünə:

– Bax, elçiliyə mən də gedirəm, – dedi və səsi gəldikcə bağıra-bağıra nəsə oxudu.

Qardaşları isə dinməz-söyləməz irəlidə atlarını yorta-yorta gədirdilər. Onlar nə edəcəklərini yaxşıca düşünməli, hər şeyi yaxşıca ölçüb-biçməli idilər.

– Ehey! – deyə Gic Hans onlara çığırdı. – Baxın, mən də gedirəm, bir görün yoldan nə tapmışam! – deyib yoldan tapıb götürdüyü ölü qarğanı onlara göstərdi.

– Vay səni, ay Gic! – deyə qardaşları cavab verdilər. – O, sənın nəyinə gərəkdir?

– Kral qızına bağışlayacağam.

– Hünərin var, bağışla! – deyə onlar gülüşdülər və yola düzəldilər.

– Ehey! Bax mən də gedirəm! – deyə Hans yenə çığırdı. – Bir baxın, görün yenə nə tapmışam! Yolda belə şey adama hər gün rast gəlməz.

Qardaşları yenə dönüb baxdılar.

– Bir gicə bax ha! – deyə onlar səsləndilər. – Bu ki köhnə taxta başmaqdır, hələ heç üzü də yoxdur. Bəlkə, onu da kral qızına bağışlayacaqsan?

– Bəs necə? – deyə Gic Hans cavab verdi. Qardaşları gülüşüb, yola düzəldilər.

– Ehey! Bax mən də gedirəm! – deyə Gic Hans yenə bağğırdı. – Əşşi bir baxın görün, nə qədər çox gedirəm, o qədər çox şey tapıram! Ehey! Belə şey heç birinizin ağına gəlməz!

– Hə, yenə nə tapıbsan? – deyə qardaşları soruşdular.

– Yox a! – deyə Hans cavab verdi. – Bunu deməyəcəyəm! Amma kralın qızı ay sevinəcək ha!

– Tfu! – deyə qardaşları tüpürdülər. – Bu ki adicə palçıqdır! Yəqin ki, onu arxın içindən götürübsən?

– Elədir ki, var! – deyə Gic Hans təsdiq elədi. – Lap əla palçıqdır, adamın barmaqlarının arasından axıb tökülür, saxlamaq olmur! – O, cibini palçıqla doldurdu.

Qardaşları çaparaq getdilər və Hansdan bir saat əvvəl çatdılar.

Onlar şəhərin darvazası yanında durdular. Orada evlənməyə gələn cavan oğlanları sıra ilə nömrələyirdilər. Onların hamısını bir-birinin ardınca altı cərgəyə düzmüşdülər. Cərgələr elə sıx idi ki, əllərini qaldıra bilmirdilər. Bunu çox yaxşı düşünüb tapmışdılar. Yoxsa bərk basırıq ola bilərdi. Axı hamı qabaqda durmaq istəyirdi.

Şəhərin bütün qalan camaatı qəsrin dövrəsinə yığışb pəncərələrdən tamaşa edirdilər ki, kral qızının cavan oğlanları necə qəbul etdiyini görsünlər. Onu da demək lazımdır ki, qıza elçiliyə gələn cavan oğlan qapıdan içəri girən kimi özünü itirirdi.

– Yox, yaramadın! – deyə kral qızı çıxırırdı. – Rədd ol!

İndi də qardaşlardan biri, lüğəti əzbər bilən qardaş içəri girdi. Amma o, gözlədiyi müddətdə bütün bildiklərini tərtəmiz yaddan çıxarmışdı. Onun ayağının altında döşəmə cırıldayırdı. Tavan isə güzgüdəndi, belə ki, o, özünü başı-aşağı görürdü. Hər pəncərənin qabağında üç mirzə, bir də şəhər idarəsi müşaviri durmuşdu və burada danışılan bütün sözləri yazırdılar ki, sonra qəzetdə çap etsinlər. Tində bu qəzetin biri iki skillinqə satılırdı. Bütün bunlardan başqa otaqda bir soba da yanırdı, elə bərk yanırdı ki, divarları közərib qızarmışdı.

– Bura nə yaman istidir! – deyə axırda oğlan dilləndi.

– Çünki atam bu gün cücə qızardır! – deyə kral qızı cavab verdi.

– E-e! – deyə oğlan kəkələdi. O, belə bir söhbət ola

biləcəyini gözləmirdi. Oğlan çox istəyirdi ki, gülməli bir söz söyləsin, amma bircə kəlmə də danışa bilmədi.

– E-e! – deyə o təkrar etdi.

– Yox, yaramadın! – deyə kral qızı dilləndi. – Rədd ol! Oğlan çıxıb getməli oldu. Onda ikinci qardaş içəri girdi.

– Of, bura nə istidir! – deyə o dilləndi,

– Axı, biz cücə qızardırıq! – deyə kral qızı onu başa saldı.

– Nə? E- e! Nə? – deyə oğlan bir də soruşdu.

Bütün mirzələr də elə belə də yazdılar: «Nə? E-e! Nə?»

– Yox, yaramadın, – deyə kral qızı dilləndi. – Rədd ol! Bəli, indi də Gic Hans keçinin belində, otağa girdi.

– Ay istidir ha – deyə o deyindi.

– Çünki mən cücə qızardıram! – deyə kral qızı dilləndi.

– Bax, bu yaxşı! – deyə Gic Hans cavab verdi. – Deməli ki, mən də öz qarğamı qızarda bilərəm?

– Əlbəttə! – deyə kral qızı razılıq verdi. – Amma sən onu nədə qızardacaqsan? – bizim tavamız yoxdur, heç qazançamız da yoxdur.

– Mənim özümünkü var, – deyə Gic Hans səsləndi. – Bax, bu da mənim qabım, hələ qalaydan dəstəyi də var, – deyib o, köhnə taxta başmaq tayını çıxartdı və qarğanı onun üstünə qoydu.

– Bu bütün nahara kifayət edər! – deyə kral qızı dilləndi. – Bəs üstünün şirəsini haradan tapacaqsan?

– O da mənim cibimdə! – deyə Gic Hans cavab verdi. – Al, heç heyifim gəlmir. – Belə deyib o, cibindən bir az palçıq çıxardı.

– Bax, bu mənim xoşuma gəldi! – deyə kral qızı səsləndi. – Sən hər şeyə cavab tapırsan. Söz üçün məəttəl qalmırsan. Buna görə də mən sənə ərə gedərəm; amma bil ki, danış-

dığımız və danışacağımız hər bir sözü yazacaqlar və sabah qəzetdə çap olunacaqdır. Görürsənmi, hər pəncərənin qabağında üç mirzə, bir də qoca şəhər idarəsi müşaviri durmuşdur. Bu müşavir hamıdan qorxuludur. Çünki ağılı itirmişdir! Qız Hansı qorxutmaq üçün belə deyirdi, mirzələr isə qəh-qəhə ilə gülüb, mürəkkəbi döşəməyə sıçratdılar.

– Aha, siz buradaymışsınız, cənablar, – deyə kic Hans dilləndi. – Yaxşı, mən müşavirin payını bir az artıq edəmə.

Belə deyib o, cibini tərsinə çevirdi və palçığı müşavirin üzünə yaxdı.

– Lap əla! – deyə kral qızı səsləndi. – Bu, heç mənim də ağıma gəlməzdi. Amma eybi yoxdur, öyrənərəm!

Beləliklə, Gic Hans kral oldu, həm kralın qızını, həm də kral tacı alıb, taxta çıxdı. Bunu biz şəhər idarəsi müşavirinin nəşr etdiyi qəzetdən bilirik, bu qəzetə isə inanmamaq olmaz.

HOMERİN QƏBRİNDƏ BITMİŞ GÜL

Sərq şeirində bülbülün gülə məhəbbəti tərənnüm edilir: sakit, ulduzlu gecələrdə qanadlı nəğməkarın sevgi mahnıları ətirli gülə doğru uçub gedir.

İzmirin yaxınlığında, dövrəsinə uca çinar ağacları əkilmiş bir yolun kənarında çiçəklənmiş bir qızılgül kolu gördüm. Onun yanından yüklü dəvələr uzun boyunlarını qürurla dik tutub müqəddəs torpaqda yöndəmsiz bir halda addımlaya-addımlaya keçib gedirdi. Çinarların budaqları arasında çöl göyərçinləri yuva qurmuşdu. Onların qanadları günəşin şüaları altında sədəf kimi parıldayıb rəngdən-rəngə çalırdı.

Bu qızılgül kolunda bir gül çox qəşəng idi. Bülbül məhəbbət izzirabları ilə dolu nəğmələrini həmin bu gülə oxuyurdu. Gül isə susurdu, onun ləçəkləri üzərində bülbülün halına qaldığını göstərən göz yaşı kimi bircə damcı şəh də parıldamırdı, gül budaqlarla bərabər kolun altındakı daşa sarı əyilmişdi.

Gül deyirdi ki: – Burada dünya nəğməkarlarının ən böyüyü yatır! Mən yalnız onun qəbri üzərində ətir saçacağam, tufan məni qopardıqda, ləçəklərimi yalnız onun üzərinə səpəcəyəm.

«İliada» yaradıcısı toza dönüb torpağa qarışmış və bu torpaqdan mən bitmişəm! Mən Homerin qəbrində bitmiş bir

güləm. O qədər müqəddəsəm ki, miskin bir bülbul üçün açılmaq mənə yaraşmaz!

Ancaq bülbul o qədər oxudu, oxudu ki, axır öldü. Sarban yüklü dəvələri və qara qulları qovub aparırdı. Onun kiçik oğlu ölmüş quşu tapıb, bu xırdaca nəğməkarı böyük Homerin qəbrində basdırdı. O qəbrin üzərində küləyin yellədiyi gül yırğalanırdı.

Axşam oldu; gül öz ləçəklərini yumub yatdı. O, yuxuda işıqlı, günəşli bir gün gördü: bir yığın yadelli firənglər Homerin qəbrini ziyarətə gəlmişdilər. Onların içərisində dumanlar və şimal fəcri ölkəsindən gəlmiş bir nəğməkar da vardı. O, həmin qızılgülü dərdi, kitabın arasına qoyub özü ilə bərabər dünyanın başqa bir yerinə, öz uzaq ölkəsinə apardı. Kitabın səhifələri arasında sıxılmış gül, qəm-qüssədən soldu, nəğməkar isə evinə qayıdıb kitabı açdı və dedi:

– Bu gül Homerin qəbrindəndir!

Gül bunu yuxuda görmüşdü. Yuxudan ayılıb şiddətli küləkdən çırpındı və onun ləçəklərindən bir damcı şəh Homerin qəbrinə düşdü. Sonra günəş ucaldı və qızılgül açılıb əvvəlkindən də yaraşıqlı oldu – gün yaman isti idi, axı gül öz isti Asiyasını tərk etməmişdi.

Birdən addım səsləri eşidildi. Gülün yuxuda gördüyü yadelli firənglər və onlarla birlikdə şimalda doğulmuş bir şair də gəlib çıxdı. O, gülü dərdi, onun tərəvətli dodaqlarından öpdü və özü ilə bərabər dumanlar və şimal fəcri ölkəsinə apardı.

Həmin gül indi onun «İliada» kitabının içində bir mumiya kimi yatır və şairin kitabı açıqda söylədiyi bu sözləri sanki yuxuda eşidir:

– Bu qızılgül, Homerin qəbrindəndir!

İKİ XORUZ – HƏYƏT XORUZU VƏ QÜLLƏ XORUZU

Biri vardı, biri yoxdu, iki xoruz vardı: bunlardan biri peyin təpəsinin üstündə, o biri damda olurdu; ikisi də yaman lovğa idi. Amma bunların hansı daha çox lovğa idi? Siz bu barədə öz rəyinizi bizə söyləyin, amma biz yenə fikrimizdən dönməyəcəyik.

Toyuqların olduqları həyətlə, o biri həyəti bir barı ayırırdı. O biri həyətdə bir peyin təpəsi var idi. Orada isə yekə bir balqabaq bitmişdi. Bu balqabaq özünü şitillikdə bitmiş hesab edirdi.

– Bir görün mən nə gözəl doğulmuşam! – deyə balqabaq dilləndi. – Hamı balqabaq ola bilməz! Axı, dünyada başqa canlılar da olmalıdır! Məsələn, o biri həyətdə olan toyuqlar, ördəklər və başqa quşlar – onlar da canlılardır. Odur barının üstündə bir xoruz var. Bu əsl canlı xoruzdur, qüllədəki xoruzun tayı deyil. O, hərçənd çox ucaya qalxıb, ancaq heç cırılda-mağı da bacarmır. O, hara, banlamaq hara! Onun nə toyuqları var, nə də cücələri; elə hey öz-özünə düşünür, həm də onu yaşıl tər basır! Amma həyətdəki xoruz, əsl xoruzdur! Bir baxın görün, necə lovğa-lovğa gəzir, elə bil ki, rəqs edir! Banlamağı isə, elə bil musiqidir! Ona baxan kimi, həmin saat başa düşərsən ki, əsl şeypurçalan necə olar! Əgər o, barının bu

tərəfinə gəlsə, yəqin ki, mənə də, yarpaqlarımı da tərtəmiz dimdiklər və mənim bütün şirəmi içər, bunu da mən özümçün bir xoşbəxtlik bilərəm – deyə balqabaq sözünü qurtardı.

Gecə bərk tufan qopdu. Xoruz da, toyuqlar da, cücələrlə birlikdə, hərə bir yana qaçıb gizləndi. Amma birdən bərk bir gurultu eşidildi. Həyətləri bir-birindən ayıran barını külək vurub yıxdı; damdan da bir neçə kirəmid düşdü. Amma qüllədəki xoruz öz yerində durmuşdu. O, hərçənd cavan idi, yenicə qayrılmışdı, ancaq heç yerindən tərpənmədi də. Bunlar hamısı ona görə idi ki, o, çox ağıllı və ağır təbiətli idi. O, belə doğulmuşdu. Göydə uçan xırdama quşlar, sərçələr və qaranquşlarla onun heç bir əlaqəsi yox idi, onlardan lap zəhləsi gəldirdi. Onlar barəsində deyirdi ki; bunlar civildəşən həyasız qurd-quşlardır!

Amma göyərçinlər iri quşlar idi, onların lələkləri parıldayır və sədəf kimi rəngdən-rəngə çalırdı. Onlar qüllədəki xoruza bənzəyirdilərsə də, ancaq yaman kök və axmaq idilər.

Qüllədəki xoruz onların barəsində deyirdi ki, onların fikrizikri hey qarınlarını doldurmaqdır. Onların yanında yaman darıxıram!

Arabir köçəri quşlar gəlib çıxır, onlar yad ölkələrdən, göylərdəki karvanlardan və yırtıcı quşlardan cürbəcür şeylər danışır. Əvvəl onları dinləmək maraqlı olurdu, amma bir qədər keçdikdən sonra qüllədəki xoruz gördü ki, onlar dediklərini təkrar edirlər. Bəli, quşlar da onu darıxdırdılar. Onu hər şey darıxdırırdı. Heç kəsi tapmırdı ki, söhbət etsin. Hər şey onu qəmləndirir, kədərləndirirdi.

– Bizim bu dünya heç bir şeyə yaramır! – deyə qüllədəki xoruz cırıldadı. – Burada hər şey boş və mənasızdır!

Qüllədəki xoruz, necə deyərlər, ruhdan düşmüşdü.

Əlbəttə, əgər balqabaq bundan xəbər tutsaydı, həmin saat ona diqqət yetirərdi. Amma balqabaq yalnız həyətdəki xoruzu xoşlayırdı. İndi isə, onlar, demək olar ki, elə bir həyətdə yaşayırdılar; çoxdan baş verən o tufan vaxtı külək aradakı barını vurub uçurmuşdu.

– Yəni bu cırıltını banlamaq adlandırmaq olarmı? – deyə canlı xoruz öz toyuq-cücələrindən soruşdu. – Bunlar nə qaba səslərdir! Onlarda heç zəriflikdən əsər də yoxdur!

Toyuqlar peyin təpəsinə dırmaşdılar, xoruz isə lovğa-lovğa balqabağa sarı yönəldi.

– Bu ki şitillikdə bitən balqabaqdır! – deyə xoruz balqabağa baxdı.

Balqabaq, xoruzun biliciliyinə elə təəccübləndi ki, xoruzun onu dimdikləməyə başlayaraq tərtəmiz yeyib qurtarmasından heç xəbər də tutmadı.

Onun gözlədiyi xoşbəxtlik gəlib çatdı!

Bu vaxt toyuqlar da cücələrilə birlikdə xoruza sarı qaçışdılar; onlardan biri qaçan kimi hamısı onun ardınca düşüb qaçdı. Onlar elə qaqqıldayır, elə qaqqıldayırdı ki! Onlar xoruza iftixarla baxırdılar, axı xoruz onların qohumu idi.

Birdən xoruz banladı:

– Qu-qu-li-qu! Mən bircə kərə banlayıb bütün toyuq aləminə səs salsam, cücələr həmin saat böyüyər!

Onun ardınca toyuqlar qaqqılдаşdı və cücələr cibbildəşdi. Sonra xoruz onlara mühüm bir xəbər verdi:

– Xoruz da yumurtlaya bilər! Amma bilirsinizmi, bu yumurtadan nə çıxar? Əjdaha! O, yaman qorxuludur. Adamlar bunu bilir, indi isə siz də bilirsiniz ki, mən necə bacarıqlı və qoçağam, mən quşlar həyətinin bəzəyi və fəxriyəm.

Həyət xoruzu qanadlarını çaldı, pipiyini düzəltdi, bir də

banladı. Bütün toyuqlar və cücələr qorxudan titrədilər. Amma onların xoşuna gəlirdi ki, qohumları olan xoruz, quşlar həyətinin bəzəyi və fəxridir! Onlar qaqqıldaşır və cibbildəşirdilər. Qüllədəki xoruz da bütün bunları eşitməyə bilməzdi. O, doğrudan da eşidirdi, amma heç tərpənmirdi.

Qüllədəki xoruz belə düşünürdü: «Hamısı boş şeydir! Nə həyət xoruzu, nə də mən, heç bir vaxt yumurtlaya bilmərik. Amma əgər istəsəm, lax yumurta yumurtlaya bilərəm. Ancaq dünya heç buna da layiq deyil! Hamısı boş şeydir! Damda oturmaq da mənim zəhləmi aparmışdır!»

İLİN ƏHVALATI

Bu hadisə yanvarın axırlarında baş vermişdi. Bərk çovğun idi. Qar çovğunu küçələrdə, döngələrdə vıyıldayır, evlərin pəncərələrini qar basır, damlardan koma-koma qar qopub tökülür, külək də yoldan ötənləri tələsdirirdi. Adamlar qaçır, yüyürür, elə sürətlə gedirdilər ki, axır bir-birinin qucağına yığılır, bir-birindən bərk yapışıb bir an dayanırdılar. Minik vasitələrinin və atların üzərinə elə bil ki, ağ toz səpilmişdi. Nökərlər minik vasitələrinin dal tərəfində arxaları küləyə dururdular, piyada gedənlər isə, qalın qarın içiylə ağır-ağır yeriyn karetanın daldasında gizlənməyə çalışırdılar. Nəhayət, çovğun yatıb səkilərdə dar cığırılar açıldıqdan sonra yoldan ötənlər tez-tez üz-üzə gəlir, bir-birinin qarşısında dayanıb gözləyirdilər. Heç kim istəmirdi ki, o birinə yol verib, ilk dəfə özü qar yığınının içinə addımını atsın. Amma elə bil ki, ikisi də sözsüzəcə razılaşıb, qarın içinə batmaq təhlükəsini gözləri qarşısına alaraq, bir ayağını qara basırdı.

Axşamüstü fırtına lap sakitləşdi. Göy üzü o qədər aydın və təmiz idi ki, elə bil süpürmüşdülər. Özü də daha uca və daha şəffaf görünürdü; ulduzlar isə sanki təzədən sürtülüb təmizlənmiş, par-par parıldayır və göyümtül işıq saçırdı. Bərk şaxta idi. Səhərə yaxın qarın üst qatı o qədər bərkimişdi ki, sərçələr

onun üstündə hoppanıb qarın içinə batmırdılar. Onlar qar təpəciklərinin üstündə hoppa-hoppa təmizlənmiş cığırları gəzir, amma heç yerdə yeməli bir şey tapmırdılar. Sərçələr yaman üşüyürdülər.

Onlar öz aralarında belə danışırılar:

– Cib-cib! Eh, Təzə il budurmu? Bu ki, köhnəsindən də pisdır! Heç bu ili dəyişdirməyə dəyməzdi! Yox, biz razı deyilik. Bunun səbəbi də var.

– Amma adamlar Təzə ili qarşılamaq üçün elə hay-küy qoparır, elə qaçırdılar ki! – deyə soyuqdan donmuş xırdaca bir sərçə dilləndi. – Hələ tüfəng də atır, saxsı qabları divarlara vurub sındırırdılar. Şadlıqlarından lap özlərindən çıxmışdılar ki, köhnə il gedir. Mən də sevinib elə bilirdim ki, indi hava istiləşəcək. Amma, ay oldu ha! Şaxta əvvəlkindən də bərkdir! Görünür adamlar çaşıblar, ilin fəsillərini dolaşıq salıbar.

– Doğrudan ha! – deyə başında bozarmış kəkili olan üçüncü, qoca bir sərçə dilləndi. – Axı onların özlərinin düzəltmələri belə bir şey var ki, adına da təqvim deyirlər. Onlar elə güman edirlər ki, dünyada hər bir şey həmin bu təqvimlə getməlidir. Ay oldu ha! Nə vaxt yaz gəlsə, Təzə il də onda olar, təbiət elə əvvəldən belə qurulmuşdur, mən də bunun tərəfdarıyam!

– Bəs yaz nə vaxt gələcək? – deyə o biri sərçələr soruşdular.

– Leylək uçub gələndə, yaz da gələcək. Amma bütün bunlar o qədər də aydın deyil, burada, şəhərdə heç kəs ağıllıbaşlı bir şey bilmir. Yəqin ki, kənddə bunu daha tez öyrənmək olar. Gəlin uçub gedək, yazı orada gözləyək. Hər halda yaz ora buradan tez gələr!

– Bütün bunlar çox gözəldir, – deyə ana sərçə cibbildədi;

o çoxdan bəri burada hərlənir, amma işə yarayan heç bir söz demirdi. – Amma bir iş var: burada, şəhərdə mən rahatlığa öyrəşmişəm, heç bilmirəm ki, bu rahatlıq kənddə də olacaq, ya yox?! Burada bir insan ailəsi var, onların başına ağıllı bir fikir gəlmişdir: divara üç-dörd boş gül dibçəyi vurmuşlar. Dibçəklərin ağızları divara bərk söykənmiş, dib tərəfləri isə bayıra çevrilmişdir. Dibçəklərin dibində xırdaca bir dəlik var, mən oradan rahatca girib-çıxıram. Ərimlə orada özümüə yuva qurmuşuq. Bizim bütün balalarımız orada böyüyüb uçmuşlar. Əlbəttə, insanlar bunu öz kefləri üçün qurmuşlar ki, bizə baxıb ləzzət alsınlar. Yoxsa onlar bunu etməzdilər. Onlar bizə çörək qırıntıları da atırlar. Bunu da əylənmək üçün atırlar, amma hər halda bizim üçün yemdir! Beləliklə, biz burada bir dərəcəyə qədər təmin olunmuşuq. Mən elə bilirəm ki, ərimlə burada qalacayıq. Hərçənd burada bizim xoşumuza gəlməyən şeylər də var, amma yenə də qalacayıq.

– Amma biz uçub kəndə gedəcəyik ki, görək yaz gəlir, ya yox! – deyə o biri sərçələr uçub getdilər.

Kənddə də hələ əsl qış idi və deyəsən, ora şəhərdən də soyuq idi. Qar basmış düzlərin üstündən sərt külək əsirdi. Əllərinə yekə əlcəklər geymiş bir kəndli kirşədə gedir və əllərini dizlərinə çırpırdı ki, şaxtanı oradan qovlasın. Onun qamçısı dizlərinin üstündə idi. Arıq atları yorta-yorta gedirdi. Onların bədənindən buğ çıxırdı. Kirşənin altında qar xışıldayır, sərçələr isə kirşənin iziylə hoppa-hoppa gedir və düşünürdülər:

– Cib-cib! Bəs bu yaz nə vaxt gələcək? Qış lap çox uzandı ha!

– Lap çox uzandı ha! – deyə üstünü qar basmış uca bir təpədən də səs gəldi, bu səs çöllərə yayıldı. Elə güman etmək

olardı ki, bu səs əks-sədadır. Bəlkə də bu səs təpədə qar yığınının üstündə oturmuş o qəribə qocanın səsidir. Əyninə ağ kəndli kürkü geymiş qoca ağappaq idi. Onun saçları da, saqqalı da ağ idi. Solğun üzündə iri, işıqlı gözləri parıldayırdı.

– Bu nə qocadır? – deyə sərçələr soruşdular.

– Mən onu tanıyıram, – deyə çəpərin üstünə qonmuş qoca qarğa dilləndi. «Biz hamımız yaradanın qarşısında xırdaca quşcuğazlarıq» sözlərini təsdiq edib, qarğa o qədər ürəyi yumşaqlıq göstərdi ki, sərçələrin bilmədiklərini onlara söyləyib başa saldı: – Mən tanıyıram o kimdir! O qışdır, keçən ilki qocadır, təqvimin dediyi kimi o, heç də ölməmişdir. Gənc yaz şahzadəsi gələnə qədər onu naib qoyublar. Bəli, hələlik burada ölkəni qış idarə edir! Hə, nə var, yoxsa üşüyürsünüz, a cunquşlar?

Ən xırda sərçəcik dedi:

– Hə, mən sizə demədimmi, təqvim adamların boş uydurmasıdır! O, heç də təbiətlə uyğun gəlmir. Onlar gərək ili fəsillərə bölməyi bizə tapşıraydılar, biz bu işi onlardan yaxşı bilirik.

Aradan bir-iki həftə keçdi. Meşə qaralmağa başlamışdı, gölün buzu donub qalmış qurğuşuna bənzəyirdi, buludlar, yox bulud nədir! – Ölkənin üstünü buz kimi bir duman bürümüşdü. İri qara qarğalar sürü-sürü, amma səssiz-səmirsiz uçurdu. Elə bil ki, hər şey yuxuya getmişdi. Amma, budur, birdən gölün üzərinə günəş şüası düşdü. Göl, ərmiş qalay kimi parıldadı. Çöllərdə və yamaclardakı qar daha öz parıltısını itirdi. Qoca – qışın ağ fiqurası isə, hələ də əvvəlki yerində oturub, gözünü cənuba zilləmişdi. Qoca görə bilmirdi ki, qar elə bil yavaş-yavaş yerə batıb gedir. Orada-burada yaşıl torpaq parçaları görünür və bunların üzərində sərçələr atılıb-düşür.

– Çik-çirik! Çik-çirik, görəsən, yaz gəlibmi?

– Yaz gəldi! – deyə əks-səda tarlaların, çəmənlərin üzərində səslənərək, tünd-boz meşə üzərindən aşıb keçdi. Burada qoca ağacların gövdələri əyinlərinə təzə yaşıl mamırdan paltar geymişdilər. Bax budur, cənubdan birinci cüt leylək uçub gəldi. Hər leyləyin belində qəşəng bir bala leylək oturmuşdu. Birininki oğlan idi, o birininki qız. Bala leyləklər yerə düşən kimi torpağı öpdülər, əl-ələ verib gəzməyə başladılar. Onların izlərində isə eləcə qarın üstümdə ağ çiçəklər açıldı. Balalar qoca qışa yaxınlaşıb, onun köksünə qısıldılar. Bircə anda onlar üçü də, onlarla birlikdə isə bütün o yer sıx və rütubətli dumanın içində yox oldu. Bir az sonra külək əsdi və həmin saat dumanı dağıtdı. Günəş parladı. Qış yox oldu, ilin taxtında isə yazın gözəl balaları oturmuşdular.

– Bax, Təzə il belə olar! – deyə sərcələr dilləndi. – İndi, yəqin ki, qışda çəkdiyimiz bütün əziyyətlərə görə bizə mü-kafat veriləcək!

Balalar üzlərini hara çevirdilərsə, hər yerdə, kolların və ağacların budaqlarında yaşıl düymələr əmələ gəldi. Hər halda otlar göyərrib, get-gedə boy atdı, taxıllar yamyaşıl oldu. Qız öz dövrəsinə çiçək səpirdi, onun önlüyündə o qədər çox çiçək vardı ki, o nə qədər səpib qurtarmağa tələsirdisə də, önlüyü yenə həmin saat çiçəklə dolurdu. Qız çoxub hoppana-hoppana alma və ərik ağaclarının üzərinə də qar kimi ağappaq çiçəklər səpdi. Bu ağaclar hələ əməlli-başlı yarpaq açmağa macal tapmamış, budaqlarını qar basmış kimi durmuşdular.

Birdən qız əl çaldı, oğlan da əl çaldı, o saat haradansa cibbildəşə-cibbildəşə, dəstə-dəstə quşlar uçub gəldi və nəğmə oxumağa başladı: «Yaz gəldi!».

Hər dəfə yerə baxanda adamın ürəyi açılırdı! Qarı nənələr

gah bu daxmadan, gah o daxmadan evin astanasına çıxıb, öz sür-sümüklərini günə verir və çəmənə zər kimi bəzəmiş sarı çiçəklərə tamaşa edib ləzzət alırdılar. Çox-çox keçmişdə, onlar cavan olduqları zaman da lap elə bu cür olardı. Bəli, dünya təzədən cavanlaşmışdı. Onlar deyirdilər ki: «Bu gün nə yaxşı gündür!»

Ancaq meşə hələ də bozuntul-yaşıl rəngdə qalmışdı. Ağaclarda yarpaq yox idi, yalnız tumurcuqlar var idi. Amma meşə talalarında xırdaca boyaqotu cüçərtilər, ətir saçır, bənövşələr, qaymaqçiçəyi və ququçiçəyi açılmış, bütün otların saplağı şirə ilə dolmuşdu. Yerə rəngbərəng bəzəkli xalça döşənmiş və bir cüt gənc əl-ələ tutub onun üstündə oturmuşdu. Yazın balaları nəğmə oxuyur, gülümsünür və get-gedə boy atırdılar.

Göydən ılıq yağış yağırdı. Amma gənclər bunu duymurdular. Yağışın damcıları onların sevincdən doğan göz yaşlarına qarışırdı. Sevgililər öpüşdülər və həmin dəqiqə meşədəki tumurcuqlar açıldı. Günəş ucalanda, bütün ağaclar yamyaşıl idi.

Sevgililər bu tərəvətli sıx çardağın altı ilə qol-qola yeriməyə başladılar. Burada işıqla kölgələrin oynamaşması sayəsində yaşıl otlar və yarpaqlar min cür rəngə çalırdı. Saf, təmiz və zərif yarpaqlar ürəkaçan ətir saçırdı, xırdaca çaylar və axar sular məxmər kimi yamyaşıl otların və rəngbərəng xırdaca daşların arası ilə şırıltıyla axıb gedirdi. Bütün təbiət dilə gəlib deyirdi ki: «Əzəldən bəri belə olmuş, belədir və belə də olacaq!». Ququ quşu quğuldayır, torağay cəh-cəh vururdu. Yazın ən gözəl vaxtı idi. Yazın söyüd ağacları hələ də öz çiçəkləri üzərindən yumşaq tüklü əlcəklərini çıxarıb atmamışdı, onlar o qədər ehtiyatlıdır ki, lap adamı darıxdırır!

Günlər gəlib-keçdi, həftələr gəlib-keçdi, baharın ilıq nəfəsi torpağa can verirdi. İsti hava dalğaları tarlaların üzərini doladır, taxıllar da saralmağa başlayırdı. Şimalın ağ lotos çiçəyi meşə göllərinin güzgü kimi qoynunda öz enli yaşıl yarpaqlarını açmış, balıqlar da onların kölgəsində gizlənmişdi. Meşənin güney tərəfində, külək tutmayan bir yerdə, bir kəndli evinin gün düşmüş divarının dibində, günəşin şüaları altında çiçəklənmiş qızılgül kolunun və budaqları yetişmiş qapqara meyvələrlə dolu olan albalı ağaclarının yanında yayın gözəl arvadı oturmuşdur. Bunu biz əvvəlcə xırdaca qız, sonra da gəlin görmüşdük. O, uca qara-göyümtül nəhəng dağlar halında bir-biri üzərinə qalanmış dalğalar kimi görünən tutqun buludlara baxırdı. Onlar üç tərəfdən axışib gəldi, axırda donub qalmış və tərsinə çevrilmiş dəniz kimi meşənin üzərindən asılıb durdu. Meşədə sanki anlaşılmaz bir qüvvənin hökmü ilə hər bir şey susdu. Külək yatdı; quşlar susdu, bütün təbiət gərgin bir intizarla donub qaldı. Yollarla və cığırqlarla isə adamlar arabalarda, at belində və piyada bərk-bərk qaçışaraq, fırtınadan daldalanmağa tələsirdilər. Birdən şimşək çaxdı, elə bil ki, günəş bircə anlığa parıldayıb buludları parçaladı, gözləri qamaşdırdı, hər şeyi alışırdı, sonra yenə qaranlıq çökdü və ildırımın gurultusu qopdu. Bərk yağış yağmağa başladı. Hava qaraldı, sonra yenə açıldı, sakitlik çökdü, sonra yenə gurultu qopdu. Qamışlığın təzəcə açılmış qəhvəyi süpürgələri dalğalandı, ağacların budaqları, yağış şəkəkəsinin ardında gizləndi. Sonra yenə qaranlıq çökdü, yenə işıqlandı, sakitlik çökdü, yenə ildırım guruldadı. Otlar və sünbüllər yerə yatıb qalmışdılar, elə bil ki, onlar bir də başlarını qaldırmayacaqlar. Amma budur, yağmur, seyrək yağan iri yağışa çevrildi. Günəş buludların arasından boylandı və otların, yarpaqların üzərində

yağış damcıları inci kimi parıldadı. Quşlar ötüşdü, suda balıqlar quyuqlarını cırpa-cırpa getdi, ağcaqanadlar oynaşdı. Köpüklü, şor dəniz sularının içindən boylanıb çıxmış bir qayanın üstündə qüvvətli, möhkəm əzələli bir kişi oturub, özünü günə verirdi. Bu yay idi. Onun saçlarından su damcılarındı. Soyuq suda çimdikdən sonra o, cavanlaşmış, sərinləmiş görünürdü. Bütün təbiət cavanlaşmışdı. Ətrafda hər yer rəngbərəng və gözəl çiçəklər içində idi. İsti və gözəl yay idi!

Çöldə sıx bitmiş yoncanın şirin, ürəkaçan ətri ətrafa saçılır. Arılar qədimdən toplandıqları yerin ətrafında vızıldaşırdılar. Böyürtkən budaqları yağışdan yuyulub, günün altında parıldaayan qurban daşını bürüyüb basmışdı. Arıların şahı bütün ailə dəstəsilə uçub ona sarı gəldi. Onlar daşın üzərinə mum və bal qurban verdilər. Bunu yay ilə onun qüvvətli rəfiqəsindən başqa heç bir kəs görmədi. Təbiətin qurbanlıq hədiyyələri elə bunlar üçün hazırlanmışdı.

Axşamçağı göy qızıl kimi parıldaıyrdı. Heç bir kilsə günbəzini bununla tutuşdurmaq olmaz. Axşam şəfəqindən səhər şəfəqinə qədər parıldaıyrdı. Bəli, yay idi.

Yenə günlər, həftələr gəlib keçdi. Çöllərdə parlaq dəryazlar işıldadı, alma ağacının budaqları qırmızı və sarı meyvələrin ağırlığından əyildi. Ətirli maya göbələyi iri salxımlarla sallanmışdı. Yaşıl qınlarının içindəki fındıqlarla dolu olan fındıq ağacının kölgəsində ər ilə arvad – yay öz dalgın rəfiqəsilə oturub dincəlirdi.

– Bu nə gözəllikdir! – deyə arvad dilləndi. – Hara baxırsan, xeyir-bərəkətdir! Bu dünya nə gözəldir, nə xoşdur! Amma yenə heç özüm də bilmirəm ki, niyə, amma... rahatlıq və istirahət arzu edirəm... Başqa söz tapa bilmirəm. Adamlar isə yenə də tarlaları şumlayırlar, onlar həmişə daha çox şey almaq

istəyirlər... Odur, leyləklər kotanın ardınca şırımlarla gəzir-lər... Bizi buraya gətirən həmin Misir quşlarıdır! Yadında var-mı, biz bura, şimala uçub gələndə hələ uşaq idik?.. Biz özü-müzlə bərabər çiçəkləri, günəş işığını və yaşıl yarpaqları gə-tirib gəldik. Amma indi... Külək demək olar ki, bütün yar-paqları qırıb töküb, ağaclar bozarıb, qaralıb və cənub ağac-larına bənzəməyə başlayıblar, yalnız bunların üzərində orada bitən qızılı meyvələr yoxdur.

– Sən qızılı meyvələrimi görmək istəyirsən? – deyə yay soruşdu. – Budur, bax, ləzzət al! – deyib əlini yellədi – meşə-lər qırmızımtıl, zərli yarpaqlarla doldu. – Budur onlar!

İtburnu kollarında od rəngli qırmızı meyvələr parıldadı, mərsin ağacının budaqları iri, tünd qırmızı meyvələrlə doldu, yetişmiş cır şabalıdlar tünd yaşıl rəngli qınlarından özləri qopub tökülürdü, meşədə isə yenə də bənövşələr açıldı.

Amma ilin məlakəsi get-gedə daha da qaradınmız olur və rəngi solurdu.

– Soyuğun nəfəsi gəlir! – deyə o dilləndi. – Gecələr rü-tubətli dumanlar

olur, mən öz vətənimiz üçün darıxıram.

Belə deyib o, gözünü cənuba sarı uçub gedən hər leyləyin ardınca zilləyir və əlini ona uzadırdı. Sonra o, quşların boş qalmış yuvalarına baxdı: bu yuvaların birində qəşəng bir pey-gəmbərçiçəyi, o birində isə, sarı kolza çiçəyi bitmişdi – elə bil bu yuvalar bu çiçəklərə çəpər olmaq üçün hörülmüşdü. Sər-cələr də uçub ora dolmuşdu.

– Cib-cib! Bəs bu yuvaların sahibləri necə olub? Bir bunlara bax ha! Bir balaca külək əsən kimi, həmin saat qoyub qaçırlar! Xoş gəldilər!

Ağaclar da yarpaqlar gün-gündən saralırdı, xəzan baş-

lanmışdı. Payız küləkləri vıyıldadı, payızın axırı çatdı. İlin məlakəsi, üzərinə saralmış yarpaqlar döşənmiş yerdə uzanmışdı. O, öz mülayim baxışlarını parıldaşan ulduzlara zilləmişdi. Əri də onun yanında idi. Birdən bir burulğan qopdu, quru yarpaqları sütun kimi göyə qaldırdı. Burulğan yatdıqda, ilin məlakəsi artıq yox idi. Soyuq havada yalnız bircə kəpənək hərlənirdi ki, bu da ilin son kəpənəyi idi.

Yer üzünü sıx dumanlar bürüdü, soyuq küləklər əsdi, uzun, qaranlıq gecələr çökdü. İlin padşahının saçları ağarmışdı, amma özünün bundan xəbəri yox idi. O, elə bilirdi ki, saçlarının üzərinə yalnız qar səpələnmişdir. Yaşıl düzənləri nazik qar pərdəsi örtmüşdü.

Bəli, kilsələrin zəngləri xaçaçuran axşamının çatdığını xəbər verdi.

– Bunlar xaçaçuran zəngləridir! – deyə ilin padşahı dilləndi. – Bu yaxında bir cüt yeni şahzadə gələcək, onda mən də rahatlanacağam. Öz sevgilimin ardınca uçub parlaq ulduza gedəcəyəm!

Qar basmış tərəvətli yaşıl şam meşəsində xaçaçuran mələyi aşkar olub, bayram üçün ayrılmış ağacları dualadı.

– İnsanların evlərində və yaşıl meşədə şənlik! – deyə ilin qocalmış padşahı dilləndi. Bir neçə həftənin içində o, saçsaqqalı pambıq kimi ağappaq ağarmış bir qocaya dönmüşdü. – Mənim dincəlmək vaxtım yaxınlaşır. Tac və hökmdarlıq əsasən gənc ər-arvada keçir.

– Amma hələ ki, hökmdarlıq sənin əlindədir! – deyə mələk dilləndi.

– Hökmdarlıq mənim əlimdədir, amma rahatlıq yox. Körpə cücərtilərin üstünü qarla ört. Sən hələ hökmdar ola-ola, başqa bir hökmdarı alqışladıqlarına dözməyi öyrən! Hələ sən

sağ ola-ola, səni unudacaqlarına öyrəş! Yaz gələndə, sən də azad olmaq vaxtın yetişəcəkdir!

– Bəs yaz nə vaxt gələcək? – deyə qış soruşdu.

– Leyləklər uçub gələndə!

Uca bir təpədə, bir qar yığını üstündə saç-saqqalı ağarmış, buz bağlamış qış oturmuşdu. O, qocalmış, beli bükülmüşdüsə də, ancaq qarlı çovğunlar və qütb buzları kimi qüdrətli və qüvvətli bir halda oturmuş və keçən ilki qış kimi gözünü cənubdan ayırmırdı. Buz şaqqıldayır, qar xışıldayır, xizək sürənlər göllərin parlaq buzı üzərində ox kimi iti sürüşürdülər. Ağ qarın üstündə qarğalar və quzğunlar qaralırdı. Azacıq da olsun külək yox idi. Bu sakitlik içində qış yumruqlarını düyünlədi və bütün boğazlar qalın buz bağladı.

Şəhərdən yenə sərcələr uçub gəldilər və soruşdular:

– Oradakı o qoca kimdir?

Çəpərin üstündə yenə həmin qarğa və ya onun oğlu oturmuşdu. O, sərcələrə belə cavab verdi:

– Bu qışıdır! Keçən ilki qocadır! Təqvimdə deyildiyi kimi o hələ ölməmişdir. Yazın gənc şahzadəsi gələndə qədər naiblik edir.

– Bəs bu nə vaxt gələcək? – deyə sərcələr soruşdular. – Bəlkə, hökumət dəyişəndən sonra bizim üçün xoş zamanlar gələcək? Köhnə hökumət heç bir şeyə yaramır!

Qış fikirli bir halda başını qara meşəyə sarı tutub işarə etdi. Meşədə hər bir ağacın şəkli və budaqlarının cizgiləri açıq-aşkar görünürdü. Soyuq duman buludlarına bürünmüş yer qış yuxusuna getmişdi. Padşah öz gənclik və yetişmiş dövrlərini həsrətlə xatırlayırdı. Şəhərə yaxın bütün meşələri parlaq qırov bürüdü – bu, qışın yay yuxusu idi. Gün doğdu və qırov töküldü.

– Bəs yaz nə vaxt gələcək? – deyə sərcələr yenə soruşdular.

– Yaz! – deyə qarlı təpədən əks-səda gəldi.

Bəli, budur, günəş getdikcə daha da istiləşməyə başladı, qar əridi, quşlar civildəşdilər: «Yaz gəlir!».

Ucada, lap ucada, göyün lap üzü ilə ilk leylək, onun dalınca bir başqası süzə-süzə gəldi. Hər birinin belində gözəl bir bala oturmuşdu. Balalar düzə düşdülər, torpağı öpdülər, dinməz-söyləməz qoca qışı da öpdülər. O da dağa çıxmış Musa kimi duman içində yox oldu.

İlin əhvalatı qurtardı.

– Bütün bunlar çox gözəldir və tamamilə doğrudur, – deyə sərcələr təsdiq etdilər, – ancaq təqvim üzrə deyil, buna görə də heç nəyə dəyməz!

İSTƏKLİLƏR

Fırfıra ilə top başqa oyuncaqlarla birlikdə qutunun içində idi. Fırfıra topa dedi:
– İndi ki bir qutunun içindəyik, gəlsənə evlənək?

Ancaq tumacdan tikilmiş top özünü heç bir xanım qızdan əskik saymadığı üçün bu suala cavab vermək istəmədi.

O biri gün oyuncaqların yiyəsi olan oğlan, gəlib fırfıranı qırmızı və sarı rənglərlə boyadı, ortasına da mis mıx vurdu. Fırfıra fırlananda, elə qəşəng görünürdü ki! Fırfıra topa dedi:

– Bir baxın, görün nə qəşəngəm! Bəs indi sözlünüz nədir? Gəlsənə evlənək? Nəyimiz bir-birindən əskikdir? Siz hoppa-nırsınız, mən də oynayıram. Dünyada heç kəs bizdən xoşbəxt ola bilməz.

– Eləmi güman edirsiniz? – deyə top dilləndi. – Siz, yəqin, bilmirsiniz ki, mənim ata-anam tumac ayaqqabı olublar, həm də mənim içimdə mantar var!

– Mən qırmızı ağacdan qayrılmışam, – deyə fırfıra cavab verdi, – bir də ki, məni şəhər hakimi özü yonub qayırmışdı. Onun bir tornaçı dəzgahı var, özü də məni elə həvəslə yonmuşdur ki!

– Doğrudanmı? – deyə top inamsızlıqla soruşdu.

– Əgər yalan deyirəmsə, heç fırladan ox mənə toxun-masın! – deyə fırfıra cavab verdi.

Top dedi:

– Siz dildən qoçaqsınız, amma mən yenə də razı ola bilmərəm. Mən, demək olar ki, lap nişanlıyam! Mən elə havaya qalxan kimi, yalıquşu yuvadan başını çıxarıb soruşur: «Hə necə oldu? Hə necə oldu?». Mən həmişə ürəyimdə ona «Hə» deyirəm, deməli ki, iş daha qurtarmış kimidir. Ancaq sizə söz verirəm ki, heç bir vaxt sizi yaddan çıxarmayacağam.

– Buna bax ha! Bu mənim nəyimə gərəkdir! – deyə fırfıra cavab verdi. Onlar bundan sonra bir-birilə daha danışmadılar.

O biri gün oğlan topla oynamağa başladı. Fırfıra, topun quş kimi havaya ucalmasına tamaşa edirdi... Axırda top tamam gözdən itdi, sonra yerə düşdü. Yerə dəyən kimi, yenə yuxarı qalxdı – bilmək olmurdu ki, onu nə isə bir şey yuxarı çəkirdi, yoxsa içərisində mantar olduğuna görə belə hoppanırdı. Top doqquzuncu dəfə yuxarı qalxıb bir də qayıtmadı! Oğlan onu nə qədər axtardısa, tapmadı ki, tapmadı!

Fırfıra ah çəkib öz-özünə dedi: «Mən bilirəm top hardadır. O, yalı- quşunun yuvasındadır, ona ərə getmişdir!».

Fırfıra top barəsində nə qədər çox düşünürdü, ona o qədər artıq vurulurdu. Top başqasını ondan artıq bəyəndiyinə görə fırfıranın topa olan sevgisi daha da şiddətlənirdi.

Fırfıra fırlanır, nəğmə oxuyur, amma topu heç yadından çıxara bilmirdi. Top ona getdikcə daha da gözəl görünürdü.

Beləliklə, bir çox illər gəlib keçdi və onun sevgisi köhnəlmiş bir sevgi halını aldı.

Elə fırfıra özü də qocalmışdı... Bir dəfə onu aparıb üzünə zər çəkдилər. O, heç ömründə belə gözəl olmamışdı! O tamam, zər içində idi. Özü də fırlana-fırlana elə qıcıldayırdı ki, adamın xoşu gəlirdi! O, bunu çox gözəl bilirdi. Bir dəfə fırfıra xeyli yuxarı hoppanıb yox oldu.

Onu axtardılar, axtardılar, hətta anbara da girib axtardılar, tapılmadı ki, tapılmadı.

Görəsən, o, necə olmuşdu?

O, hoppanıb çirkab vedrəsinə düşmüşdü! Vedrə də su novçasının altında idi və içi hər çür zir-zibil ilə dolu idi: burada gəmirilmiş kələm qırıntıları, talaşa, zir-zibil vardı.

– Bir gör gəlib hara düşdüm ha! – deyə fırfıra köksünü ötürdü. – Burada mənim bütün zərim tökülüb gedəcək, özü də gör kimlərin arasına gəlib düşmüşəm? – deyə o uzun kələm qırıntısına və bir də almayabənzər qəribə dəyirmi bir şeyə sarı baxdı. Amma bu alma deyildi. Bu həmin köhnə top idi ki, uzun illər su novçasının içində qalıb tamam islanmış və axırda gəlib vedrənin içinə düşmüşdü.

– Allaha şükür olsun, axır ki, bizim tanışlardan birinə rast gəldim, onunla söhbət etmək olar! – deyə top, üzünə zər çəkilməmiş fırfıraya baxdı. – Axı mən əslində tumacdan tikilmişəm, özü də məni bir qız tikmişdir, içərimdə də mantar var! Amma indi məni görən adam, heç deyə bilərmə ki, mənim əvvəlim necə olub? Mən, azca qalmışdı ki, yalıquşuna ərə gedəm! Amma su novçasına düşüb, düz beş il orada qaldım: Bu, zarafat deyil ha! Özü də ki, bir qız üçün!

Fırfıra dinmirdi, – o, öz əvvəlki sevgilisini yadına salırdı və get-gedə inanırdı ki, doğrudan da həmin o top idi.

Qulluqçu qız vedrəni boşaltmağa gəldi.

– Aha, bizim fırfıramız burdaymış ki! – deyə o dilləndi.

Fırfıranı yenə evə apardılar, özü də hörmət qazandı, amma topu heç yada da salmadılar. Fırfıra özü də öz keçmiş sevgisini daha dilinə də gətirmirdi. Əlbəttə, istəkli beş il su novçasında qalandan sonra ona olan sevgi də soyuyar; həm də həmin sevgiliyə çirkab vedrəsində rast gəldikdə, onu heç cürə tanımaq olmaz.

KİBRİTSATAN QIZ

O axşam hava elə soyuq idi ki! Qar yağırdı, hava getdikcə qaranlıqlaşdı. Bu axşam ilin axırını axşamı idi. Təzə il axşamı idi. Bu soyuq və qaranlıq vaxtda küçə ilə ayaqyalın, başıaçıq xırdaca bir dilənçi qız gedirdi, Düzdür, evdən çıxanda onun ayağında ayaqqabı var idi, amma bu yekə, köhnə ayaqqabının xeyri nə idi? O elə yekə idi ki, əvvəllər həmin ayaqqabını qızın anası geyərdi, bu gün qız çaparaq gələn iki karetdən qorxub, yoldan bərk qaçdıqda ayaqqabılarını itirmişdi. Onların bir tayını o heç tapa bilmədi, o biri tayını isə bir oğlan götürüb qaçdı. O oğlan deyirdi ki, bundan onun gələcək uşaqları üçün yaxşı yelləncək olar.

Budur, indi qız ayaqyalın gəzir və onun xırdaca ayaqları soyuqdan qızarmış və göyərmişdir. Onun köhnə önlüyünün cibində bir neçə qutu kükürdlü kibrit var, kibrit qutusunun birini də əlində tutmuşdur. Qız bütün gün uzununu bircə qutu kibrit də satmamışdır və heç kəs ona bircə quruş da sədəqə verməmişdir. Qız ac və soyuqdan donmuş halda yeriyir; yazıq lap əldən düşmüşdür!

Qar dənələri onun çiynlərinə dağılmış uzun, sarı saçlarının üstünə qonur. Amma, sözün düzü, o heç öz saçlarının gözəlliyini ağına da gətirmir. Bütün pəncərələrdən işıq gəlir, qızarmış qaz ətinin iyi küçələri bürümüşdür – axı bu gün Təzə il axşamıdır. Bax, bunu düşünürdü.

Qız axırda bir evin tinində daldalanacaq bir guşə tapdı. O, burada oturub, ayaqlarını altına yığdı və büzüşdü, amma o, daha da bərk üşüdü. Evə qayıtmağa isə qorxurdu: axı o bircə qutu da kibrit sata bilməmiş, bircə quruş da qazanmamışdı. Özü də bilirdi ki, bunun üstündə atası onu döyəcəkdir. Bundan başqa qız fikirləşirdi ki, evləri də soyuqdur. Onlar çardaqda olurlar; divarlardakı bütün iri dəlikləri küləş və cındırla tıxamışlarsa da, yenə də otağın içində yellər əsir.

Qızın xırdaca əlləri lap dondu. Ah, balaca bir kibritin alovu onun əllərini necə qızdırardı! Bircə o cürət edib, bir kibrit çıxaraydı, onu divara çəkib yandırardı və barmaqlarını isindirəydi! Qız qorxa-qorxa bir kibrit çıxarıb divara çəkdi... Çırk! Kibrit necə alışdı, nə parlaq bir işıqla yandı! Qız əlini kibritin dövrəsinə tutdu və kibrit, xırdaca bir şam kimi düz və parlaq alovla yandı.

Nə qəribə şamdır! Qıza elə gəldi ki, o, böyük dəmir bir sobanın qabağında oturmuşdur. Sobanın parlaq mis kürəcləri və qapıları var. Onun içində od nə gözəl yanır, ondan nə yaxşı isti gəlir! Bəs bu nədir? Qız ayaqlarını oda sarı uzatdı ki, isinsin, amma birdən... alov söndü, soba yox oldu; qızın əlində isə kibritin yanıb qaralmış çöpü qaldı.

Qız bir kibrit də çıxarıb divara çəkdi, kibrit yandı, işıqlandı, onun işığı divara düşdükdə, divar kisəyi parçası kimi şəffaf göründü. Qız öz qabağında bir otaq gördü, otağın içində bir stol vardı. Stolun üstünə qar kimi süfrə salınmış və qiymətli çini qablar düzülmüşdü. Süfrənin üstündə bir boşqabda qızardılmış qaz var idi. Bu qazın içi gavalı və alma ilə doldurulmuşdu. Özü də gözəl qoxuyurdu! Ən qəribəsi bu idi ki, qaz birdən stolun üstündən yerə hoppandı, belində çəngəl-bıçaq olduğu halda yanını basa-basa döşəmə üstündə gəzməyə

başladı. O, birbaş yazıq qıza sarı gəlirdi, amma... kibrit söndü və yazıq qızın qarşısında yenə də möhkəm soyuq və rütubətli divar durdu.

Qız bir kibrit də yandırdı. İndi o, bəzək-düzəkli bir milad bayramı yolkası qarşısında oturmuşdu. Bu yolka qızın xaça-çuran bayramı axşamı varlı bir tacirin evinə yaxınlaşıb pəncərədən baxanda gördüyü yolkadan xeyli uca və qəşəng idi. Yolkanın yaşıl budaqlarında minlərlə şam yanırdı, mağazaların vitrinlərindəki kimi rəngbərəng şəkillər yolkanın budaqlarından qıza baxırdı. Xırdaca qız əlini onlara sarı uzatdı, amma... kibrit söndü. Yolkanın işıqları get-gedə yuxarı qalxdı və bir azdan sonra dönüb parlaq ulduz oldu. Ulduzların biri göydə axıb arxasınca odlu uzun bir iz buraxdı.

«Kimsə öldü», – deyə qız düşündü. Çünki nənəsi ona belə demişdi: «Ulduz axanda bir adamın ruhu uçub allahın yanına gedir». Qızın qoca nənəsi bu yaxınlarda ölmüşdü; bütün dünyada qızı sevən təkçə o idi.

Qız bir kibrit də çıxarıb divara çəkdi. Yan-yörəsində hər şey işıqlandıqda, qız bu işıqda öz qoca nənəsini gördü. O, elə sakit, nurani, elə mehriban və şəfqətli idi ki...

– Nənə can, – deyə qız səsləndi, – apar, mənə də öz yanına apar! Mən bilirəm ki, kibrit sönən kimi sən də gedəcəksən, ilıq soba kimi, qızardılmış ləzzətli qaz kimi və gözəl, böyük yolka kimi sən də yox olacaqsan!

Qız belə deyib, qutuda qalmış bütün kibritləri birdən tələsik divara çəkib yandırdı – o, nənəsini dayandırmağı elə çox istəyirdi! Kibritlər elə gözqamaşdırıcı bir işıqla parıldadı ki, gündüzdən də işıqlı oldu. Onun nənəsi sağ ikən heç bir vaxt belə gözəl, belə əzəmətli olmamışdı. O, qızcıgazın əlindən tutdu, onlar üzləri işıqdan və sevincdən nur saça-saça, ikisi də

göyə ucaldılar – nə aclıq, nə soyuq, nə qorxu olmayan bir yerə – allahın yanına ucaldılar.

Şaxtalı bir səhərçağı qızcığazı evin tinindən tapdılar: onun ayaqlarında qızartı, dodaqlarında təbəssüm oynayırdı, amma o ölmüşdü; qızcığaz köhnə ilin son gecəsi donmuşdu. Yeni il günəşi kibritsatan qızın cəsədciyinə işıq saçırdı. Qızcığaz, demək olar ki, bütün bir qutu kibriti yandırmışdı.

Adamlar bir-birinə deyirdilər:

– Qızcığaz isinmək istəyirmiş.

Amma heç kəs bilmirdi ki, qızcığaz necə möcüzələr görmüş, nənəsi ilə birlikdə onlar yeni il xoşbəxtliyini nə gözəlliklər içində qarşılamışdılar.

KÖHNƏ KÜÇƏ FƏNƏRİ

Siz köhnə küçə fənərinin nağılını bilirsinizmi?

Allah bilir ki, o necə maraqlı bir nağıldır. Amma hər halda eşitməyə dəyər. Bəli, biri vardı, biri yoxdu, bir köhnə küçə fənəri vardı. O, uzun illər boyu sədaqətlə qulluq etmişdi. Amma axırda bu qərara gəlmişdilər ki, onu azad etsinlər. Fənərə məlum oldu ki, o, axırıncı gecədir dirəkdən asılmışdır və küçəni işıqlandırır. Fənərin bu duyğusunu səhnədə axırıncı dəfə oynayan qocalmış bir rəqqasənin duyğusu ilə tutuşdurmaq olar: sabah bu rəqqasədən səhnədən çəkilib getməsinə xahiş edəcəklər. Fənər sabahkı günü qorxu içində gözləyirdi. Sabah onu birinci dəfə şəhər idarəsinə gözədən keçirməyə aparacaq və o, «şəhərin otuz altı atasının» hüzuruna çıxacaqdı, onlar fənərin qulluq etməyə yararlı olub-olmadığı məsələsini həll edəcəkdilər.

Bəli, sabah bu məsələ həll ediləcəkdi ki: onu başqa bir körpünü işıqlandırmağamı göndərəcəklər, bir kəndəmi, bir fabrikəmi, yoxsa eləcə əritməyəmi verəcəklər? Fənəri əridib ondan hər bir şey qayıрмаq olar. Amma hər şeydən artıq onu sıxan bu idi ki, məsələ ona məlum deyildi: o bilmirdi ki, bir zaman küçə fənəri olduğunu yadına sala biləcək, yoxsa yox? Ya elə, ya belə, ancaq o, hər halda bir şeyi bilirdi ki, qohum-qərəba kimi ona yaxın və əziz olan gecə keşikçisindən və

onun arvadından ayrılmalı olacaqdı. Onlar, yəni fənər də, keşikçi də, hər ikisi qulluğa eyni bir saatda girmişdilər. Keşikçinin arvadı öz ərinin vəzifəsilə çox lovğalanırdı və fənərin yanından keçəndə ona yalnız axşamlar gözcü baxırdı, gündüzlər isə onu heç saymırdı. Amma son illər hər üçü, yəni keşikçi də, onun arvadı da, fənər də daha qocaldıqlarından, arvad da fənərə baxmağa başlamışdı: onun lampasını. Təmizləyir və içinə suiti yağı tökürdü. Bu qocalar çox sədaqətli adamlardı, heç bircə dəfə də olsun fənəri bir damcı da incitməmişdilər!

Bəli, axırıncı gecə idi ki, fənər küçəni işıqlandırır. Sabah isə gərək şəhər idarəsinə gedəydi. Bu ağır düşüncələr ona rahatlıq vermirdi. Buna görə də fənər yaxşı yanmırdı. Hərdən onun başına başqa fikirlər də gəlirdi. O, çox şeylər görmüş, çox şeylərin üstünə işıq salmışdı. Bu cəhətdən o, bəlkə də «şəhərin otuz altı atasından» yüksəkdə dururdu! Amma bu bərdə də bir söz demirdi: hörmətli köhnə fənər heç kəsi, xüsusən şəhərin böyüklərini küsdürmək istəmirdi. Fənər çox şeylər görmüş və yadında saxlamışdı. Arabir onun işığı titrəyir, sanki onun başından belə fikirlər keçirdi: «Bəli, mənə də yada salanlar olacaq! Məsələn, həməni o gözəl gənc oğlan... O vaxtdan çox illər gəlib keçmişdir: o, əlində çox zərif xətlə yazılmış, kənarlarına zər çəkilmiş bir məktubla yanıma yaxınlaşmışdı. Məktub qadın əliylə yazılmışdı, özü də çox gözəl idi! Oğlan əlindəki məktubu iki dəfə oxumuş, öpmüş və parlaq gözlərini qaldıraraq mənə baxmışdı. Bu gözlər deyirdi ki, mən dünyada xoşbəxt adamam! Bəli, onun sevgilisinin bu ilk məktubda nələr yazdığını yalnız o, bir də mən bilirdik. Mən başqa gözləri də xatırlayıram... Qəribədir, fikirlər necə bir-birinin üstündən addayıb keçir! Bizim küçədən təntənəli bir

dəfn alayı keçirdi! Üstünə məxmər döşənmiş tabutda gənc və gözəl bir qadının meyitini aparırdılar. Burada nə qədər güllər və çələnglər var idi. O qədər çox məşəl yanırdı ki, onlar mənim işığımı tamam batırırdılar. Səkilər adamlarla dolu idi. Bu adamlar tabutun arxasınca gedirdilər. Ancaq məşəllər gözdən itdikdən sonra mən boylanıb baxdım və gördüm ki, bir adam mənim dirəyimin dibində oturub ağlayır. Onun mənə baxan qəmgin gözlərini heç bir zaman yaddan çıxarmaram».

Bu axırıncı axşam köhnə küçə fənəri hələ çox-çox şeyləri yadına saldı. Öz növbəsini dəyişən qarovulçu heç olmasa yerinə kim gələcəyini bilir və onunla iki-üç kəlmə söz danışa bilir. Amma fənər öz təcrübəsini heç kimlə bölüşə bilmirdi. O, heç bir kəsə qardan, yağışdan, səkiləri ayın işıqlandırmasından və küləyin çox vaxt hansı yandan əsməsindən danışa bilməyəcəkdi.

Bu vaxt su arxının üstündən salınmış körpünün üzərində boşalacaq küçə fənəri vəzifəsinə üç namizəd var idi. Onların hər biri elə güman edirdi ki, boşalacaq yerə kimin təyin ediləcəyini fənər özü seçəcəkdir. Bu namizədlərdən biri siyənək balığının başı idi ki, qaranlıqda işıqlanırdı. O güman edirdi ki, əgər onu fənər dirəyinə assalar, suiti yağının işlədilməsi xeyli azalar. İkinci namizəd çürük ağac parçası idi ki, bu da işıq saçırdı və sözlərinə görə, o hətta quru treska balığından da parlaq işıqlanırdı. Bundan başqa o özünü vaxtilə bütün meşənin gözəl sayılan bir ağacının son qalığı hesab edirdi. Üçüncü namizəd atəşböcəyi idi. Onun haradan gəlib çıxdığını fənər heç cür başa düşə bilmirdi, amma atəşböcəyi buradaydı, özü də işıldayırdı. Hərçənd çürük ağac parçası ilə siyənək balığı başı ikisi də səs-səsə verib and içirdilər ki, böcək yalnız hərdənbir işıldayır, buna görə də ona fikir vermək lazım deyil.

Köhnə fənər onlara cavab verdi ki, namizədlərdən heç biri onun yerini tuta biləcək qədər parlaq işıq vermir. Amma onlar, əlbəttə, ona inanmadılar. Onlar, bu vəzifəyə təyin olunmağın fənərin ixtiyarında olmadığını bildikdə hər üçü çox razı qaldılar. Axı fənər çox qocaldığına görə düzgün seçə bilməzdi.

Bu vaxt tindən külək əsdi və fənərin bacasından pıçıldadı:

– Bu nə sözdür mən eşidirəm! Məgər sən sabah çıxıb gedirsən? Məgər bu axırıncı axşamdır ki, biz səninlə burada görüşürük? Hə, indi ki belə oldu, al, bu, məndən sənə hədiyyə olsun! Mən sənin kəlləni elə üfürüb təmizləyəm ki, vaxtilə görüb eşitdiyin hər şeyi nəinki yaxşı yadında saxlarsan, hələ sənin yanında başqalarının danışdıqlarını və ya oxuyduqlarını da öz gözlərinlə görmüş olarsan – bax, sənin başın belə tərtəmiz olar!

– Heç bilmirəm sənə necə razılıq edim, – fənər cavab verdi. – Bircə məni əritməyəydilər!

– Ona hələ çox var, – deyə külək cavab verdi, – hə, bu saat mən sənin yaddaşını təmizləyim. Əgər sən mənim hədiyyəm kimi çox hədiyyələr almış olsan, qocalığını çox-çox xoş keçirərsən!

– Bircə məni əritməyəydilər! – deyə fənər təkrar etdi. – Bəlkə, sən bu barədə də mənim yaddaşıma bir kömək edəsən.

– Eh, qoca fənər, ağılını başına yığ! – deyə külək əsdi.

Bu vaxt ay buludlardan çıxdı.

– Bəs siz nə bağışlayırsınız? – deyə külək ondan soruşdu.

– Heç bir şey, – deyə ay cavab verdi, – axı mən zərər çəkirəm, həm də heç bir vaxt fənərlər mənim əvəzimə işıq saçmırlar, həmişə mən onların əvəzinə işıq saçıram, – deyə ay yenə buludların ardında gizləndi. O istəmirdi ki, zəhləsini aparsınlar.

Birdən fənərin dəmir qalpağının üstünə bir damcı yağış düşdü, elə bil ki, su damdan töküldü. Amma damcı özü dedi ki, boz buluddan dammışdır. Özü də ona hədiyyədir, həm də ən yaxşı hədiyyədir.

– Mən səni isladaram və əgər sən özün istəsən, bir gecənin içində pas atıb ovulub-tökülə bilərsən.

Fənərə elə gəldi ki, bu hədiyyə pisdır. Külək də elə güman etdi.

– Görəsən, heç kəs bir yaxşı hədiyyə verməyəcəkdi? – deyə o, var gücü ilə səs-küy saldı.

Elə bu vaxt göydə bir ulduz axıb ardınca uzun, işıldayan bir iz buraxdı.

– Bu nədir? – deyə siyənək balığının başı çığırdı, – deyəsən, göydən ulduz düşdü? Özü də deyəsən düz fənərin üstünə düşdü! Bəli, əgər bu vəzifəni elə yüksək mövqe sahibləri də tutmaq istəyirsə, onda bizim bircə çarəmiz qalır ki, xudahafizləşək, hərəməz öz yerimizə çıxıb gedək.

Onlar üçü də belə etdi. Köhnə fənər isə birdən-birə çox işıqlandı.

– Bax, bu çox gözəl hədiyyədir! – deyə o dilləndi. – Mən həmişə parlaq ulduzların gözəl işıqlarına baxıb ləzzət almışam. O cür parıldamağı mən çox istəmiş və arzu etmişəm, ancaq heç bir vaxt onlar kimi parıldaya bilməmişəm. İndi, budur, o gözəl ulduzlar mən yazıq qoca fənəri sayıb, öz bacılarından birini mənə hədiyyə göndərmişlər. Onlar mənə elə bir bacarıq bağışlayıblar ki, bütün yadımda qalanları və özüm gördüklərimi sevdiklərimə göstərə bilərəm. Bu mənə çox böyük ləzzət verir. Sevinci başqaları ilə bölüşmək mümkün olmadıqda, o sevinc yarımçıqdır!

– Çox gözəl fikirdir, – deyə külək dilləndi, – amma sən

bilmirsəi ki, sənin bu qabiliyyətin mum-şamdan asılıdır. Əgər sənin içində mum-şam yanmasa, sən heç bir kəsə heç bir şey göstərə bilməzsən. Bax, ulduzlar bunu düşünməyiblər. Onlar səni də və ümumiyyətlə işıldayan hər bir şeyi mum-şam bilirlər. Ancaq indi daha mən yorulmuşam, yatıb dincəlmək vaxtıdır! – deyə külək yatdı.

O biri gün... Yox, yaxşısı budur biz bu günün üstündən keçək, – o biri axşam fənər, kreslonun üzərində uzanmışdı. Tap görək harada? Qoca gecə keşikçisinin otağında. Qoca «şəhərin otuz altı atasından» öz uzun müddət sədaqətli qulluq etməsinin əvəzində mükafat olaraq... köhnə fənəri istəmişdi. Onlar qocanın xahişinə gülmüş, amma bununla belə fənəri vermişdilər. İndi budur, fənər lovğa-lovğa ilıq sobanın yanında kreslodə uzanmışdır. Özü də sözün düzü, deyəsən, böyümüşdür. Demək olar ki, bütün kreslonun üstünü tutmuşdur. Qoca ər-arvad axşam süfrəsinə oturub, köhnə fənərə mehriban-mehriban tamaşa edirdilər. Onlar böyük bir həvəslə onu da özlərilə birlikdə süfrəyə oturdardılar.

Düzdür, onlar zirzəmidə yaşayırdılar, bura bir neçə fut yerin altında idi və onların daxmacıqlarına girə bilmək üçün gərək kərpic döşənmiş dəhlizdən keçəydin, amma bununla bərabər onların daxmacıqlarının içi çox təmiz və rahat idi. Qapıların dövrəsinə keçə parçaları mıxlanmışdı. Çarpayının qabağına pərdə çəkilmişdi, pəncərələrdən pərdələr asılmışdı. Pəncərələrin altına isə iki qərribə çiçək dibçəyi qoyulmuşdu. Bunları matros Xristian Şərqi Hindistandan və ya Qərbi Hindistandan gətirmişdi. Dibçəklər saxsıdan idi, özləri də kürək-siz fil şəklində qayrılmışdı. Kürək əvəzində çuxurlar var idi ki, bura da torpaq doldurulmuşdu. Fillərdən birinin içində çox qərribə soğan, o birində isə ətirşah çiçəyi əkilmişdi. Birinci fil

qocalar üçün dirrik, o biri isə çiçəklik idi. Divardan rəngli bir şəkil asılmışdı, burada bütün padşah və kralların iştirak etdiyi Vena konqresi təsvir olunurdu. Ağır qurğuşun daşları olan qədim saat durmadan tiqqıldayır və həmişə irəli qaçırdı, qocalar da deyirdilər ki, geri qalmaqdansa irəli qaçmaq yaxşıdır.

Bəli, bu saat onlar axşam yeməyi yeyirdilər, köhnə küçə fənəri isə bizim bildiyimiz kimi ilıq sobanın yanında kreslodə uzanmışdı. Ona elə gəlirdi ki, bütün dünya alt-üst olmuşdur. Amma budur, qoca keşikçi ona baxıb, yağışlı və pis havada, aydın yay gecələrində, adamın evə, zirzəmiyə sığınmaq istədiyi qar çovğunlarında onunla birlikdə başlarına gələnləri xatırladı. Fənər də özünə gəldi və bütün bunları aşkarda olduğu kimi gördü.

Bəli, külək onun yaddaşını çox yaxşı təmizləmişdi!

Qocalar işlək, zəhmətsevən adamlardı. Onların bircə saati da boş keçmirdi. Bazar günləri nahardan sonra stolun üstünə bir kitab qoyardılar, çox zaman bu, səyahət təsvir edən bir kitab olardı. Qoca ucadan Afrika barəsində, onun böyük məşələri və açıqda gəzən vəhşi filləri barəsində hekayələr oxuyardı. Qarı onu dinlər və gül dibçəyi olan saxsı fillərə tez-tez baxardı.

– Bunları gözümün qabağına gətirə bilirəm! – deyə o dillənərdi.

Fənər isə ürəkdən arzu edirdi ki, onun içərisində mum-şam yanaydı. Onda qarı da onun özü kimi hər bir şeyi öz gözü ilə görə bilərdi: həm qol-budağı bir-birinə sarmaşmış uca ağacları, həm atlara minmiş qara çılpaq adamları, həm də yoğun ayaqları ilə qamışları və kolları tapdayan fil sürülərini aşkar görərdi.

– Heç bir yerdə mum-şamı görmədikdən sonra mənim

qabiliyyətlərimdən nə fayda! – deyə fənər köksünü ötürdü. – Mənim sahiblərimin var-yoxu yalnız suiti yağından, bir də piy şamlardan ibarətdir, bu isə kifayət deyil.

Amma, budur, qocaların da xeyli mum-şamları oldu. Uzun şam qalıqlarını onlar yandırırıldı, qısılları ilə isə qarı tikiş tikəndə saplarını mumlayırdı. İndi qocaların mum-şamları var idi, amma heç ağıllarına da gəlmirdi ki, bu şam qalıqlarından birini fənərin içinə qoysunlar.

– Bəli, budur, bu qədər yaxşı qabiliyyətlərim ola-ola, burada boş-boşuna yatıb qalmışam, – deyə fənər dilləndi. – İcimdə bu qədər xəzinə ola-ola, mən bunları üzə çıxara bilmirəm! Ah, siz bilmirsiniz ki, mən bu ağ divarları ən bəzəkli divarlara, qalın meşələrə və istədiyiniz hər bir şeyə çevirə bilərəm. Axı siz bunu haradan biləsiniz!

Həmişə tərtəmiz silinmiş fənər evin bir küncündə, ən görkəmli yerdə yatıb qalmışdı. Düzdür, adamlar ona köhnə zirzibil deyirdilər, amma qocalar buna fikir vermirdilər, onlar fənəri sevirdilər.

Qarı bir dəfə qocanın anadan olduğu gün fənərə yaxınlaşdı, hiyləgərcəsinə gülümsünə-gülümsünə dedi:

– Bir dayan, indi mən öz qocamın xatirinə çıraqban düzəldəcəyəm!

Fənər sevindiyyindən titrədi, «axır ki, başına yaxşı bir fikir gəldi!» – deyə düşündü. Amma fənərin içinə yenə suiti yağı tökdülər, mum-şamı isə heç ağıllarına da gətirmədilər.

Fənər bütün gecəni yandı, amma indi bildi ki, ən yaxşı hədiyyə olan ulduzların hədiyyəsi ona bu həyatda heç lazım olmayacaqdır. İndi, budur, onun xəyalına belə gəlirdi ki – bu qədər qabiliyyəti ola-ola xəyalına gəlməyə də bilməzdi – guya qocalar ölmüşlər, onu da əridilməyə vermişlər. Vaxtilə «şə-

hərin otuz altı atasının» hüsuruna, şəhər idarəsinə gözdən keçirilməyə getməli olduğu zaman fənəri necə qorxu basmışdısa, indi də elə qorxu basdı. Hərçənd o öz arzusu ilə paslanıb, ovulub toza dönə bilirdi, amma o bunu etməyib, dəmirəridən sobanın içinə düşmüş və mələk şəklində dəmir bir şamdana çevrilmişdi. Bu mələk bir əlində bir dəstə gül tutmuşdu. Bu gülün içinə mum-şam qoymuşdular, şamdan da yazı stolunun yaşıl mahudunun üzərində durmuşdu. Otaq çox qəşəngdi. Burada bütün rəflərə kitablar düzülmüşdü, divarlarından çox gözəl şəkillər asılmışdı. Burada bir şair olurdu, özü də həmişə nə düşünüb yazırdısa, hamısı şəkildə olduğu kimi şamdanın gözü qabağında aşkar görünərdi. Bu otaq gah üzərinə gün düşmüş qalın bir meşəyə, gah üzərində leyləklərin gəzişdiyi çəməniyə, gah da coşğun dənizdə üzən bir gəmi göyərtəsinə çevrilirdi...

– Ah, mənim qəlbim necə qabiliyyətlərlə doludur! – deyə köhnə fənər xəyallarından ayılıb səsləndi. – Sözü düz, mən lap istəyirəm ki, dəmirəridilən yerə düşüm! Amma yox! Nə qədər ki, qocalar sağdırlar, bu lazım deyil. Onlar məni olduğum kimi də sevirlər və mən onlara uşağı əvəz edirəm. Onlar məni silib təmizləyiblər, suiti yağı töküblər və mən burada əyanların konqresdə yaşadıklarından heç də pis yaşamıram. Daha nə arzum var ki!

O vaxtdan bəri fənərin ürəyi sakit oldu. Bəli, köhnə, hörmətli fənər elə buna layiq idi.

NOXUD ÜSTÜNDƏ YATAN ŞAHZADƏ QIZ

Biri vardı, biri yoxdu, bir şahzadə vardı. O, bir şahzadə qız ilə, özü də əsl şahzadə qızla evlənmək istəyirdi. Onu tapmaq üçün bütün dünyanı gəzdi, amma tapa bilmədi. Nə qədər desən şahzadə qız var idi, amma oğlan onların doğrudan da əsl şahzadə qız olub-olmadıqlarını heç cür öyrənə bilmirdi; hərəsinin bir nöqsanı vardı. Odur ki, şahzadə qəmgin halda evə qayıtdı, – o çox istəyirdi ki, əsl şahzadə qız tapsın.

Bir dəfə axşamüstü hava yaman xarablaşdı; göy guruladı, ildırım çaxdı, bərk yağış yağmağa başladı.

Birdən kimsə şəhər darvazasını döydü. Qoca kral qapını açmağa getdi.

Qapının dalında bir şahzadə qız durmuşdu. Aman allah, qız nə halda idi! Yağış suyu saçlarından və paltosundan süzülüb ayaqqabılarının üstünə tökülüb və dabanlarının altından axıb getdi. Bununla belə qız inandırmağa çalışırdı ki, o, əsl şahzadə qızıdır!

Kralın qoca arvadı öz-özünə fikirləşdi: «Yaxşı, bunu yox-larıq», amma qıza heç bir söz deməyib yataq otağına keçdi. Çarpayının üstündən yorğanı və döşəkağını bir yana atıb quru taxtanın üstünə bir noxud dənəsi qoyub, üstünə on iki pərqu döşək, döşəklərin də üstünə on iki yorğan saldı.

Şahzadə qızı həmin bu taxtanın üstə yatırdılar.

Səhər ondan soruşdular ki, gecəni necə yatmışdır.

Şahzadə qız cavab verdi;

– Uf, çox pis yatmışam! Demək olar ki, bütün gecəni səhərəcən gözlərimi yummamışam. Allah bilir mənim yorğan-döşəyimə nəşə düşübmüş. Bir bərk şeyin üstündə uzanmışdım. İndi də bütün bədənəm gömgöydür. Lap dılxor oldum!

Bu zaman hamı başa düşdü ki, bu qız doğrudan da əsl şahzadə qız imiş; o, on iki pərqu döşək və on iki yorğanın üstündə yatmışdır, bununla belə noxud dənəsini duymuşdu. Ancaq əsl şahzadə qız belə duyuyq ola bilər.

Şahzadə oğlan bu qızla evləndi; axır ki, o, əsl şahzadə qız tapdığını yəqin etdi. Noxud dənəsini isə kunstkameraya qoydular; oğurlayan olmayıbsa, yəqin ki, indiyə qədər oradadır.

Onu da bil ki, bu əhvalat doğrudan da olmuşdur!

OLE-LUKOYE¹

Dünyada heç kəs Ole-Lukoye qədər nağıl bilmir. O, nağıl danışmaqda yaman ustadır! Axşamlar, uşaqlar stolun arxasında və ya xırdaca skamyalarda rahat oturduqları zaman Ole-Lukoye gəlib çıxır. O, ayaqlarına ancaq corab geyib, səssizcə pillələri qalxır, sonra yavaşca qapını açır və uşaqların gözlərinə şirin süd səpir – onun əlində xırdaca bir şırıncə var, bu şırıncə südü incə bir fəvvarə kimi vurur. Onda uşaqların kirpikləri bir-birinə yapışmağa başlayır və onlar daha Oleni görə bilmirlər. O isə arxadan gizləncə onlara yaxınlaşıb boyunlarının ardına yavaşcadan üfürməyə başlayır. O üfürdükcə uşaqların başları aşağı sallanır. Amma bu, uşaqları ağrıtmır, – axı Ole-Lukoye onlara pislik etmək istəmir. O istəyir ki, uşaqlar rahatlınsınlar. Onlar isə yataqlarına girməyincə, rahat olmazlar. Uşaqlar sakitləşən kimi o, öz nağıllarını onlara danışmağa başlayır.

– Bəli, budur, uşaqlar yatdılar. Ole-Lukoye də onların carpayılarının qırağında oturur. O, çox qəşəng geyinmişdir – əynində ipək kaftan var. Ancaq bu kaftanın nə rəngdə olduğunu demək olmaz: Olenin hansı tərəfə çevrilməsinə görə, bu kaftan gah göy rəngə, gah yaşıl rəngə, gah qırmızı rəngə çalır.

¹ Ole – Gözciyəzlərini yum (Danimarka dilində)

Onun qoltuğunda iki çətir var, bunlardan biri şəkillidir. Bu çətiri Ole yaxşı uşaqların üstünə açır, onda uşaqlar bütün gecə maraqlı nağılları yuxuda görürlər. O biri çətir lap sadə və sayadır. Ole bu çətiri pis uşaqların üstünə açır. Onlar da bütün gecəni kötük kimi yatıb qalırlar. Səhər də belə məlum olur ki, onlar yuxuda heç bir şey görməyiblər!

İndi gəlin qulaq asaq, görək Ole-Lukoye düz bir həftə Yalmar adlı bir uşağın yanına gəlib, hər axşam ona necə nağıllar danışmışdır. O, həmin uşağa düz yeddi nağıl danışmışdır, axı bir həftədə yeddi gün var.

Bazar ertəsi

Ole-Lukoye Yalmarı yatağına uzandırıb dedi: – Bax belə! İndi hər şeydən əvvəl mən otağı bəzəyim!

Budur, otağın içində dibçəklərdəki bütün çiçəklər birçə anda böyüyüb, yekə ağac oldular və budaqlarını lap tavana qədər uzatdılar. Otaq dönüb qəşəng bir köşk oldu. Ağacların budaqları çiçəklərlə doldu. Çiçəklərin hər biri gözəllikdə və ətirdə qızılgüldən geri qalmazdı, onların dadı isə (əgər onları dadmaq istəyən olsaydı), mürəbbədən də şirin idi. Meyvələri isə, qızıl kimi parıldayırdı. Bunlardan başqa ağaclarda yumru kökəllər də vardı. Onların içinə o qədər kişmiş doldurmuşdular ki, az qalırdı partlasınlar. Bunlar lap möcüzə idi! Amma birdən Yalmarın dərs kitabları olan stol siyirməsindən bərk zarılıtlar eşidildi.

– Orada nə olmuşdur? – deyər Ole-Lukoye stola yaxınlaşdı və siyirməni açdı.

Belə məlum oldu ki, orada şaqqıltı və cırıltı qoparan aspid yazı taxtası imiş. Onun üstündə yazılmış məsələdə bir səhv

varmış və bütün rəqəmlər hərə bir tərəfə qaçıb dağılmaq istəyirmiş. İpdən asılmış qrifel isə xırdaca bir it kimi hoppa-nır, atılıb-düşürdü: o, can-başla işə kömək etmək istəyirdi, amma əlindən heç bir şey gəlmirdi. Yalmarın dəftərindən də şikayətli zarılıtlar gəlirdi; onları eşidəndə, adamı qorxu basırdı. Bu dəftərin hər bir səhifəsində sətrin başında yan-yanı iri və xırda hərflər vardı. Bunlar hamısı çox qəşəng, nümunə üçün yazılmış hərflər idi. Bunların yanında isə, özlərini onlar kimi gözəl sayan başqa hərflər də düzülmüşdü. Bunları Yalmar özü yazmışdı. Bu hərflər altlarından karandaşla çəkilmiş xəttin üzərində dümdüz durmaq əvəzinə, lap onun üstünə yığılırdılar.

Nümunə üçün yazılmış hərflər onları öyrədib deyirdilər:

– Bax, belə durmaq lazımdır! Bax belə, azacıq sağ tərəfə əyilmək lazımdır!

Yalmarın yazdığı hərflər isə onlara cavab verirdilər:

– Vay, elə biz də istəyirik ki, elə duraq, amma bacarmırıq! Biz yaman kifirik!

– Sizi bir qədər çəkib düzəltmək lazımdır! – deyə Ole-Lukoye dilləndi.

– Vay, yox, yox! – deyə hərflər çığırışdılar və həmin saat özlərini düzəltdilər, lap qəşəng oldular!

– Hə, indi bizim nağıl danışmağa vaxtımız yoxdur! – deyə Ole-Lukoye sözünə davam etdi. – Gəlin məşq edək! Bir-iki! Bir-iki!

O, Yalmarın hərflərini elə yaxşı hazırladı ki, onlar indi dümdüz və səliqə ilə durmuşdular – yalnız nümunə üçün yazılmış hərflər belə dura bilər. Amma Ole-Lukoye çıxıb getdikdən sonra Yalmar səhər yuxudan oyandı, hərflər yenə əvvəlki kimi kifir idilər.

Çərşənbə axşamı

Yalmar yerinə gircək, Ole-Lukoye öz sehrli şırıncasını mebelə toxunduran kimi, otaqdakı bütün şeylər – tüpürcək-qabıdan başqa bütün şeylər bir-birilə danışmağa başladı. Tüpürcəkqabı dinmirdi və öz-özlüyündə o biri şeylərin belə yüngül xasiyyətli olmalarına acığı tuturdu. Axı heç belə də şey olarmı ki, elə həmişə yalnız öz barəndə düşünəsən, danışasan, amma fağır-fağır bir küncdə durub özünə tüpürməyə icazə verən tüpürcəkqabını heç saymayasan?

Kamodun üstündə divardan zər çərçivəli böyük bir şəkil asılmışdı. Burada gözəl bir yerin mənzərəsi çəkilmişdi: uca, qoca ağaclar, otlar, çiçəklər və yaraşqlı sarayların yanından harasa, uzaqlara, meşənin arxasına axıb gedən və ucsuz-bucaqsız dənizə qovuşan geniş bir çay.

Ole-Lukoye sehrli şırıncasını bu şəkllə toxundurdu və orada çəkilmiş quşlar nəğmə oxumağa başladılar, ağacların budaqları tərپəşdi, buludlar göy üzündə axışdılar: hətta onların kölgələrinin şəkil üzərində necə hərəkət etdiyi də görünürdü.

Sonra Ole, Yalmarı şəklin asıldığı yerə qaldırdı və oğlan da ayaqlarını hündür otların içinə qoydu. Ağacların yarpaqları arasından süzülüb düşən günəş işığının altında o, çaya sarı qaçdı; çayın qırağında suda yırğalanmaqda olan xırdaca qayığa mindi. Qayıq qırmızı və ağ rənglərlə boyanmışdı, onun yelkənləri isə gümüş kimi parıldayırdı. Boyunlarına qızıl taclar taxılmış, başlarında göy ulduzlar parıldaşan altı qu quşu xırdaca qayığı yaşıl meşənin qabağından çəkə-çəkə apardılar. Bu meşədəki ağaclar pıçıltı ilə quldurlardan və küpəgirən qarılardan danışır; çiçəklər isə, xırdaca gözəl pərilərdən və kəpənəklərin nağıllarından söhbət edirdi.

Gümüş və qızıl pullu qəribə balıqlar qayığın dalınca üzə-üzə gəlir, gah baş vurur, gah da sudan hoppanıb yenə şappıltı ilə suya düşürdü. İrili-xırdalı qırmızı və göy quşlar bir-birinin ardınca düzülüb iki uzun qatar halında Yalmarın ardınca uçub gəlirdi; ağcaqanadlar bir-birini itələyir, may böcəkləri isə vızılдаşırdı: «vız-vız!». Onlar hamısı Yalmarı ötürmək istəyirdilər, hər biri də onun üçün bir nağıl hazırlamışdı.

Bəli, bax, buna deyərlər qayıqda üzmək!

Meşələr gah qalınlaşır və qaranlıqlaşır, gah da üzərinə günəş işığı düşmüş və hər yeri çiçəklərlə dolu ən qəşəng bağlara bənzəyirdi. Çayın kənarlarında böyük, büllur və mərmər saraylar ucalırdı, bu sarayların eyvanlarında şahzadə qızlar durmuşdular – bunlar hamısı Yalmarın tanıdığı və onlarla tez-tez oynadığı qızlar idi – onlar əllərini Yalmara uzadırdılar. Hər birinin sağ əlində şəkərdən qayrılmış gözəl bir donuz balası vardı – şirniyyat satan arvaddan belə donuz balaları tək-tək tapıb almaq olar. Yalmar sarayların yanından üzüb keçərkən əlini uzadıb donuz balasını tutur, amma şahzadə qız onu əlindən buraxmırdı, donuz balası sınırıd və onların hər ikisinə pay düşürdü: Yalmara böyük parça, şahzadə qıza isə kiçik parça qalırdı. Bütün sarayların qabağında xırdaca şahzadələr keşikdə durmuşdular, onlar qızıl qılınclarını çəkib Yalmara salam verirdilər; onun başına kişmiş və qalay əsgərlər yağıdırırdılar, – bunlar, əlbəttə, əsl şahzadələr idi!

Yalmar meşələrdən, cürbəcür iri zallardan və şəhərlərdən üzüb keçirdi... O, dayəsinin yaşadığı şəhərdən də üzüb keçdi. Yalmarı körpəliyindən həmin dayə saxlayıb böyütmüşdü və o, Yalmarı yaman çox istəyirdi. İndi, budur, Yalmar onu gördü: dayə ona baş əyir, əlini yelləyir və bir zaman özü qoşub, Yalmara göndərdiyi bu təsirli nəğməni ona oxuyurdu:

Mən burdayam, ürəyim qalıb sənin yanında.
Ay Yalmarcan, ay mənim əziz, istəkli oğlum!
Axı sənin dəyirmi alnından, yanağından,
Dodağından öpərdim, balacan, qurban olum!
Sənin ilk sözlərini eşitdim dil açanda,
Ürəyim qəmlə doldu səndən ayrılanda mən...
Allah saxlasın səni hər dərdədən, hər bələdan,
Sən işıqlı cənnətdən gəlmiş şux bir mələksən!..

Quşlar öz səslərini bu nəğməyə qoşur, çiçəklər oynayır,
qoca söyüd ağacları başlarını yırğalayıb, Ole-Lukoyenin sözlərini təsdiq edirdilər, elə bil ki, Ole onlara da nağıl danışırdı.

Çərşənbə

Amma yağış ay yağır ha! Yalmar onun səsinə lap yuxuda da eşidir. Ole-Lukoye pəncərəni açıqda belə məlum oldu ki, su pəncərənin içinə qədər qalxmışdır. Yekə bir göl əmələ gəlmişdir! Amma evin lap qabağında gözəl bir gəmi lövbər salmışdır.

– Yalmar, getmək istəyirsənmi? – deyə Ole soruşdu. – Gecə yad ölkələri gəzərsən, səhər yenə evdə olarsan!

İndi budur, Yalmar əynində bazar günləri geydiyi paltar birdən-birə özünü gözəl bir gəminin içində gördü. Hava o saat açıldı. Gəmi, şəhərin küçələri ilə üzüb kilsənin yanından keçdi – hər tərəf başdan-başa yekə bir göl olmuşdu. Axır gəmi üzə-üzə o qədər uzaqlaşdı ki, yer gözdən itdi. Göylərin uca qatında bir qatar durna uçurdu. Onlar da öz vətənlərindən ayrılıb uzaq, isti ölkələrə gedirdilər. Onlar bir-birinin ardınca düzülüb, uzun bir qatar halında uçurdular. Durnalar xeyli vaxt idi ki, yola

çıxmışdılar. Onlardan biri bərk yorulmuşdu, qanadları, demək olar ki, sözünə baxmırdı. O, hamıdan dala qalmışdı; sonra daha da dalda qalıb qanadlarını sallaya-sallaya get-gedə daha da aşağı enməyə başladı. Budur, o, qanadlarını bir-iki dəfə də yellədi, amma... boş yerə! Bir azdan sonra o, gəminin toruna toxundu, iplərdən sürüşə-sürüşə, tappıltı ilə gəminin göyərtəsinə düşdü.

Gəmi şagirdi onu götürüb, hinduşkaların, ördəklərin və toyuqların yanına hinə saldı. Yazıq durna durub qəmgin-qəmgin yan-yörəsinə baxırdı.

– Bir buna bax ha, – deyə toyuqlar qaqqıladaşdılar. Hinduşka xoruzu var gücü ilə özünü şişirdib durnadan soruşdu ki, o kimdir? Ördəklər isə geri çəkilə-çəkilə, bir-birini itələyə-itələyə qığıladaşdılar: «Axxmaq! Axxmaq!». Durna onlara isti Afrikadan, piramidalardan və səhrada vəhşi atlar kimi bərk qaçan dəvəquşularından danışdı. Amma ördəklər heç bir şey başa düşmədilər, yenə də bir-birini itələyə-itələyə qığıladaşdılar:

– Düzdürmü, o axmaqdır?

– Əlbəttə, axmaqdır! – deyə hinduşka xoruzu onların sözünü təsdiq etdi və acığından özünü şişirdib nə isə kəkələdi.

Onda durna susub öz Afrikası barəsində düşünməyə başladı.

– Sizin nə qəribə incə ayaqlarınız var! – deyə hinduşka xoruzu dilləndi, –Onların arşını neçəyədir?

– Qığ! Qıq! Qıq! – deyə gülünc ördəklər qığıladaşdılar; amma durna bunların hamısını qulaqardına vurdu.

Hinduşka xoruzu durnaya dedi:

– Siz də bizə qoşulub gülə bilərdiniz! Amma mən yaman tutarlı söz dedim ha! – deyə o əlavə etdi. –Yoxsa siz zarafat

başə düşmərsünüz? Nə kütbeyinsiz! Nə olar ki, biz onsuz da əylənirik! – deyə o yenə nə isə kəkələdi.

Toyuqlar qaqqıladaşdılar, ördəklər də qığıladaşdılar: onlar üçün bu çox gülməli idi.

Amma Yalmar hinə yaxınlaşıb qapısını açdı, durnanı işarə ilə öz yanına çağırdı, o hoppanıb göyərtəyə çıxdı – durna daha dincəlib rahatlanmışdı. Budur, durna Yalmara razılıq edirmiş kimi baş əydi, sonra enli qanadlarını açıb isti ölkələrə sarı uçdu. Toyuqlar yenə qaqqıladaşdılar, ördəklər qığıladaşdılar, hinduşka xoruzu isə özünü elə tox tutdu ki, pipiyi qıpqırmızı oldu.

– Sabah sizdən şorba bişirəcəklər, – deyə Yalmar öz çarpayısında yuxudan ayıldı.

O, Ole-Lukoye ilə birlikdə bu gecə çox gözəl səyahət etmişdi.

Cümə axşamı

Ole-Lukoye dedi:

– Bilirsənmi nə var? Amma qorxma ha! Bu saat sənə bir siçan göstərəcəyəm! – Doğrudan da onun əlində çox qəşəng bir xırdaca siçan var idi. – Bu siçan səni toya çağırmağa gəlmişdir: bu gecə iki siçan toy etmək istəyir. Onlar döşəmənin altında, sənin ananın anbarında yaşayırlar. Deyirlər ki, ora çox gözəl binadır!

– Bəs mən döşəmədəki dəlikdən içəri necə keçə bilərəm, – deyə Yalmar soruşdu.

– O mənim boynuma! – deyə Ole-Lukoye cavab verdi. – Mən səni lap bapbalaca edəərəm.

O, öz sehrli şırıncasını Yalmara toxunduran kimi o,

birdən-birə kiçilməyə başladı və o qədər kiçildi ki, lap barmaq boyda uşaq oldu.

Ole-Lukoye ona dedi:

– Qalay əsgərin paltarını alıb geyə bilərsən. Elə bilirəm ki, o sənə əyninə yaxşı gəlir. Əsgər paltarı geyib toya getmək yaxşıdır!

– Çox yaxşı! – deyərək Yalmar razılaşırdı və paltarı əyninə geydikdən sonra əynə yaxşı qalay əsgərə bənzədi.

Xırdaca siçan Yalmarı dedi:

– Zəhmət olmasa, ananızın üsküyünün içində əyləşin. Mən sizi sürüb aparacağam.

– Yəqin ki, sizə çox zəhmət olmaz, siçan bəy? – deyərək Yalmar cavab verdi.

Beləliklə, onlar siçanların toyuna getdilər.

Onlar siçanların döşəmədə açdıqları dəlikdən içəri girib əvvəlcə uzun bir dəhlizə keçdilər, bura o qədər dar idi ki, yalnız üsküyün içində buradan keçmək olardı. Dəhliz, işıldayan çürüntülərin işığında apaydın idi.

– Buradan nə yaxşı qoxu gəlir, elə deyilmi? – deyərək Yalmarı aparən siçan ondan soruşdu. – Bütün dəhlizə piy sürtülmüşdür! Bundan yaxşı nə ola bilər!

Axır onlar gəlib toy məclisi qurulan zala çatdılar. Sağ tərəfdə xanım siçanlar durub, bir-birilə pıçıldaşırdı və gülüşürdülər, sol tərəfdə isə siçan bəylər durub, xırdaca pəncələri ilə bığlarını bururdular, ortalıqda isə içi ovulub yeyilmiş bir pendir qabığının üstündə bəylər gəlin oturub hamının gözü qabağında dalbadal öpüşürdülər. Nə olar ki, axı onlar daha bir-birinə nişanlanmışdılar, indi isə evlənidilər.

Qonaqlar da elə hey gəlirdilər. Axır o qədər basırıq oldu ki, xoşbəxt bəylər gəlini itələyə-itələyə lap qapının ağzına

apardılar, belə ki, daha nə içəri girmək, nə də bayıra çıxmaq olardı. Zala da dəhliz kimi başdan-başa piy sürtmüş-dülər. Yeməyə heç bir şey yox idi, şirni yerinə qonaqlara noxud dənələri gətirdilər. Bunların hər birinin üzərinə bəylə gəlinin qohumlarından biri, onların adlarını, yəni əlbəttə ki, hər bir adın baş hərfini naxışlamışdı. Bəli, bu lap qəribə şey idi!

Bütün siçanlar təsdiq etdilər ki, toy lap gözəl toydur, vaxtları çox xoş keçdi.

Yalmar evlərinə qayıtdı. O da belə gözəl bir məclisdə olmuşdu. Amma qalay əgərin paltarını geyə bilmək üçün o yaman büzüşmüşdü.

Cümə

Ole-Lukoye dedi:

– Heç inanmalı deyil ki, nə qədər yaşlı adam mənə öz yanına çəkməyə can atır! Ən çox o adamlar çalışır ki, nə isə pis işlər görüblər. Onlar mənə deyirlər ki: «Ay əziz, mehriban Ole, biz heç gözlərimizi yuma bilmirik; bütün gecəni yerimizdə uzanıb yuxusuz qalırıq və gördüyümüz pis işlər bizim dövrəmizə yığılır: murdar əcinnələr kimi çarpayımızın yanında oturub, bizim üstümüzdə qaynar su çiləyirlər. Ay Ole, heç olmasa gəl, onları qov ki, biz yaxşıca yata bilək. Biz bunun əvəzində sənə çox yaxşı mükafat verərik, – deyə onlar dərinədən ah çəkirlər. – Di, gecən xeyrə qalsın, Ole! Pullar pəncərədədir!». Ancaq mən pul ilə heç kimin yanına getmirəm – deyə Ole-Lukoye sözlərini qurtardı.

– Bu gecə biz nə edəcəyik? – deyə Yalmar soruşdu.

– Yenə toya getmək istəyirsəimi? Amma bu toy dünənki toy kimi deyil. Sənin bacının, əyninə oğlan paltarı geyib adı German olan böyük kuklası Berta adlı kukla ilə evlənmək

istəyir. Bundan başqa bu gün kuklanın anadan olan günüdür. Onun üçün xeyli hədiyyələr hazırlayıblar.

– Bilirəm! Bilirəm! – deyər Yalmar cavab verdi. – Elə ki kukllarına təzə paltar lazım oldu, bacım həməən saat onlar üçün ya anadan olan gün, ya da toy düzəldir. O, yüz dəfə belə etmişdir.

– Hə, bu gecə də yüz birinci dəfə, yəni axıncı dəfə olacaq. Buna görə də bu çox qərībā olacaq. Bir bax gör!

Yalmar stola sarı baxdı. Stolun üstündə kartondan bir ev var idi. Evin pəncərələrindən işıq gəlirdi, bütün qalay əsgərlər də əllərində tüfəng fəraqat komandasında durmuşdular. Bəy ilə gəlin düşüncəli bir halda döşəmədə oturub, stolun ayağına söykənmişdilər; bəli, onlar çox şey düşünməli idilər! Ole-Lukoye nənənin qara tumanını əyninə geyib onlara nikah oxudu. Sonra otaqdakı bütün mebellər səs-səsə verib marş havasında əyləncəli bir nəğmə oxumağa başladılar, bu nəğməni karandaş yazmışdı:

Mahnımız qoy girsın qapı-bacadan,
Bəy ilə gəlinə çatısın ucadan.
Nə lovğa oturub onlar yanbayan.
Qayrılıb hər biri bir çəngə otdan.
Dəri də çəkiblər hələ hər yandan...
Mahnı oxuyuruq biz: «ay can-ay can!».

Sonra cavan ər-arvada hədiyyələr verildi, amma onlar yemək yəmədilər. Öz məhəbbətlərindən doymuşdular.

– Yaxşı, biz indi bağa gedək, yoxsa yad ölkələrə? – deyər cavan ər arvadından soruşdu.

Məsləhət üçün təcrübəli səyahətçi qaranquşu və qoca

toyuğu çağırdılar; bu toyuq beş dəfə cücə çıxarmışdı. Qaranquş onlara isti ölkələrdən danışdı, o yerlərdə salxım-salxım üzümlər yetişir; orada hava çox yüngüldür, orada dağlar elə rənglərə çalır ki, burada onu heç ağıla da gətirmək olmaz.

– Amma orada bizim qıvrıq kələm bitmir! – deyə toyuq dilləndi. – Bir yay mən öz cücələrimlə bir kənddə yaşayırdım. Orada bir yekə qum təpəsi vardı; biz kefirmiz istədiyi qədər orada eşələnirdik; bundan başqa bizə bostana girməyə də icazə verirdilər. Orada kələm bitmişdi. Ah, o kələm necə yamyaşıl idi! Dünyada ondan gözəl şey ola bilməz!

– Axı, hər bir kələm iki damcı su kimi lap o biri kələmə bənzəyir! – deyə qaranquş cavab verdi. – Bir də ki, burada havalar tez-tez pozulur.

– Eh, buna öyrəşmək olar, – deyə toyuq dilləndi.

– Amma bura soyuqdur, bir də görərsən ki, donubsan!

– Kələm üçün elə bu yaxşıdır, – deyə toyuq cavab verdi. – Bir də ki, axı bizim yerdə də isti vaxtlar olur! Budur, məsələn, dörd il bundan qabaq burada yay düz beş həftə uzandı. Özü də elə isti idi ki, heç nəfəs almaq olmurdu. Yeri gəlmişkən onu da deyim ki, bizim yerlərdə həmin uzaq ölkələrdə olan zəhərli heyvanlar yoxdur. Quldurlar da yoxdur. Yalnız mürtədlər bizim ölkəni dünyada ən yaxşı ölkə hesab etməzlər. Belələrinin bizim ölkədə yaşamağa haqqı yoxdur! – deyə toyuq ağladı. – Axı mən də səyahət eləmişəm, bir boçkanın içində düz on iki mil yol getmişəm, səyahətdə heç bir xoşa gələn şey görməmişəm.

– Bəli, bizim toyuq çox ağıllıdır, – deyə kukla Berta dilləndi. – Dağlara çıxıb veyllənmək, mənim də heç xoşuma gəlmir. Elə onu bilirsən ki, gah yuxarı çıxırsan, gah aşağı enirsən, gah yuxarı çıxırsan, gah aşağı enirsən, yox, yaxşısı

budur ki, biz, həmin o qumu bol olan kəndə gedək və içində kələm bitən bostanda gəzməyə çıxaq.

Onlar bu qərara gəldilər.

Şənbə

Ole-Lukoye Yalmarı yatağına salan kimi, Yalmar ondan soruşdu:

– Bu gün də nağıl danışacaqsanmı?

– Bu gün buna vaxt yoxdur, – deyə Ole cavab verdi və oğlanın başı üstündə öz qəşəng çətirinn açdı. – Bircə bu çinlilərə bir tamaşa elə!

Çətir, üzərindən göy ağaclar və ensiz körpülər çəkilmiş şəkilli Çin fincanına oxşayırdı; körpülərin üstündə xırdaca cinlilər durub, başlarını tərpətdirdilər.

– Bu gün sabahkı gün üçün bütün dünyanı bəzəmək lazımdır! – deyə Ole sözünə davam etdi. – Sabah bayram günüdür, bazar günüdür. Mən gərək kilsənin qülləsinə çıxıb, kilsə cinlərinin işlərini yoxlayam. Onlar kilsə zənglərini təmizləməlidirlər, yoxsa zənglər sabah yaxşı səslənməz. Sonra gərək çölə çıxıb görüm külək otların və yarpaqların tozlarını aparıb, ya yox? Ondan sonra da növbə ən çətin işə gəlib çatacaqdır. Gərək bütün ulduzları göydən çıxarıb təmizləyəm. Mən onları öz önlüyümə yığıram, hər bir ulduzu və onun göydəki dəliyini nömrələyirəm ki, sonra hər birini öz yerinə qoyum, yoxsa onlar öz yerlərində yaxşı durmazlar və bir-bir göydən qopub yerə tökülərlər.

– Bir bura baxın, cənab Ole-Lukoye! – deyə divardan asılmış köhnə şəkil birdən dilə gəldi. – Mən Yalmarın ulu babasıyam və sizdən çox razıyam ki, oğlana nağıllar danışır-

sınız; amma siz onun fikrini çaşdırmamalısınız. Göydən uluduzları çıxarmaq və təmizləmək mümkün olan şey deyildir: ulduzlar da bizim yer kimi göy cisimləridir, elə onların yaxşılığı da bundadır.

– Çox sağ ol, ay ulu baba! – deyə Ole Lukoye cavab verdi.
– Çox sağ ol! Sən ailənin başçısısan, hamımızın böyüyəsən, amma yenə də mən səndən böyüyəm! Mən qoca bütprəstəm; qədim romalılar və yunanlar mənə yuxugörmə allahı sayırdılar. Mən ən məşhur adamların evlərində olmuşam, yenə də onların qapısı mənim üzümə açıqdır; mən yaxşı bilirəm ki, həm böyükrlə, həm də kiçikrlə necə rəftar etmək lazımdır. İndi sən danışa bilərsən.

Ole Lukoye bunu deyib çətirlərini qoltuğuna vurdu və çıxıb getdi.

– Bir bax ha, yəni adam öz fikrini də deyə bilməz! – deyə köhnə şəkil mızıldandı.

Bu vaxt Yalmar yuxudan oyandı.

Bazar

Ole-Lukoye dedi:

– Axşamın xeyir!

Yalmar ona baş əydi, yerindən sıçrayıb ulu babasının şəklinin üzünü divara çevirdi ki, yenə dünənki kimi söhbətə baş qoşmasın.

Yalmar dedi:

– İndi sən mənə, bax, bu nağılları danış: bir qının içində doğulmuş beş yaşıl noxud dənəsinin nağılı, toyuq ayağına bənd olmuş xoruz ayağının nağılı, özünü tikiş iynəsi sayan yamaq iynəsinin nağılı.

Hə, az olsun, yaxşı olsun – deyə Ole-Lukoye cavab verdi.
– Yaxşısı budur ki, mən sənə bir şey göstərim. Mən sənə qoy öz qardaşımı göstərim, onun da adı Ole-Lukoyedir, amma o hər adamın yanına ömründə bircə dəfədən artıq gəlməz. Amma gələndə də adamı götürüb öz tərkinə, ata mindirər və ona nağıl danışar. O, yalnız ikicə nağıl bilir: bunlardan biri elə gözəldir ki, heç deməli deyil, amma o biri... elə qorxuludur ki, deməyə söz tapmıram,

Ole-Lukoye Yalmarı qucağına götürüb, pəncərənin qabağına apardı və dedi:

– Bu saat mənim qardaşımı, yəni o biri Ole-Lukoyeni görəcəksən. Adamlar onun adına ölüm deyirlər. Görürsənmi, o heç də şəkillərdə çəkildiyi kimi qorxunc bir skelet deyildir. Əynindəki kaftana qusar mundiri kimi gümüş güləbətinlə naxış çəkilməmişdir. Çiynində qara məxmər bir plaş yellənir... Bir bax, gör necə at çapır!

Yalmar baxıb o biri Ole-Lukoyenin öz tərkinə həm qocaları, həm də uşaqları alaraq, necə çapdığını gördü. Onlardan bəzisini o, qabağında, bəzisini dalında otuzdurdu, amma həmişə əvvəlcə soruşurdu:

– Sənin qiymətlərin necədir?

– Yaxşıdır! – deyə hamı cavab verirdi.

– Göstər görüm!

Onlar aldıqları qiymətləri göstərməli olurdular. Qiymətləri əla və yaxşı olanları o öz qabağında oturdur, onlara şirin nağıllar danışdı. Qiymətləri orta və pis olanları arxasında otuzdurdu və onlar qorxulu bir nağıl eşitməli olurdular. Onlar qorxudan titrəyir, ağlayır və atdan hoppanmaq istəyirdilər, amma bunu edə bilmirdilər, çünki həmin saat yəhərə yapışb qalırdılar.

– Bu ölüm ki, lap gözəl bir Ole-Lukoyedir! – deyə Yalmar dilləndi. – Mən ondan heç bircə tikə də qorxmuram!

Ole dedi:

– Heç qorxmalı bir şey yoxdur! Amma çalış ki, qiymətlərin həmişə yaxşı olsun.

– Bax, bu yaxşı nəsihətdir! – deyə Yalmarın ulu babasının şəkli dilləndi. – Amma hər halda, deməli ki, hərdənbir adam öz fikrini söyləməlidir.

O, çox razı qalmışdı.

Bax, bu da sənə Ole-Lukoyenin bütün əhvalatı! Axşam olanda, qoy o özü sənə yenə də bir şey danışsın.

A N A

*A*na öz uşağının beşiyi yanında oturmuşdu, çox kədərlənirdi, uşağı öləcəyindən qorxurdu. Uşağın rəngi tamamilə qaçmış, gözlər yumulmuşdu, o zəif-zəif nəfəs alır, bəzən də ah çəkirmiş kimi ağır hıçqırıqlar buraxırdı. Bu balaca məxluqa baxdıqda ananın ürəyi daha bərk sıxılırdı. Birdən qapı döyüldü, at çulu kimi bir şeyə bürünmüş yazıq qoca bir kişi içəri girdi – axı at çulu adamı qızdırır, qocaya elə bu lazım idi, çünki qış soyuq idi, bayırda hər şeyi qar və buz örtmüş, külək isə adamın üzünü kəsirdi.

Ana qoca kişinin soyuqdan əsdiyini, uşağın isə bir dəqiqəlik yuxuya getdiyini görüb, qonağa bir parçə pivə tökmək və onu sobaya qoyub qızdırmaq üçün beşikdən aralandı. Qoca isə bu zaman beşiyin yanında oturub, uşağı yırğalamağa başladı. Ana onun yanında, kürsüdə oturdu, xəstə uşağa baxıb onun ağır nəfəsinə qulaq verdi və balaca əlindən tutdu. O:

– Mən ondan məhrum olmayacağam, deyilmi? – dedi. – Allah onu məndən almayacaqdır!

Qoca (Ölüm o özü idi) başını bir növ yırğaladı, bunu «bəli», həm də «yox» mənasında anlamaq olardı. Ana başını aşağı dikdi, onun göz yaşları yanaqlarından axdı... Düz üç gün, üç gecə kirpik-kirpiyə vurmadığı üçün çox çəkmədən başı sinə-

sinə düşdü... Onu yuxu apardısı da, cəmisı bir dəqiqə yatdı, sonra oyandı və soyuqdan əsdi.

O, ətrafına baxaraq:

– Bu nədir, – deyə səsləndi, qoca yox olmuşdu, onunla bərabər uşaq da yox olmuşdu, qoca uşağı aparmışdı.

Otağın bir küncündəki köhnə saat çıqqıldayırdı, saatın ağır qurğuşun rəqqasəsi yerə dəyirdi... Birdən saat da dayandı!

Zavallı ana evdən bayıra qaçaraq öz uşağını çağırırdı.

Uzun, qara paltar geymiş bir qadın qar üstündə oturmuşdu.

O anaya:

– Ölüm sənın evinə gəlmişdi və sənın uşağını aparmaq üçün necə tələsdiyini mən gördüm. Ölüm küləkdən sürətlə uçuş və götürdüğü şeyi bir daha geri qaytarmır, – dedi.

Ana:

– Onların hansı yolla getdiyini bircə mənə söylə, – dedi. – Sən ancaq yolu göstər, mən onu özüm taparam.

Qara paltar geymiş qadın dedi:

– Mən ölümün hara getdiyini bilirəm. Ancaq öz uşağına oxuduğun bütün mahnıları mənə oxumayınca bunu söyləmə-rəm. Mən o mahnıları çox sevirəm. Mən gecəyəm, bu mahnı-ları çox eşitmişəm və onları oxuyarkən sənın necə ağladığını görmüşəm.

– Mən o mahnıların hamısını sənə oxuyaram, – deyə ana cavab verdi, –ancaq indi mənı yolumdan saxlama, mən ölümə çatmalıyam, öz uşağımyı tapmalıyam.

Gecə susurdu, ana əllərini ovuşdura-ovuşdura göz yaşları axıdaraq oxuyurdu. O, çoxlu nəğmə oxudu, oxuduğu nəğmə-dən çox göz yaşı axıtdı. Budur, gecə dilləndi:

– Sağa, birbaşa qaranlıq şam meşəsinə tərəf get, Ölüm sənın uşağıyla birlikdə oraya getdi.

Ana meşənin dərinliyinə çatdıqda dayandı, indi hara getməli? Döngənin lap ağzında yarpaqsız, çiçəksiz çılpaq bir kol var idi, soyuqdan kol buz bağlamışdı.

– Ölüm mənim uşağımla buradan keçməmişdir ki?

Yabanı gavalı kolu:

– Keçmişdir, – dedi. – Ancaq sən məni öz döşündə, ürəyinin yanında qızdırmayınca bunu söyləməyəcəyəm, yoxsa mən dönüb çox çəkmədən buz olacağam.

Ana, yabanı gavalı kolunu bərk-bərk sinəsinə sıxdı. Kolun biz tikanları onun bədənində sancıldı və ananın sinəsindən iri qan damlaları axmağa başladı... Əvəzində isə yabanı gavalı kolu yamyaşıl oldu və soyuq qış gecəsinə baxmayaraq, çiçək açdı, çünki dərd çəkən ananın ürəyi çox isti idi. Bundan sonra yabanı gavalı kolu yolu ona göstərdi.

Kol ananı gətirib böyük bir gölə çıxartdı, heç yerdə nə gəmi, nə də qayıq görünmürdü. Gölün üzərindəki buz çox kövrək olduğundan ananı saxlaya bilməzdi və eyni zamanda onu vurub keçməyə icazə verməzdi, çünki göl dərin idi. Ancaq ana nə təhər olursa-olsun öz uşağını tapmaq istəyirdisə, göldən keçməli idi. Gölü dibinə qədər içib qurtarmaq üçün ana suya girdi, ancaq insan üçün bu mümkün olmasa da, ana bu möcüzəyə inanırdı. Göl:

– Yox, bundan bir şey çıxmaz, – dedi, – yaxşısı budur gəl danışaq. Mən inci toplayıram, sənin gözlərin kimi narlaq incini isə indiyə qədər görməmişəm. Sən onları mənə versən, onda mən səni o biri sahilə – Ölümün öz çiçəklərini və ağaclarını becərdiyi böyük şüşəbəndə apararam, oradakı hər bir bitki bir insanın həyatıdır.

Ağlayan ana:

– Uşağımyı geri qaytarmaq üçün mən hər şeyimi verərəm, –

deyib daha da çox göz yaşları axıtdı, onun gözləri gölün dibinə düşüb, iki qiymətli inci oldu. Göl anadan yapışdı və o, yelləncəkdə imiş kimi bir sıçrayışla o biri sahilə, böyük evin olduğu yerə düşdü. Bunun, hər tərəfindən meşə bitmiş və hər yerində mağaralar qazılmış dağ, yaxud da bina olduğunu seçmək olmurdu, ancaq zavallı ana gözlərini çıxardığından bunu heç görmürdü.

– Mənim uşağımı oğurlayan Ölümü indi mən haradan tapım? – deyə o danışmağa başladı.

– O, hələ qayıtmamışdır, – deyə Ölümün şüşəbəndində keşik çəkən qoca bağban arvad cavab verdi. – Sən bu yolu necə tapdın, sənə kim kömək etdi?

– Allah, – deyə ana cavab verdi. – Onun mənə yazığı gəldi, sənin də mənə yazığın gəlsin! Söylə, mən uşağımı haradan tapım?

Arvad:

– Axı mən onu tanımıram, – dedi. – Sən isə korsan. Bu gün gecə çox çiçəklər və ağaclar solmuşdur, onları yenidən əkmək üçün Ölüm tezliklə gələr. Axı sən bilirsən ki, hər bir adamın həyat ağacı və yaxud çiçəyi vardır. Bu da adamın özünə oxşayır. Görünüşdən onlar tamamilə adi bitkiyə bənzəsələr də, hər bir ağacda və çiçəkdə bir ürək döyünür. Uşaq ürəyi də döyünür, bütün bitkiləri gəz, yoxla – bəlkə də sən öz uşağının ürəyini tanıdın. Daha sonra necə hərəkət etməyi söyləsəm, mənə nə verərsən?

– Mənim sənə verməli heç bir şeyim yoxdur, – deyə bədbəxt ana cavab verdi. – Ancaq mən sənin üçün dünyanın qurtacağına getməyə hazıram.

Qadın:

– Mənim orada axtarmalı bir şeyim yoxdur! – dedi. – Sən uzun, qara saçlarını mənə ver. Onların nə qədər qəşəng oldu-

ğunu sən özün də bilirsən, mən isə qəşəng saçları sevirəm. Əvəzində sənə öz çal saçlarımı verərəm. Heç saçın olmamağındansa bunun olması yaxşıdır.

Ana:

– Elə bu? – dedi. – Mən öz saçlarımı sənə şadlıqla verərəm.

Bununla o özünün gözəl, qara saçlarını qarıya verərək, əvəzində onun çal saçlarını aldı.

Sonra o, Ölümün böyük şüşəbəndinə girdi, burada çoxlu çiçək və ağaclar bitmişdi, burada şüşə qapaqların altında zərif sünbül çiçəkləri, böyük möhkəm pionlar, su bitkiləri, gövdəsinə su ilanları dolaşmış solğun çiçəklər bitmişdi. Burada böyük palma ağacları, palıd ağacları və çinar ağacları da var idi, hər bir ağacın, hər bir çiçəyin isə özünün adı var idi; hər bir çiçək, hər bir ağac bir insanın həyatı idi, insanların özləri isə bütün dünyaya dağılmışdılar, bəziləri Çində, bəziləri Qrenlandiyada yaşayırdılar, burada balaca güldanlara basdırılmış böyük ağaclara da rast gəlmək olurdu; onların yeri çox darısqal idi və az qalırdı güldanlar partlasın, bununla belə qara torpaqda bitmiş və yosun basmış balaca misgin çiçəklər də az deyildi. Görünür, bu çiçəklərə qayğı ilə xidmət edir və onları bəsləyirdilər. Bədbəxt ana hər bir çiçəyə, hətta ən balaca çiçəklərin üzərinə belə əyilib, onlardakı insan ürəyi çırpıntısına qulaq verirdi, o, milyonlarla ürəyin içərisindən öz uşağının ürəyini tanıdı.

– Odur! – deyə ana əlini, kədərlə başını aşağı sallamış balaca, abı bir çöl zəfəranına uzatdı.

Qarı:

– Çiçəyə toxunma, – dedi. – Ancaq onun yanında dayan və dəqiqəbədəqiqə bədəninə gözlədiyin Ölüm gəldikdə, çiçəyi qoparmağa ona imkan vermə, özünün başqa bir çiçək qopara-

cağınla onu hədələ. O, bundan qorxacaqdır, axı o, hər bir çiçək üçün allah qarşısında məsuldur, allahın iradəsi olmadan bir çiçək də buradan aparılmamışdır.

Birdən dondurucu soyuq qoxusu gəldi və kor ana Ölümün gəlib çıxdığını duydu.

– Sən buranın yolunu necə tapdın? – deyə Ölüm soruşdu.

– Sən məni necə ötüb keçə bildin?

– Mən anayam! – deyə qadın cavab verdi.

Bununla Ölüm uzun əlini balaca, zərif çiçəyə uzatmaq istəyirdi ki, ana əllərilə cəld çiçəyi qoruyaraq çiçəyin bir dənə də olsun saçağını əzməməyə çalışdı. Ölüm bunu gördükdə nəfəsini onun əllərinə buraxdı, Ölümün nəfəsi şimal küləyindən də soyuq olduğundan ananın əlləri taqətsiz halda yanlarına düşdü.

– Sən mənimlə bacarmazsan, – deyə Ölüm dilləndi. Ana:

– Ancaq allah səndən qüvvətlidir! – dedi.

– Mən ki, yalnız allahın iradəsini yerinə yetirirəm! – deyə Ölüm cavab verdi. – Mən onun bağbanıyam, onun çiçəklərini və ağaclarını götürüb, onları böyük cənnət bağında, görünməz ölkədə yenidən əkirəm, ancaq çiçəklərin və ağacların o bağda necə böyüdüyunü, orada nələr olduğunu mən sənə söyləməyə cürət etmərəm.

– Mənim uşağımı ver! – deyə ana göz yaşları axıdaraq dilləndi, sonra birdən iki gözəl çiçəkdən yapışıb qışqırdı: – Mən sənə çiçəklərini qopararam, mən qızıışmışam.

Ölüm:

– Onlara toxunma! – dedi. – Sən, bədbəxt olduğunu söyləyirsən, amma özün isə başqa bir ananı bədbəxt etmək istəyirsən!..

– Başqa bir ananı?! – deyə zavallı qadın təkrar etdi və çiçəyi dərhal əlindən buraxdı.

Ölüm:

– Al bu da sənə gözəl! – dedi. – Mən onları göldən

çıxardım, onlar par-par parıldayırdılar, ancaq mən bu gözlərin sənin olduğunu bilmirdim. Al! İndi onlar əvvəlkindən daha aydındır. Al, buraya, bu dərin quyuya bax. Sənin qoparmaq istədiyin o iki çiçəyin adını çağıraram və sən onların gələcəyini və yer üzündəki yaşayışlarını görərsən. Bir bax sən nəyə mane olmaq, nəyi məhv etmək istəyirdin!

Ana quyuya baxdı, çiçəklərdən birinin həyatının dünya üçün nə qədər yaxşı olduğunu, ətrafına nə qədər səadət və sevinc saçdığını görmək sevincli idi! Ana digər çiçəyin həyatına baxdı. Onun həyatı kədərdən, ehtiyacdən, məyusluq və fəlakətdən ibarət idi.

Ölüm:

– İkisinin də payı allahın iradəsidir! – dedi.

– İki çiçəkdən hansı səadət çiçəyi və hansı bədbəxtlik çiçəyidir? – deyə ana soruşdu.

– Bunu deməyəm, – deyə Ölüm cavab verdi. – Ancaq bil ki, onlardan birinin taleyində sən öz doğma uşağının taleyini, onun bütün gələcəyini gördün!

Ana dəhşətlə qışqırdı:

– Mənim uşağımı necə bir tale gözləyirmiş? Söylə! Günahsız uşağı xilas et! Mənim balamı bütün bu bəlalardan qurtar! Yaxşısı budur onu götür! Allahın yanına apar! Mənim göz yaşlarımı, yalvarışlarımı, dediklərimin və gördüyüm işlərin hamısını unut!

Ölüm:

– Mən səni anlamıram, – dedi. – Uşağını özünə qaytarmağımı, yoxsa görünməz dünyaya aparmağımı istəyirsən?

Ana əllərini ovuşdurdu, dizi üstə düşüb allaha yalvardı:

– Mən sənin xeyirxah iradəyə zidd getdikdə məni dinləmə! Mənə qulaq asma! Məni dinləmə! – deyib ana başını aşağı saldı.

Ölüm isə onun uşağını görünməz dünyaya apardı.

BALACA İDANIN ÇİÇƏKLƏRİ

Balaca İda: – Mənim yazıq çiçəklərim öldülər! – dedi. – Dünən axşam onlar çox gözəldilər, indi isə hamısının yarpağı sallanmışdır. Onlar nə üçün belə edirlər? – deyə o, divanda oturmuş tələbədən soruşdu. İda tələbəni çox sevirdi, o, gözəl nağıllar danışmağı və əyləncəli fiquralar kəsməyi bacarırdı, içərisində balaca oynayan qız olan ürəkci, çiçəklər və qapısı açılan gözəl sarayların fiqurasını qayıra bilirdi, bu tələbə çox şən adam idi. – Çiçəklər bu gün nə üçün belə pis görünürlər? – deyə İda təkrar ondan soruşdu və solmuş çiçək dəstəsini ona göstərdi. Tələbə:

– Bilirsənmi nə var? – dedi, – bu gün gecə çiçəklər balda idilər və ona görə də indi başlarını aşağı salmışlar.

Balaca İda:

– Axı çiçəklər oynayırlar! – dedi.

– Oynayırlar, – deyə tələbə cavab verdi. – Gecələr hər tərəf qaranlıq olduqda və biz hamımız yatdıqda onlar bir-birilə sevincə oynayırlar. Demək olar ki, onların hər gecə balı olur.

– Bəs uşaqlar onların balına gələ bilməzlərmi? Tələbə:

– Nə üçün gələ bilməzlər, – dedi, – hətta balaca marqarit və inciçiçəkləri də oynayırlar.

– Ən gözəl güllər harada oynayırlar? – deyə balaca İda soruşdu.

– Sən şəhərin kənarında, yayda kralın yaşadığı və çiçəkli gözəl bağı olan böyük sarayı ki, görmüsən. Yadındadırmı, orada çörək qırıntılarını səndən almaq üçün sənin yanına üzüb gələn çoxlu qu quşları var idi? Bax əsl bal da orada olur.

Balaca İda:

– Mən elə dünən anamla orada idim, – dedi, – ancaq ağacların yarpaqları hamısı tökülmüş və bütün bağda bir dənə də olsun çiçək yox idi. Onlar necə olmuşdur? Yayda onlar o qədər idi ki!

Tələbə:

– Onlar hamısı saraydadırlar, – dedi. – Sənə deməliyəm ki, kral və bütün saray adamları şəhərə köçən kimi, bütün çiçəklər də dərhal bağdan saraya qaçırlar və orada onların şənliyi başlayır. Sən onu bir görsən! İki ən gözəl qızılgül taxtda oturur, onların biri kral, digəri kraliçadır. Qırmızı xoruz pipiyi gülləri onların yanında dayanıb baş əyirlər – onlar kamer yunkerləridir. Sonra qalan bütün qəşəng çiçəklər gəlir və bal başlanılır. Abı bənövşələr balaca dəniz kadetləri cildinə girib, qadınları əvəz edən qiasint və krokuslarla oynayırlar, yaşlı qadınlar olan lalə və iri sarı zanbaqlar isə onların ədəblə oynamalarına və ümumiyyətlə özlərini yaxşı aparmalarına diqqət yetirirlər.

– Kral sarayında oynadıqlarına görə çiçəklərə cəza verməzlərmi? – deyə balaca İda soruşdu.

Tələbə:

– Axı, bunu heç kəs bilmir! – dedi. – Doğrudur, əlində bir bağlama açar olan qoca gözetçi bəzən gecələr saraya baxsa da, çiçəklər açarların cingiltisini eşidən kimi dərhal sakitləşir və pəncərələrdən asılmış uzun pərdələrin dalında gizlənərək, bir gözlərilə oradan oğrunca baxırlar. Qoca gözetçi: – Buradan çiçək qoxusu gəlir, – deyirsə də, heç bir şey görmür.

Balaca İda:

– Qəribədir, – dedi və hətta əllərini bir-birinə vurdu. – Onları mən də görə bilərəmmi?

Tələbə:

– Görə bilərsən, – dedi, – təkrar saraya getsən, pəncərəyə baxan kimi görərsən. Uzun-sarı zanbağı mən bu gün orada gördüm, o özünü saray xanımı yerinə qoyub, divanın üstündə uzanmışdı .

– Bəs nəbatat bağının çiçəkləri də oraya gələ bilərlərmn? Axı nəbatat bağı uzaqdadır?

Tələbə:

– Əlbəttə, gələ bilərlər, – dedi, – çünki gəlmək istədikdə onlar uça bilərlər. Sən gözəl qırmızı-yaşıl və ağ kəpənəkləri görməmişsənmi? Demək olar ki, onlar çiçəyə oxşayırlar və bir zaman onlar özləri çiçək olmuşlar. Onlar saplaqlarından qopub hündürə tullanmış, saçaqclarını balaca qanadlar kimi tər-pətmiş və uçmuşlar. Özlərini yaxşı apardıqları üçün onlara gündüz də uçmağa icazə verilmişdir. Onlara evə qayıdıb saplaqlarında dinc oturmaq mümkün olmamışdır, beləliklə də axırda onların saçaqcları dönüb əsl qanad olmuşdur. Sən ki bunu özün görmüsən. Bununla belə nəbatat bağının çiçəkləri bəlkə də kralın sarayına gəlmirlər! Bəlkə də onlar hətta gecələr orada şənlik edildiyini də bilmirlər. Qulaq as, gör nə deyirəm, bizimlə yanaşı yaşayan nəbatat elmi professoru bunu eşitdikdə təəccüblənəcəkdir, onun bağına getdikdə kralın sarayındakı böyük bal haqqında çiçəklərdən birinə danış, o bunu başqa çiçəklərə deyəcək və hamısı oraya qaçacaqlar, professor bağa gələcək, orada bir dənə də çiçək görməyəcəkdir və çiçəklərin hara getdiyini də anlamayacaqdır.

– Çiçək o birilərinə necə deyəcək? Çiçəklər ki, danışmırlar?!

Tələbə:

– Əlbəttə, danışmırlar, – dedi, – ancaq onlar işarələrlə fikirlərini bir-birinə deməyi bacarırlar. Balaca bir külək əsən kimi onların necə yırğalandığını və yaşıl yarpaqları ilə birlikdə necə tərpəndiklərini sən özün ki, görmüsən. Bu elə sevimli olur ki, sanki onlar danışır.

– Professor onların işarəsini anlayırmı? – deyə balaca İda soruşdu.

– Necə anlamır! O, bir dəfə öz bağına gəlib görür ki, böyük gicitkən öz yarpaqları ilə qəşəng qırmızı qərənfilə işarə edir, gicitkən bununla qərənfilə: «Sən çox sevimli olduğun üçün mən səni sevirəm» – demək istəyirmiş. Bu, professorla xoş gəlmir və o, gicitkənin yarpaqlarına vurur, gicitkənin yarpaqları barmaq kimi düz olduğundan professorun əlini dala-yır! O zamandan ona əl vurmağa cürət etmir.

Balaca İda:

– Çox qəribədir, – deyib güldü.

Evə qonaq gəlib divanda oturmuş ürəksıxıcı müşavir:

– Belə boş şeylərlə uşağın başını doldurmaq olarmı? – dedi.

Onun tələbədən zəhləsi gedirdi və xüsusilə tələbə əlində ürək oğurladığı üçün dar ağacından asılmış adamı, yaxud əri ilə burun-buruna süpürgənin üstündə dayanmış qoca ifritəni andıran gülməli fiqurları qayırdıqda həmişə mırıldanırdı, bunların heç biri müşavirin xoşuna gəlmədiyindən həmişə:

– Belə boş şeylərlə uşağın başını doldurmaq olarmı? Nə axmaq fantaziyadır! – deyə təkrar edərdi.

Ancaq tələbənin çiçəklər haqqında nağılları balaca İdanı çox əyləndirir və bütün günü bu barədə düşünürdü. Demək, çiçəklər baldan sonra yorulduqları üçün başlarını aşağı salmışlar. Əlbəttə, onlar xəstələnmişlər.

Balaca İda çiçəkləri gətirib, öz masasının üstünə qoydu. Onun bütün oyuncaqları burada idi; masanın siyirməsi də ağzına qədər cürbəcür şeylərlə dolu idi. Kukla Sofi çarpayısında uzanıb yatırdı, ancaq balaca İda ona dedi:

– Sofi, sən durub, bu gecəni eşikdə uzanmalı olacaqsan, çünki yazıq çiçəklər xəstələnmişlər, odur ki, onları sənin yatağına uzandırmaq lazımdır, bəlkə də sağaldılar!

Bunu deyib o, kuklanı çarpayıdan götürdü. Sofinin narazı olduğunu gördüsə də, bir kəlmə danışmadı. Sofi yatağı əlindən alındığı üçün acıqlanmışdı.

Balaca İda çiçəkləri yatağa uzandırıb, qəşəng bir yorğanla üstlərini örtüdü və rahat uzanmalarını tapşırdı. İda bunun əvəzində çiçəklərə çay verəcəyini vəd etdi, beləliklə, çiçəklər sabah səhər tamamilə ayağa qalxmalı idilər. Sonra o, günəş çiçəklərin gözüne düşməsin deyə pərdəni çəkdi.

Tələbənin danışdıqları İdanın başından çıxmırdı və ya yatmağa gedərkən gecə salınmış pəncərə pərdələrinin dalına baxmaqdan özünü saxlaya bilmədi, anasının gözəl lalə və qiasint gülləri pəncərədə idi, balaca İda yavaşca onların qulağına pıçıldadı:

– Mən bilirəm, gecə sizin balınız olacaqdır.

Ancaq çiçəklər özlərini elə göstərdilər ki, guya heç bir şey anlamırlar və hətta tərpənmədilər. Lakin balaca İda bildiyini bilirdi.

İda yatağına uzanıb, bu barədə çox fikirləşdi və çiçəklərin oynamasının nə qədər sevimli olduğunu gözləri qarşısına gətirdi – Görəsən, mənim də çiçəklərim saraydakı balda olmuşlarmı?! – deyib, yuxuya getdi. Ancaq gecəyarısı balaca İda birdən yuxudan oyandı, o, indicə çiçəkləri, tələbəni və onun başını boş şeylərlə doldurduğu üçün tələbəni danlayan

müşaviri yuxusunda görmüşdü. İdanın yatmış olduğu otaqda sakitlik idi, masanın üstündə şam yanırdı. İdanın atası və anası bərk yatmışdılar.

Balaca İda öz-özünə:

– Çiçəklərimin kukla yatağında yatıb-yatmadığını bilmək istəyirəm, – deyib yarıaçıq qapıya baxmaq üçün başını yastıqdan azca qaldırdı. Onun oyuncaqları və çiçəkləri qapının dalında idi. Sonra o diqqətlə qulaq verdi – ona elə gəldi ki, o biri otaqda fortepiano çalınır, özü də elə astadan, elə incə çalınırdı ki, İda ömründə beləsini eşitməmişdi.

İda:

– Yəqin, çiçəklərdir, oynayrlar, – dedi. – Pərvərdigara, mən onlara elə baxmaq istəyirəm ki!

Ancaq ata və anasını yuxudan oyatmamaq üçün yatağından qalxmağa cürət etmədi. O:

– Kaş onlar buraya gələydilər, – dedi.

Ancaq çiçəklər onun yatdığı otağa girmədilər, gözəl musiqi isə yenə də çalındı. Bunu görüb balaca İda özünü saxlaya bilməyərək yavaşca çarpayıdan yerə endi və barmaqlarının ucu üstə qapıya tərəf gedib otağa baxdı. Burada nə qiyamət idi!

Bu otaqda şam yanırdı, bununla belə otaq tamamilə işıq idi, ayın işığı pəncərədən düz lalə və qiasintlərin iki cərgə ilə dayanmış olduğu döşəməyə düşmüşdü. Pəncərələrdə bir dənə də olsun çiçək qalmamışdı, orada ancaq torpaqlı güldanlar dururdu.

Çiçəklərin hamısı bir-birilə çox sevimli oynayır, gah hamısı dövrə vurur, gah da bir-birlərinin uzun, yaşıl yarpaqlarından tutub fırlanırdılar. Böyük sarı zanbaq fortepiano çalırdı – bu, yəqin, balaca İdanın yayda görmüş olduğu zanbaq idi. O,

tələbənin dediyi: «Ah, gör o freylin Linaya necə də oxşayır», – sözünü yaxşı xatırlayırdı, o zaman hamı tələbəyə gülmüşdü, ancaq indi İdaya doğrudan da elə gəldi ki, uzun, sarı zanbaq Linaya oxşayır, zanbaq Lina kimi də oynayırdı, o, gah uzunsov sifətini bir tərəfə, gah da o biri tərəfə döndərüb, gözəl musiqinin ahəngi ilə başını yırğalayırdı. İdanı kimsə görmürdü.

Birdən balaca İda böyük abı çöl zəfəranının oyuncaqlar qoyulmuş masanın ortasına sıçradığını və kukla çarpayısından yapışib, pərdəni dartdığını gördü; çarpayıda xəstə çiçəklər uzanmışdı, ancaq onlar cəld ayağa qalxıb, başlarını yırğalayaraq oynamaq istədiklərinə işarə verdilər.

Alt dodağı çatlamış qoca Kurilka ayağa qalxdı və gözəl çiçəklərə baş əydi, çiçəklər heç də xəstəyə oxşamırdılar, onlar digər çiçəklərdən pis tullanıb, pis də şənlik etmirdilər. Bu anda bir səs eşidildi, sanki bir şey yerə düşdü. İda səs gələn tərəfə baxdı, – bu kağız güllərlə bəzənmiş bayram çubuğu idi; onların cinsindən olduğunu hesab edərək, o da masadan çiçəklərin yanına düşmüşdü. Kağızdan qayırılma çiçəklərlə bəzənmiş bayram çubuğu çox sevimli idi; onun təpəsində, başına lap müşavirinki kimi kənarları enli qara şlyapa qoymuş bir mum kukla oturmuşdu.

Çubuq, çiçəklərin ortasına atılaraq taxta ayaqlarını bərkədən yerə döydü – o, mazurka oynayırdı, digər çiçəklər isə çox yüngül olduqlarından və ayaqlarını onun kimi yerə döyə bilmədiklərindən bu rəqsi oynaya bilmirdilər.

Ancaq budur, çubuğun kəlləsindəki mum kukla birdən uzandı, kağız güllərin üzərində fırlanıb bərkədən qışqırdı:

– Belə boş şeylərlə uşağın başını doldurmaq olarmı? Bu nə axmaq fantaziyaadır!

İndi kukla başına, kənarları enli qara şlyapa qoymuş müsavirin özü idi ki, vardı. Onun kimi sarı və acıqlı idi. Ancaq kağız çiçəklər onun nazik ayaqlarına vurdular və o, yenə büzüşüb balaca mum kukla oldu. Bu çox əyləndirici olduğundan, İda özünü gülməkdən saxlaya bilmədi.

Çubuq, oynamasında davam edir və müşavir də istər-istəməz bütün bədənini ilə uzanıb-uzanmasa da, yaxud kənarları enli qara şlyapalı balaca mum kukla olaraq qalıb-qalmasa da hamısı bir idi, çubuqla oynamalı idi. Nəhayət, çiçəklər, xüsusilə kukla çarpayısında uzanmış çiçəklər müşavir üçün xahiş etməyə başladılar və çubuq onu dinc buraxdı. Birdən digər oyuncaqlarla birlikdə kukla Sofinin uzanmış olduğu masanın siyirməsində nə işə bərkədən səsləndi. Kurilka masanın kənarına qədər qaçıb, qarnı üstə uzandı və siyirməni çəkib azca açdı.

Sofi ayağa qalxıb heyrlətlə ətrafına baxdı. O:

– Siz burada bal düzəltmisiniz? – dedi. – Bəs mənə niyə xəbər etməmişsiniz?

– Mənimlə oynamaq istəyirsənmi? – deyə Kurilka soruşdu.

Sofi:

– Yaxşı kavalər tapdım! – deyib arxasını ona çevirdi və sonra qutunun üstündə oturub çiçəklərdən birinin onu oynamağa dəvət edib-etməyəcəyini gözləməyə başladı, ancaq heç kəs onu dəvət etməyi ağılına gətirmirdi. O, – hm, hm, hm, – deyə öskürməyə başladı, bunu eşitdikdə daha heç kəs ona yaxın gəlmədi. Kurilka tək oynayırdı, özü də pis oynamırdı.

Sofi çiçəklərin ona baxmadığını gördükdə birdən siyirmədən yerə yıxıldı və elə səs-küy qaldırdı ki, hamı onun yanına qaçıb zədələnilib-zədələnmədiyini soruşmağa başladı.

Bütün çiçəklər, xüsusilə indicə onun çarpayısında yatmış çiçəklər onunla çox mehribanlıqla danışdılar. Sofi zərrə qədər də zədələnməmişdi, balaca İdanın çiçəkləri gözəl yatacaq üçün ona təşəkkür etməyə başladılar. Sonra onu özlərilə bərabər döşəməyə düşən ay işığının dövrəsinə aparıb, onunla oynadılar, digər çiçəklər isə onların ətrafında fırlanırdılar. İndi Sofi çox məmnun idi və öz çarpayısını çiçəklərə həvəslə güzəştə getməyə razı olduğunu bilirdi, çünki o, siyirmədə də yaxşı yata bilir. Ancaq çiçəklər ona dedilər:

– Sağ ol, biz uzun müddət yaşaya bilmərik: səhər tamamilə öləcəyik, yalnız balaca İdaya söylə ki, o bizi bülbülün basdırılmış olduğu bağda basdırsın, yayda biz yenə də cücərib daha da gözəl olacağıq.

– Yox, siz ölməməlisiniz! – deyə Sofi səslənərək çiçəkləri öpdü.

Bu anda qapı açıldı və bir yığın çiçək içəri daxil oldu. Balaca İda onların haradan gəldiyini heç cür anlaya bilmirdi, yəqin ki, onlar kralın sarayından gəlmişdilər. Başlarında qızıl tac olan iki qəşəng qızılgül hamıdan qabaqda gəlirdi, bunlar kralla kraliça idi. Onların arxasınca hər tərəfə baş əyərək qəşəng mixək və qərənfillər, sonra musiqiçilər gəlirdilər, iri lalələr və pionlar noxud qabığını üfləyir və gücdən qıpqırmızı qızarmışdılar, balaca abı zəng çiçəkləri və ağ xədicə gülləri cingildəyirdilər, sanki onların boynundan zınqırovlar asılmışdı, çox əyləncəli musiqi idi. Sonra bir yığın digər çiçəklər də gəlib, oynamağa başladılar, abı bənövşələr də, qırmızı papatya və inciçiçəkləri də oynayırdılar. Çiçəklər elə gözəl oynayıb, bir-birilə elə öpüşürdülər ki, adam baxmaqdan doymurdu.

Nəhayət, çiçəklər bir-birinə xeyirli gecə arzu etdilər, balaca İda isə yavaşca öz otağına keçdi və bütün gecə çiçəklər, indicə gördüyü şeylər onun yuxusuna girdi.

Səhər tezdən o ayağa qalxıb çiçəklərinin öz yerində olub-olmamasına baxmaq üçün masanın yanına qaçdı.

O, pərdəni qaldırdı, – bəli, çiçəklər çarpayıda uzanmışdılar, ancaq tamamilə solmuşdular. Sofi də öz yerində, siyirmənin içərisində uzanmışdı və çox yuxulu görünürdü.

– Mənə nə deyəcəyiniz yadımdadır mı? – deyə balaca İda Sofidən soruşdu. Ancaq Sofi səfeh nəzərlərlə ona baxıb ağzını açmadı.

Balaca İda:

– Sən nə püssən, – dedi. – Onlar hələ səninlə bir oynayırdılar da!

Bundan sonra İda, qapağında qəşəng bir quş şəkli çəkilmiş kağız qutunu götürüb açdı və ölü çiçəkləri onun içərisinə qoydu. O:

– Bu da sizin tabutunuz, – dedi. – Mənim norveçli əmi oğlanlarım gəldikdə isə, biz sizi bağda basdırırıq ki, gələn il, gələn yay daha da gözəl çiçəklər kimi cücərəsiniz.

İdanın norveçli əmi oğlanları İonas və Adolf döyüşkən uşaqlar idilər, atası onlara dayandoldurum – tufəng bağışlamışdı və onlar da İdaya göstərmək üçün onu özlərilə gətirmişdilər. İda ölmüş yazıq çiçəklər haqqında onlara danışmış, çiçəkləri basdırmaq üçün onlara icazə verdi. Oğlanlar tufəngi çiyinlərinə ataraq qabaqda gedirdilər, onların dalınca isə içərisində ölmüş çiçəklər olan qutunu tutmuş İda gedirdi. Onlar bağda qəbir qazdılar. İda çiçəkləri öpüb qutunu çuxura qoydu. İonas və Adolf isə qəbrin üstündə dayandoldurum – tufəng atdılar, çünki onların nə əsl tufəngləri, nə də topları vardır.

BALACA KLAUS VƏ BÖYÜK KLAUS

Bir şəhərdə iki adam yaşayırdı: onların ikisinin də adı Klaus idi, ancaq birinin dörd atı, o birisinin isə bircə atı vardı. Onları bir-birlərindən ayırmaq üçün dörd atı olanı Böyük Klaus, bir atı olanı isə Balaca Klaus çağırmağa başladılar. İndi qulaq asaq, görək, onların başına nələr gəldi; axı bu böyük əhvalatdır. Balaca Klaus bütün həftəni Böyük Klausun tarlasını bircə atı ilə şumlamalı idi. Böyük Klaus bunun əvəzində həftədə bir dəfə ona kömək edərdi. Böyük Klaus dörd atının dördünü də bazar günləri Balaca Klausu verərdi. Ləzzəti vardı! Balaca Klaus qamçısını beş at qoşulmuş kotanın üstündə elə şaqqıldadırdı ki, elə bil atların hamısı özünüküdür. Günəş şəfəqini saçırdı, kilsənin zəngləri günorta duasına çağırırdı. Adamlar bəzənmiş halda keşişin nəsihətlərinə qulaq asmaq üçün əllərində dua kitabı kilsəyə gedirdilər. Bu adamların hamısı Balaca Klausun beş atla yer şumladığını, onun çox şad olduğunu və qamçısını şaqqıldadıb:

– Hə, mənim atlarım! – deyər qışqırdığını görürdülər. Böyük Klaus ona dedi:

– Belə danışmağa cürət etmə. Sənin ki cəmisi bircə atın vardır?!

Ancaq təkrar onun yanından birisi ötdükdə Balaca Klaus belə danışmağa cürəti olmadığını yaddan çıxarıb yenə də qışqırırdı:

– Hə, mənim atlarım!

Böyük Klaus:

– Bura bax, xahiş edirəm bəsdir! Əgər bir də belə sözü dilinə gətirsən, atının başından elə vuraram ki, birdəfəlik olar!

Balaca Klaus:

– Doğrudur, daha demərəm, – dedi, bu zaman birisi onun yanından keçib salam verdi, o isə beş atla yer şumlamaq sevincindən yenə də qamçısını şaqqıldadıb qışqırdı:

– Hə, mənim atlarım!

Böyük Klaus dedi:

– Bu saat atlarını sənə göstərəm, – deyib baltanı götürdü və Balaca Klausun atının başından elə vurdu ki, at yerə sərilib öldü.

Balaca Klaus:

– Ah, indi mənim bir atım da yoxdur, – deyib ağladı, – Atın dərisini soydu, küləyə verib yaxşıca qurutdu, kisəyə qoydu, kisəni dalına alıb atın dərisini şəhərə satmağa getdi.

Meşənin içərisilə uzaq yol getmək lazım gəldi, bu zaman hava da xarablaşdı, Balaca Klaus yolu azdı. Yolu tandığı zaman isə hava artıq tamamilə qaranlıqlaşmışdı. Şəhərə hələ çox qalmışdı, evə qayıtmaq isə az yol deyildi, gecə düşənə qədər nə ora, nə də bura heç gedib çatmaq olmazdı.

Yolun kənarında böyük bir kəndli evi vardı, evin pəncərələrinin taxtaları artıq örtülmüşdüsə də, onların arasından işıq gəlirdi.

«Yəqin gecəni qalmağa burada bir yer taparam», – deyə Balaca Klaus fikirləşdi və evin qapısını döyməyə başladı.

Ev sahibəsi qapını açdı, ona nə lazım olduğunu bilib, Balaca Klausu dedi ki, öz yolu ilə getsin, çünki əri evdə yoxdur, əri evdə olmadığı üçün qonaq da saxlaya bilməz.

Balaca Klaus:

– Görünür, həyətdə gecələmək lazım gələcək, – dedi. Ev sahibəsi isə qapını onun üzünə bağladı.

Evin yanında böyük ot tayası, taya ilə evin arasında isə küləşdən yastı damı olan balaca bir daxma vardı.

Balaca Klaus daxmanın dalını görüb dedi:

– Oradaca yataram. Qiyamət yataqdır. Güman etmək olar ki, leylək oradan uçub gələrək ayağımı dişləməz!

Bunu, evin damında olan leylək yuvasını və orada diri bir leyləyin durduğunu gördüyü üçün dedi.

Balaca Klaus daxmanın damına çıxdı, küləşin üstündə uzandı və yerini rahat etmək üçün o böyrü-bu böyrü üstə çevrilməyə başladı. Pəncərə taxtaları pəncərələrin yuxarisinadək çatmırdı. Odur ki, Balaca Klaus otağın içərisini yaxşı görürdü.

Otaqda böyük süfrə açılmışdı. Masanın üstünə çaxır, qovrulmuş ət və gözəl balıq qoyulmuşdu; masanın başında evin arvadından və keşişdən başqa heç kəs yox idi.

Arvad keşişin stəkanına çaxır tökürdü. Keşiş isə acgözlüklə balığı yeyirdi. – onun balıqdan çox xoşu gəlirdi.

«Məni də qonaq eləsəydilər!» – deyərək Balaca Klaus düşündü və boynunu uzadaraq pəncərədən içəri baxdı. Pərvərdigara, orada nə gözəl qutab gərdü! Bax, qonaqlıq belə olar!

Eyni zamanda o, kiminsə at üstündə evə yaxınlaşdığını da eşitdi, bu gələn ev sahibəsinin əri idi, evə qayıdırdı, o, çox mərhəmətli adamdı, lakin bircə zəif cəhəti vardı: keşişləri görməyə gözü yox idi, keşişlərə rast gələn kimi özündən çıxardı. Buna görə də o, evdə olmadıqda keşiş onun arvadının yanına qonaq gəlirdi, ürəyi açıq arvad isə onu yaxşı qonaq eləməyə səy edirdi. Kişinin qayıtdığını eşitdikdə ikisi də çox qorxdu və arvad keşişdən күncdə qoyulmuş böyük boş sandığa girməsini

xahiş etdi. Keşiş, arvadın dediyinə əməl etdi, axı o bilirdi ki, yazıq ərin keşişləri görməyə gözü yoxdu, arvad isə bütün yeməkləri cəld sobaya yığdı, çünki əri bu yeməkləri görsəydi, əlbəttə, bunların nə olduğunu soruşacaqdı.

Daxmanın üstündəki Balaca Klaus, yeməklərin və çaxırın yığışdırıldığına baxıb:

– Ah! – deyə içini çəkdi.

– Kimdir? – deyə kəndli soruşdu və Balaca Klausu gördü, – burada nə uzanmısan?

Balaca Klaus yolu azdığını ona nağıl elədi və gecələmək üçün ona icazə verməsini xahiş etdi.

Kəndli:

– Yaxşı! – dedi. – Ancaq əvvəlcə qarnımızı bərkitməliyik.

Kəndlinin arvadı onların ikisini də çox mehribanlıqla qəbul etdi, masaya süfrə saldı və onlar üçün sobadan bir böyük kasa şorba çıxardı.

Kəndli ac olduğundan böyük iştaha ilə yeyirdi, sobada gizlədilmiş ət qovurması, balıq və qutab Balaca Klausun başından çıxmırdı.

İçərisində Balaca Klausun satmağa apardığı at dərisi olan kisə masanın altında, onun ayaqlarının yanında idi. Şorba onun boğazından getmirdi, o ayağı ilə kisəsini basdı. Qurumuş dəri bərk xışıldadı.

Balaca Klaus kisəyə:

– Sus-ss! – dedi və özü təkrar kisəni basdı, dəri daha bərkdən xışıldadı.

– O nədir orada? – deyə ev sahibi soruşdu. Balaca Klaus kisəyə:

– Bu mənim cadugərimdir, – dedi. – o deyir ki, şorbanı

yeməyə dəyməz, – o, cadu oxuyub, bizim üçün sobanı dadlı şeylərlə doldurmuşdur.

Kəndli:

– Bu qiyamət şeydir, – deyib bir anda sobanın ağzını açdı və oradakı gözəl yeməkləri gördü: bu yeməkləri orada kəndlinin arvadı gizlətmişdi, kəndli isə belə düşünürdü ki, bunları cadugər cadu oxuyub, ora doldurmuşdur.

Onun arvadı bir kəlmə də olsun deməyə cürət etməyib, yeməyin hamısını cəld masanın üstünə qoydu, əri isə qonaqla bərabər ət qovurmasını da, balığı da, qutabı da yeməyə başladılar. Balaca Klaus birdən yenə də kisəni basdı və dəri xışıldadı.

– İndi o nə dedi? – deyə kəndli soruşdu.

Balaca Klaus:

– Əşi, deyir ki, sobada bizim üçün üç şüşə çaxır da qoyubdur. Kəndlinin arvadı çaxırı da çıxarmağa məcbur oldu, kəndli çaxırdan içdi və kefi kökəldi. O, Balaca Klausun cadugəri kimi bir cadugəri olmasını çox istəyirdi.

O, şeytanı çağıra bilərmə? – deyə kəndli soruşdu, – kefi-min kök vaxtında ona baxardım.

Balaca Klaus dedi:

– Mənim cadugərim istədiyim hər şeyi edə bilər. Düz deyilmi? – deyə o kisədən soruşdu və ayağı ilə onu basdı, kisə səsləndi.

Eşidirsənmi, o «hə» deyir. Ancaq şeytan elə biabırçıdır ki, heç ona baxmağa dəyməz!

– Eh, mən ondan zərrə qədər qorxmuram. Onun görkəmi necədir?

– Lap keşişə oxşayır.

Kəndli:

– Tfu sənə – dedi. Lap biabırçıdır ki, siz bilməlisiniz ki, mənim keşisləri görməyə gözüm yoxdur! Ancaq hamısı birdir, axı mən onum şeytan olduğunu bildiyim üçün ondan o qədər zəhləm getməyəcəkdir! Öz aramızdır, indi qeyrətə gəlmişəm. Ancaq qoy o çox yaxına gəlməsin. Balaca Klaus:

– Mən bu saat cadugərə deyərəm, – deyib kisəni basdı və qulaq verdi.

– Nə oldu?

– O əmr edir ki, siz gedib küncdəki sandığı açasınız, şeytan orada gizlənmişdir. Ancaq sandığın qapağını əllə saxlamaq lazımdır, yoxsa o birdən sıçrayıb qaçar.

Kəndli:

– Onda sandığın qapağını saxlamaqda mənə kömək edin, – deyib arvadının həqiqi keşisi gizlətməmiş olduğu sandığa doğru getdi.

Keşis qorxusundan az qala ölmüşdü. Kəndli sandığın qapağını açıb ora baxdı.

– Tfu! – deyə o bağırdı və kənara sıçradı. – Gördüm, gördüm! Lap bizim keşidir ki, var. Nə dəhşət!

Belə dilxorçuluğu içib keflənməklə dəf etmək lazımdır. Buna görə də onlar gecə keçənə qədər içdilər. Kəndli dedi:

– O cadugəri mənə sat! Neçəyə istəyirsən alım, istəyirsən lap bir batman pul verim.

Balaca Klaus dedi:

– Yox, sata bilmərəm. Bircə düşün, ondan mənə nə qədər xeyir gəlir.

Kəndli:

– Ah, çox istəyirəm ki, onu mənə satasan, – deyib Balaca Klausdan xahiş etməyə başladı.

Nəhayət, Balaca Klaus dedi:

– Yaxşı, qoy sən deyən olsun. Sən mənimlə mehriban rəftar etdin, gecələmək üçün məni evinə buraxdın, indi ki belə oldu, bir ölçü pula mənim cadugərimi al, ancaq bu şərtlə ki, ölçünü ağzına qədər doldur.

Kəndli:

– Yaxşı! – dedi. – Ancaq sandığı da özünlə götür, mən onu bir saat da olsun evimdə saxlamaq istəmirəm. Haradan bilirsən, bəlkə, şeytan hələ də sandığın içində oturubdur?

Balaca Klaus içərisində qurudulmuş dəri olan kisəsini kəndliyə verib, əvəzində bir ölçü pul aldı, kəndli pulları və sandığı aparmaq üçün hələ böyük bir əl arabası da ona bağışladı.

Balaca Klaus:

– Salamət qal! – deyib pulları və içərisində hələ də keşiş oturmuş sandığı qoymuş olduğu əl arabasını sürdü.

Meşənin o tərəfində böyük dərin bir çay axırdı, çay elə iti axırdı ki, axınla güclə bacarmaq olurdu, çayın üzərindən təzə, böyük körpü salınmışdı. Balaca Klaus körpünün ortasında dayanıb, keşiş eşitsin deyə qəsdən mümkün qədər bərkdən dedi:

– Bu səfeh sandıq mənim nəyimə lazımdır? Elə ağırdır ki, elə bil içərisinə daş doldurublar. Bu sandıq məni əldən salar. Onu çaya ataram, özü üzüb mənim evimə gələr, gəlməsə də heç lazım deyil!

Bunu deyib bir əli ilə sandıqdan yapışdı və suya itələməyə hazırlaşmış kimi azca qaldırdı.

– Dayan! – deyə keşiş sandığın içindən qışqırdı, – əvvəlcə məni buradan burax!

– Vay! – deyə Balaca Klaus özünü qorxmış kimi göstərərək qışqırdı. – O, hələ də sandıqdadır. Tez suya atmalı! Qoy batsın!

– Yox, yox, – deyə keşiş qışqırdı. – Məni buraxsan sənə bir ölçü pul verərəm. Balaca Klaus:

– Bu başqa məsələ! – deyib sandığı açdı.

Keşiş cəld sandıqdan sıçradı və boş sandığı itələyib suya saldı. Sonra onlar keşişin evinə getdilər və Balaca Klaus daha bir ölçü pul aldı. İndi əl arabası ağzınadək pul ilə dolu idi.

Balaca Klaus evə gəlib pulların hamısını yerə tökdükdə öz-özünə dedi:

– Amma at mənə pis qazanc gətirmədi. Böyük Klaus təkcə atımın vasitəsilə dövlətləndiyimi eşitdikdə, nə qəzəblənə-cəkdir! Ancaq mən əhvalatın hamısını ona söyləməyəcəyəm.

Bu sözlərdən sonra uşağı Böyük Klausgilə göndərdi ki, ondan dən ölçəni alıb gətirsin.

«Ölçü onun nəyinə gərəkdir?» – deyə Böyük Klaus fikirləşdi və bəlkə qaba bir şey yapışsın deyə onun dibinə azca qatran sürtdü. Belə də oldu: ölçünü geri aldıqda Böyük Klaus gördü ki, qabın dibinə üç dənə təzə gümüş pul yapışmışdır.

Böyüb Klaus:

– Bu nədir? – deyib o saat Balaca Klausgilə qaçdı. – Bu qədər pulu sən haradan aldın?

– Mən dünən axşam atımın dərisini satdım.

Böyük Klaus:

– Qazancına satdın! – deyib evə qaçdı, baltanı götürdü və dörd atının dördünü də öldürdü, dərilərini soyub şəhərə satmağa apardı.

– Dəri! Dəri! Ay dəri alan! – deyə o, küçələrdə bağırırdı. Bütün çəkməçilər və gönçülər onun yanına qaçıb dərinə neçəyə verdiyini soruşmağa başladılar. Böyük Klaus:

– Bir dərinə bir ölçü pula, – dedi. Onlar:

– Sən dəli olubsan! – dedilər. – Bizlərdə pul ölçü ilə ölçülmür.

– Dəri! Dəri! Ay dəri alan! – deyə o təkrar bağırır və dərinin qiymətini soruşanların hamısına “ biri bir ölçü pula” cavabını verirdi.

Bütün çəkməçilər və gönçülər:

– O səfeh bizi ələ salıb, – deyib bəzisi kəmərinə, bəzisi də meşin önlüyünü qapıb, Böyük Klausu vurmağa başladılar.

– Dəri! Dəri! – deyə onlar Böyük Klausu yamsılayırdılar.
– Dəri satmağı biz sənə göstərerik. Rədd ol, şəhərdən çıx!

Böyük Klaus dabanlarına tüpürüb götürüldü. Ömründə hələ onu belə döyməmişdilər. Evlərinə çatdıqda:

– Yaxşı, – dedi, – mən səndən bunun heyifini çıxaram, Balaca Klaus! Onu öldürəcəyəm.

Balaca Klausun isə qoca nənəsi ölmüşdü, doğrudur, nənəsi çox həris və kinli olsa da, Balaca Klausun ona yazığı gəlmişdi, götürüb bir gecəliyə özünün isti yatağına uzandırmışdı, özü isə otağın bir küncündə, masanın üstündə oturmuşdu: əvvəllərdə də bir neçə dəfə burada yatmışdı.

Gecə qapı açıldı və Böyük Klaus əlində balta içəri girdi, o Balaca Klausun yatağının harada olduğunu bilirdi, odur ki, birbaşa yatağa yaxınlaşıb, yatanın Balaca Klaus olduğunu güman edərək ölü nənənin alnından vurdu.

Böyük Klaus:

– Al! Daha məni axmaq yerinə qoyma! – deyib evlərinə getdi. Balaca Klaus dedi:

– Ay zalım! O, məni öldürmək istəyirdi. Yaxşı ki, nənəm ölmüşdür, yoxsa xəstələnərdi!

Bunu deyib nənəsinin bayram paltarını geyindirdi, xahiş edib qonşunun atını aldı, atı arabaya qoşdu, qarını dal skamey-

kada elə oturtdu ki, araba gedərkən yıxılmasın, arabanı sürüb meşəni keçdi, günəş çıxanda onlar böyük bir karvansaraya çatdılar. Balaca Klaus arabanı saxlayıb yeməyə bir şey istəmək üçün karvansaraya getdi.

Karvansara sahibinin dedikcə çox pulu vardı, özü də çox mərhəmətli adamdı, ancaq çox qızgın adamdı, elə bil ki, içi istiot və tənbəki ilə doldurulmuşdu.

– Salam, Balaca Klaus! – dedi. – Səhər tezdən nə durub gəlmisən?

Balaca Klaus:

– Əşi, nənəmlə şəhərə getmək lazımdır. O, arabada qaldı, – nə qədər edirəm arabadan düşmək istəmir. Zəhmət çəkib ona bir stəkan bal aparın, ancaq onunla bərkədən danışın ki, kardır!

– Yaxşı – deyə karvansara sahibi razılaşdı. İri bir stəkanı balla doldurub ölü nənə üçün apardı, o isə arabada çubuq kimi dimdik oturmuşdu.

Karvansara sahibi:

– Budur, nəvəniz sizə bir stəkan bal göndərmişdir, – dedi, ancaq qarı nə bir kəlmə cavab verdi, nə də yerindən tərpəndi. – Eşidirsinizmi? – deyə karvansara sahibi var səs ilə bağırırdı. – Nəvəniz sizə bir stəkan bal göndərib!

Qışqıraraq bu sözləri təkrar-təkrar dedi, qarı isə yerindən tərpənmirdi, belə olduqda o hirsələnib stəkanı qarının üzünə elə çırpdı ki, bal onun burnundan axıb töküldü, qarı özü isə dalı üstə yıxıldı – axı Balaca Klaus onu sarımamışdı, eləcə skamyaya söykəmişdi.

– Sən nə etdin? – deyə Balaca Klaus fəryad etdi, qapıdan sıçrayıb karvansara sahibinin yaxasından yapışdı. – Sən mənim nənəmi öldürdün! Gör bir alnında nə böyük deşik açmısən!

Karvansara sahibi əlini-əlinə vurub: – Nə yaman pis iş oldu, – deyə içini çəkdi. – Hamısı mənim qızgınlığım ucundandır! Əzizim Balaca Klaus, sənə bir ölçü pul verərəm, nə-nəni öz nənəm kimi basdıraram, ancaq bunu heç kəsə demə, yoxsa mənim başımı vururlar, bu isə heç də yaxşı iş deyil!

Balaca Klaus bir ölçü pul aldı, karvansara sahibi isə onun nənəsini öz nənəsi kimi basdırdı.

Balaca Klaus yenə də bir yığın pul ilə evlərinə qayıdıb ölçü qabını almaq üçün uşağı Böyük Klausgilə göndərdi.

Böyük Klaus:

– Bu nə işdir, mən onu öldürməmişdimmi? Özüm gedib baxmalıyam, – deyib, – ölçü qabını özü Balaca Klausla gətirdi.

– Bu qədər pul sənin üçün haradandır? – deyə o soruşdu və əvvəlki pulun üstünə bir bu qədər də gəldiyini görüb gözlərini bərəltədi.

Balaca Klaus dedi:

– Sən məni yox, mənim nənəmi öldürdün. Mən də aparıb onu bir ölçü pula satdım!

Böyük Klaus:

– Qazancına satmışsan! – deyib evlərinə qaçdı, baltanı götürüb nənəsini öldürdü, sonra onu arabaya qoyub şəhərə, aptekçinin yanına gəldi və ölünü almağı ona təklif etdi.

– Bu kimdir, siz onu haradan tapmışsınız? – deyə aptekçi ondan soruşdu.

Böyük Klaus dedi:

– Bu mənim nənəmdir! Öldürmüşəm ki, bir ölçü pula satam.

Aptekçi:

– Pərvərdigara, özün kömək et! – dedi. – Siz nə danışdığınızı bilmirsiniz! Axı bu sizə başınızın bahasına oturur?!

Aptekçi, nə etdiyini, necə səfeh bir adam olduğunu Böyük Klausu başa saldı. Böyük Klaus qorxdı, var gücü ilə aptekdən bayıra sıçrayıb, arabaya minərək atları qamçıladi və evə çapdı. Aptekçi və bütün camaat onu dəli hesab edib tutmadılar.

Böyük Klaus yola çıxdıqda:

– Mən bu heyifi səndə qoymaram, səndən çıxaram, – dedi və evə çatar-çatmaz böyük bir kisə götürüb Balaca Klausgilə getdi və ona dedi:

– Yenə də sən mənə ələ saldın? Mən əvvəlcə atlarımı, sonra da nənəmi öldürdüm. Hamısı da sənə üzündən. Daha mənə ələ sala bilməzsən!

Bunu deyib Balaca Klausdan yapışdı və onu götürüb kisəyə qoydu. Kisənin ağzını bağlayıb dalına ataraq qışqırdı:

– Aparıb səni suda batıracağam.

Çay yaxında deyildi, buna görə də Balaca Klausu dalında aparmaq Böyük Klausu ağırlıq edirdi. Yol kilsənin yanından keçirdi; kilsədən orqan səsi və gözəl mahnı eşidilirdi. Böyük Klaus içərisinə Balaca Klausu salmış olduğu kisəni kilsənin lap qapısı ağzına qoydu və fikirləşdi ki, içəri girib zəburu qu-laq asaram, sonra isə yoluma davam edəram. Axı, Balaca Klaus özü kisədən çıxma bilməzdi, adamların hamısı isə kilsədə idi. Buna görə də Böyük Klaus kilsəyə girdi.

– Ah-ah! – deyə Balaca Klaus kisədə burularaq ah çəkdi, ancaq nə qədər çalışdısa kisənin ağzını açma bilmədi. Elə bu zaman bir çoban onun yanından keçirdi. Çobanın əlində bö-yük bir çomaq vardı. Çomağı ilə bütöv bir inək və öküz sürü-sünü qovurdu. Heyvanlar, Balaca Klausun içində olduğu ki-sənin üstünə qaçıb, onu yerə yıxdılar.

– Ah-ah! – deyə Balaca Klaus içini çəkdi, – Belə cavan çağımda ərş-ələyə uçmalıyam!

Çoban:

– Mən yazıqsa, belə qoca olmağıma baxmayaraq yenə də ora uça bilmirəm, – dedi.

Balaca Klaus qışqırdı:

– Kisənin ağzını aç, mənim yerimə gir, tez ərş-ələya uçarsan.

Çoban:

– Böyük məmnuniyyətlə, – deyib kisənin ağzını açdı. Balaca Klaus isə bir anda sıçrayıb kisədən çıxdı.

Qoca:

– İndi sürünü sən otaracaqsan! – deyib kisəyə girdi. Balaca Klaus kisənin ağzını bağladı və sürünü irəli qovdu.

Bir az keçmiş Böyük Klaus kilsədən çıxdı, kisəni dalına aldı, o dəqiqə hiss etdi ki, kisə xeyli yüngülləşmişdir – axı Balaca Klaus qoca çobandan ikiqat ağırdı.

«Nə yüngülləşdi! Hamısı zəbur surəsinə qulaq asdığimdandır!» – deyə Böyük Klaus fikirləşdi. Geniş və dərin bir çaya çatıb, içində çoban olan kisəni çaya atdı və qışqırdı:

– Al! Bir daha məni ələ salmazsan! – Bundan sonra evlərinə yola düşdü, ancaq yolun lap ayrıcında Balaca Klausu rast gəldi. O, yekə bir sürünü qovurdu. Böyük Klaus:

– Bu nədir! – dedi. – Mən səni suda batırmamışdım?

Balaca Klaus dedi:

– Əlbəttə ki, batırmışdın. Yarım saat bundan əvvəl sən məni çaya atmışdın.

– Yaxşı, bəs onda belə gözəl sürü sənin üçün haradandır? – deyə Böyük Klaus soruşdu. Balaca Klaus dedi:

– Bu su sürüsüdür. Mən sənə böyük bir əhvalat danışaram. Sağ ol ki, məni suda batırdın, gördüyün kimi indi dövlətlənmişəm! Doğrudur, kisənin içi mənim üçün qorxunc idi. Sən

məni suya atdıqda külək qulaqlarımda elə səslənirdi ki! Mən o dəqiqə suyun dibinə getdim, ancaq baş-gözüm əzilmədi. Çayın dibində elə zərif, elə yumşaq ot bitmişdir ki! Mən də bu otun üstünə düşdüm, kisənin ağzı o saat açıldı və qar kimi ağ paltar geyinmiş, yaş saçlarında yaşıl çələng olan gözəl bir qız əlini mənə uzadıb dedi: «Ah, bu sənsənmi, Balaca Klaus! Yaxşı, hər şeydən əvvəl bu sürünü götür, buradan bir mil uzaqda isə, yolda başqa, bundan da böyük bir sürü otlayır, get götür, onu mən sənə bağışlayıram!» Burada mən çayın, suda yaşayanlar üçün yoldan başqa bir şey olmadığını gördüm. Onlar, göldən başlamış ta çayın qurtaracağına qədər çayın dibi ilə gedib-gəlirdilər. Ah, oralar nə qədər gözəldir! Necə güllər, necə təzə otlar vardır! Balıqlar isə lap buradakı quşlar kimi mənim qulaqlarımın dibindən üzüb keçirdilər. Mənə necə gözəl adamlar rast gəlirdi, çəpərlərin və arxların yanında necə qəşəng sürülər otlayırdı!

– Bəs sən niyə belə tez qayıtdın? – deyə Böyük Klaus soruşdu. – Ora elə yaxşıdırsa, məni oradan qovsaydılar da çıxmazdım.

Balaca Klaus dedi:

– Axı, mən bunu nəhaq etmədim. Sənə dedim ki, su qızı oradan cəmisi bir mil uzaqda otlayan başqa sürünün dalınca getməyi əmr etdi. O yol çaya enir –onlar orada başqa yol bilmirlər – çay isə elə ayrü-üyrü yol ilə axır ki, mənə böyük bir dövrə vurmaq lazım gəldi. Buna görə də mən quruya çıxıb, su sürüsünün məni gözlədiyi yerə kəsmə yol ilə getməyi qət etdim, beləliklə, mən, demək olar ki, yolumu yarım mil yaxın salmış oldum.

Böyük Klaus dedi:

– Nə xoşbəxtsən! Sən necə bilirsən, suyun dibinə düşsəm mənə sürü verərlərmi?

Balaca Klaus dedi:

– Belə bilirəm verərlər. Ancaq səni kisəyə qoyub dalımda çaya qədər apara bilmərəm, çox ağırsan. Əgər istəyirsənsə çaya qədər özün gedib kisəyə gir, mən də səni böyük məmnuniyyətlə suya ataram!

Böyük Klaus:

– Sağ ol! – dedi. – Ancaq orada mənə sürü verməsələr, özün bil, səni döyəcəyəm.

Balaca Klaus:

– Yaxşı, yaxşı hirsələnmə! – dedi və onlar çaya doğru getdilər.

Sürü suyu gördükdə, çaya doğru atıldı. Heyvanlar çox susamışdılar.

Balaca Klaus dedi:

– Bir bax, gör necə tələsirlər. Tez evlərinə, çayın dibinə getmək üçün ürəkləri tələsir!

Böyük Klaus:

– Sən isə əvvəlcə mənə kömək et, yoxsa döyərəm, – deyə öküzlərdən birinin belinə salınmış kisəni götürüb içinə girdi. – Kisənin içinə daş qoy. Yoxsa çayın dibinə getməərəm.

Balaca Klaus:

– Gedərsən! – deməyinə baxmayaraq, kisənin içinə böyük bir daş qoydu, kisənin ağzını bərk-bərk bağlayıb suya itələdi. Kisə suya düşüb səsləndi və Böyük Klaus birbaşa suyun dibinə getdi.

Balaca Klaus:

– Ah, qorxuram ki, orada sürü tapmasın! – deyib, öz sürüsünü qovub evlərinə apardı.

BALACA TUK

Biri var idi, biri yox idi, Tuk adlı balaca bir oğlan var idi. Əslində onun adı Tuk deyildi, ancaq hələ yaxşı danışa bilmədiyi zaman özünü belə adlan dırmışdı: «Tuk». Bu söz onun dilində Karl olmalı idi və bunu bilmək bizim üçün xeyirlidir. Tuk ondan çox balaca olan bacısı Qustavanın nazını çəkməli oldu, eyni zamanda dərslərini öyrənməli idi, bu iki işi isə birdən etmək heç cür olmurdu. Zavallı uşaq bacısını dizləri üstünə qoyub, bir-birinin dalınca mahnılar oxuyaraq, eyni zamanda qabağındakı coğrafiya dərslərini baxırdı. Sabahkı gün Zelandiyanın bütün şəhərlərini öyrənmək və bu şəhərlər haqqında mümkün olan hər şeyi bilmək dərsləri verilmişdi. Nəhayət, iş dalınca gedən anası qayıdıb, Qustavanı ondan aldı. Tuk cəld pəncərənin yanına gəlib kitabı götürdü və az qala gözləri kor olana qədər oxudu – otaq qararıqlaşdı, anasının isə şam almağa pulu yox idi.

Anası pəncərədən baxıb dedi:

– Odur, döngədən paltar yuyan qoca arvad gəlir. O, özü güclə yeriyr, amma hələ quyudan su da çəkib aparmalıdır. Sevimli Tuk, ağıllı oğlan olub qaç, qarıya kömək et.

Tuk o saat eşiyə qaçıb, qarıya kömək etdi, lakin evə qayıdarkən tamamilə qaranlıq idi. Şamdan danışmağa dəyməzdi, o, yatmağa məcbur oldu. Tukun yatağı köhnə taxta skamyadan

ibarət idi. Skamyanın söykənəcəyi və oturacağının altında bir qutusu var idi. O, uzanmışdısa da dərslər haqqında – Zelandiyanın şəhərləri və bu barədə müəllimin dediyi hər şey haqqında düşünməkdən əl çəkmirdi. O, dərslərini oxumalı idi, lakin bu mümkün olmadığından uşaq kitabını yastığının altına soxdu – eşitmişdi ki, dərslərini yadda saxlamaq üçün bu ən yaxşı vasitədir, ancaq, əlbəttə, buna o qədər də bel bağlamaq olmazdı.

Budur, Tuk yerində uzanıb hey düşünür, düşünürdü. Birdən kim isə onun gözlərindən və dodaqlarından öpdü – o bu zaman həm yatmışdı, həm də elə bil ki, yatmamışdı – Tuk pal-tar yuyan qoca arvadı qarşısında gördü. Arvad nəvəsiylə onu oxşayıb dedi:

– Sabah dərslərini bilməsən günah olar. Sən mənə kömək etdin, indi mən də sənə kömək edəcəyəm, allah isə həmişə sənə kömək edəcəkdir.

Tukun başının altındakı kitabın səhifələri həmin dəqiqə səslənib açıldı. Sonra:

– Kok-kok-kudak! – səsi eşidildi.

Bu toyuq idi, özü də Kyore şəhərindən idi.

Toyuq:

– Mən Kyore şəhərindənəm! – deyib Kyoredə nə qədər əhali olduğunu Tuka söylədi, sonra bu şəhərdə olmuş vuruşma haqqında nağıl etdi – bu həтта artıq idi, çünki Tuk bunsuz da bu vuruşma haqqında bilirdi.

– Kriblə, krablə, bums! – deyə nə isə yerə düşdü, bu, Prestyo şəhərinin atıcılar cəmiyyətində hədəf xidmətini görən taxta tutuquşu idi ki, yatağa düşmüşdü. Quş uşağa bu şəhərdə, onun qarnında olan mıx qədər əhali yaşadığını deyib Torvald-senin bir zaman onun qonşusu olması ilə fəxr etdi! Bum! «Mən gözəl yerimdə ad qazanmışam!»

Ancaq balaca Tuk artıq yatağında uzanmamışdı. Birdən gözünü açıb, özünü at üstündə dörd nala çapan gördü. O, paltarını soyunmuş, başında parlaq dəbilqə olan cəngavərin tərkində oturmuşdu. Onlar meşəni keçib, özlərini köhnə Vordinq-borq şəhərində gördülər. Bu böyük, qaynaşan bir şəhər idi, təpənin üzərində kralın qalası əzəmətlə göyə ucalırdı, yüksək qüllələrin pəncərələrində işıqlar parıldayırdı. Qalada şənlilik idi, oxuyub-oyunayırdılar. Kral Valdemar gözəl geyinmiş bir halda cavanların arasında oynayırdı.

Budur, şəhər açıldı və günəş çıxan kimi şəhər də, kralın qalası da dağıldı, qüllələr bir-birinin ardınca yox oldu, nəhayət, təpənin üzərində yalnız bir şey qaldı, şəhər balacalaşdı, yoxsullaşdı, qoltuqlarında kitab, məktəbə qaçan məktəblilər dedilər ki: «Bizim şəhərdə iki min nəfər əhali var» – halbuki heç bu qədər adam yox idi.

Balaca Tuk yenə də özünü yatağında gördü, ona elə gəlirdi ki, bunlar həqiqət idi, kim nə isə yenə də onun yanında dayanmışdı.

– Balaca Tuk! Balaca Tuk! – deyə bir səs eşidildi. Danışan balaca dənizçi idi, o, kadetə oxşayırdı, amma əslində kadet deyildi. – Mən sənə Korsyordan salam gətirmişəm. Bu şəhərin gələcəyi vardır, qaynaşan şəhərdir. Bu şəhərin özünün poçta karetaı və paroxodları vardır. Bir zamanlar onu yoxsul bir şəhər adlandırırdılar, ancaq bu fikir artıq köhnəlmişdir. Korsyor deyir ki: «Mən dənizdə salınmışam. Mənim şose yollarım və parkım vardır. Mən dünya üzünə bir şair çıxarmışam, özü də çox əyləncəli bir şair, axı bütün şairlər əyləncəli olmur. Mən hətta öz gəmilərimdən birini dövr aləm səfərinə göndərməyə hazırlamışam!.. Turalım ki, mən göndərməmişəm, ancaq göndərə bilərdim! Mən şəhər darvazalarından tutmuş hər yerə ətir səpirəm! Hər yerdə qəşəng qızılgüllər açmışam!»

Balaca Tuk onlara baxdı, qırmızı və yaşıl çiçəklər onun göz-

lərini qamaşdırırdı. Əlvan dalğalar çəkildikdə o, qarşısında şəffaf göl üzərində meşəli bir uçurum gördü. Orada içərisi şəkilli, iki qülləsi olan qəşəng və köhnə bir kilsə uçurum üzərində ucalırdı. Geniş bulaq şırnaqları şırıltı ilə aşağı tökülürdü, bulaqlardan birinin yanında qoca kral oturmuşdu, onun uzun, qıvrım saçı, çal başında isə qızıl tac var idi. Bu kral Roar idi, bulaq da onun adıyla adlanırdı, bulağın adı ilə isə yaxın şəhər Roskilde adlanırdı. Kilsəyə gedən cığırda Danimarkanın bütün kral və kraliçaları başlarında qızıl tac əl-ələ verib gedirdilər. Orqan çalınırdı, bulağın şırnaqları şırıldayırdı. Balaca Tuk baxır və qulaq asırdı.

Kral Roar dedi:

– Hansı zümrədən olduğunu unutma.

Birdən hər şey yox oldu. Görəsən, bütün bunlar hara çəkildi? Sanki kitabın səhifəsi çevrildi, alaqcı qarı uşağın qarşısında dayanmışdı. O, Soryo şəhərindən gəlmişdi – bu şəhərdə hətta meydançalarda da ot bitir. Qarı köhnə önlüyünü başına və çiyinə salmışdı, bayırda yağış yağmış kimi önlük başdan-ayağa yaş idi.

Qarı:

– Bəli, yağış yağır, – deyib Qolberqen komediyasından fərəhli bir şey danışmağa başladı, kral Valdemar və yepiskop Absalondan nağıl etdi, sonra birdən büzülüb sıçramağa hazırlaşmış kimi başını yırğaladı və: – qur-qur, necə rütubətli idi, necə yaş idi. Soryoda necə sakitlikdir. Qur, – deyə quruldayaraq dönüb qurbağa oldu. Bir də qur-qur deyərək yenə də dönüb arvad oldu. O, dedi: – Havaya görə geyinmək lazımdır. Bura rütubətli, mənim şəhərim butulkaya oxşayır, boğazından girib, boğazından da çıxırsan, əvvəllər bu şəhər gözəl balıqları ilə ad qazanmışdı, indi isə «butulkanın» dibində qır-mızıyanaqlı oğlanlar vardır, onlar burada müxtəlif elmlər: yunan, yəhudi elmi öyrənirlər... qur!

Onun sözləri qurbağa qurultusu, yaxud da göldə çəkmə şappıltısı kimi səslənirdi. Tuk yeknəsəq və qüssəli səsin altında bərk yuxuya getdi, yaxşı da etdi.

Ancaq yenə də yuxu görməyə başladı – yuxu olmayıb bəs nə ola bilərdi? Onun göyüz, sarışın və qıvrımsaçlı bacası Qustava birdən böyük, qəşəng bir qız oldu və nə bacısının, nə də onun özünün qanadları olmamasına baxmayaraq, onlar birlikdə hava ilə Zelandiyaya, yaşıl meşələr və mavi sular üzərindən uçurdular.

– Balaca Tuk, sən xoruzun səsinə eşidirsən? Quqquluqu-qu! Budur, Kyoqedən toyuqlar uçuşub gəldilər. Sənin böyük quş həyatın olacaqdır. Sən ehtiyac görməyəcəksən. Deyilən kimi sən tutuquşunu öldürüb varlı, xoşbəxt adam olacaqsan. Sənin evin kral Valdemanın qalası kimi göylərə ucalacaq və mərmər heykəllərlə bəzənəcəkdir. Sən məni başa düşürsənmi? Sənin adın Korsyordan göndərmək istədikləri gəmi kimi bütün dünyanı gəzəcəkdir. Roskildə də kral Roar «zümrəni unutma» dedi. Balaca Tuk, sən yaxşı və ağıllı danışacaqsan, nəhayət, səni qəbirə qoyduqda orada rahat yatacaqsan...

– Soryodakı kimi, – deyə Tuk əlavə etdi və yuxudan oyandı.

Aydın bir səhər idi, o, elə bil ki, gördüyü yuxulardan heç bir şey xatırlamırdı, xatırlamaq da lazım deyildi, çünki nə olacağını bilmək heç də lazım deyildi.

O, yatağından sıçradı, kitabını götürüb, cəld dərslərini öyrəndi, paltar yuyan qarı isə başını qapıdan içəri soxub ona işarə etdi və dedi:

– Gözəlim, dünənkilər üçün sağ ol. Allah sənin ən yaxşı yuxunu çin eləsin.

Balaca Tuk isə yuxuda nə gördüyünü bilmirdisə də, əvəzində bunu allah bilirdi.

ÇAXMAQ

Bir əsgər: – bir-iki! bir-iki! – deyə-deyə yol ilə gedirdi. Çiyində çanta, belində qılınc müharibədən evlərinə qayıdırdı. Yolda qabağına qoca bir ifritə çıxdı. İfritə çox iyrənc idi, aşağı dodağı sallanıb döşünə düşmüşdü.

O dedi:

– Xoş gördük, əsgər! Sənin nə qəşəng qılıncın, nə böyük çantan vardır. Qiyamət əsgərsən! İndi sən ürəyin istədiyi qədər pul alarsan!

Əsgər dedi:

– Sağ ol, qoca ifrit!

İfritə yanındakı ağacı göstərərək dedi:

– O qoca ağacı görürsənmi? O ağacın içərisi boşdur. Ağacın başına çıx, orada bir ovuq vardır. Sən ovuğun lap dibinə en. Mən sənin belindən ip bağlayaram və sən məni çağırıdıda dartıb səni geri çıxararam.

– Mən oraya, ağacın içərisinə nə üçün girməliyəm? – deyə əsgər soruşdu.

İfritə dedi:

– Pul üçün! Sənə deməliyəm ki, ağacın lap dibinə çatdıqda, sən yeraltı böyük bir yol görəcəksən, orada yüzdən çox lampa yandığından tamamilə işıqdır. Sonra sən üç qapı görə-

cəksən; qapıların açarları üstündə olduğu üçün sən onları açə bilərsən. Otağın ortasında böyük bir sandıq, onun üstündə isə bir it görəcəksən; itin gözləri çay fincanı boydadır! Ancaq sən qorxma! Mən özümün göy rəngli dama-dama önlüyümü sənə verəmə, bu önlüyü otağın ortasına sər, cəld itə yaxınlaşaraq onu götürüb önlüyün içərisinə qoy, sandığı aç və oradan kefin istədiyini götür. Bu sandıqda yalnız mis pul vardır; gümüş istəsən o biri otağa keç, orada gözləri dəyirman daşı boyda bir it oturmuşdur, sənə qorxma, onu önlüyün içərisinə qoyub pul götür. İstəsən, lazımlı qədər qızıl da əldə edə bilərsən, ancaq bunun üçün üçüncü otağa getmək lazımdır. Orada oturmuş itin gözləri «Dəyirmi bürc» boydadır. Yaman itdir! Ancaq ondan da qorxmaq lazım deyil. Onu mənim önlüyümə qoysan, sənə dəyməz, sənə istədiyin qədər qızıl götür.

Əsgər dedi:

– Qızıl pis olmaz! Qoca ifritə, bunun əvəzində məndən nə alarsan? Axı, sənə bir şey lazımdır?

İfritə dedi:

– Mən səndən çət də almaram! Ancaq sən, nənəm axırıncı dəfə oradan gələrkən yadından çıxardığı köhnə çaxmağı mənə gətir.

Əsgər dedi :

– İndi ki, belədir, kəndiri belimə bağla! İfritə dedi:

– Hazırdır! Al, bu da mənim göy rəngli dama-dama önlüyüm! Əsgər ağaca çıxdı, ovuğa enib ifritə deyən kimi özünü böyük bir yolun içində gördü, burada yüzlərdə lampa yanırdı. Budur, o birinci qapını açdı. Baho! Burada gözləri fincan böyüklüyündə bir it oturub, ona göz vururdu.

Əsgər:

– Bəd it deyil! – deyiləni ifritənin önlüyünə qoyaraq

ciblərini mis pul ilə doldurdu, sonra sandığı bağladı. İti yenə sandığın üstünə qoyub, o biri otağa yollandı. Vay, vay! Burada gözləri dəyirman daşı böyüklüyündə bir it oturmuşdu.

Əsgər:

– Gözlərini mənə bərəltmə ki, ağrılar, – deyib iti ifritənin önlüyünə qoydu. Sandıqda bir yığın gümüş olduğunu görüb, ciblərindəki mis pulların hamısını boşaldaraq hər iki cibini və çantasını gümüşlə doldurdu. Sonra üçüncü otağa getdi. Vay dədə! Bu itin gözləri «Dəyirmi bürc» böyüklüyündə idi və təkər kimi fırlanırdı.

Əsgər:

– Xoş gördük, – deyib əlini çantasının kənarına apardı. Ömründə belə it görməmişdi.

Uzun-uzadı itə baxdı, bununla belə durmayıb iti götürdü və önlüyə qoyaraq sandığı açdı. Aman allah! Burada nə qədər qızıl vardı! Bu qızıl ilə o, bütün Kopenhageni, şirniyyat satan arvadlardan şirniyyatdan qayrılmış bütün donuz balalarını, bütün qalay əsgərcikləri, taxta atları və dünyada olan bütün qamçılarını ala bilərdi. Pulun sayı-hesabı yox idi. Əsgər gümüş pulları ciblərindən və çantasından yerə töküüb, bütün ciblərini, çantasını, şapkasını, boğazlı çəkmələrini qızıl ilə o qədər doldurdu ki, yerindən güclə tərpənə bildi. İndi onun pulu vardı. İti yenidən sandığın üstünə qoydu, qapını örtüdü və yuxarıya bağırdı:

– Qoca ifritə, mənə yuxarı çək!

– Çaxmağı götürdünmü? – deyə ifritə soruşdu.

Əsgər:

– Ah, doğrudan da az qala unutmuşdum! – deyə gedib çaxmağı götürdü. İfritə onu dartıb yuxarı çıxardı və o, cibləri, boğazlı çəkmələri, çantası, şapkası qızıl ilə dolu halda özünü yolda gördü.

– Bu çaxmaq sənin nəyinə lazımdır? – deyə əsgər soruşdu.

– Sənin işin deyil! – deyə ifritə cavab verdi, – sən ki pulunu aldın! Çaxmağı mənə ver!

Əsgər dedi:

– Yenə də bilsəm pis olmaz. Bu saat de görüm çaxmaq nəyinə lazımdır, yoxsa qılıncımı çəkib başını üzərəm!

– Demərəm, – deyə ifritə cavab verdi.

Əsgər də onun başını vurdu. İfritə ölü halda yerə sərildi, əsgər isə pulların hamısını önlüyə bağladı, boğçanı çiyninə atdı, çaxmağı cibinə qoyub birbaşa şəhərə yollandı.

Şəhər çox gözəldi; əsgər ən yaxşı mehmanxanada düşüb ona ən yaxşı otaqların və sevdiyi bütün xörəklərin verilməsini tələb etdi – axı indi o varlı idi!

Onun boğazlı çəkmələrini təmizləməli olan nökar, belə varlı bir cənabın belə pis boğazlı çəkmələri olmasına təəccüb etdi, ancaq əsgər təzələrini almağa vaxt tapmamışdısa da, sabah özünə təzə, boğazlı çəkmə və bahalı paltar aldı.

Əsgər indi əsl ağa olmuşdu və şəhərdə olan bütün qəribə əhvalatlar, kral, onun qəşəng qızı haqqında ona danışdılar.

– Onu necə görmək olar? – deyə əsgər soruşdu. Ona dedilər:

– Bu, heç cür mümkün deyildir. O, qülləli hündür divarların arxasında, böyük mis qalada yaşayır. Kralın özündən başqa heç kəs ora girib-çıxa bilməz, çünki krala qabaqcadan deyiblər ki, sənin qızın sadə bir əsgərə ərə gedəcəkdir, bu isə kralın xoşuna gəlmir!

«Bircə onu görsəydim!» – deyə əsgər düşünürdü.

Axı, kim ona icazə verərdi?!

İndi o, şən yaşayırdı: teatra, Kral bağına gəzməyə gedir və yoxsullara çoxlu pul paylayırdı. Bu isə onun tərəfindən

göstərilən bir mərhəmət idi, axı o, cibində qəpik olmadan yaşamağın necə pis olduğunu öz həyatından bilirdi! İndi o, varlı idi, gözəl geyinirdi və özünə çoxlu dost tapmışdı, hamı ona qəşəng oğlan, qiyamət kavalər deyirdi. Bu isə ona çox xoş gəlirdi, ancaq bütün pulları xərclədiyi və heç yerdən əlinə yenidən pul keçirə bilmədiyi üçün onun cəmi işi qızılı qalmışdı. Yaxşı otaqlardan lap damın altında olan balaca bırı daxmaya köçməli, ayaqqabılarını özü təmizləyib yırtıqlarını özü tikməli oldu; dostlarından heç biri onu yoluxmurdu, çünki o artıq çox ucada olduğu üçün onun yanına çıxmaq çətindi.

Bir dəfə əsgər axşam qaranlığında daxmasında oturmuşdu və hətta şam almağa belə pulu yox idi, birdən ifritənin onu sallamış olduğu yer altından çıxardığı çaxmaq daşı yadına düşdü. Əsgər çaxmaq daşının qırığını çıxardı. Çaxmaq daşını vurub odlandırır-odlandırmaz qapı açıldı və yerin altında görmüş olduğu fincan böyüklüyündə gözləri olan həməni it onun qabağında hazır oldu.

– Cənab, nə lazımdır?

Əsgər:

– Bu nə zarafatdır! – dedi. – Deyəsən, bu çaxmaq daşı əyləndirici şeydir. Mən səndən ürəyim istəyən hər şeyi ala bilərəmmi? Mənə pul tap, – deyən saat itin izi-tozu da görünmədi. Sonra birdən it, içərisi mis pulla dolu kisəni dişlərində tutmuş halda yenə də hazır oldu. Özündəki çaxmaq daşının çox gözəl bir şey olduğunu əsgər indi anladı. Çaxmaq daşını bir dəfə çaxanda içərisində mis pul olan sandığın üstündə oturmuş it, iki dəfə çaxanda gümüşü olan it, üç dəfə çaxanda qızılı olan it hazır olurdu.

Budur, əsgər yenə də yaxşı otaqlara keçərək gözəl pal-

tarlar geyməyə başladı və dostlarının hamısı onu yenə də tanıyıb çox sevdilər.

Bir dəfə başına belə bir fikir gəldi: «Bu, nə qəribə şeydir ki, şahzadə qızı görmək olmur! Hamı onun çox gözəl olduğunu söyləyir. Ancaq bütün ömrünü qalada, qülləli uca divarların arxasında oturmasından nə xeyir! Doğrudanmı, mən onu bir dəfə də olsun görə bilməyəcəyəm? Mənim çaxmağım hanı? – deyə əsgər çaxmaq daşını bir dəfə çaxdı və fincan böyüklüyündə gözləri olan it onun qabağında hazır oldu...

Əsgər dedi:

– Doğrudur, indi artıq gecədir, lakin bir dəqiqəliyə də olsa şahzadə qızı görmək üçün ürəyim çırpınır!

İt o saat qapının dalında yox oldu və əsgər gözünü yumub-açmamışdı ki, şahzadə qızla birlikdə gəldi. Şahzadə qız itin dalına minmişdi, yuxulu və dedikcə gözəldi. Kim olsa idi, onun həqiqi şahzadə qız olduğuna inanardı, buna görə də əsgər onu öpməkdən özünü heç cür saxlaya bilmədi, – axı o qoçaq əsgər, əsl əsgər idi!

İt qızı geri apardı, şahzadə qız səhər çayı zamanı bu gecə yuxuda bir əsgərlə bir it gördüyünü kral və kraliçaya nağıl etdi: guya itin belinə minmişdi, əsgər isə onu öpürdü.

Kraliça:

– Bax, bu qəribə əhvalatdır, – dedi. Ertəsi gecə qoca qulluqçu qadını, şahzadə qızın yatağının yanında keşikçi qoydular, o, bunun doğrudan da yuxu, yaxud başqa bir şey olduğunu öyrənməli idi.

Əsgər isə qəşəng şahzadə qızı yenə də çox görmək istəyirdi, budur, gecə it gəlib qızı götürərək, onunla birlikdə bərk qaçmağa başladı. Qoca qulluqçu qadın isə su keçməyən uzunboğaz ayaqqabı geyib, itin dalınca götürüldü. İt ilə

şahzadə qızın böyük bir evdə gözdən itdiklərini görüb «onları harada axtarmaq lazım gəldiyini indi mən bilirəm» – deyə düşündü və tabaşirlə evin darvazasında xaç işarəsi qoyaraq evə yatmağa getdi. Ancaq it şahzadə qızı geri apararkən bu xaç işarəsini görüb, bir parça tabaşir götürdü və şəhərin, bütün darvazalarında xaç işarəsi qoydu. Bu hiyləgərcəsinə düşünül-müşdü. Darvazaların hamısına xaç işarəsi qoyulduğu üçün qulluqçu qadın əsl darvazanı tana bilməzdi.

Kral, kraliça, qoca qulluqçu qadın və bütün zabitlər sübh tezdən şahzadə qızın gecə haraya yollandığına baxmağa getdilər.

Kral xaç işarəsi qoyulmuş ilk qapını görərək dedi:

– Bax, bura gəlmişdir.

Kraliça başqa qapılarda xaç işarəsi görüb:

– Yox, ərim, budur, bura gəlmişdir, – dedi. Qalanları başqa qapılarda da xaç şəkli görərək:

– Canım, burada da xaç işarəsi vardır, burada da vardır, – dedilər. O zaman hamı bundan bir mənə çıxmayacağını söylədi.

Ancaq kraliça ağıllı arvad idi. O, yalnız kareta minib veyl-veyl gəzmirdi. Kraliça böyük bir qızıl qayçı götürüb, bö-yuk bir ipək parçası kəsdi və balaca, qəşəng bir kisə tikdi. Kisənin içinə darı tökərək onu şahzadə qızın çiyinə bağladıq-dan sonra bir deşik açdı ki, darı qızın gedəcəyi yola tökülsün.

Gecə it yenə də gəlib şahzadə qızı belinə mindirərək əs-gərin yanına apardı. Əsgər şahzadə qızı çox sevdiyindən onunla evlənmək üçün ürəyi əsirdi.

Saraydan tutmuş şahzadə qızla bərabər tullanıb, içəri girdiyi pəncərəyə qədər darının onun dalınca bütün yol uzunlu-yerə töküldüyünü it heç də bilmədi. Şəhər kral və kraliça

şahzadə qızın hara getdiyini o saat bilib əsgəri həbsə saldılar. Məhbəs çox qaranlıq və ürəksıxıcı idi. Əsgəri həbsə salıb, «sabah səni asacaqlar» dedilər. Bu sözü eşidəndə əsgərin ürəyi sıxıldı, çaxmaq daşını isə o unudub, mehmanxanada, evdə qoymuşdu.

Səhər əsgər məhbəsin balaca pəncərəsinə yaxınlaşıb dəmir barmaqlıqdan küçəyə baxmağa başladı; camaat, onun necə asılacağına baxmaq üçün dəstə-dəstə şəhərin kənarına gedirdi, təbillər döyülür, alay-alay əsgər keçirdi. Boynundan meşin önlük asmış, ayağına tufli geymiş bir çəkməçi uşaq da küçə ilə qaçırdı, o, tullana-tullana qaçdığından tuflisinin bir tayı ayağından çıxıb, düz məhbəsin divarına dəydi, əsgər isə elə burada durub barmaqlıqdan baxırdı.

Əsgər ona dedi:

– Ey, sən hara tələsirsən? Mənsiz ki iş keçməyəcəkdir. Amma mənim yaşadığım yerə qaçıb çaxmaq daşımı gətirsən, sənə dörd dənə gümüş pul verərəm, ancaq gərək cəld olasan.

Oğlan dörd gümüş pulu almaqdan vaz keçməyib güllə kimi çaxmaq daşının dalınca getdi və gətirib onu əsgərə verdi. İndi dalısına qulaq asaq, görək nə olur:

Şəhərin kənarında dar ağacı qurulmuşdu, əsgərlər və yüz minlərlə adam dar ağacının ətrafına toplaşmışdı. Kralla kraliça gözəl bir taxtda, düz hakimlərin və bütün məclisin qabağında oturmuşdular.

Əsgər artıq pilləkəndə idi, ancaq ipi onun boynuna keçirmək istədikdə o dedi ki, günahkarı cəzalandırmaqdan əvvəl həmişə onun təmiz bir arzusunu icra edərlər. Mən isə bir çubuq tütün çəkmək istəyirəm, – axı bu, mənim bu dünyada çəkdiyim axırıncı çubuq olacaqdır.

Kral onun xahişini rədd etmək istəmədi və əsgər çaxmaq

qovunu çıxarıb çaxmaq daşına bir, iki, üç dəfə çaxdıqda uç itin üçü də – gözləri fincan, dəyirman daşı, «Dəyirmi bürc» böyüklüyündə olan itlər onun qabağında hazır oldu.

Əsgər dedi:

– Kəndirin ilməsindən məni xilas edin görüm!

Bunu eşitdikdə itlər hakimlərin və bütün məclisin üstünə atıldılar, kiminin burnundan tutdular, kimini götürüb bir neçə metr yuxarı tulladılar və hamısı tikə-tikə oldu.

Kral:

– İstəmirəm, – dedisə də, ən böyük it onu da, kraliçanı da tutub bir-birinin dalınca göyə tulladı, bundan əsgərlər də qorxdular və bütün camaat:

– Əsgər, bizim kralımız olub, gözəl şahzadə qızı da al! – dedi.

Əsgəri krala məxsus olan kəretaya mindirdilər, üç itin üçü də onun qabağında oynayıb «ura» qışqırırdı. Uşaqlar fit çalır, əsgərlər salam verirdilər. Şahzadə qız misdən tikilmiş qalasından çıxıb kraliça oldu. O, bundan çox məmnun idi. Toy bir həftə davam etdi, itlər də masanın başında oturub gözlərini bərəldirdilər...

ÇİRKİN ÖRDƏK BALASI

Səhər kənarı çox gözəldi! Yay günləri olduğundan çöllərdə çovdar qızarmış, yulaf yaşıllaşmış, otlar biçilib, yığılıb, taya vurulmuşdu. Uzunqıç Leylək yaşıllıq çəmənlərdə gəzişir, Misir dili ilə söylənirdi. O, bu dili anasından öyrənmişdi.

Göl və çəmənliklərdən o yana meşələr uzanırdı. Burada dərin göllər də vardı. Şəhər kənarı, doğrudan da, çox gözəldi! Bir tərəfi güney, dörd tərəfi dərin su arxları ilə əhatə olunmuş köhnə malikanənin daş divarlarından başlamış arxlarına qədər ayıpəncəsi bitmişdi; ayıpəncəsi o qədər hündür idi ki, balaca uşaqlar onun enli yarpaqları altında ayaq üstə sərbəstcə dura bilirdilər. Meşələrdə olduğu kimi, qalın ayıpəncəsi olan yerlər həm sakit, həm də qorxunc olurdu. Burada çoxdandı ki, bir ördək qırt düşüb, yumurta üstündə oturmuşdu. Çox oturmaqdan lap təngə gəlmişdi; həm də ona baş çəkən az idi; başqa ördəklər ayıpəncələrinin arasında onunla qaqqıldaşmaq əvəzinə, arxlarda üzməyi daha üstün tuturdular.

Nəhayət, yumurtaların qabığı çatladı, «cik... cik!» səsləri eşidilməyə başladı. Ətcəbalalar başlarını qabıqdan bayıra çıxartdılar.

Ördək balalarını səslədi. Onlar qabıqdan birtəhər çıxdılar. Ətrafa, ayıpəncəsinin yaşıl yarpaqlarına baxdılar. Yaşıl rəng göz üçün xeyirli olduğundan, anaları onlara mene olmadı.

Ördək balaları yerbəyerdən səsləndilər:

– Ah, dünya nə böyükdür! Ana ördək səsləndi.

– Bəs necə? Yoxsa güman edirsiniz ki, bütün dünya elə buradır! Xeyr a! O çox uzaqlara, o tərəfə, bağın o tayına, «Keşiş çölü»nə qədər uzanır, amma mən ömrümdə bir dəfə də olsun ora getməmişəm!.. Deyəsən, hamınız buradasınız, hə? Eh! Yox, hamınız burada deyilsiniz. Ən böyük yumurta hələ çatlamayıb, bütövdür! Bəs bu nə vaxt çatlayacaq? Lap təngə gəldim...

Ördək yenə də yumurtanın üstündə oturdu. Ona baş çəkməyə gələn qoca Ördək soruşdu:

– Hə, işlər necədir?

– Necə olacaq? Budur bax, bu bir yumurta ilə heç cür bacara bilmirəm. Çatlamır ki, çatlamır. Gözləməkdən yoruldum.

Bir bu körpələrə bax, gör nə qəşəngdirlər!. Hamısı birbirinə oxşayır, lap elə bil atalarıdır. Amma, yaramaz ataları bir dəfə də yanıma gəlmədi.

– O çatlamayan yumurtanı mənə göstər görüm, – deyə qoca Ördək səsləndi. – İnan ki, bu, hind toyuğunun yumurtasıdır! Bir dəfə mənim də başıma bu cür iş gətirmişdilər; hind toyuğunun balalarının zəhmətini çox çəkdim, amma birini də aldadıb suya öyrədə bilmədim; nə qədər qaqqıldadımsa, kar aşmadı, suya girmədilər ki, girmədilər! Yumurtanı ver, bir də baxım! Hə, lap özüdür! Hind toyuğunun yumurtasıdır! Bundan əl çək. Get öz balalarına üzmək öyrət:

– Yox, yaxşısı budur, bu qədər oturub gözləmişəm, bir az da gözləyim.

Qoca Ördək:

– Mənə nə var, nə qədər istəyirsən gözlə! – deyib getdi.

Böyük yumurta da axır ki çatladı. Yumurtadan «cik-cik»lə bir bala çıxdı. O, həm böyük, həm də, çirkin idi. Ana Ördək onu gözücu süzərək, öz-özünə:

– Nə böyükdür! – dedi. – Bu heç o birilərinə oxşamır! Doğrudanmı Hind toyuğunun balasıdır?! Görəsən, o da mənimlə suda çiməcək? Ah, güclə də olsa onu itələyib suya sala bilsəydim!..

Ertəsi gün hava xoş idi. Günəş öz şüalarını yaşıl ayı pəncəsinin üstünə salmışdı. Ördək, balaları ilə arxa yollandı. Özünü tappıltı ilə suya vurdu. Üzünü balalarına tutub səsləndi:

– Cəld olun! Dalımca!

Bala ördəklər də bir-birinin ardınca şappıltı ilə suya tullandılar. Əvvəlcə suya batıb, tez də üzə çıxdılar, irəliyə doğru yaxşıca üzməyə başladılar. Balaca pəncələri cəld işləyirdi. Çirkin, boz bala Ördək də o birilərindən geri qalmırdı.

Ana Ördək dedi:

— Bu hardan hind toyuğunun balası oldu?! Gör, pəncələri avar kimi suyu

necə də düz ötürür. Yox, bu mənim öz oğlumdur ki var! Diqqət edəndə axmaq olmadığı da aşkarca hiss olunur, hə, cəld olun, ardımca gəlin! İndicə mən sizi cəmiyyət içərisinə aparacağam. Gəlin, quşlar olan həyəət gedək, ancaq məndən uzaq gəzməyin, ayaq altında qalarsınız. Pişikdən də özünüzü gözləyin!

Az sonra onlar quşlar olan həyəət çatdılar. Paho! Buradakı vurhavura bax!

İki ailə bir ilanbalığının başından ötrü vuruşurdu. Axırda o da pişiyə çatdı.

– Hə, dünyanın işi belədir! – deyib ana Ördək dili ilə

dimdiyini yaladı. O da balıq başını çırpışdırmaq fikrində idi. – Hə, hə, pəncələrinizi tərpedin! Qaqqıldayın! Odur bax, o qoca Ördəyə salam verin! Burada o hamıdan şöhrətlidir, özü də İspaniya cinsindəndir, elə onun üçün də belə yağlıdır. Pəncəsindəki qırmızı parçanı görürsünüzmü nə gözəldir?! Bu, ördəyə nəşib olan yüksək nişan sayılır. Heç kəs onu itirmək istəmir. Adamlar da, heyvanlar da bu nişanı görən kimi onun sahibinin kim olduğunu əl üstü bilirlər. Hə, tez olun, pəncənizi yerdə tutmayın! Gəzəl tərbiyə almış hər bir ördək balası pəncələrini, öz ata-anaları kimi, bayıra tərəf tutmalıdır. Bax, belə! Gördünüzmü? Hə, indi başınızı əyib qaqqıldayın!

Balalar elə anaları öyrətdiyi kimi də etdilər. Başqa ördəklər nəzərləri ilə onları süzərək, ucadan səsləndilər:

– Budur ha, bir dəstə də gəldi! Elə bircə bunların yeri əskikdi. Hələ bir o boz balaya bax! Gör nə eybəcərdir. Biz bununla heç cür yola gedə bilməyəcəyik!

Elə həmin dəqiqə bir ördək qanad çala-çala yaxınlaşıb, onun boynuna bir dimdik ilişdirdi. Ana Ördək qürurla səsləndi:

– Ey, ona dəyməyin! O ki sizə bir şey eləmədi.

Ördək acıqlandı:

– Tutaq ki, sən deyəndir, ancaq o, elə iri və qəribədir ki, tutub onu yaxşıca kötləmək lazımdır.

Pəncəsi qırmızı nişanlı qoca Ördək səsləndi:

– Sənin balaların çox qəşəngdir. Bircəciyindən başqa hamısı sevimlidir. Bu isə uğursuz olub!.. Boy-buxununu dəyişdirmək mümkün olsaydı, yaxşı olardı!

– Bu, heç cür mümkün deyil, cənab! – Ana Ördək ona cavab verdi. – Düzdür, o, gəzəl deyil, ancaq ürəyi təmizdir, mərhəmətlidir. Özü də pis üzür. Cəsarətlə deyə bilərəm ki,

lap o birilərdən də yaxşı üzür. Güman edirəm ki, böyüyər, gözəlləşər, boyu da kiçilər. Yumurtada çox qalmışdı, yəqin ona görə belə yaraşıqsız olub. – Ana Ördək bunları deyib balanın belini qaşdı, tüklərini hamarladı. – Sonrasına qalanda da, erkəkdir, erkək ördəyə də gözəllik o qədər lazım deyil. Güman edirəm ki, böyüyüb qüvvətlənər, özünə yol tapar.

Qoca Ördək:

– Qalan ördəklər çox yaraşıqlı, çox sevimlidirlər! – dedi. – Hə, utanmayın, elə bilin öz evindəsiniz, əlinizə balıq başı keçsə, mənim üçün gətirməyi unutmayın!

Ördək balaları özlərini öz evlərindəki kimi hiss etməyə başladılar. Yumurtadan başqalarından gec çıxmış çirkin, yazıq ördəyə hamı sataşırdı. Təkcə ördəklər deyil, onu həтта toyuqlar da dimdikləyir, itələyir, acıqlandırır və deyirdilər:

– Bu, çox zərərdir!

Ayağı məhmizli doğulduğundan özünü padşah hesab edən hind xoruzu tüklərini qabardaraq, yelkənli gəmi kimi düz ördəkciyin yanına uçdu, acıqlı-acıqlı ördəkciyə baxıb qaqqıldadı; pipiyi, qanla dolmuş kimi, qıpqırmızı qızardı. Yazıq ördəkciyə nə edəcəyini, hara gedəcəyini bilmirdi. Öz-özünə: – Kaş belə çirkin doğulmayaydım, quşlar mənə gülməyəydilər! – deyirdi.

Birinci gün belə keçdi, sonra isə daha pis oldu; hamı onu qovurdu, həтта bacıları, qardaşları da ona acıqlanırdılar.

– Ay kifir, kaş səni pişik aparaydı!..

Ana Ördək isə:

– Kaş gözlərim səni görməyəydi, – deyə gileylənirdi.

Ördəklər onu çimdikləyir, toyuqlar dimdikləyir, quşlara dən verən qız da onu ayağı ilə itələyirdi.

Nəhayət, ördəkciyə davam gətirə bilməyib həyətin o biri

tərəfinə keçdi və hasardan o üzə atılıb qaçdı. Kolluqdakı kiçik quşlar onu görən kimi diksinib uçdular.

Ördəkcik düşündü: «Gör nə qədər çirkinəm ki, onlar da məndən hürkdülər!...» O, gözlərini yumub, vəhşi ördəklərin yaşadığı bataqlığa qədər qaçdı. Yorulmuşdu, həm də çox qəmgin idi. Bütün gecəni buradaca uzanıb qaldı.

Səhər vəhşi ördəklər yuvalarından qalxıb ördəkciyi – təzə yoldaşlarını gördülər, yaxınlaşıb bir-birlərindən soruşdular:

– Bu necə quşdur?

Ördəkcik o tərəf-bu tərəfə dönərək, öz bacardığı kimi onlara salam verdi.

– Sən nə kifir şeyсэн! – deyə vəhşi ördəklər səsləndilər: – Bir şey var... bizimlə bir cinsdən olmaq fikrinə düşməyəсэн ha!

Yazıq ördəkcik belə fikrə düşə bilərdimi?! Bircə bu qamışlıqda qalıb bataqlığın suyundan içməsinə izn versəydilər... Başqa şey istəmir...

Ördəkcik həmin bataqlıqda iki gün qaldı. Üçüncü gün ora iki vəhşi erkək qaz uçub gəldi. Onlar yumurtadan bu yaxınlarda çıxmışdılar, ona görə də çox öyünür və söylənirdilər:

– Qulaq as, ey dost! Sən yaman kifirsən... Düz sözü-müzdür... Ancaq bizim xoşumuza gəlirsən! De görək, bizimlə gedib, azad quş olmaq istədinmi? Yaxınlıqda başqa bir bataqlıq var. Orada çox sevimli vəhşi qız qazlar yaşayırlar. Onlar: «Rap-rap!» edə-edə danışa da bilirlər. Bilmək olmaz, bəlkə sən onların da xoşuna gəldin...

Birdən bataqlığın üstündə «pif-paf!» səsi eşidildi və qazların ikisi də ölü halda qamışlığa düşdü. Su onların qanından qızardı. «Pif-paf!» səsləri yenə eşidildi. Qamışların arasından böyük bir vəhşi qaz dəstəsi qalxdı. Ovçular güllə

atırdılar. Onlar hər tərəfdən bataqlığı bürümüşdülər. Hətta bəziləri bataqlığın üzərinə əyilmiş ağacların budaqları arasındakı gizlənmişdilər. Göy tüstü bulud kimi ağacları bürüyüb, su üzərinə yayıldı. Tulalar şappıltı ilə bataqlıqda o yan - bu yana qaçırdılar. Qamışlar o tərəf - bu tərəfə əylirdi. Yazıq ördək-cik qorxudan tir-tir əsirdi. Başını qanadı altında gizlətmək istəyirdi ki, qabağına dilini çıxarmış, acıqlı gözləri parıldayan bir tula çıxdı. Tula iri ağzını ördəkciyə yaxınlaşdırıb, iti dişlərini ağartdı, sonra şarp-şarp ilə ötüb getdi.

– Mənə dəymədi! – Ördək-cik sevindi, – o qədər çirkinəm ki, hətta it də mənə yemək istəmir! – O, qamışların arasında gizləndi... Baş üzərində tufəng səsləri eşidilir, qırmalar vıyıldayırdı.

Tufəng səsləri ancaq axşamüstü kəsildi. Hadisədən xeyli, keçdikdən sonra da ördək-cik yerindən tərpənməyə ehtiyat edirdi. Bir neçə saat da keçdi. Nəhayət, o, cəsəməyə gəlib qalxdı, ətrafa qorxa-qorxa göz gəzdirdi, çöllərlə, çəmənliklərlə daha uzaqlara qaçmağa başladı. Elə bərk külək əsirdi ki... Ördək-cik çox çətinliklə yeri bilirdi. Gecə vaxtı gəlib kasıb bir daxməyə çatdı. Daxmə o qədər köhnəlmişdi ki, az qala yıxılacaqdı. Ancaq hansı tərəfə yıxılacağını bilmədiyindən, birtəhər dayanmışdı. Külək ördəkciyə çaşdırmışdı, o, quyruğunu yerə dayayıb durmağa məcbur olmuşdu.

Tufan başlanırdı. Bəxtindən, daxmə qapısının bir həcəməsi yerindən çıxmışdı. Qapı elə əyilmişdi ki, arasından rahatca keçib daxməyə girmək olardı. O, elə də etdi.

Daxmədə bir qarış yaşayırdı. Bir pişiyi və bir toyuğu vardı. O, pişiyini «oğulcığaz» adlandırmışdı; pişik belini əyməyi, miyoldamağı, hətta bıqlarını burmağı da bacarırdı, bunun üçün onun tüklərini geri tumarlamaq lazımdı. Toyuğun ayaq-

ları gödək olduğundan, qarı ona da «gödəkayaq» adı vermişdi. Toyuq yumurtlamağa böyük səy göstərirdi, qarı buna görə onu da öz qızı kimi sevirdi.

Səhər onlar yad ördəkciyi gördülər. Pişik miyoldadı, toyuq isə qaqqıldadı.

– Orada nə var? – Qarı onlardan soruşdu və ətrafa boylanıb ördəkciyi gördü. Gözləri yaxşı seçmədiyindən, onu azıb gəlmiş yağlı ördəyə bənzətdi.

– Nə gözəl tapıntıdır! Erkək olmasa, mənim üçün yumurtlar. Baxarığ, sınaqdan çıxararıq!

Ördəkciyi sınağağa başladılar... Üç həftə keçdi. Yumurtadan xəbər olmadı. Evin əsl ağası pişik idi, xanımı isə toyuq. Onlar özlərini bütün dünyanın yarısına, özü də ən yaxşı yarısına bərabər tuturdular. «Biz bütün dünyaya bərabərik» deyirdilər. Ördəkcik isə inanmırdı. O dərk edirdi ki, məsələ belə deyil. Toyuq buna tab gətirməyib ördəkcikdən soruşdu:

– Sən yumurtlaya bilirsənmi?

– Yox!

– Hə... Onda dilini saxla!

Pişik soruşdu:

– Sən belini əymək, bıqlarını burmaq və miyoldamaq bacarırsanmı?

– Yox!..

– Hə... Onda ağıllı adamlar danışanda araya soxulub, bir məsələ barədə rəy söyləmə!

Ördəkcik tüklərini qabardıb küncdə oturmuşdu. Birdən yadına təmiz hava, Günəş düşdü, həm də çoxlu-çoxlu üzmək istəyirdi. Özünü saxlaya bilməyib bu barədə toyuqla danışdı:

– Əşi, sənə nə olub? – deyə toyuq soruşdu. – Veyillənir-

sən, ona görə də başına gic-gic fikirlər gəlir! Ya yumurtla, ya da miyolda, onda gicliyin gedər! Ördəkcik:

– Ah, üzmək mənim üçün o qədər xoşdur ki! Dərinliklərə baş vurmaq elə ləzzətli olur ki! – dedi.

Toyuq dedi:

– Pəh-pəh, bir ləzzətə bax! Sən lap dəli olmusan! Pişik tanıdıqlarımın hamısından ağıllıdır, ondan soruş gör üzmək, suya batmaq heç xoşuna gəlirmi? Hələ özümü demirəm!

İstəyirsən lap bizim qarı xanımdan soruş, dünyada ondan dərrakəli adam yoxdur. Suyun dibinə baş vurmağı xoşlayıb-xoşlamadığını o sənə deyər.

Ördəkcik:

– Siz məni anlamırsınız! – dedi.

– Biz anlamırıqsa, onda bəs sən kim anlayar? Demək... hələ mən özümü demirəm, sən pişikdən, xanımdan da ağıllı olmaq istəyirsən? Sarsaqqlama! Sənə edilən hörmətə görə təşəkkür elə! Sənə yer verdilər, canını qızdırdılar. Sən elə bir cəmiyyətə düşmüşsən ki, oradan çox şeylər öyrənə bilərsən. Başın boşdur. Səninlə danışmağa da dəyməz! Mənə inan! Sənin yaxşılığını istəyirəm, onun üçün də açıqlanıram, əsl dostlar həmişə belə edirlər! Ya yumurtlamağı, ya da bığlarını uzadıb miyoldamağı öyrənməyə çalış!

– Mən buradan çıxıb getsəm yaxşıdır!

Toyuq:

– Səni zorla saxlayan yoxdur, – dedi, – gedirsən, get!

Ördəkcik çıxıb getdi. O, gah üzür, gah da suyun dibinə baş vururdu. Lakin qabaqkı kimi yenə də hamı ona gülür, çirkinliyinə nifrət edirdi.

Payız girmiş, ağacların yarpağı saralıb solmuşdu, külək də yarpaqları budaqlardan qoparıb havaya sovururdu. Havalar

soyumuşdu. Buludlar yerə gah dolu, gah da qar yağdırırdı. Qarğalar çəpərlərin üzərinə qonub soyuqdan qarılşaşırdılar.

Uuuu! Belə soyuqda bir dəqiqənin içində donmaq olar! Yazıq ördəkciyin işi xarabdı.

Bir dəfə axşamçağı günəşin hələ parıltısı getməmiş, kol-luqların o üzündən bir dəstə böyük, gözəl quş qalxdı. Ördək-cik bu vaxta qədər belə gözəl quşlar görməmişdi; hamısı qar kimi ağappaq, uzun, oynaq boyunlu idi. Demə, onlar qu quşu imişlər. Qərribə səslər çıxararaq, gözəl və iri qanadlarını çalıb, soyuq çəmənlərdən isti ölkələrə, göy dənizin o biri tərəfinə uçurdular...

Yazıq ördəkciyi anlaşılmaz bir qorxu bürüdü. O, suda fir-fıra kimi fırlanıb boynunu uzatdı, elə bərk, elə qərribə səslə çığırtdı ki, özü də diksindi. Gözlərini gözəl və xoşbəxt quşlar-dan ayıra bilmirdi. Elə ki onlar uçub uzaqlaşdılar, ördək-cik suyun lap dibinə baş vurdu, üzməyə başladı. Yenə suyun üzünə çıxdı. Quşları uzun zaman unuda bilmədi. Ördək-cik: onların adını bilmirdi, hara uçub getdiklərini də anlamırdı, ancaq onları bu vaxta qədər dünyada gördüklərinin hamısından artıq sevmişdi. O, qu quşlarının gözəlliyinə paxıllıq et-mirdi, özünün də onlar kimi gözəl ola biləcəyi heç fikrinə gəlmirdi, çox şad olardı ki, heç olmasa ördəklər onu öz yan-larından qovmayaydılar. Yazıq çirkin ördək-cik!..

Soyuqdu, şaxtalı qış girmişdi. Ördək-cik donub ölməmək üçün dincəlmədən üzməli idi. Amma üzdüüyü çayın donmamış yeri hər gecə bir az kiçilirdi. Şaxta o qədər sərt idi ki, hətta buz çatlamışdı. Ördək-cik qanadlarını o yana-bu yana çalırdı, nəhayət, gücdən düşüb buzun üstünə yığıldı, donub buza yapışdı.

Səhər tezdən ördəkciyin yaxınlığından bir kəndli keçirdi. Birdən o, ördəkciyi gördü, öz taxta başmaqları ilə buzu sındırdı, yarıcan olmuş quşu götürüb arvadı üçün apardı.

Ördəkciyin donu açıldı, o qızıqdı, cana gəldi... uşaqlar onunla oynamaq fikrinə düşdülər. Ördəkciyə isə elə gəlirdi ki, uşaqlar onu incitmək istəyirlər. Qorxdı. Atılıb düz süd güvəcinin içinə düşdü. Süd ətrafa dağıldı. Xanım qışqıraraq onu vurmaq istədi. Ördəkci o yan-bu yana çırpındı. İndi də yağ qabına düşdü, oradan da unla dolu çəlləyə yığıldı. Vay dədəm vay, gör indi o nəyə oxşayır! Xanım maşanı əlinə alıb onun ardınca yüyürməyə başladı, uşaqlar da bir-birinin ayaqlarına dolaşa-dolaşa qəhqəhə və qışqırıqla onun ardınca qaçdılar. Yaxşı ki, qapı açıq idi, ördəkci sıçrayıb bayıra çıxdı, təzəcə üstünə qar düşmüş kolluğa soxuldu, orada xeyli vaxt key kimi qaldı.

Bu sərt qış günlərində ördəkciyin başına gələn bütün fəlakətləri, bədbəxtlikləri söyləmək çox acınacaqlı olardı. Günəş isti şüaları ilə yeri qızdırmağa başlayanda ördəkci bataqlıqda qamışlar arasında uzanıb dincəlirdi. Yenə də yaz fəsli idi. Torağaylar oxuyurdular.

Ördəkci qanadlarını çalıb uçdu, indi onun qanadları əvvəlkindən çox-çox möhkəm idi, tez-tez açılıb-yığıldıqca ördəkciyi irəli aparırdı. Birdən o özünü böyük bir bağda gördü. Bütün alma ağacları çiçəkləmişdi. Ətirli yasəmən uzun, yaşıl budaqlarını əyri-üyrü arx üzərinə əymişdi.

Ah, bura nə gözəl yerdir! Yazın nə yaxşı ətri gəlir... Birdən qamışlığın təmiz bir yerindən üç gözəl ağ quşu ördəkciyə rastlaşdı. Quşlar çox asan, düz xətlə üzürdülər; elə bil üzür, suda sürüşürdülər. Ördəkci bu gözəl quşları tanıdı. Onu anlaşılmaz bir qüssə bürüdü. Düşündü: «Uçub o

gözəl, iri quşların yanına gedəcəyəm. Onlar, yəqin ki, kifir olduğum, yanlarına gəlməyə cəsarət etdiyim üçün mənə ölüncəyədək dimdikləyəcəklər. Qoy olsun! Onların zərbəsindən ölmək ördəklərin, toyuqların didməsinə, quşların onu vurmasına, qışın soyuğuna, aclığına dözməkdən yaxşıdır!»

O, suya enib gözəl qu quşlarına tərəf üzməyə başladı. Qu quşları ördəkciyi görcək qanadlarını açıb ona tərəf üzdülər.

Yazıq ördəkci:

– Öldürün mənə! – dedi. Başını aşağı saldı, ölümünü gözlədi. O, ayna kimi saf suda nə gördü? Öz əksini. Lakin... indi o, artıq tünd boz rəngli çirkin ördəkci deyil, ağ qu quşu olmuşdu!.. Qu quşu yumurtasından çıxan bir quşa ördək yuvasında dünyaya gəlmək heç də eyib deyil. İndi o bu qədər əzab-əziyyət çəkdiyinə təəssüflənmirdi. Şad idi... İndi öz bəxtini, cah-cəlalı yaxşı qiymətləndirə bilirdi. Böyük qu quşları onun ətrafında üzür, dimdikləri ilə onu tumarlayırdılar.

Bu zaman balaca uşaqlar qaça-qaça bağa gəldilər, qu quşlarına dən və çörək qırıntıları atmağa başladılar. Uşaqların ən kiçiyi qışqırdı:

– Təzəsi gəlib! Təzəsi gəlib!

O biri uşaqlar da onun səsinə səs verdilər:

– Təzəsi! Təzəsi!

Uşaqlar sevindiklərindən əl çalıb oynadılar. Sonra yüyürüb ata-analarını çağırmağa getdilər, qayıdıb yenə də suya çörək qırıntıları və pirojna atmağa başladılar.

Uşaqlar da, böyükklər də quşlara baxıb:

– Təzə qu quşu hamısından yaxşıdır! O həm gözəl, həm də cavandır!–deyirdilər.

Qoca qu quşları da onun qarşısında baş əydilər. O isə tamam çaşdı, səbəbini özü də bilmədən başını qanadları altında

gizlətdi. Hamının ona güldüyü, onu qovduğu günləri bir-bir yadına saldı. İndi isə qu quşları hamısı onun çox gözəl olduğunu söyləyirdi.

Yasəmən öz ətirli budaqlarını suyun üzərində, onun durduğu tərəfə əymiş, günəş isə isti, parlaq şüalarını ətrafa yaymışdı... Budur, onun qanadları şappıldadı, gözəl boynu düzəldi, sinəsindən sevinc dolu bir nida qopdu:

–Yox! Mən çirkin ördəkcik olanda bu cür xoşbəxtliyi heç xəyalıma gətirə bilməzdim!..

KÜKNAR AĞACI

Meşədə qəşəng, balaca bir küknar ağacı bitmişdi. Ağacın yeri çox yaxşı idi, bollu hava və günəş vardı. Dörd bir tərəfdə isə onun yaşlı yoldaşları – küknar və şam ağacları bitmişdi. Balaca küknar ağacı çox istəyirdi ki, tez böyüsün; o nə isti günəş, nə təmiz havanı duymurdu. Şən-şən danışaraq meşədən çiyələk və moruq yığan kəndli uşaqları ilə də işi olmazdı. Dolçalarını dolduraraq, yaxud da meyvələri muncuq kimi nazik çubuqlara keçirərək onlar dincəlmək üçün balaca küknar ağacının altında oturub həmişə:

– Nə qəşəng küknar ağacıdır! Necə balacadır, – deyərdilər.

Balaca küknar ağacı bu sözləri eşitmək belə istəməzdi. Bir il keçdikdən sonra küknar ağacında təzə budaqlar boy atdı, daha bir il keçdi, bir budaq da artdı, beləliklə, budaqların sayından ağacın neçə yaşı olduğunu bilmək olardı.

– Ah, mən də digər ağaclar kimi böyük bir ağac olsaydım! – deyə balaca küknar ağacı içini çəkdi. – Onda mən öz qol-budağımı geniş açar, təpəmlə uzaqlara baxardım! Quşlar mənim budaqlarımda yuva salar və külək əsəndə başqa ağaclar kimi mən də qürurla yırğalanardım.

Nə günəş, nə quşların ötməsi, nə də səhərlər və axşamlar onun başı üzərində uçan çəhrayı buludlar küknar ağacına zərər qədər də zövq vermirdi.

Qış idi: hər tərəfə gözqamaşdırıcı dərəcədə ağ qar yağmışdı, bəzən bir dovşan qar üzərinə qaçıb küknar ağacının üzərindən tullanardı – belə də təhqir olar! Ancaq iki qış daha keçdi və üçüncü qışda ağac o qədər böyüdü ki, dovşan dövrə vurub onu keçməli oldu.

«Böyü, böyü, sən də tezliklə böyük və qocaman ağac ol – bundan gözəl nə ola bilər!» – deyə balaca küknar ağacı düşünürdü.

Payızda meşəyə odunçular gəldilər və ən böyük ağacları kəsdilər. Bu hər il olur. Artıq böyümüş küknar ağacı, gurultu və cığırtyla yerə düşən böyük ağacları gördükdə qorxusundan əsirdi. Bu ağacların qol-budaqlarını təmizləyirdilər, onlar çılpaq, uzun və nazik görünürdülər. Onları güclə tanımaq olurdu. Sonra bu ağacları arabaya qoyub meşədən aparırdılar.

Haraya? Nə üçün?

Yazda qaranquşlar və leyləklər uçub gəldikdə balaca küknar ağacı onlardan soruşdu:

– Bilmirsiniz, o ağacları haraya apardılar? Siz onlara rast gəlmədinizmi?

Qaranquşlar heç şey bilmirdilər, ancaq leyləklərdən biri düşündü, başını yırğalayıb dedi:

– Bəli, mən Misirdən gəlirkən dənizdə uca və əzəmətli dorları olan bir çox təzə gəmilərə rast gəldim. Onlar küknar ağacı qoxusu verirdilər. Mən onlardan sizə salam gətirmişəm.

– Ah, bircə mən də tez böyüyüb dənizdə gəzə bilsəydim, o dəniz necədir, nəyə oxşayır?

– Bunu söyləmək uzun məsələdir – deyə leylək cavab verib uçdu.

Günəş şüaları:

– Öz cavanlığına sevin! – deyirdilər. – Öz sağlam boyuna, öz gənc həyatına sevin!

Külək ağacı öpür, şəh onun üzərinə göz yaşları axıdırdı, ancaq küknar ağacı bunu qiymətləndirmirdi.

İsanın anadan olması bayramına yaxın bir neçə, tamamilə cavan küknar ağacını kəsdilər. Bu küknar ağaclarının bəziləri hətta bizim böyümək istəyən küknar ağacımızdan da balaca idilər. Kəsilmiş ağacların hamısı çox qəşəng idi, onların qol-budaqlarını təmizləmədən birbaşa arabaya qoyub meşədən apardılar.

– Hara aparırsınız? – deyə bizim küknar ağacı soruşdu. – Onlar məndən böyük deyillər, birisi hətta məndən də balaca-dır. Bəs nə üçün onların qol-budaqlarını kəsmədiniz? Onları hara apardılar?

– Biz bilirik! Biz bilirik! – deyə sərcələr çivildədi, – biz şəhərdə idik və orada pəncərələrə baxdıq. Onları hara apardıqlarını biz bilirik! Onları elə bir şərəf gözləyir ki, dilə gəlməz! Biz pəncərədən baxıb gördük. Onları isti otağın ortasına qoyub gözəl şeylərlə, qızıla çəkilmiş almalarla, ballı qoğallarla, oyuncaqlarla, minlərlə şamla bəzəyirlər.

– Bəs sonra? – deyə bütün budaqlarını əsdirə-əsdirə küknar ağacı soruşdu. – Bəs sonra? Sonra onların başına nə gəldi?

– Biz daha heç bir şey görmədik! Ancaq bunun misli yox idi.

– Bəlkə, mən də belə parlaq bir yolla getdim! – deyə küknar ağacı sevindi. – Bu, dənizdə üzməkdən də yaxşıdır! Ah, qüssədən və səbirsizlikdən ürəyim partlayır! Kaş İsanın anadan olması bayramı tez gələydi! İndi mən də keçən il kəsilən ağaclar kimi uca və sıx bir ağac olmuşam, ah, kaş indi mən də arabada uzanmış olaydım! Ah, isti otaqda bu ləzzətli şeylərlə məni də bəzəmiş olsaydılar! Bəs sonra? Yəqin ki, daha da yaxşı olacaq, yoxsa məni nə üçün bəzəndirirlər! An-

caq məhz nə olacaq? Ah mən necə qüssələnir və buradan necə getmək istəyirəm!.. Heç mənə nə olduğunu özüm də bilmirəm.

Hava və günəş işığı ona dedilər:

– Sevin ki, bizimləsən! Sevin ki, gəncsən və meşədəsən!

Ancaq küknar ağacı sevinməyi ağına gətirməyib getdikcə böyüyür, böyüyürdü. O qışı da, yayı da tez tünd yaşıl yaraşığında qaldı və onu görən hər kəs: «Bax, bu gözəl ağacdır!» – deyirdi. İsanın anadan olması bayramı yaxınlaşdı və birinci olaraq küknar ağacını kəsdilər. Balta onun bədəninə işlədi, küknar ağacı inilti ilə yerə yıxıldı. O, ağrıdığını və zəiflədiyini hiss etdi. Küknar ağacı gələcək səadət haqqında düşünə bilmirdi, doğma meşədən, böyüdüüyü yerdən ayrılmaq onu qüsləndirirdi, çünki o, öz sevimli yoldaşlarını – balaca kolları, çiçəkləri, hətta quşları belə görməyəcəyini bilirdi. Meşədən aparılmaq heç də xoş deyildi.

Küknar ağacı özünü ancaq arabada, digər ağaclarla birlikdə gördükdə özünə gəldi və yanında:

– Qəşəng küknar ağacıdır! – deyən bir kişinin səsinə eşitdi, – elə bizə də beləsi lazımdır!

Bəzənmiş iki xidmətçi gəlib küknar ağacını götürdülər və onu böyük, gözəl bir salona apardılar. Divarlardan şəkillər asılmışdı, böyük kaşı sobasının üstündə isə qapaqlarında qayıran aslanlar olan çin vazları qoyulmuşdu. Hər tərəfdə kreslolar, ipək divanlar, üzərlərində şəkilli kitablar və uşaqların dediyinə görə «ən azı min yüz dollar» qiyməti olan oyuncaqlar qoyulmuş böyük masalar var idi. Küknar ağacını böyük bir çəlləyə basdırdılar, ancaq bunun çəllək olduğunu heç kəs görmürdü, çünki onun hər tərəfinə yaşıl parça çəkib əlvan bir xalçanın üstünə qoymuşdular. Küknar ağacı tir-tir əsirdi. Görəsən, indi nə olacaq? Xidmətçilər və cavan qızlar gəlib

onu bəzəməyə başladılar. Onun budaqlarından içərisi şirniyyatla dolu zərli kağızlardan qayrılmış səbətlər asdılar, qızıla çəkilmiş almalar və qozlar sanki budaqlarda bitmişdi, tamamilə adam kimi baxan kuklalar ağacda yırğalanırdı. Küknar ağacı belə kuklaları hələ görməmişdi. Nəhayət, ağacın budaqlarına yüzrlərlə müxtəlif, yüzrlərlə balaca şamlar yapışdırdılar. Küknar ağacının lap kəlləsinə isə zərdən qayrılmış böyük bir ulduz qoydular. Bu nə qədər gözəl, diləgəlməz qədər gözəldi! Hamı:

– Bu gün axşam küknar ağacı par-par parıldayacaqdır, – dedi.

«–Ah! – deyə küknar ağacı fikirləşdi, – kaş axşam tez olaydı, şamları yandıraydılar! Bəs sonra nə olacaqdır? Görəsən, mənə tamaşa etmək üçün meşədən başqa ağaclar gəlməyəcək ki? Görəsən, sərcələr uçub pəncərədən içəri baxmayacaqlarmı? Yaxud da mən bu çəlləkdə böyüyüb qışı da, yayı da bəzəkli halda burada qalacağam?».

Bəli, o çox şeylər bilirdi! Gərgin gözləmədən hətta onun qabığı ağrıdı, bu isə baş ağrısı bizim xoşumuza gəlmədiyi kimi, ağac üçün də xoş deyildi.

Budur, şamları yandırdılar. Bu nə şəfəq, bu nə bəzəkdir! Küknar ağacının bütün budaqları əsirdi, şamlardan biri əriyib küknar ağacının yaşıl tikanlarının üstünə tökülərək ağacı bərk yandırdı.

– Vay-vay! – deyə qadınlar qışqıraraq odu söndürməyə tələsdilər.

İndi küknar ağacı titrəməyə də cürət etmirdi. Çünki yaman qorxmuşdu. Xüsusilə azca da olsa öz bəzəyindən məhrum olacağına görə qorxmuşdu. Bütün bu şəfəq onu gicəlləndirmişdi. Birdən qapı taybatay açıldı və bir yığın uşaq içəri

girdi, onların ağacı yerə salmaq fikrində olduqlarını düşünmək olardı! Uşaqların dalınca böyüklər içəri daxil oldular, uşaqlar donmuş halda yerlərində dayandılar, ancaq bu bir dəqiqə belə oldu, sonra – elə bir səs-küy qopdu ki, qulaqlar cingildədi. Uşaqlar küknar ağacının ətrafında oynayıb oradan gah bir şey, gah da başqa bir şey qopardılar.

«Onlar nə edirlər? – deyə küknar ağacı düşünürdü, – bu nə deməkdir?»

Şamlar diblərinə qədər yandılar və yanib qurtardıqdan sonra onları söndürdülər. Uşaqlara isə ağacı yolmağa icazə verdilər. Onlar ağacın üzərinə atıldılar, ancaq ağacın budaqları titrəyirdi. Küknar ağacı təpəsindəki qızıl ulduzla tavana bərk-bərk bağlanmamış olsaydı, onu yerə yıxacaqdılar.

Sonra uşaqlar gözəl oyuncaqlarını əllərindən buraxmayaraq, oynamağa başladılar. Qoca xidmətçi qadından başqa küknar ağacına heç kəs baxmırdı, o da ancaq küknar ağacının budaqlarında alma və yaxud xurma qalıb-qalmadığını bilmək üçün baxırdı.

– Nağıl! Nağıl! – deyə uşaqlar qışqırır, balaca kök bir adamı küknar ağacına tərəf dartırdılar.

O, ağacın altında oturub dedi:

– Bax, biz meşədəyik! Küknar ağacı da bizim dediklərimizi eşidir, ancaq mən bircə nağıl söyləyəcəyəm. Hansını istəyirsiniz. İvede-Avede, yaxud Qlumpe-Dumpe haqqındakı nağılı. Qlumpe-Dumpe nərdivandan yıxılmış olsa da, ad qazanıb prinsessanı almaq şərəfinə nail olmuşdu.

– İvede-Avede nağılını söylə, – deyə uşaqlardan bəziləri qışqırdılar.

Uşaqların bəzisi də:

– Qlumpe-Dumpe nağılını söylə, – deyə qışqırdı. Səs-küy

qopdu, təkcə küknar ağacı sakit durub düşünürdü: «Məgər mən bu nağılda iştirak etməyəcəyəm? Yaxud daha mənim görəcək bir işim yoxdur?»

Küknar ağacı öz işini görüb qurtarmışdı.

Kök adam, nərdivandan yırılsa da ad qazanıb prinsessanı almaq şərəfinə nail olmuş Qlumpe-Dumpe nağılını söylədi.

Uşaqlar əl çalıb:

– Birini də söylə, birini də söylə, – deyə qışqırdılar. Onlar İvede-Avede haqqındakı nağılı da eşitmək istəyirdilər. Ancaq Qlumpe-Dumpe nağılı ilə kifayətləndilər.

Küknar ağacı sakitcə və dalğın halda dayanmışdı. Meşə quşları heç vaxt belə bir şey söyləməmişdilər. «Qlumpe-Dumpe nərdivandan yıxılmışdısa da, prinsessanı almaq şərəfinə nail olmuşdu! Gör bu dünyada nələr olur! – deyə küknar ağacı düşünürdü: o indi eşitdiklərinə tamamilə inanırdı – axı bunu ləyaqətli bir adam nağıl edirdi, bəli-bəli, kim bilir! Bəlkə, mən də nərdivandan yıxılacağam və sonra prinsessanı alacağam». O, şadlıqla sabahkı gün haqqında düşünürdü: onu elə şamlar, oyuncaqlar, qızıl və meyvələrlə bəzəyəcəklər. «Sabah artıq mən titrəməyəcəyəm, – deyə o düşünürdü, – mən öz əzəmətimlə zövq almaq istəyirəm. Sabah mən yenə də Qlumpe-Dumpe nağılını eşidəcəyəm, bəlkə də İvede-Avede nağılını da söylədilər». Beləliklə, ağac sabahkı gün arzusu ilə bütün gecəni sakit dayandı.

Səhər xidmətçilər və qaravaşlar gəldilər. «İndi məni bəzəməyə başlayacaqlar!» – deyə küknar ağacı düşünürdü. Ancaq onlar ağacı evdən çıxardılar, pilləkənlərdən düşürdüb hətta günəş işığı düşməyən qaranlıq bir küncə soxdular.

«Bu nə deməkdir? – deyə küknar ağacı fikirləşdi, – mən burada nə edəcəyəm? Mən burada nə eşidib, nə görəcəyəm».

Bu sözlərlə o divara söykənib düşündü, düşündü... Düşünmək üçün kifayət qədər vaxt var idi. Günlər və gecələr keçdi, heç kəs ona dəymədi. Ancaq bircə dəfə çardağa qutular qoymaq üçün bəzi adamlar gəldilər. Ağac tamamilə bir tərəfdə dayanmışdı. Sanki onu unutmuşdular.

«Bayırda qışdır! – deyə küknar ağacı düşündü, – torpaq bərkimiş və qarla örtülmüşdür, demək, məni yenidən torpağa basdırmaq olmaz, beləliklə yaza qədər damın altında qalmalıyam. Bu necə ağıllı düşünülmüşdü! İnsanlar necə mərhəmətlidirlər! Ancaq kaş bura belə qaranlıq və bomboş olmayaydı... Hətta bir dənə olsun dovşan da yoxdur... Meşədə isə necə şən idi! Hər tərəf qar idi, qarın üstü ilə dovşanlar qaçırdılar. Orada yaxşı idi!.. Acıgım tuturdusa da, dovşanlar həttə mənim üzərimdən sıçradıqda da yaxşı idi. Burada isə tək-tənhayam».

– Civ-civ! – deyə birdən siçan səslənib yuvasından çıxdı, onun dalınca balaca bir siçan çıxdı. Siçanlar ağacı qoxulayıb onun budaqları arasında gəzişməyə başladılar.

Siçanlar:

– Bura çox soyuqdur! – dedilər. – Yoxsa lap yaxşı olardı. Elə deyilmi, qoca küknar ağacı?

– Mən heç də qoca deyiləm, – deyə küknar ağacı cavab verdi, – məndən qoca çox ağaclar vardır.

– Sən haradan gəlibsən və nə bilirsən? – deyə siçanlar soruşdular; siçanlar hər şeylə çox maraqlanırdılar. – Bizə dünyada ən yaxşı yerin harada olduğunu söylə. Sən yaxşı yerlərdə olmusan? Sən rəflərinə pendir qoyulmuş, tavanından isə ət asılmış dəhlizdə heç olmusanmı? Oraya arıq girib kök çıxırsan.

Ağac:

– Yox, mən elə yer tanımıram, – dedi, – ancaq mən günəşin işıq saçdığı, quşların oxuduğu meşəni tanıyıram.

Bununla ağac öz gəncliyini siçanlara nağıl etdi, siçanlar ömürlərində belə şey eşitməmişdilər, küknar ağacının nağılına qulaq asdıqdan sonra dedilər:

– Sən nə çox şey görmüsən! Sən necə bəxtiyar imişsən!

Küknar ağacı:

– Bəxtiyaram – deyib, indicə nağıl etdiyi zamanlar haqqında düşünməyə başladı, – bəli, doğrudan da o zaman mən pis yaşamırdım.

Sonra ağac siçanlara İsanın doğulduğu gün qoğal və şamlarla bəzənmiş olduğu bayram axşamı haqqında danışdı. Siçanlar:

– Oh, qoca küknar ağacı, sən nə qədər xoşbəxt imişsən! – dedilər.

– Mən heç də qoca deyiləm! – deyə küknar ağacı etiraz etdi, – mənə ancaq bu qış meşədən gətiriblər, mənim lap gənc çağımdır. Yenəcə boy-buxuna dolmuşam.

Siçanlar:

– Sən nə gözəl danışırısan, – dedilər və ertəsi gecə özləri ilə bərabər dörd siçan da gətirdilər, bu siçanlara da küknar ağacının nağılını eşitmək lazım idi. Küknar ağacı isə çox danışdıqca keçmişini daha aydın xatırlayır və ona elə gəlirdi ki, çox yaxşı günlər keçirmişdi.

– Ancaq bu günlər qayıdacaq! Qayıdacaqdır! Qlumpe-Dumpe nərdivandan yıxılsa da, prinsessanı almışdır. Bəlkə, mən də prinsessanı almaq şərəfinə nail olacağam!

Bunları dedikdə, ağac meşədə, onun yaxınlığında bitmiş olan qəşəng ağcaqayını yadına saldı, – ağcaqayın ona həqiqi prinsessa kimi görünürdü.

– Qlumpe-Dumpe kimdir? – deyə siçanlar soruşdular və küknar ağacı bütün nağılı onlara danışdı: küknar ağacı nağılı

kəlmə-kəlmə yadında saxlamışdı. Siçanlar şadlıqlarından az qala ağacın lap kəlləsinə tullanacaqdılar. Ertəsi gecə bir neçə siçan daha gəldi, bazar günü isə hətta iki siçovul da gəldi. Nağıl siçovulların əsla xoşuna gəlmədi! Bu isə siçanları kədər-ləndirdi, ancaq indi onlar da nağıla əvvəlki kimi heyran qalmadılar.

– Siz ancaq bircə bu nağılı bilirsiniz? – deyə siçovullar soruşdular.

– Bircə bunu bilirəm, – deyə küknar ağacı cavab verdi. – Mən bu nağılı həyatımın ən xoşbəxt axşamında eşitmişəm, o zaman mən bu xoşbəxtliyi hiss etməmişdim.

– Çox qəmgin əhvalatdır. Siz piy, yaxud da piy şamı haqqında, dəhliz haqqında bir şey bilmirsiniz?

– Yox, bilmirəm, – deyə ağac cavab verdi. Siçovullar:

– Onda salamat qalın! – deyib getdilər. Siçanlar da qaçırdılar və küknar ağacı ah çəkib:

– O ağıllı siçanlar mənim dövrəmdə oturub, mənim nağılıma qulaq asdıqda nə qədər yaxşı idi! İndi bu da qurtardı... Ancaq mən daha öz bildiyimdən əl çəkməyib, məni buradan təkrar apardıqda şadlıq edəcəyəm.

Ancaq onu tez aparmadılar...

Bir dəfə səhər adamlar damın üstünü yığışdırmağa gəldilər. Qutuları və onların dalınca küknar ağacını bayıra çıxardılar, əvvəlcə küknar ağacını kobud bir halda yerə atdılar, sonra xidmətçi onu pilləkənlə aşağı sürüməyə başladı.

«Demək indi mənim üçün yeni həyat başlayır! – deyə küknar ağacı düşündü.

Təzə hava onun üzünə vurdu, günəşin şəfəqləri parladı, küknar ağacı özünü bayırda gördü. Bunlar hamısı çox sürətlə baş verdi, ətrafda o qədər yeni və maraqlı şey var idi ki, kük-

nar ağacı öz-özünə baxmağa macal tapmadı, həyət bağa bitişmişdi, bağda ağaclar yaşıllaşmış və çiçək açmışdı. Təzə, gözəl ətirli qızılgüllər çəpərdən aşmışdılar, söyüd ağacları çiçəkləmişdi, qaranquşlar ora-bura uçaraq:

– Civ-civ! Mənim ərim qayıtmışdır, – deyə civildəyirdilər.

Ancaq bu, küknar ağacına aid deyildi.

– İndi mən də yaşayıram! – deyə küknar ağacı sevinib, qol-budağını düzəltdi. Ah, onun budaqları necə solub-saralmışdı!

Ağac həyətin bir küncündə, gicitkən və alağ otlarının yanında uzanmışdı; kəlləsindəki zər ulduz hələ də parıldayırdı.

Bayram axşamı küknar ağacının ətrafında atılıb-düşən uşaqlar şadlıqla həyətdə oynayırdılar. Uşaqlardan ən balacası ağacı görüb onun kəlləsindəki ulduzu qopartdı.

– Bir baxın, gör bu çirkin qoca küknar ağacında nə qalmışdır! – deyib ayaqlarıyla ağacın budaqlarını tapdalamağa başladı, ağacın budaqları xışıldadı.

Küknar ağacı bağdakı cavan və təzə çiçəklərə baxdıqdan sonra öz-özünə də baxıb damın üstündə qaranlıq küncdə qalmamasına təəssüf etdi. O, cavanlığını, meşəni, şən günəşi və şadlıqla Qlumpe-Dumpe nağılına qulaq asan siçanları yadına saldı.

Zavallı ağac:

– Hər şey keçdi, hər şey keçdi! – dedi. – Vaxt var ikən nə üçün mən şadlıq etmədim. İndi isə... Hər şey keçmiş, hər şey keçmişdir.

Xidmətçi gəlib küknar ağacını parça-parça doğradı, – bir qucaq odun çıxdı. Böyük qazanın altında odun çox yaxşı yanırdı! Ağac dərindən ah çəkdi və onun bu ahları zəif güllə səslərinə oxşayırdı. Uşaqlar qaçıb gələrək odun qabağında

oturdular və hər bir çırıltını «pif-paf» deyə sevinclə qarşıladılar. Küknar ağacı isə dərin ahlar çəkərək aydın yay günlərini və meşədəki ulduzlu qış gecələrini, şən günəşi, eşitdiyi yeganə Qlumpe-Dumpe nağilini xatırlayırdı! Beləliklə, ağac yandı.

Uşaqlar yenə də həyətdə oynayırdılar, küknar ağacının ömrünün xoşbəxt axşamında onu bəzəyən həmin zər ulduz ən balaca uşağın döşündə parıldayırdı. İndi o axşamdan keçmişdir, küknar ağacının ömrü də qurtardı. Bununla bizim nağılımız da qurtardı. Son! Son! Dünyada hər şeyin sonu vardır.

QALAY ƏSGƏRCİK

Biri vardı, biri yoxdu. Yer üzündə qalaydan qayrılmış iyirmi beş əsgər vardı. Bu əsgərlərin hamısı doğma qardaşdı, anaları köhnə qalay qaşıqdı. Bu əsgərlər gözəl, göy və qırmızı mundir geyinmişdilər. Hamısı da çiyinlərində tüfəng, dayanıb düz qabağa baxırdılar. Onların gizlənmiş olduğu 5 qutu açılarkən iki dəfə bu sözü eşitdilər: «Qalay əsgərciklər!» Kiçik bir uşaq əl çalaraq belə qışqırdı. Uşağın ad günü idi, bu əsgərcikləri ona bağışlamışdılar. Uşaq o saat onları çıxarıb masanın üstünə düzdü. Bütün bu əsgərciklər elə bil bir alma idi, iki yerə bölmüşdülər. Ancaq bircəsi o biri qardaşlardan fərqlənirdi, onun yalnız bir ayağı vardı. Onu ən axırda qayırmışdılar, ona görə də ikinci ayağına qalay çatmamışdı. Buna baxmayaraq, o da o biri qardaşları kimi möhkəm dururdu.

Uşağın əsgərləri düzdüyü masanın üstündə bir çox başqa oyuncaqlar da vardı. Bu oyuncaqların içərisində ən gözəli kartondan qayrılmış qəşəng qəsir idi. Kiçik pəncərələrindən onun içərisinə baxmaq olurdu. Qəsrin qabağında gölə bənzəyən balaca güzgünün ətrafında ağaclar bitmişdi. Mumdan qayrılmış qu quşları göldə üzərək suya düşmüş şəkillərinə tamaşa edirdilər. Bunların hamısı çox qəşəng idi, lakin qəsrin açıq qapısının kandarında duran qızcıgaz hamısından gözəldi. O da

kartondan qayrılmışdı. Əynində nazik batisdən paltarı vardı. Bir çiyindən kəmərinə doğru çəpəki olaraq göy, nazik lent asılmışdı. Lent qızın üzü boyda olan gül şəkilli parlaq bir bəzəklə bərkidilmişdi. Bu qız oynayan qız idi. O, əllərini qabağa uzadaraq ayağının birini o qədər yuxarı qaldırmışdı ki, qalay əsgərcik əvvəlcə onu bütünlüklə görməmişdi və elə bilmişdi ki, onun kimi qızın da bir ayağı var!

O, «bax, bu mənə münasib bir arvaddır! – deyər düşünmüşdü. – Lakin çox iddialıdır. O, qəsrə yaşayır, mən isə qutuda. Həm də tək deyiləm. İyirmi beş nəfərlə yaşayıram. Qutu onun yeri deyil. Hər halda tanış olmaq pis olmaz!» O, boylanaraq oyuncaqların içərisindən, tütün qabının arxasından baxdı. Buradan o, müvazinətini itirmədən bir ayağı üstündə duran gözəl, balaca, oynayan qıza doyunca baxa bilərdi.

Axşam bütün başqa əsgərcikləri qutuya, öz yerinə qoydular. Ev adamları yatdılar. Oyuncaqlar özləri oynamağa başladılar: bir-birinə qonaq gedirdilər, dava edirdilər və bal düzəldirdilər. Qalay əsgərciklər qutuda vurnuxurdular. Onlar da oyunda iştirak etmək istəyirdilər. Lakin qutunun qapağını qaldıra bilmirdilər. Qıjı böcək mayallaq aşdı. Qrifel isə qrifel lövhəsi üstündə atılıb-düşməyə başladı. Elə gurultu qopdu ki, sarı bülbül də oynayaraq danışdı, özü də şeirlə danışdı. Yerindən tərpənməyən yalnız qalay əsgərcik və oynayan qız idi. Qız bir ayağı ucunda durub, əllərini qabağa uzatmışdı. Əsgərcik isə bir ayağı üstündə möhkəm dayanmışdı. Bir dəqiqə də olsun gözünü qızdan çəkmirdi.

Düz saat on ikidə nə isə çıqqıldadı. Bu, tütün qabı idi. Səslənərək açıldı. Ancaq onun içərisində tütün deyil, balaca bir qulyabanı vardı, – bu, bir cür fokus idi.

Qulyabanı dedi:

– Qalay əsgərcik, bəsdir gözlərini bərəltdin!

Ancaq qalay əsgərcik özünü elə göstərdi ki, guya eşitmir, Qulyabanı dedi:

– Bir dayan! Gör sənə neylərəm!

Səhər açıldı, uşaqlar oyandı. Onlardan biri qalay əsgərini pəncərəyə qoydu. Qulyabanını elədi, küləkmi səbəb oldu, birdən pəncərə şiddətlə açıldı. Əsgərcik başı aşağı üçüncü mərtəbədən yerə uçdu. Bir anda yerə düşdü. Başı və tufəngi daşların arasına girdi, ayağı isə göydə qaldı.

Xidmətçi və balaca oğlan o saat küçəyə qaçdılar, axtardılar, az qala onu ayaqlamışdılar; ancaq onu tapa bilmədilər. Əgər əsgərcik qışqırsaydı: «Mən buradayam!», əlbəttə, onu tapardılar. Ancaq o küçədə qışqırmağı ayıb bildi, çünki əynində mundir vardı.

Birdən yağış yağmağa başladı və getdikcə şiddətləndi, elə bil ki, vedrədən su tökülürdü. Yağış dayanan kimi iki küçə uşağı gəldi. Onların birisi dedi:

– Qalay əsgərini bax! Onu suya salaq üzün.

Onlar qəzətdən kiçik qayıq qayırdılar. Qalay əsgərini onun içərisinə qoyub arxa buraxdılar. Özləri isə arxın qırağı ilə qaçaraq əl çalındılar. Arxada su dalğalanmağa başladı, qayıq üzürdü. Yağış da bərk yağdı. Qayıq yırğalanaraq hərdən elə hərlənirdi ki, qalay əsgərcik tərpənirdi, lakin o mətin olduğundan özünü itirməyib irəliyə baxır, tufəngini çiynində saxlayırdı.

Qayıq körpücüyün altına üzdü. Qutu içərisində olduğu kimi bir qaranlıq çökdü.

– «Bura haradır mən düşmüşəm? – deyə qalay əsgərcik düşündü. – Bütün bunlar qulyabanının işidir. Əgər oynayan balaca qız mənimlə burada olsaydı, bundan ikiqat artıq qaranlığa dözərdim».

Həmən dəqiqə çoxdan bəri körpünün altında yaşayan bir su siçanı göründü.

– Pasportunu göstər! Pasportunu bura ver! – deyə su siçanı bağırdı.

Qalay əsgərcik susaraq tufəngini döşünə daha da bərk sıxdı. Qayıq irəliyə üzdü, siçan da arxasınca getdi. Siçan dişlərini qıcıyaraq qarşısına gələn çöp və samanlara qışqırırdı:

– Tutun onu! Tutun onu! O, gömrük xərci verməyib, pasportunu göstərməyib!

Axın isə getdikcə qüvvətlənirdi. Qalay əsgərcik körpünün axırında işıq gördü. Lakin bununla belə onun dalınca elə bərk, elə qorxunc qışqırıq qopmuşdu ki, necə qəhrəman olsaydı qorxardı. Körpünün qurtaracağı yerdə isə arx böyük bir kanala çevrilirdi. Qalay əsgərcik, qayıq bizi böyük bir çağlayana apararkən düşdüyümüz təhlükə kimi bir təhlükəyə düşmüşdü.

Artıq o lap qırağa yaxınlaşırdı, dayanmaq mümkün deyildi. Qayıq körpünün altından çıxdı. Yazıq əsgərcik özümü möhkəm tutaraq yenə də düz dayanırdı. Heç kəs onun üzündə azacıq da olsa dəyişiklik hiss etməzdi. Qayıq üç-dörd dəfə hərləndi. Qırağa qədər su ilə doldu və batmağa başladı. Su, qalay əsgərciyin boğazına qədər çıxmışdı. Artıq su əsgərciyin başını örtürdü. O, bir daha görüşü ona qismət olmayacaq oynayan gözəl qızcıgazı düşündü. Qulaqlarında bu sözlər cingildədi:

Başı bəlalı əsgər!

Ölüm səni hədələr!

Kağız islandı, cırıldı. Əsgərcik az qala batmışdı ki, onu həmən dəqiqə böyük bir balıq uddu.

Ah, onun qarnı nə qədər qaranlıq idi! Bura körpünün altından də pisdi, olduqca dar idi, lakin qalay əsgərcik yenə də mətanətlə dayanırdı. O dümdüz dayanaraq, tufəngini döşünə sıxırdı. Balıq o yan-bu yana çırpınırdı. Düz olmayan hərəkətlər edirdi. O, sonra sakitləşdi. Birdən ildırım kimi parlaq bir şey işıldadı. Hər tərəf işıqlaşdı. Kim isə qışqırdı: «Qalay əsgərcik».

Balığı tutdular, bazara aparıb satdılar. Oradan onu alıb mətbəxə gətirdilər. Aşpaz qadın onu iti bıçaqla doğradı. O, iki barmağı ilə əsgərciyin belindən yapışb onu otağa gətirdi. Bütün ev adamları balığın qarnında səyahət edən bu qərribə qalay əsgərciyə tamaşa etməyə yığışdılar. Ancaq qalay əsgərcik öyünmədi.

Onu masanın üstünə qoydular. Dünyada nələr olmur! Əsgərcik keçmişdə olduğu otağı və uşaqları gördü. Yenə o əvvəlki yerinə gəlmişdi. Oyuncaqlar əvvəlki kimi masanın üstündə idi. Qəşəng qəsir və oynayan kiçik qızcığaz da onların içərisindəydi. O, yenə də bir ayağı üstündə düz dayanmış, o biri ayağını isə yuxarı, havaya qaldırmışdı. O da mətanətli idi. Bu qalay əsgərciyə elə təsir etdi ki, az qaldı gözündən qalay yaş tökülsün. Ancaq bu ayıb olardı. Əsgərcik oynayan qıza, qız isə ona baxdı, lakin heç biri bir söz demədi.

Birdən uşaqların biri əsgərciyi alıb, heç bir səbəb olmadan yanan sobaya atdı. Yəqin ki, bunu uşağa tütün qabında olan qulyabanı öyrətmişdi.

Əsgərcik parlaq alovlar içində dayanmışdı. Ona çox isti idi. Ancaq bunun oddanmı, sevgidənmı olduğunu özü də bilmirdi. Üstündəki rənglər bütünlüklə solmuşdu. Lakin bu dərddənmı, yoxsa səyahət etdiyi zamanmı olmuşdu, bunu da heç kəs bilmirdi. O, kiçik qıza baxdı, qız da ona, əsgərcik

əridiyini hiss etdi, ancaq tufəngi çiyində yenə düz dayanmışdı. Birdən-birə otağın qapısı açıldı. Külək oynayan qızı ağzına aldı. Qız düz sobaya, əsgərçiyin yanına düşdü. O, işıqlı alovlar içərisində hərlənərək yox oldu. Qalay əsgərcik isə əriyib yumrulandı. Ertəsi günü xidmətçi qadın gülü yığarkən, bir qalay ürək tapdı. Oynayan qızdan isə bir gül qalmışdı, o da qaralıb kömürə dönmüşdü.

LEYLƏKLƏR

Balaca bir şəhərin lap kənarındakı evin damında leyləklər yuva salmışdılar. Ana leylək dörd balası ilə yuvada oturmuşdu, balalar balaca, qara dimdiklərini yuvadan bayıra çıxarırdılar. Onların dimdiyi hələ qızarmamışdı. Ata leylək dimdiyini uzadıb bir ayağı üstdə yuvanın yaxınlığında, damın lap kənarında durmuşdu. O, çox yorulmamaq üçün ayağını qarnına yığmışdı. Onun taxtadan qayrıldığını düşünmək olardı, çünki qətiyyənlə hərəkət etmirdi. «Bu necə gözəl və alicənabcasındır! – deyər o düşünürdü. – Mənim arvadımın yuvası yanında keşikçi durur. Axı mənim onun əri olduğumu bilməyə də bilərlər. Mənim bura keşikçi qoyulduğumu düşünə bilərlər. Bu böyük təsir bağışlayır!» Bunu deyir və o, yenə də bir ayağı üstündə dayanmaqda davam edir.

Küçədə bir dəstə uşaq oynayırdı. Leyləyi gördükdə uşaqlardan ən qoçağı səsinə bacardıqca uzadaraq leylək haqqındakı köhnə mahnını yada saldı, qalan uşaqlar da ona qoşuldular.

Ay uzunboğaz leylək, –
Ayaqları beş çərək!
Tez ol yuvana uç, get.
Dörd balanı xilas et:

Birini asacaqlar,
Birini də oğrular
Aparacaq, – o birini
Kəsəcəklər, lap yəqin.
Dörduncü qalır, o da
Yandırılacaq odda.

Balalar:

– Bax, uşaqlar nə oxuyurlar! – dedilər. – Onlar deyirlər ki, bizi asacaq və oğurlayacaqlar.

Anaları onlara dedi:

– Onlara əhəmiyyət verməyin! Siz qulaq asmasanız, heç bir şey olmaz.

Ancaq uşaqlar susmurdular, onlar oxuyub leyləkləri acıqlandırırtdılar, yalnız Peter adlı bir uşaq heyvanları incitməyin günah olduğunu deyərək, yoldaşlarına qoşulmaq istəmirdi. Ana leylək isə balalarını təskin edirdi. O:

– Əhəmiyyət verməyin, – deyirdi. – baxın, atanız necə sakit dayanmışdır, özü də bir ayağı üstündə dayanmışdır.

Balalar:

– Biz qorxuruq, – deyib başlarını yuvada gizlətdilər.

Ertəsi günü uşaqlar yenə də küçəyə səpələndilər, onlar leyləkləri görüb təkrar:

Birini asacaqlar.

Birini də oğrular aparacaq, – deyə oxumağa başladılar.

– Demək, bizi asacaq, oğrular aparacaqlar? – deyə balalar yenə də soruşdular.

– Yox, canım, yox! – deyə ana cavab verdi. – Bax biz tezliklə dərsə başlayacağıq. Siz uçmaq öyrənməlisiniz. Uçmaq öyrəndikdə sizinlə birlikdə çəmənə, qurbağaların yanına qo-

naq gedəcəyik. Onlar suda bizim qabağımızda oturub: «Qur-qur!» – deyə oxuyacaqlar, biz isə onları yeyəcəyik, ləzzət verəcəkdir.

– Bəs sonra? – deyə balalar soruşdular.

– Sonra biz leyləklər bütün ölkələrdən gəlib payız manevrlərinə toplaşacağıq. Onda lazımı kimi uçmağı bacarmalısınız! Bunun əhəmiyyəti çoxdur. Pis uçanları general biz dimdiyi ilə dələəcəkdir. Odur ki, dərs başlananda bütün qüvvənizlə çalışın.

– Ancaq uşaqların dediyi kimi bizi ki, öldürəcəklər! Qulaq as, onlar yenə də oxuyurlar.

Anaları dedi:

– Siz onlara yox, mənə qulaq asın. Manevrdən sonra biz buradan uzaqlara, uca dağların, qaranlıq meşələrin o tayına, isti ölkəyə, Misrə uçaacağıq. Orada üçkünc daş evlər vardır, bu evlərin təpəsi lap buludlara söykənmişdir, onlara piramida deyirlər. Bu piramidalar ən qədim zamanlarda, leyləklərdən birinin belə öz təsəvvürünə gətirmədiyi bir zamanda tikilmişdir. Orada daşan bir çay vardır, çay daşdıqda bütün ölkə bataqlığa dönür, bataqlıqda gəzib, qurbağa yeyirsən.

Balalar:

– Oho! – dedilər.

– Bəli. Çox gözəldir! Orada bütün günü sənətin yemək olur. Biz orada yaxşı yaşadığımız zaman burada ağacların bütün yarpaqları töküləcək, elə bir soyuq olacaqdır ki, buludlar donub ağ parça şəklində qırıq-qırıq yerə töküləcəkdir.

Ana balalarına qar haqqında danışmaq istəyirdisə də, bunu yaxşı anlada bilmirdi.

– Bəs bu pis uşaqlardamı parça-parça donacaqlar? – deyə balalar soruşdular.

– Yox, onlar parça-parça donmayacaqlar, ancaq üşüyəcəklər! Qaranlıq bir otaqda oturub darıxacaq və burunlarını bayıra çıxarmağa da cürət etməyəcəklər. Siz isə çiçəklər açan, günəş pərildayan o yad ölkədə özünüz üçün uçacaqsınız.

Bir müddət keçdi, balalar böyüyüb, yuvada ayağa qalxaraq ətrafa baxa bilirdilər. Ata leylək hər gün onlara yağlı qurbağa, balaca koramallar və tapa bildiyi hər cür başqa tikələr gətirirdi. O, cürbəcür əyləncəli şeylərlə balalarını necə də təskin edirdi! Başı ilə quyruğunu tutur, boğazında cır-cır varmış kimi dimdiyini şaqqıldadır və onlara müxtəlif bataqlıq əhvalatları söyləyirdi.

Gözəl günlərin birində anaları onlara: – Oxumaq vaxtı artıq çatmışdır, – dedi və dörd balanın dördü də yuvadan damın üstünə çıxmalı oldular. Pərvədigara, onlar necə səndələyir, qanadları ilə müvazinətlərini nə qədər saxlayırdılarsa da, yenə də az qalırdılar ki, yıxılınsınlar!

Anaları onlara:

– Mənə baxın, – dedi. – Başınızı belə, ayağınızı da belə atın! Bir-iki! Bir-iki! Bax bu sizə həyatda özünüzə yol açmağa kömək edəcəkdir! – deyə o bir neçə qanad çalıb uçdu. Balalar nahamar halda göyə tullandılar və şappıltı ilə yerə sərildilər! Çünki mədələri olduqca dolu idi.

Balalardan biri:

– Mən oxumaq istəmirəm, – deyib geri, yuvasına qayıtdı.
– Mən isti ölkələrə əsla uçmaq istəmirəm.

– Demək, qışda burada donmaq istəyirsən? Yoxsa istəyirsən ki, uşaqlar gəlib səni düşürsünlər, suda boğsunlar, yaxud da yandırsınlar? Dayan, mən bu saat onları çağıraram.

Bala:

– Vay, yox, yox! – deyib yenə də yuvadan damın üstünə tullandı.

Üçüncü günü balalar birtəhər uçuş və anaları kimi qanadlarını açaraq havada dura biləcəklərini təsəvvür edirdilər, ancaq o saat damın üstə sərilirdilər. Beləliklə, yenə də qanadları ilə işləməli olurdular.

Bu zaman uşaqlar küçədə toplaşdı:

Ay uzunboğaz leylək! – deyər oxuyurdular.

– Uçuş onların gözlərini dimdiklərimizlə çıxarmayacağıq mı? – deyər balalar soruşdular.

Anaları:

– Yox, lazım deyil! – dedi. – Siz, yaxşısı budur, mənə qulaq asın. Bu daha əhəmiyyətlidir. Bir, iki, üç! İndi sağa uçaq: bir, iki, üç! İndi sola uçaq. İndi də bacanın ətrafında uçaq. Çox gözəl! Axırncı uçuş çox yaxşı çıxdığından sabah mənimlə birlikdə gölə uçmağınıza icazə verirəm. Bir çox sevimli ailələr öz uşaqları ilə birlikdə oraya toplaşacaqlar, – orada özünüzü göstərərsiniz! Mən sizin hamıdan sevimli olmağınızı istəyirəm. Başınızı dik tutun, bu daha gözəl və təsiredicidir.

– Bəs biz bu pis uşaqlardan intiqam almayacağıq mı? – deyər balalar soruşdular.

– Qoy onlar istədiklərini qışqırsınlar. Siz isə buludlara uçuş piramidalar ölkəsini görəcəksiniz. Onlar isə qışda burada soyuqdan donacaq, bir dənə də yaşıl yarpaq, bir dənə də şirin alma görməyəcəklər.

– Ancaq biz yenə də onlardan intiqam alacağıq, – deyər balalar bir-birinə pıçıldadılar və dərslərinə davam etdilər.

Leylək haqqında mahnını birinci olaraq oxuyan ən balaca uşaq hamıdan dəcəl idi. Onun cəmisi altı yaşı olardı, ancaq leyləyin balaları onun yüz yaşı olduğunu düşündülər. Axı uşaq onların atasından da, anasından da çox-çox böyük idi və bu leylək balaları, uşaqların və böyük adamların yaşı haqqında

nə bilirdilər ki? Beləliklə, leylək balalarının intiqamı bu oğlanın başında çatlamalı idi, çünki bu işə birinci olaraq o başlamışdı və leyləklərə hamıdan çox o gülürdü. Balaların ondan çox acıqları gəlirdi və böyüdükcə də ondan az təhqir eşitmək istəyirdilər. Nəhayət, ana leylək uşaqdan birtəhər intiqam alacağını vəd etməli oldu, ancaq bu intiqam onların isti ölkəyə uçacaqları gündən tez olmayacaqdır.

– Əvvəlcə böyük manevrlərdə özünüzü necə aparacağınıza baxarıq, iş pis getsə və general dimdiyi ilə sizin sinənizi deşsə, demək, uşaqlar bir dərəcəyə qədər haqlıdırlar. Onda baxarıq!

Balalar:

– Görərsən! – deyib söylə məşqə girişdilər. Gündən-günə iş daha da yaxşılaşırdı və nəhayət onlar elə asan və gözəl uçmağa başladılar ki, baxanın xoşu gəlirdi.

Payız girdi, leyləklər qışı isti ölkələrə uçmaq üçün hazırlaşmağa başladılar. Manevrlər də belə keçdi! Leyləklər meşələrin, dağların üzərindən uçdular... Qarşılarında böyük səyahət durduğu üçün onlar özlərini sınamalı idilər. Bizim balalar özgələrindən fərqləndilər və imtahanda ən yüksək – çox yaxşı qiymət aldılar. Üstəlik onlara qurbağa və koramal da verildilər. Qurbağa və koramalı yemək olardı, onlar belə də etdilər.

– İndi biz intiqam alacağıq, – dedilər.

Anaları:

– Yaxşı, – dedi. – Baxın, mən nə düşünmüşəm, bu hamısından yaxşı olacaqdır. Mən bir göl tanıyıram, balaca uşaqlar, leylək onları götürüb ata-analarının yanına aparmayıncaya qədər bu göldə otururlar. Qəşəng balaca uşaqlar orada yatıb, sonra heç bir zaman görə bilməyəcəkləri əntiqə yuxular

görürlər. Bütün ata-analar belə balaları, bütün uşaqlar isə belə qardaşları, yaxud da bacıları olmasını çox istəyirlər. Gölə uçub, oradan körpə bir uşağı gətirərik evə, leyləkləri acıqlandırmayan uşaqların yanına apararıq, bizi lağa qoyan pis uşaqlar isə heç şey almazlar.

– Bizi birinci dəfə acıqlandıran o kinli oğlan bəs nə olsun?
– deyə cavan leyləklər soruşdular.

– Göldə bir ölü uşaq uzanmışdır, o ölü kimi yatıbdır, – onu kinli uşağa apararıq. Ona ölü bir qardaş gətirdiyimizi gördükdə qoy o ağlasın. Güman edirəm ki, heyvanları incitmək günahdır, – deyən oğlanı unutmamışsınız. Biz o mərhəmətli oğlana bir dəfədə qardaş da, bacı da apararıq. Onun adı Peterdir, onun şərəfinə biz də adımızı Peter qoyuruq. O dediyi kimi də oldu. O zamandan bütün leyləkləri Peter çağırırlar.

KÜLƏK VALDEMAR DO VƏ ONUN QIZLARININ ƏHVALATINI DANIŞIR

Külək otların üstündən ötüb keçdimi onları sular təki cilvələndirir, taxılın üstündən keçdimi, onu dəniz kimi dalğalandırır: bu, küləyin at oynatmağıdır. İndi gəl onun hekayətlərinə qulaq as! Külək bu hekayətləri avazla danışır, səsi də gah zildə olur, gah bəmdə: meşədə bir cür səslənir, dəlmə-deşikdən içəri girdiyi evdə başqa cür. Bir səmaya bax gör, buludları külək necə qovur, lap qoyun sürüsü kimi! Hə, darvazalarda necə uğuldadığını eşidirsən? Elə bil qarovulçu boru çalır! Soba borularında, sobanın içində necə də qəribə səslənir! Odun çıtıldayır, ətrafa qığılcım səpələyir; alovun gur işığı otağın lap uzaq guşələrinə də düşür. Otaq necə isti, necə rahatdır, ocaq qabağında oturub, nağıla qulaq asmaq necə xoşdur! Qoy ancaq külək özü danışsın! Təkcə o özü bizim hamımızdan artıq nağıl və əhvalat bilir. Qulaq as, o, sözə başlayır:

«Vıyyyy! Əs keç» – bu, onun nəqarətidir.

– Böyük Beltin sahilində qırmızı kərpicdən tikilmiş varlı malikanəsi var! – külək hekayətinə başlayır. – Onun hər kərpicici mənə tanışdır, onlardan Marsk Stiq qalası tikiləndə hamısını bircə-bircə görmüşdüm; qala uçub-dağıldan sonra kərpiclər yenə işə yaradı: onlardan təzə divar hördülər, təzə Borreby mülkünü tikdilər, mülk indi də durur.

Malikanənin bütün əsil-nəsəbli sahiblərini tanıyırdım; gözlərim önündə çox nəsillər dəyişdi! Mən indi Valdemar Do və onun qızlarından danışacağam!

Valdemar Do başını uca tuturdu, çünki damarında kral qanını axırdı! Peşəsi də təkcə maral ovlamaq və şərab içmək deyildi, yaxşı işləri də vardı! Hansı işlərdi? «Vaxt gələr, məlum olar!» – deyirdi.

Onun xanımı, əynində zərxara, par-par parıldayan naxışlı döşəmədə şahənə yerişlə gəzirdi; ev zəngin bəzənmişdi: xalılar, bahalı oyma mebel. Bilsəniz xanım özü ilə nə qədər qızıl, gümüş qab-qasıq cehiz gətirmişdi! Zirzəmidə alman pivəsi saxlanırdı – hələlik orda bəzi şeylər saxlanırdı! Tövlələrdə kəhər atlar kişnəyirdi. Bəli, Borrebyu sahibi varlı idi, var-dövləti hələ ki, əldən çıxmamışdı. Onun uşaqları da vardı, üç zərif çiçək: İda, Yohanna və Anna Dorteys – görürsünüz, adları da yadımdadır!

Bu mülkdə, başqa qədim mülklərdə olduğu kimi, əsil-nəsəbli xanım iri qonaq otağında qızlarla bərabər oturub yun əyirmirdi. Yox, o, zərif səsli ud çalıb oxuyurdu, təkcə qədim Danimarka mahnılarını yox, özgə mahnılarını özgə dillərdə də oxuyurdu. Malikanədə şənlik hökmfərma idi, yaxın-uzaq ellərdən adlı-sanlı qonaqlar gəlmişdi, musiqi səsi göyə bülənd olurdu, qədəhlərin cingiltisini heç mən də batıra bilmirdim! Bəli, burada səs-küy, ağaların təkəbbürü hökm sürürdü, burada ağalar vardı, amma allahları yoxdu!..

Külək:

– Bir may axşamı idi, – dedi, – mən qərbdən təzəcə qaçıtmışdım; mən Yutland sahilində gəmilərin çırpılıb parçalandığını gördüm, çöllərdən, yaşıl meşəli sahillərin üstündən əsib keçdim, Fyun adasında, Böyük Belt sularında vıyıldadım,

ancaq Zelandiya sahillərinə çatanda sakitləşdim. Borrebyu yaxınlığındakı gözəl palıd meşəsində uzanıb rahatlandım; o vaxt meşə hələ salamat idi.

Ətrafda yaşayan cavan oğlanlar meşədə çır-çırpı və quru budaqları yığırdılar. Bir qucaq yığıb kəndə qayıdırdılar, çırpını, quru budaqları qalaqlayıb od vurur, dövrəsində oynayıb-oxuyurdular. Qızlar da oğlanlardan geri qalmırdılar.

– Mən sakit uzanmışdım, – deyib külək söhbətinə davam elədi, – və ən gözəl oğlanın ocağa atdığı budağı astaca püfləyirdim. Budaq o birilərdən gur alışdı, oğlanı da may kralı seçdilər, o da qızlardan birini özünə kraliça seçdi. Necə şənlik, necə sevinc vardı! Ağaların evindəki şənlikdən də artıq!

Ağaların evinə tərəf bu vaxt beş-altı qızıl bir karet gedirdi. İçində də evin xanımı, onun üç qızı – üç zərif, gözəl ətirli çiçək: qızılgül, suzanbağı və solğun sünbülçiçəyi. Ananın özü iri zanbağa oxşayırdı; yerində şax oturmuşdu, oxuyub-oynamağını dayandırıb, ona təzim edən kənd camaatının salamına cavab vermir, baş tərpətmirdi. Elə bil başını tərpətsə, beli sınacaqdı.

Mən fikirləşdim:

«Bəs siz kimlərin kraliçası olacaqsız, ağ qızılgül, suzanbağı, solğun sünbülçiçəyi – onlar indi də gözümün qabağındadırlar. – Sizin qismətinizə, yəqin ki, alicənab cəngavərlər, bəlkə də şahzadələr düşəcəklər!»

Vıyyy! Əs keç, əs keç!

Karet ötüb getdi, kəndlilər yenə oynamağa başladılar. Borrebyu, Tyerebyu və başqa yaxın kəndlərdə yayı belə qarşılayırdılar!

Külək danışdı:

– Gecə, mən qalxanda isə əsil-nəsəbli xanım yatağa düşdü

və daha ayağa durmadı. Bütün insanların başına gələn hadisə onun da başına gəldi, burda təzə heç bir şey yoxdu. Valdemar Do bircə dəqiqə fikir-xəyal içində dayandı, ürəyindən bu sözlər keçdi: «Vüqarlı ağac əyilər, amma sınımaz». Qızları ağladılar, nökrər-qulluqçu da gözüyəşli gəzib-dolandı. Fəqət xanım Do uçub getdi, mən də əsib getdim! Vıyyy! – külək uğuldadı.

– Mən geri qayıtdım – mən Fyun adasının və Belt sularının üstündən ötüb, çox vaxt qayıdırdım – və Borrebyuda, dəniz sahilindəki gözəl palıd meşəsində uzandım. Meşədə bəliq ovlayan dəniz qartalları, meşə göyərçinləri, qara qarğalar və qara leyləklər yuva qurmuşdular. İlk bahar çağı idi, yuvaların birində yumurtalar vardı, o birində quş balaları civil-dəyirdi, quşlar da meşə üstündə çıxırışa-çıxırışa, dəstə-dəstə dövrə vururdular! Meşədən balta səsləri gəlirdi, uca palıd ağacları kökündən baltalanırdı: Valdemar Do bahalı üçgöyər-təli hərbi gəmi düzəltməyə istəyirdi, fikirləşirdi ki, yəqin, kral gəmini satın alar. Dənizçilərin nişanəsi, quşların sığınacağı olan meşəni bax elə buna görə qırırmışlar. Hörümçək quşları qorxu içində özlərini ora-bura vururdular, axı, yuvaları dağıdılmışdı, yuvasız qalmış dəniz qartalları, başqa meşə quşları da vahimə ilə acıqla göydə fırlanırdılar. Mən onların halına yanırdım!

Qarğaların, dolaşaların kinayəli çıxıntıları aləmi başına götürmüşdü: «Qırır! Dağğılır! Qırır! Qırır!»

Meşədə, bir dəstə işçinin yanında Valdemar Do dayanmışdı, üç qızı da yanında idi. Hamısı da quşların vəhşi çıxıntılarına gülürdü, hamısı, təkcə kiçik qızı Anna Dorteyadan başqa. Onun quşlara yazdığı gəlirdi, iş qara leyləyin yuva qurduğu yarıqurumuş palıd ağacına çatanda, o, göz yaşları içində

atasına yalvardı ki, ağacı baltalatmasın, yuvadan boylanən leylək balalarını məhv eləməsin. Bəli, qara leyləyin xətrinə palıda əl vurulmadı; bir ağac nə olan şeydir ki!

Baltalar, mişarlar işə düşdü: üçgöyertəli gəmi düzəldirdilər. Gəmiqayıran cavan oğlan əsil-nəsəbli olmasa da, nəcib nəsildəndi. Gözləri, alnı onun ağıllı olduğuna dəlalət edirdi. Valdemar Do da oğlanın söhbətlərinə həvəslə qulaq asırdı. Borrebyu sahibinin on beş yaşlı böyük qızı İda da onun söhbətlərinə valeh idi. Gəmiqayıran oğlansa öz aləmində özü ilə İda üçün saray qururdu; bu sarayda onlar İda ilə yanaşı oturmuşlar, ər ilə arvad kimi! Hərgah saray daşdan tikilsəydi, dərəli-təpəli, meşəli, bağlı-bağatlı malikanə olsaydı bu yenə də mümkündür. Amma heyhat, sərçə durna qatarına qoşula bilməz. Nə qədər ağıllı olsa da, cavan oğlan yoxsul idi. Vıyyy! Mən götürüldüm, o da götürüldü, o daha burda qalmağa cürət eləməirdi, İda da taleyinə boyun əydi; əlindən nə gəlirdi ki?

– Tövlələrdə kəhər atlar kişnəyirdi, – deyib külək hekayətinin ardını danışdı, – iki göz istəyirdi onlara tamaşa eləsin! Elə tamaşa eləyirdilər də. Təzə hərbi gəmini almaq üçün ona baxmağa şəxsən kralın göndərdiyi admiral oynaq atlara heyranlığını ucadan bildirirdi. Mən hər şeyi aydın eşidirdim, axı, ağaların ardınca açıq qapıdan mən də içəri girirdim, sapsarı samanı ayaqlarının altına mən səpələyirdim. Valdemar Do qızıl ələ gətirmək istəyirdi, admiral da kəhər atları ona görə belə tərifləyirdi. Amma onu başa düşmədilər, alver də baş tutmadı. Gəmi Nuhun gəmisi kimi üstü taxtalarla örtülü halda sahilə qaldığı kimi qaldı: göy dənizlərdə üzmək onun qisməti deyilmiş! Vıyyy! Əs keç! Əs keç! – külək uğuldadı. – Ona baxanda ürəyə od düşürdü!

Qış gəldi, çöllər-düzlər ağ yorğana büründü, Beltin üstü

ilə buzlar axıb getdi, mən də dalğaları sahilə qovdum, gəmiyə çırpıdım; gəminin dövrəsində qapqara qarğalar qanad çaldı; quşlar boş, kimsəsiz gəminin yan-yörəsinə qonur, açıqlı-acıqlı qışqırır, viran qalmış meşə, dağılmış yuva, yurdsuz qoca quşlara, cavan quşlara görə qarğış tökürdülər. Bu dağıntı nəyin xatirinə olmuşdu? Gərəksiz, heç vaxt sularda üzməyəcək vüqarlı gəminin xatirinə.

Mən yerdən qarı sovurdum, gəminin ətrafına təpə kimi yığdım. Mahnımı, çovğunun musiqisini eşitdirdim ona, qoy bunlara alışsın, gəmidir, axı! Vıyyy! Əs keç!

Qış da ötdü. Qış da, yay da ötüb keçir, mən keçib gediyim kimi, qar tökdüyü kimi, alma çiçəyini, ağaclar yarpağını tökdüyü kimi. Ötüb keçin! Ötüb keçin! Siz də ötüb keçin, insanlar.

Amma qızlar hələ cavandılar. İda əvvəllər, gəmiqayıran ona vurulduğu vaxtlardakı kimi, qızılgültək açırdı. O, alma ağacı altında dayanıb xəyala dalanda mən onun uzun, qızılı tellərilə oynayırdım, gül ləçəklərini başına səpələyirdim, o bunu heç hiss eləmirdi. Qız bağın şaxbudaqlı ağacları arasından görünən al günəşə, qızıl rəngli üfüqə baxırdı.

Bacısı Yohanna qamətli, ağ suzanbağına oxşayırdı, vüqarlı başını dik tuturdu, beli də anasının beli kimi incə idi. O, divarlarından əcdadlarının şəkilləri asılmış iri yataq otağına girməyi xoşlayırdı. Şəkillərdə məxmər, ipək paltar geyib, nazik hörüklü saçlarına inci düzülmüş, qəşəng papaq qoyan əsil-nəsəbli xanımlar təsvir olunmuşdu. Onlar necə də gözəldilər! Örləri zireh, dəmir, ya da astarına dələ dərisi vurulmuş mavi boyunluğuşax dayanmış plaş geymişdilər. Qılıncları beldən yox, yandan asılmışdı. Görəsən, vaxt gələndə Yohannanın شکli harda asılacaq, onun alicənab əri nə görkəmdə olacaq?

Bəli, qız bu barədə fikirləşir, dodaqları ürəyindən keçən sözləri pıçıldaırdı.

Solğun sünbülçiçəyi Anna Dorteya sakit, təmkinli on dörd yaşlı qız idi. İri açıq-mavi, ağıllı gözləri vardı, dodaqlarında təbəssüm oynayırdı. Bu təbəssümü mən onun dodaqlarından üfürüb apara bilmirdim.

Anna Dorteyanı bağda, yolda, çəməndə tez-tez görürdüm; o, cürbəcür otlar, çiçəklər yığırdı, bilirdi ki, bunlar atasına gərək olacaq: atası otlardan, gül-çiçəkdən dərman hazırlayırdı. Valdemar Do vüqarlı və cəsurdı, həm də bilikli idi! O, çox bilirdi. Bu, hamıya məlumdu, hamı onun biliyindən danışdı. Onun otağında yayda da ocaq yanırdı, qapısı da həmişə qıfıllı olurdu; burda o, gecə-gündüz işləyirdi, amma öz işi haqqında söz deməyi xoşlamırdı; təbiətdən təcrübəni tənhalıqda aparmaq lazımdır; az qalıb, dünyada ən qiymətli şeyi – qırmızı qızılı tezliklə tapacaq!

– Bax, buna görə borudan tüstü qalxır, odun çırtıldaıyr, ocaqda alov şölələnirdi! Alovun gur yanmağında mən özüm ona kömək eləyirdim! – deyib külək hekayətini davam etdirirdi. – Olacaq! Olacaq! – borunun içindən Valdemar Do üçün uğuldadım. – Hər şey tüstüyə, hissə, kömürə, külə çevriləcək! Hər şey zay olacaq! Vıyyy! Əs keç! Əs keç! Olacaq! Olacaq! Fəqət Valdemar Do dediyindən dönmürdü.

Tövlədəki o kəhər atlar hardaydı? Dolablardakı qızıl-gümüş, çöllərdəki naxır, bütün var-dövlət hara sovrulmuşdu? Bəli, bunların hamısını əritmək... qızıl putanın içində əritmək mümkündür, amma ondan qızıl alınmaz!

Anbarlar, zirzəmilər, çardaqlar bomboş boşaldı. Adam azaldı, siçan çoxaldı. Şüşələr sındı, çatladı, daha qapıdan girməyimə ehtiyac qalmadı! «Tüstü gələn yerdə xörək bişər»,

amma burdan elə qalın tüstü qalxırdı ki, qırmızı qızılın xatirinə bütün azuqəni udurdu!

Mən malikanənin darvazası ağzında elə uğuldayırdım, elə bil qarovulçu boru çalırdı, ancaq indi burda daha qarovulçu yoxdu! Mən qüllədəki yelqovanı fırladırdım, o da cırıldayırdı, elə bilirdin qüllədə qarovulçu xoruldayır, ancaq daha orda da qarovulçu yoxdu. Orda siçanlarla siçovullar oynayırdı. Ağa evində dilənçi süfrəsi açılırdı, dolablarda dilənçi payı da tapılmırdı; qapılar yerindən çıxmışdı, hər yan dəlmə-deşikdi, mənim üçün meydan açılmışdı! Elə buna görə ordakı bütün işlərdən xəbərdardım.

Tüstüdən, güldən, fikir və qayğıdan, yuxusuzluqdan Borrebyu sahibinin saç-saqqalı ağardı, üzünün dərisi saralıb büzüşdü, ancaq çuxura düşmüş gözləri arzuladığı qızılın həsrətindən hərisliklə alışıb yanırdı!

Mən əsib, onun üzünə, saqqalına tüstü və kül üfürürdüm; qızıl hasilə gəlmirdi, əvəzində bolluca borç yığılırdı.

Mən sınımış pəncərə şüşələrində, dəlmə-deşikdə vıyıldayır, qızların rəngi solmuş, köhnəlmiş paltarlarının yığıldığı sandıqların içinə girirdim; qızlar bu paltarları əyinlərindən çıxarmırdılar, çünki dəyişikləri yoxdu! Bəli, beşik başında onlar üçün oxunan laylələrdəki bəxtəverlik onlara qismət olmadı! Ağa evindəki güzəran bəlalı oldu. O evdə təkcə mənim səsim gur çıxırdı, – deyib külək nəql edirdi. – Mən evin üstünə qar səpələyirdim, deyirlər ki, qar adamı qızdırır; yandıрмаğa odunları yoxdu, meşəni qırıb qurtarmışdılar. Şaxta kəsirdi. Mən evin içində at oynadırdım, bacalardan, dəlmə-deşikdən otaqlara təpəlirdim, damı-divarı yalayırdım, gərək özümü tox tutaydım axı! Əsil-nəsəbli xanım qızlar da soyuqdan yorğan-döşəyə girmişdilər; atanın özü isə xəz örtüyün altına soxul-

muşdu. Yemək yox, yanacaq yox, – bu da ağa yaşayışı! Vıyyy! Əs keç! Bəkdir! Bəkdir! Lakin cənab Do bununla da sakitləşmirdi.

«Qış gedər, bahar gələr! – deyirdi. – Ehtiyac öz yerini bolluğa verər! Ancaq bolluq belə tezliklə gəlmir! Mülkü girov qoymuşam, daha gözləmək olmaz, eybi yoxdur, qızıl lap tez hasilə gələcək... pasxa bayramına!»

Onun hörümçəyə pıçıltı ilə dediyi sözləri mən eşitdim. Deyirdi: «Sən səbirli, hövsələli balaca toxucusan, sən mənə səbirli olmağı öyrədirsən! Sənin toxuduğunu qırıb yırtırlar, sən təzədən başlayırsan və toxuyub axıra çatdırırsan! Qırıb yırtırlar, yenə təzədən başlayırsan, təzədən, təzədən! Belə də olsun gərək! Səbrin sonu mükafatdır!»

Bu da pasxanın birinci günü: kilsə zəngləri çalındı, göydə günəş parladı. Valdemar Do bütün gecəni dinclik bilmədən işlədi; qaynatdı, soyutdu, qarışdırdı, süzüb ayırdı. Dərindən köks ötürdüyünü, ürəkdən dua elədiyini eşidirdim, nəfəs dərmədən işlədiyini görürdüm. Çırağının sönməyini də hiss eləmədi. Mən üfürüb kömürləri gözərtdim, zəif qızartı onun divar kimi ağarmış üzünü və çuxura düşmüş gözlərini işıqlatdı. Birdən bu gözlər alacalandı, iriləşdi, iriləşdi, az qaldı hədəqəsindən çıxsın!

Şüşə qaba bax! Parıldayır. Alov kimi yanır... Nədirsə, ağır, şəfəqli bir şeydir! Cənab Do şüşə qabı titrək əli ilə qaldırır, həyəcandan boğula-boğula çıxırır: «Qızıl! Qızıl!» O, ayaq üstə zorla dayanmışdı, yanından ötsəydim, yıxılacaqdı! Lakin mən közü alısdırmaqla kifayətləndim və onu qızlarının tir-tir əsdiyi otağa ötürdüm. Üst-başı, pırtlaşmış saç-saqqalı tamam kül içindəydi.

O, qamətini şax tutdu, kövrək şüşə qabın içindəki sərvəti

hündürə qaldırdı. «Tapdım! Tapdım! Qızıl!» – deyib qışqırdı, gün altında bərq vuran qabı qızlarına tərəf uzatdı, ancaq... əli titrədi, qab yerə düşüb çilik-çilik oldu! Son ümid də sabun köpüyü kimi partlayıb yox oldu! Vıyyy! Əs keç! Mən də kimyagərin evindən vıyıltı ilə çıxdım.

Payızın qurtarhaqurtarında günlər qısalıb, duman öz nəm köynəyini qırmızı giləmeyvələrin, ağacların çılpaq budaqlarının üstünə sıxanda mən təzə-tər, gümrah halımda yenidən qayıtdım, əsib göy üzünü təmizlədim, əlimə keçən qurumuş budaqları da sındırdım – çox böyük iş olmasa da, hər halda bunu eləmək lazımdı. Borrebyudakı ağa evi də tərtəmiz təmizlənmişdi, elə bil ora süpürgə çəkilmişdi, amma başqa səliqədə. Valdemar Donun düşməni, basnesli Ove Ramel, Borrebyu malikanəsinin girov kağızı əlində, tələblə gəldi: indi ev də, bütün müxəlləfat da onun ixtiyarına keçirdi: mən sınımış pəncərələrdə var gücümle uğuldadım, yerindən çıxmış qapıları çırpıdım, dəlmə-deşikdə vıy-vıy vıyıldadım! Qoy cənab Ove burda qalmaq həvəsini itirsin! İda ilə Anna Dorteya acı göz yaşı tökdülər, Yohanna isə vüqarla şax dayanmışdı, üzünə ölü rəngi çökmüşdü, barmağını da dişləri arasında elə bərk sıxmışdı ki, qanlı fişqırmışdı. Amma bunun heç nəyə köməyi dəyməzdi! Ove Ramel icazə verdi ki, cənab Do ömrünün axırına kimi bu evdə yaşasın, ancaq bunun üçün ona heç sağ ol da demədilər. Axı mən hər şeyi eşidirdim və görürdüm ki, yurdsuz-yuvasız zadəgan başını vüqarla dik tutdu, qamətini düzəltdi. Bu dəm mən dama elə bərk çırpıldım, qoca cökə ağaclarına elə bərk vurdum ki, ən iri, sağlam bir budağı sındırdım, budaq darvaza ağzına düşdü və süpürgə kimi orda qaldı – bəlkə, içəridən nəsə süpürüb atmaq lazım gəldi. Elə süpürüb atdılar da – əvvəlki sahibləri!

Çox ağır çağlardı, amma ürək dözümlü, ruh sarsılmaz idi.

Əyinlərindəki kəm-köhnədən və bir də təzə aldıkları şüşə qabdan savayı onların heç nəyi qalmadı; yerə səpələnmiş, onlara varlanmaq vədi vermiş, amma vədə xilaf çıxmış sərvəti yığıb bu şüşə qaba tökdülər. Valdemar Do onu sinəsində gizlətdi və əl ağacını götürdü; vaxtilə zəngin, dövlətli Borrebyu malikanəsinin sahibi üç qızı ilə bərabər Borrebyunu tərk elədi. Mən onun pörtmüş üzünü sərinlədir, saqqalını, uzun ağ saçlarını tumarlayır və bacardığım kimi oxuyurdum: «Vıyyy! Əs keç! Əs keç!» Bu da zadəgan möhtəşəmliyinin sonu!

İda ilə Anna Dorteяa atalarının yanınca gedirdilər, Yohanna darvazadan çıxanda dönüb geri baxdı. Nə üçün? Xoşbəxtlik ki geri dönmür! O, Marsk Stiq qalasının kərpiclərindən hörülmüş qırmızı kərpic divarlara baxdı və Marsk Stiqin qızlarını xatırladı.

Tutub kiçik bacının əlindən böyük bacı, dolandı qapı-qapı, ağladı acı-acı.

Yohanna yoxsa bu nəğməni yadına saldı? İndi diyərbədiyar gəzən üç bacı idi, dördüncüsü də ata. Bir vaxtlar karetdə getdikləri yolda payı-piyada yeridilər, Smidstrup çölünə, ildə on markaya kirayə tutduqları daxmaya sarı yönəldilər. Ağaların təzə mənzili, boş divarlar, boş qab-qazan. Qarğalar, dolaşalar başlarının üstündə dövrə vurur, kinayə ilə çıxırırdılar: «Qırırr! Qırırr! Dağılır! Qırırr!»

Borrebyu meşəsində balta zərbələrindən ağaclar yerə səriləndə də quşlar belə çıxırırdılar.

Var gücümlə qulaqlarına əsib, eşitməyə mane olsam da, cənab Do və qızları bu çıxırırları yaxşı başa düşdülər.

Onlar daxmaya girdilər, mən də bataqlıqlar, çəmənlər üstündən, quru kolluqlar, yarıcılpaq meşələr üstündən açıq

dənizə, uzaq ölkələrə əsib getdim. Vıyyy! Əs keç! Əs keç! İllər beləcə keçib getdi.

Yaxşı, bəs Valdemar Donun başına, onun qızlarının başına nə gəldi? Hə, bunu indi külək bizə danışar.

– Son dəfə mən Anna Dorteyanı, solğun sünbülçiçəyini gördüm, amma o, artıq belibükülü qarı idi, axı, əhvalatdan düz əlli il ötmüşdü. O, hamıdan çox yaşamışdı və hər şeyi bilirdi.

Viborq şəhəri yaxınlığında, çöldə keşişin təzə, qəşəng, qırmızı kərpicdən tikilmiş evi vardı. Soba bacasından qalın tüstü qalxardı. Keşişin fağır arvadı, gözəl qızları pəncərə qabağında oturub, bağcadakı qalın göyəm kollarının arasından çölə baxardılar. Onlar orda nə görmüşdülər? Onlar yarıuçuq daxmanın damındakı leylək yuvasına baxırdılar. Damın üstündə mamır və yabanı sarımsaq bitmişdi, əslində damın özü yoxdu, daxmanı elə leyləyin yuvası örtmüşdü! Qaydaya salınan bircə elə bu yuva idi, onu da leylək səliqədə saxlayırdı!

– Bu daxmacığa ancaq baxmaq olardı, əl vurmaq yox! Hətta mən də onun yan-yörəsində ehtiyatla əsirdim! – deyib külək hekayətini davam edirdi. – Təkcə leyləyin yuvasına görə daxmanı uçurmurdular, yoxsa bu köhnə-külüşü çoxdan yıxmışdılar. Keşişin ailəsi leyləyi qovmaq istəmirdi, ona görə daxma qalmışdı, içində də yazıq qarı yaşayırdı. Sığınacaq üçün qarı bu Misir quşuna minnətdar olmalı idi, ya da bəlkə bir vaxtlar Borrebyu meşəsində yaşayan qara leylək qardaşının yuvasını dağılmaqdan qoruduğuna görə leylək ona minnətdardı? O zamanlar dilənçi qarı zərif uşaq, zadəgan lələzarında solğun sünbülçiçəyi idi. Anna Dorteya hər şeyi xatırlayırdı.

«A-ah! – Bəli, külək qamışlıqda, ciyillikdə ah çəkdiyi kimi, insanlar da ah çəkirlər. – A-ah! Sənin məzarın üstə kilsə

zəngləri çalınmayıb, Valdemar Do! Yurdsuz-yuvasız Borreb-yu sahibini torpağa tapşıranda zavallı uşaqlar matəm mahnısı oxumayıblar!.. Bəli, hər şeyin, hər şeyin, hətta bədbəxtliyin də sonu, nəhayəti olur!.. Bacısı İda kəndliyə ərə getdi. Bax elə bu, ataya ağır zərbə oldu! Qızının əri zavallı bir kölə idi ki, sahibi onu madyana mindirib çəpdıra da bilər!.. İndi yəqin o da torpaq altdadır, bacısı İda da!.. Bəli, bəli! Allah bircə mənə ölüm göndərmir! «Məni də bu zillətdən qurtar, ya həzrət İsa!»

Leyləyin xatirinə salamat qalmış miskin daxmada Anna Dorteya belə dua edirdi.

Külək dedi:

– Ən sağlam, ən cürətli bacılarının işinə də özüm baxdım!

– O, əyninə zövqüncə paltar geydi: oğlan geyimində gəmidə dənizçi oldu. Qaradınmaz, qaraqabaqdı, amma işini yaxşı görürdü, bircə yuxarı dırmaşa bilmirdi! Qadın olmağından nə qədər ki xəbər tutmamışdılar, üfürüb onu dənizə saldım, yaxşı da elədim!

Pasxanın ilk günü idi, lap o vaxtkı kimi. Valdemar Do qızıl hasilə gətirdiyini güman eləyən gün, üstündə leylək yuvası olan damın altında zəbur surəsini eşitdim, Anna Dorteyanın son avazını.

Daxmanın pəncərəsi də yoxdu, divarda elə belə girdə deşik açmışdılar; gün çıxmışdı, qızıl kürə kimi, şüaları da bu yarıqdan içəri düşmüşdü. Daxmaya süzülən bu zər şəfəq nəydi belə?! Anna Dorteyanın gözləri zərrin şəfəqə tab gətirməyib əbədilik yumuldu, ürəyi döyünməkdən qaldı! Burda günəşin bir günahı da yoxdu; o səhər gün çıxmasaydı da, həmin hadisə olacaqdı.

Ölən gününə kimi leylək Anna Dorteyaya sığınacaq verdi. Mən onun da, atasının da qəbri üstündə əsib dua oxudum, mən

onların məzarının yerini bilirəm, məndən başqa heç kim bilmir.

İndi ayrı zaman, təzə zamandır! Köhnə yol indi hasara alınmış çölə dirənir, qəbirlərin üstündən təzə yol salınıb, yaxın vaxtda dalınca vaqonları çəkib aparən parovoz şütüyəcək, unudulmuş qəbirlərin üstündə taqqıldayacaq. Vıyyy! Əs keç!

– Bu da Valdemar Do və onun qızları barəsində hekayət? Vəssalam, qurtardı. Kim bacarırsa, qoy bundan yaxşı danışsın! – Külək sözünü tamamlayıb, başqa səmtə əsdi.

İzi-tozu da qalmadı.

KRALIN TƏZƏ LİBASI

Çox illər bundan qabaq dünyada bir kral yaşardı; o, geyinib-bəzənməyi elə xoşlardı ki, bütün sərvətini geyiminə xərclərdi və böyük qonaqlıqlar, tamaşalar, şəhərkənarı gəzintilər ancaq təzə libasını camaata göstərmək üçün ona xoş gəlirdi. Günün hər saati üçün onun xüsusi geyimi vardı, başqa krallar barədə tez-tez «Kral şuradadır» deyiləndə, bunun barəsində deyirdilər: «Kral geyim otağındadır».

Bu kralın paytaxtında günlər şən keçirdi, az qala hər gün başqa ölkələrdən qonaqlar gəlirdi; günlərin birində bura iki yalançı gəldi. Onlar özlərini toxucu kimi qələmə verdilər, dedilər ki, misilsiz, heç kəsin ömründə görmədiyi parça toxuya bilirlər, parçanın qeyri-adi gözəlliyindən, bəzək və rəngindən başqa, qərribə bir xüsusiyyəti də var: bacarmadığı işdə işləyən, başıboş, küt adamların gözünə görünmür.

Kral fikirləşdi: «Bax, bu, qiyamət libas olacaq! Onda biləcəyəm mənim əyanlarımdan kim öz yerində deyil, kim ağılıdır, kim axmaqdır. Qoy bu parçanı mənimçün tez toxusunlar».

O, yalançılara böyük məbləğdə beh verdi ki, yubanmadan işə başlasınlar.

Yalançılar iki toxucu dəzgahı qoydular, özlərini elə göstərdilər ki, guya səylə işləyirlər, amma dəzgahda heç bir

şey yoxdu. Utanıb-qızarmadan, işləri üçün çox zərif ipək və saf qızıl tələb edirdilər, hamısını da ciblərinə ötürür, səhərdən axşama kimi boş dəzgahların arxasında otururdular.

«İstərdim baxım görüm iş necə gedir!» – deyə kral fikirləşirdi. Amma burdaca parçanın qəribə xüsusiyyəti yadına düşür, əhvalı dəyişirdi. Əlbəttə, o özü üçün nəhaq qorxurdu, lakin... hər halda əvvəlcə başqa kim isə gedib baxsa yaxşıdır! Bu ara əcaib parçanın soracağı bütün şəhərə yayılmışdı, hər kəs də bir başqasının axmaq olduğunu, ya da bacarmadığı işdə işlədiyini tezliklə yəqin eləmək həsrətilə çırpınırdı.

Kral fikirləşdi: «Qoy onların yanına öz qoca, namuslu vəzirimi göndərim. O, parçanı görə bilər: ağıllıdır, öz yerinə də layiq adamdır.»

Budur, qoca vəzir iri otağa girdi, yalançılar boş dəzgahların arxasında oturmuşdular.

«Allah, sən saxla! – vəzir gözlərini bərəltədi. – Mən, axı, heç nə görmürəm!»

Amma bunu ucadan demədi.

Yalançılar ona hörmətlə təklif elədilər ki, yaxın gəlsin və desin görək parçanın naxışı, rəngi xoşuna gəlirmi. Bunu deyə-deyə boş dəzgahları ona göstərirdilər, yazıq vəzir gözlərini nə qədər bərəltsə də, heç nə görə bilmirdi. Axı, görməli bir şey də yoxdu.

«Ay allah! – deyə fikirləşirdi. – Yəni mən axmağam? Belə şey ağılıma da gəlməzdi! Allah eləməmiş, bir adam bilər!.. Ya bəlkə tutduğum vəzifəmə yaramıram?.. Yox, yox, parçanı görmədiyimi gərək boynuma almayam!»

Toxuculardan biri soruşdu:

– Neyçün bəs bizə heç nə demirsiniz?

–Ah, çox gözəldir! – qoca vəzir çeşməyinin üstündən

baxıb, cavab verdi. – Naxışa bax, rənglərə bax! Bəli, bəli, mən krala çatdıraram ki, sizin işiniz çox xoşuma gəldi!

– Canla-başla hazırıq! – yalançılar parçanın qeyri-adi naxışı, rənglərin uyuşması barədə moizə oxumağa başladılar. Vəzir çox diqqətlə qulaq asırdı ki, sonra hamısını krala yetirsin. Elə də elədi.

İndi yalançılar daha artıq pul, ipək, qızıl istədilər; onlar ancaq ciblərini doldururdular, işdə bircə sap görünmürdü. Əvvəlki kimi, indi də boş dəzgah qabağında oturub, özlərini elə göstərirdilər ki, guya toxuyurlar.

Sonra kral toxucuların yanına başqa bir ləyaqətli əyanı göndərdi. O, işin gedişinə baxmalı və nə vaxt qurtaracaqlarını bilməli idi. Birincinin başına gələn əhvalat onun da başına gəldi. Çox baxdı, çox diqqət yetirdi, boş dəzgahlardan savayı heç nə görə bilmədi.

– Hə, necə, xoşunuza gəlir? – yalançılar əsər-əlamət olmayan parçanın naxışını guya göstərə-göstərə ondan soruşdular.

Əyan fikirləşirdi: «Mən axmaq deyiləm. Demək, mən öz yerimdə deyiləm? Əcəb işdir! Ancaq gərək özümü heç o yerə qoymayam!»

O, görmədiyi parçanı tərifləməyə, naxışına, rənglərin uyarlığına heyranlığını bildirməyə başladı.

– Çox gözəldir, çox gözəldir! – dedi.

Çox keçmədi ki, bu heyrətamiz parçanın sədası bütün şəhərə yayıldı.

Nəhayət, kral özü, dəzgahdan çıxarılmamış, bu qərībə parçanı görmək arzusunu bildirdi.

Əyanların, hörmətli saray adamlarının müşayiətilə – onların arasında parçanı əvvəlcə görmüş o iki nəfər də vardı – kral, boş dəzgah arxasında oturub canla-başla parça toxuyan kələkbaz yalançıların yanına gəldi.

– Qiyamətdir! Elə deyil? – əvvəlcə burda olmuş əyanlar səs-səsə verdilər. – Lütfən buyurub baxın! Naxışlar, rənglər... necə də gözəldir!

Onlar barmaqlarını boş havaya uzadır, elə fikirləşirdilər ki, başqaları da parçanı görürlər.

Kral düşündü: «Bu nə olan şeydir! Mən heç nə görmürəm!

Heç yaxşı iş deyil! Yəni mən axmağam? Ya krallığa yaramıram? Bu çox pis olardı!»

Kral nəhayət:

– Bəli, çox gözəldir, çox! – dedi. – Bəyənirəm.

O, boş dəzgahlara baxa-baxa razı halda başını tərpətdirdi, boynuna almaq istəmirdi ki, heç nə görmür. Kralın məiyyəti gözlərini bərəldib baxır, amma kralın gördüyündən artıq bir şey görmürdü, ancaq bir ağızdan təkrar eləyirdilər. «Çox gözəldir, çox!» və krala məsləhət verirdilər ki, gələcək tən-tənəli mərasim üçün özünə libas tikdirsin.

– Qiyamətdir! Gözəldir! Qəşəngdir! – hər tərəfdən elə bu sözlər eşidilirdi, hamı parçaya heyran qalmışdı! Kral kələkbazları cəngavər xaçı ilə təltif elədi, onlara saray toxucuları rütbəsinə verdi.

Tən-tənəli mərasim gününə keçən gecə yalançılar səhərə-cən işlədilər, on altı dənə şam yandırdılar, hamıya bəlli idi ki, onlar kralın libasını vaxtında tikib qurtarmaq istəyirlər. Kələkbazlar özlərini elə göstərirdilər ki, guya parçanı dəzgahdan çıxarırlar, iri qayçılarla biçir və sapsız iynə ilə tikirlər.

Nəhayət, onlar dedilər:

– Hazırdır!

Kral öz məiyyətilə libasını geymək üçün yalançıların yanına gəldi. Yalançılar əllərini yuxarı qaldırır, elə bil nəse tuturdular.

– Bu dar dizlik, bu kamzol, bu da don, – deyirdilər. – Gözəl libasdır! hörümçək toru kimi zərifdir, elə bil əynində heç nə yoxdur! Gözəlliyi də bundadır!

Saray adamları:

– Bəli, bəli! – deyirdilər və heç nə görmürdülər, axı, görməli bir şey də yoxdu.

Yalançılar krala dedilər:

– İndi isə, kral həzrətləri, lütfən soyunub burda, iri güzgünün qabağında dayanın! Biz sizi geyindirək!

Kral soyunub çıpaq oldu, yalançılar da onu geyindirib-bəzəndirməyə başladılar: Özlərini elə göstərdilər ki, guya libası bir-bir krala geydirirlər, axırda da çiynlərinə, belinə nəsə bənd eləyirlər, bu, guya kral əbası idi! Kral da güzgü qabağında dörd tərəfə fırlanırdı.

Rəiyyət içində pıçıltı eşidilirdi:

– İlahi, necə də yaraşır! Əynində nə gözəl görünür! Naxışa bax, rənglərə bax!

Baş təşrifatçı ərz elədi:

– Taxt-rəvan gözləyir!

Kral:

– Mən hazıram! – dedi. – Libas əynimdə yaxşı qalırmı? O, güzgü qabağında bir də döndü: təzə geyim ini diqqətlə gözdən keçirdiyini oradakılar görməli idilər.

Kral əbasının uzun ətəyini aparacaq kamergerlər elə hərəkət elədilər ki, guya döşəmədən nəsə götürüb qaldırdılar və əllərini irəli uzadıb, kralın ardınca yeridilər; heç nə görmədiklərini bildirməyə cəsarət də eləmirdilər.

Budur, kral bərli-bəzakli taxt-rəvanda küçələrlə təntənə ilə yeriir, camaat da deyirdi:

– Ah, kralın bu təzə libası necə gözəldir! Nə gözəl yaraşır!
Nə qiyamət əbadır!

Bircə nəfər tapılmadı desin ki, heç nə görmür, heç kim boynuna almaq istəmirdi ki, axmaqdır, ya da tutduğu iş yerinə layiq deyil. Kralın hər bir libası belə sevinclə qarşılanmışdı.

Birdən balaca bir oğlan çığırdı:

– O ki çılpaqdır!

Uşağın atası da:

– Görün bu günahsız körpə nə danışır! – dedi və hamı da uşağın sözünü pıçıltı ilə bir-birinə ötürməyə başladı.

Nəhayət, bütün adamlar birdən çığırdılar:

– O ki tamam çılpaqdır! Bax, bu oğlan deyir ki, onun əynində libas yoxdur!

Kralı vahimə götürdü: ona elə gəldi ki, camaat haqlıdır, amma mərasimi axıra çatdırmaq lazımdı axı!

Kral taxt-rəvan içində özünə daha möhtəşəm görkəm verir, kamergerlər də olmayan əbanın ətəyindən tuta-tuta onun dalınca addımlayırdılar.

CƏNNƏT BAĞI

Biri vardı, biri yoxdu, bir şahzadə vardı; heç kəs də onun kitabları qədər yaxşı kitab yoxdu; hər şey barəsində, bütün ölkələr, xalqlar barəsində bu kitablardan oxuyub öyrənirdi, gözəl-gözəl şəkillərində ölkələrin, adamların təsvirini görürdü. Bu kitablarda tək bircə yer barəsində heç nə deyilməmişdi: Cənnət bağı hardadır? Şahzadəni də hər şeydən çox maraqlandıran elə bu idi.

Uşaq vaxtı, əlifbanı təzə-təzə öyrənəndə nənəsi ona danışdı ki, Cənnət bağındakı hər çiçək şirin bir qoğaldır, hər şah budaq da şərəbla doludur; çiçəklərin bəzisi tarixdir, bəzisi coğrafiya, bəzisi də vurma cədvəli; bu çiçək – qoğallardan birini yeyən kimi dərs öz-özünə gəlir girir beyninə. Çiçək – qoğallardan nə qədər çox yesən, deməli, tarixi, coğrafiyanı, hesabı da bir o qədər çox biləcəksən.

O zamanlar şahzadə bu nağıllara inanırdı, ancaq böyüdükcə, oxuyub öyrəndikcə, ağıllandıqca, başa düşdü ki, Cənnət bağının tamam ayrı cür meyvəsi, ayrı cür naz-neməti var.

– Ah, neyçün Həvva ilanın sözünə baxdı? Neyçün Adəm o meyvəni yeyib, cənnətdən qovuldu? Onların yerinə mən olsaydım, heç vaxt belə iş tutmazdım, dünya-ələmdə də günah ayaq alıb yeriməzdi!

Şahzadə bu sözləri dönə-dönə deyirdi, indi də, on yeddi»

yaşı tamam olanda da bunları təkrar edirdi; Cənnət bağı onun fikirlərinə hakim kəsilmişdi.

Bir dəfə tək-tənha meşəyə getdi, o, yalnız gəzməyi xoşlayırdı. Axşamçağı idi; qəfildən göy üzünə qara bulud gəldi, selləmə yağış tökdü, elə yağış ki, elə bil səmanın suyu saxlayan bəndləri qırılmış, nə qədər su varsa, hamısı yerə tökül-müşdü; yer üzünə elə zülmət çökdü, lap qırx arşın quyunun dibindəki qatı qaranlıq kimi Şahzadə gah yaş ot üstə sürüşür, gah da qayalıq yerdə dik-dik duran daşlara ilişirdi; üst-başından su süzülürdü, təpədən dırnağacan islanmışdı. O, mamırlarından su sızan nəhəng qayaların üstündən tez-tez aşıb keçməli olurdu. Yorğunluqdan yerə yıxıldı, qəfildən əcaib fişqırıq eşitdi və qarşısında işıqlı mağara gördü. Mağaranın ortasında elə iri ocaq qalanmışdı ki, üstündə lap yekə maral qızartmaq olardı; elə qızarırdı da: sınımış iki şam ağacının arasında şaxbudaqlı buynuzu olan nəhəng bir maral şişə çəkilmişdi. Ocağın yanında qıvraq, hündürboy, ahıl bir arvad oturmuşdu, elə bil geyimini dəyişmiş kişi idi; ocağa dalbadal odun atırdı. O:

– İçəri gəl, – dedi, – ocağın yanında otur, üst-başını qurut.

– Bura hər yandan yel çəkir, – deyib şahzadə ocağa yaxın oturdu.

Arvad cavab verdi:

– Hələ sonra, oğlanlarım qayıdanda bundan betər olacaq! Axı, sən küləklər mağarasındasan. Dörd oğlumun dördü də küləkdir. Başa düşürsən?

– Oğlanların hardadır?

Arvad dedi:

– Axmaq suallara cavab vermək çətindir. Mənim oğlanlarım heç kəsə tabe deyillər. Yəqin indi orda, iri otaqda buludlarla top-top oynayır. – Barmağı ilə səmanı göstərdi.

Şahzadə dedi:

– Bəs belə! Siz bir az sərt danışırınsınız, mənim dolaşdığım cəmiyyətin qadınları kimi yox.

– Onların, axı, ayrı bir işi də yoxdur! Oğlanlarımı təbəliyimdə saxlamaq istəyirəmsə, sərt, acıqlı danışmalıyam. Mən də onların cilovunu əlimdə saxlayıram. Onlar tərs, inad cavanlardır! Divardan asılmış o dörd kisəni görürsən? Uşaqlıqda sən güzgü dalına sancılmış bir dəstə nazik çubuqdan qorxduğun kimi, oğlanlarım da bu kisələrdən elə qorxurlar! Mən onları dördqat büküb, danışqsız-filansız basıram kisələrə! Ürəyim yumşalınca orda qalırlar! Hə, buyur, biri özünü yetirdi!

Gələn Şimal küləyi idi. O özü ilə mağaraya sazaq gətirdi; çovğun qalxdı, dolu yağdı. Əyninə ayı dərisindən şalvar və gödəkcə geymişdi, suiti dərisindən olan papağı qulaqlarının üstünə enmişdi, saqqalından sırsıralar sallanmışdı, gödəkcəsinin boynundan dolu səpələnirdi.

Şahzadə dedi:

– Oda yaxınlaşmayın! Üzünüzü, əllərinizi don vurur!

– Don vurur! – deyib Şimal küləyi bərkdən qəhqəhə çəkdi.

– Don vurur! Bilmək istəsən, mənim üçün dünyada şaxtadan gözəl heç nə yoxdur! Bəs sən nə durmusan belə? Küləklər mağarasına necə gəlib çıxmısan?

Qarı dedi:

– O mənim qonağımdır! Əgər dediyim səni qane eləmirsə, gedib kisəyə girə bilərsən! Anladın?

Hədə öz təsirini göstərdi. Şimal küləyi də hardan gəldiyini, bir aya yaxın harda gəzib-dolaşdığını nəql elədi.

Dedi:

– Mən birbaşa Buzlu ümmandan gəlirəm! Ayı adasında

oldum, rus ovçuları ilə bərabər suiti ovladım. Onlar Nordkap-dan gəmi ilə çıxanda mən sükan üstə oturub, mürgü vurdum; hərdən oyananda ayağımın altında fırtına quşlarının ora-bura şütüdüynü gördüm. Məzəli quşdur! Qanadlarını bir dəfə cırpır, sonra yanlara açır və havada xeyli vaxt beləcə qalır!..

Anası dedi:

– Qısa danış! Deməli, Ayı adasında idin, bəs sonra?

– Hə, ordaydım. Ora qiyamətdir! At oynatmaq üçün gözəl yerdir! Dümdüz, boşqab kimi hamar! Hər yanda mamırqarışq yumşaq qar, iti daşlar, bir də suitilərin, ağ ayıların yaşılmıtl cəng atmış skeleti, lap elə bil nəhənglərin sür-sümüyüdür! Deyəsən, günəş heç vaxt oralara baş çəkməyib. Mən azca püflədim, dumanı dağıtdım ki, bir tövlə vardı, onu yaxşı-yaxşı görüm, məlum oldu ki, bu, gəmi tör-töküntüsündən tikilib, üstünə tərsinə çevrilmiş suiti dərisi döşənmiş mənzil imiş; damda ağ ayı oturub donquldayırdı. Sonra sahilə getdim, orda quş yuvaları gördüm, içində də ətcəbalalar vardı; onlar ciyildəyib ağızlarını açırdılar; mən də tənbellik eləmədim, bu sayı-hesabı yox boğazlara püflədim; yəqin ki, ağızlarını ayırıb baxmağı indi tərgidiblər. Dənizin lap kənarında suitilər oynayırdı, canlı bağırsaqlar şəklində, donuzbaşlı, dişləri də bir arşın, nəhəng qurdlar kimi. Anası dedi:

– Gözəl danışırısan, ay oğul. Qulaq asdıqca ağzımızın suyu axır!

– Hə, sonra da ov başladı! Nizəni suitinin sinəsinə sancan kimi buzun üstünə qan fəvvarə vururdu! Elə o dəm mən bir az əylənmək istədim, viyılıtımı başladım və gəmilərimə – buz dağlarına əmr elədim ki, ovçuların qayıqlarını sıxsınlar. Vay! Bir uğultu, bir çığırta qopdu ki... amma mənim uğultumu batırmaq mı olar! Öldürdükləri suitiləri, yeşikləri, ov alətlərini

buzun üstünə tullamalı oldular! Mən isə onların üstünə qalaq-qalaq qar səpələdim, buzların arasında sıxışdırıb, bura, cənuba sarı qovdum, qoy şor sudan bol-bol içsinlər! Daha Ayı adasına qayıda bilməyəcəklər!

Anası dedi:

– Sən əməlli-başlı oyun çıxarmısan ki!

Oğlu:

– Mənim xeyirxah əməllərim barədə qoy başqaları danışsınlar! – dedi. – Hə, bu da mənim qərbdən gələn qardaşım! Mən onu hamıdan çox istəyirəm: ondan dəniz ətri, sazaq nəfəsi gəlir.

Şahzadə soruşdu:

– Bu ki balaca mehdird, elə deyil?

Qarı dedi:

– Meh olmağına mehdird, amma balaca deyil! Keçmişdə o, qəşəng bir oğlandı, indi tamam ayrı cürdür!

Qərb küləyinin vəhşi görkəmi vardı: başında yumşaq, qalın, onu zərbələrdən, əzilməkdən qoruyan papaq vardı, əlində Amerika meşələrindəki qırmızı ağacdən sındırılmış toppuz tutmuşdu; başqa ağacdən olanını bəyənməzdi!

Anası ondan soruşdu:

– Hardaydın?

Oğlu cavab verdi:

– Ağaclarının arasında tikanlı sarmaşıqların çəpər çəkdiyi, nəm otların içində nəhəng zəhərli ilanların yatdığı, insan ayağı dəyməyən, əl toxunmamış meşələrdə!

– Orda neyləyirdin ki?

– Qayadan üzəaşağı tökülən iri, dərin çaya, ondan göyə bülənd olub, buludlara çatan, göy qurşağına dayaq olan su zərrələrinə baxırdım, vəhşi öküzün çayı üzüb keçməyinə ba-

xırdım: çay axarı onu çəkib aparır, o da bir dəstə vəhşi ördəklə üzüaşağı üzürdü, şırrana çatanda ördəklər göyə uçdular, öküz-sə təpəsi üstə aşağı getdi; bu, mənim çox xoşuma gəldi, mən elə tufan qopardım ki, əsrlik ağaclar kökündən qopub çaya düşdü və tikə-tikə oldu.

Qarı soruşdu:

– Vəssalam?

– Bir də qumlu səhralarda dığırlandım, vəhşi atları tumarladım, hindqozunu qopardım, yerə tökdüm! E-eh, gördüyüm işlərdən çox danışa bilərəm, amma hər bildiyini danışmaq da yaxşı deyil. Bəli, qarıcan, belə-belə işlər!

Bunu deyib anasını elə öpdü ki, qarı az qaldı yerə yığılsın, elə güclü cavan oğlandı.

Sonra başında çalma, əynində bədəvilərin geydiyi əba olan Cənub küləyi özünü yetirdi.

– Bura nə yaman soyuqdur! – deyib, ocağa odun atdı. – Hiss olunur ki, Şimal küləyi hamıdan əvvəl buyurub gəlib!

Şimal küləyi etiraz elədi:

– Bura elə istidir ki, lap ağ ayını bişirmək olar!

Cənub küləyi:

– Ağ ayı sən özünsən! – dedi.

Qarı soruşdu:

– Nədir, kisələrə girmək meyliniz var? Gəl bax burdaca, daşın üstə otur və danış görək hardan gəlirsən.

Cənub küləyi dedi:

– Afrikadan gəlirəm, anacan – Kafirlər torpağından! Qotentotlarla şir ovlayırdım! Düzənlərində elə gözəl ot bitir ki! Zərif zeytun rəngində! Orda nə qədər dağ keçisi, dəvəquşu var! Dağ keçiləri şıdırğı vururdular, dəvəquşuları mənimlə qaç-

dı-tutdu oynayırdılar, amma mən ayaqdan itiyəm! Mən sarı qumlu səhraya da gedib çıxdım, səhra dənizin dibinə oxşayır.

Orda özümü karvana çatdırdım... Adamlar axırıncı dəvəni kəsirdilər ki, qarnının içindən su tapıb içsinlər, amma ondan az adama su çatdı! Günəş yuxarıdan od yağdırır, qum da aşağıdan qarsalayır. Səhranın da ucu-bucağı görünmürdü! Mən də narın, yumşaq qumun üstə yığılıb dığırlandım və onu nəhəng burumlarla göyə qaldırdım; başladım at oynatmağa!

Görəydin donqar dəvələr necə bir yerə yığışmışdılar; tacir də başlığını örtüb, qabağında üzü üstə yerə yığıldı, elə bil allahına səcdə eləyirdi. İndi onların hamısı hündür qum təpəsinin altında qalıb. Əgər bu qumu süpürləyib atmaq fikrinə düşsəm, günəş onların sür-sümüyünü ağartsa, başqa yolçular heç olmasa bilər ki, burdan insan keçib, yoxsa boş çöllüyə baxanda buna inanmaq çətindir!

Anası dedi:

– Demək, sən ancaq pislik eləmişən! Dur birbaşa kisəyə! Cənub küləyi göz qırmağa macal tapmamış, anası onun qurşağından yapışb, kisəyə basdı; oğlu kisənin içində yerdə də dığırılanmaq istədi, ancaq anası onun üstündə oturdu, o da sakit uzanıb qalmalı oldu. Şahzadə dedi:

– Yaman zirək oğlanların var!

Qarı cavab verdi:

– Pis deyillər! Mən də onların öhdəsindən gəlirəm! Hə, bu da dördüncüsü!

Gələn Şərq küləyi idi, çimli kimi geyinmişdi. Anası soruşdu:

– Hə, ordan gəlirsən? Mən də elə bilirdim sən Cənnət bağında idin.

Şərq küləyi cavab verdi:

– Ora sabah uçacağam! Axı sabah ordan çıxmağımın yüz ili tamam olur! İndisə birbaş Çindən gəlirəm, fəğfur qüllədə elə rəqs elədim ki, bütün zınqırovlar cing–cing cingildədi! Aşağıda, küçədə məmurları cəzalandırdılar: bambuk çubuqları kürəklərində oynayırdı, hamısı da yüksək rütbəli məmur, birincidən doqquzuncu dərəcəyədək olan mandarindi! Onlar qışqırırdılar: «Atamız, pənahımız, sənə min-min şükürlər!» Ürəklərində isə tamam başqa şey deyirdilər. Mənsə bu vaxt zınqırovları cingildədi oxuyurdum: «Cing, canq, cunq!»

Qarı dedi:

– Oyunbaz! Sabah sənin Cənnət bağına gedəcəyinə sevinirəm, ora ziyarətinin həmişə sənə xeyri dəyir. Orda Müdriklik bulağından doyunca iç, mənim üçün də bir dolu şüşə o sudan gətir!

Şərq küləyi dedi:

– Yaxşı! Bəs Cənub qardaşımı kisəyə nəyə görə basmışan? Burax onu! O mənə Səməndər quşu barəsində danışacaq, Cənnət bağının şahzadə qızı məndən həmişə bu quşu soruşur. Kisənin ağzını aç, əziz, sevimli anam, mən də sənə iki dolu cib təzə yaşıl çay verərəm, indicə dərilib!

– Nə deyirəm, çayın xətrinə, bir də sənin, istəkli oğlumun xətrinə onu açıb buraxaram!

Qarı kisənin ağzını açdı, Cənub küləyi ordan suyu süzülə-süzülə çıxdı, bəs necə, axı, yad şahzadə oğlan gördü onu necə cəzalandırıblar.

Cənub qardaş Şərq küləyinə dedi:

– Bax, bu palma yarpağını şahzadə qıza verərsən! Onu mənə dünyada yeganə qoca Səməndər quşu verir; o, yarpağın üstündə dimdiylə dünyadakı yuzillik yaşayışının tarixini cızıb. Şahzadə qız bilmək istədiyi hər şeyi burdan oxuya bilər.

Səməndər quşu gözümün qabağında özü öz yuvasını yandırdı, özü də dul hindli qadınları kimi alışıb yandı. Quru budaqlar çırthaçırtla necə yandı, tüstü, ətir ətrafa necə yayıldı! Nəhayət, alov hər şeyi uddu, qoca Səməndər quşu da külə döndü, lakin onun alovlanıb yanan yumurtası birdən çatlayıb sındı, onun içindən cavn Səməndər quşu uçdu. O, həmin palma yarpağında dimdiylə deşik açdı: bu, onun şahzadə qıza salamıdır.

Küləklər anası dedi:

– Hə, indi də bir az nahar eləmək vaxtıdır!

Hamı oturub, maral ətindən yeməyə başladı. Şahzadə Şərq küləyinin yanında oturmuşdu, çox keçmədi ki, onlar dostlaşdılar.

Şahzadə soruşdu:

– Mənə bir de görüm, indicə haqqında bu qədər danışdığınız o şahzadə qız kimdir və Cənnət bağı hardadır.

Şərq küləyi dedi:

– Oho! Ora getmək istəyirsənsə, sabah bir yerdə uçaq! Amma sənə deməliyəm ki, Adəmlə Həvvanın vaxtından ora bəni-insan ayağı dəyməyib! Onların da ki, başına gələni, yəqin, bilirən?

Şahzadə dedi:

– Bilirəm!

Şərq küləyi sözlünə davam elədi:

– Onlar cənnətdən qovulandan sonra Cənnət bağı yerin təkinə getdi, amma o, əvvəlki cah-cəlalını saxlayıb: əvvəlki kimi orda günəş işıq saçır, sərin havası ətir qoxuyur! İndi orda pərilər kraliçası yaşayır. O gözəl, qəşəng ada, xoşbəxtlik adası da ordadır, ölüm heç vaxt oralarda dolanmır! Sabah belimə minərsən, apararam səni ora. Elə bilirəm ki, bu mümkündür. İndi isə ağzını yum, mən yatmaq istəyirəm, hamı yatdı.

Sübh çağı şahzadə oyananda qorxudan əsdi: gördü ki, lap hündürdə, buludların yanınca uçur! O, Şərq küləyinin belində idi, külək onu belində möhkəm saxlamışdı, amma şahzadə yenə də qorxurdu, axı, onlar yerdən elə yüksəyə qalxmışdılar ki, meşələr, çöllər, çaylar və dənizlər iri, rəngli xəritədə çəkilmiş kimi görünürdü.

Şərq küləyi şahzadəyə dedi:

– Salam! Hələ yata bilərsən, hələ ki, baxmalı bir şey yoxdur! Bəlkə, kilsələri saymaq istədin?! Görürsən nə qədərdir! Yaşıl yazı taxtasında təbəşir nöqtələrinə oxşayır!

Yaşıl yazı taxtası o, çöllərə, çəmənlərə deyirdi. Şahzadə dedi:

– Heç yaxşı düşmədi, ananla, qardaşlarınla vidalaşa bilmədim!

– Yuxulu adamı bağışlamaq olar! – deyib Şərq küləyi daha iti sürətlə uçdu; bu, ondan hiss olundu ki, meşədəki ağacların zirvəsi daha bərk səsləndi, dənizdə dalğalar şahə qalxdı, gəmilər qu quşları kimi sinələrini dalğalara çırpdı.

Axşamüstü, qaş qaralanda böyük şəhərlər elə gülməli göründü ki... orda-burda işıqlar göz vurdu, elə bil yanan kağızda qığılımlar alışıb-sönürdü, ya da uşaqlar məktəbdən evə qaçırdılar. Bu mənzərəyə baxan şahzadə ləzzətdən əl çaldı, ancaq Şərq küləyi ondan xahiş elədi ki, özünü bir az sakit aparsın və yerində möhkəm otursun, axı, o yığıla bilər, ya da qüllələrdən birinə ilişib qalar.

Əzəmətli qanadları olan vəhşi qartal göydə rahat, sürətlə uçurdu, lakin Şərq küləyi ondan da rahat, ondan da sürətlə uçurdu; dənizdə balaca atının belində kazak yel kimi gedirdi, amma o, şahzadəyə çata bilərdimi?!

Şərq küləyi dedi:

– Bu da Himalay dağları! Bu, Asiyada ən hündür dağ silsiləsidir. Cənnət bağına çatmağımıza az qalıb!

Onlar cənuba sarı döndülər, o andaca havada şirin ətir, gözəl çiçək qoxusu duyduqlar. Burada xurma, nar, üzüm, göy, qırmızı rəngli meyvələr göz oxşayırdı. Şərq küləyi yerə yatıb, şahzadəni də belindən düşürdü, ikisi də yumşaq otun üstə uzandı; gül-çiçəklər də başlarını tərpəlib, sanki onlara «buzurun, dincinizi alın!» deyirdilər.

Şahzadə soruşdu:

– Biz Cənnət bağındayıq?

Şərq küləyi:

– Nə danışırısan! – dedi. – Ancaq az qalıb, ora da çatacağıq! O divar kimi hamar, dik qayanı, onun içində o iri mağaranı görürsən, ağzını da tənək yaşıl pərdə kimi örtüb. Bax, biz həmin mağaradan keçib getməliyik! Bürüncəyinə yaxşı-yaxşı bürün, burda gün yandırır, ancaq bir addım o yana bizi şaxta donduracaq. Mağaranın yanından uçan quşun bir qanadını yayın istisi qızdırır, o biri qanadını qışın soyuğu dondurur!

Şahzadə dedi:

– Cənnət bağının yolu bu imiş!

Onlar mağaraya girdilər. Vayyy... nə soyuqdu!

Amma yaxşı ki, soyuq tez keçdi.

Şərq küləyi qanadlarını açdı, onlardan işıq saçıldı, elə bil gur alov yandı. Bu nə mağara idi, ilahi! Onların başı üstündən nəhəng, əcaib-qərib görkəmi olan qaya parçaları asılırdı, onlardan su damcılayırdı. Hərdən keçid elə daralırdı ki, Şərq küləyi ilə şahzadə yerlə sürünməli olurdular, hərdən də mağaranın tağları yenə əlçatmaz ucalığa qalxır, yolçular da elə bil açıq havada geniş düzənlikdə yeri yirdilər. Mağara, içində

lal-dinməz orqan boruları və daşdan yonulmuş bayraqları olan çox nəhəng sərdabəyə oxşayırdı.

Şahzadə:

– Biz Cənnət bağına ölüm yolu ilə gedirik! – dedi, ancaq Şərq küləyi cavab verməyib, əli ilə irəlini göstərdi: qarşıdan gözəl mavi işıq süzülürdü; sonra qaya parçaları get-gedə seyrəlməyə başladı, əridi və nə isə bir dumana çevrildi. Duman getdikcə şəffaflaşdı, nəhayət, arasından ay işığı süzülən pənbə bulud şəklinə düşdü. Bu vaxt onlar dünya işığına çıxdılar, gözəl, mülayim, dağ havası kimi sərin, güllər vadisindəki hava kimi ətirli, saf hava uddular.

Buradaca çay axırdı, onun suyu şəffaflıqda hava ilə bəhsə girirdi. Çayda qızıl, gümüş balıqlar üzür, al-qırmızı ankvillər hərəkət etdikcə mavi qığılcımlar saçır, bərq vururdu, suzanbağının iri yarpaqları yeddi rəngə çalırıdı, gülləri isə sarı-qırmızı alovla yanırdı, çıraqla yağla yandığı kimi, suzanbağı da saf sudan od alıb şölələnirdi. Çayın üstündən zərif, ustalıqla düzəldilmiş körpü salınmışdı ki, elə bil incə naxışlı parça ilə muncuqdan hörülmüşdü. Körpü xoşbəxtlik adasına çıxırdı ki, Cənnət bağı da bu adada idi.

Şərq küləyi şahzadəni əlləri üstə qaldırıb, körpüdən keçirdi. Çiçəklər, yarpaqlar gözəl nəغمə oxuyurdular, belə nəğmələri şahzadə uşaqlıqda dinləmişdi, indi isə onlar elə ecazkar, ilahi musiqi kimi səslənirdi ki, insan səsi bu musiqini ifadə etməkdə acizdir.

Bəs bunlar nədir? Palma, yoxsa ayıdöşəyi? Belə canlı, əzəmətli ağacları şahzadə ömründə görməmişdi. Əcaib bitkilər bu ağacların gövdəsinə dolanır, yerədek enir, bir-birinə dolayıb kənarları al, qızılı rənglərə çalan qəribə görkəmli hörük şəklinə düşürdü; belə hörükləri ancaq qədim kitabların naxışlı

başlıqlarında, bir də baş hərflərində görmək mümkündür. Burada al çiçəklər də, quşlar da, qəribə bəzəkli hörüklər də vardı. Otların üstündə bir dəstə tovuzquşu quyruğunu açıb oturmuşdu. Yəni, doğrudan, tovuzquşu idilər? Əlbəttə, tovuzquşu idilər! Amma yox, şahzadə onlara əl vurdu, məlum oldu ki, bunlar quş deyil, bitkidir, al rənglərilə şəfəq saçan iri ayıpəncəsi kollarıdır! Ətirli yaşıl kolların arasında şirlər, pələnglər çevik pişiklər kimi atılıb-düşürdülər; kollardan zeytun iyi gəlirdi, vəhşi heyvanlar da lap əl heyvanı kimi idilər; lələkləri sədəfi vəhşi meşə göyərçini qanadlarını şirin yalına çırpırdı, adətən, ürkək, qorxaq qəzal onların yanında dayanıb, başını tərpədir, bildirmək istəyirdi ki, o da onlarla oynamaq həvəsindədir.

Budur, pəri gəlib çıxdı; libası günəş tək şölələnir, üzü isə mehriban, xoş təbəssümdən, balasından fərəhlənən ananın üzü kimi işıq saçırdı. Cavandı, mələk kimi gözəldi; saçlarında ulduzlar sayrısan gözəl qızlar onun dövrəsində idilər.

Şərq küləyi Səməndər quşunun naməsini ona verdi, pərinin gözləri sevincdən parladı. O, şahzadənin əlindən tutub, öz qəsrinə apardı; qəsrin divarları üzü günəşə baxan zanbaq ləçəklərinə oxşayırdı, tavanı da üzü üstə çevrilmiş parıldayan çiçəkdi, çox baxdıqca dərinləşirdi. Şahzadə pəncərələrdən birinə yaxınlaşdı, şüşəyə baxdı, ona elə gəldi ki, xeyir və şəər ağacını görür; budaqlar arasında ilan gizlənmiş, yanında da Adəmlə Həvva dayanmışdı.

Şahzadə soruşdu:

– Məgər onlar cənnətdən qovulmayıblar? – Pəri gülümsündü və ona bildirdi ki, zaman hər şüşədə həyat işığı ilə nurlanmış, pozulmaz naxışlar çəkib; ağacın yarpaqları tərpənir, adamlar da hərəkət edirdilər, lap güzgüdə əks olunan

kimi! Şahzadə o biri pəncərəyə yaxınlaşdı və şüşədə Yəqubun yuxusunu gördü: göydən yerə nərdivan endirilmişdi. İki qanadlı mələklər də bu nərdivanla aşağı düşür, yuxarı çıxırdılar. Bəli, vaxtilə dünyada nə olmuşdu, nə işlər görülmüşdü, hamısı qəsrin pəncərə şüşələrində əvvəlki kimi qalır, hərəkət edirdi; belə ecazkar, pozulmaz naxışı yalnız zaman vura bilərdi.

Pəri gülümsünüb, şahzadəni nəhəng, hündür tavanlı otağa apardı, otağın divarlarındakı şəffaf şəkillərdən bir-birindən gözəl başlar boylanırdı. Bunlar xoşbəxt ruhlar idi, onlar gülümsəyir və oxuyurdular; səsləri əsrarəngiz bir ahəngdə qovuşurdu; ən yuxarıdakılar qızılgül qönçəsindən də xırda idilər, kağızda çəkmək istəsəydin, kiçik nöqtə olacaqdı. Bu nəhəng otağın ortasında əzəmətli, qollu-budaqlı, yamyaşıl ağac bitmişdi, üstündə irili-xırdalı, qızılı portağala oxşar almalar işildayırdı. Bu, xeyirlə şəri dərkətmə ağacı idi ki, vaxtilə Adəmlə Həvvə onun meyvəsini dadmışdılar. Ağacın hər yarpağından parıldayan qırmızı şəh damcılayırdı, elə bil ağac qan-yaş töküldü.

Pəri dedi:

– İndi də qayığa minək! Bizi orda möcüzəli təam gözləyir! Bir fikrinə gətir: qayıq dalğaların üstündə yellənir, amma hərəkət eləmir, dünyanın bütün ölkələri də onun qabağından ötüb keçir!

Doğrudan da heyrətamiz mənzərə idi: qayıq hərəkətsizdi, sahillərsə hərəkət edirdi! Budur, zirvəsi buludlu, qalın şam meşəliyinə bürünmüş qarlı Alp dağları göründü; həzin ney səsi gəldi və dağ çobanının gur səslə oxuduğu nəğmə eşidildi. Sonra qayığın üzərinə uzun, əyilən banan yarpaqları kölgə saldı, bir dəstə zil qara qu quşu ötüb keçdi; gözəl, ecazkar heyvanlar, çiçəklər gözə dəydi, lap uzaqda, üfüqdə mavi dağlar

ucaldı; bu, dünyanın beşinci qitəsi Yeni Hollandiya idi. Budur, kahinlərin avazı eşidildi, dəstə-dəstə vəhşilər tütək, təbil səsləri altında dəli kimi rəqs eləməyə başladılar. Baş buludlara dəyən Misir ehramları, uçulmuş sütunlar və yarıyacan quma batmış sfinkslər onların yanından ötüb keçdi. Şimalın sönmüş vulkanları qütb şəfəqilə odlandı. Belə atəşfəşanlığı kim yarada bilərdi? Şahzadə heyrdəndən çaşıb qalmışdı: bəs necə? Axı, o bizim nəql elədiyimizdən yüz qat artıq möcüzə görürdü.

O soruşdu:

– Mən həmişəlik burda qala bilərəm?

Pəri cavab verdi:

– Bu sənin özündən asılıdır, hərgah, əcdadın Adəm kimi, qadağan olunmuş meyvədən dadmaq istəməsən, əbədlilik burda qala bilərsən!

Şahzadə dedi:

– Mən xeyirlə şər ağacının meyvəsinə əl vurmaram! Axı burda ondan başqa min cür gözəl meyvələr var!

– Özünü imtahana çek, əgər nəfsin sənə üstün gələcəksə, Şərq küləyi ilə geri qayıt; o yüz il bundan sonra yenə bura qayıdacaq! Yüz il səninchün yüz saat kimi keçəcək, amma söhbət günaha batmaqdan gedirsə, bu, çox böyük müddətdir. Hər axşam səndən ayrılanda səni çağıracağam, deyəcəyəm: «Yanıma gəl, yanıma gəl!» Əlimlə «gəl» deyib səni yoldan çıxarmaq istəyəcəyəm, ancaq sən yerindən tərpənmə, dalımca gəlmə; hər addım atdıqca, daxilində istək artacaq, nəhayət, səni xeyirlə şəri dərkətmə ağacının bitdiyi o otağa çəkib aparacaq. Mən o ətirli, şax-budaqlı ağacın altında yatacağam, sən də əyilib yaxından mənə baxmaq istəyəcəksən; mən gülümşəyəcəyəm, sən də məni öpəcəksən... O vaxt Cənnət bağı ye-

rin altına daha dərin gedəcək, sən də onu itirəcəksən. Şiddətli külək iliyinə işləyəcək, soyuq yağış başını isladacaq; dərd-bəla da sənin qismətin olacaq!

Şahzadə dedi:

– Qalıram!

Şərq küləyi onun alnından öpüb dedi:

– Möhkəm dayan, yüz ildən sonra səninlə bir də görüşərik! Əlvida, əlvida!

Bunu deyib Şərq küləyi iri qanadlarını çırpdı, qanadlar payız gecəsi qaranlığında parıltı, qış gecəsində qütb şəfəqi kimi göz qamaşdırdı. Bütün çiçəklər, ağaclar, uçan quşlar dəstə-dəstə, qatar-qatar olub, Şərq küləyini bağın qurtaracağına-dək ötürdülər.

Pəri dedi:

– İndi rəqslər başlanacaq. Amma günəş batanda səninlə rəqs edə-edə səni çağıracağam: «Yanıma gəl! Yanıma gəl!» Mənə qulaq asma! Yüz il müddətində hər axşam həmin şey təkrara olunacaq, sən isə gündən-günə daha güclü, daha dözümlü olacaqsan, axırda mənim harayıma heç fikir də verməyəcəksən. Bu axşam ilk imtahandan çıxmalısən! İndi daha səni xəbərdar eləmişəm!

Pəri onu, öz-özünə çalınan balaca qızıl arfalar üstündə açmış ağ, şəffaf suzanbaqlarından qurulmuş böyük otağa gətirdi. Zərif geyimli, qəşəng, incəbelli qızlar qu quşları kimi süzməyə, əbədi ləlezar olan Cənnət bağında daimi sevinc və bəxtiyarlığı vəsf edən nəğmələr oxumağa başladılar.

Budur, gün batdı, göy üzü ərimiş qızıl rənginə çaldı, suzanbağlar çəhrayı rəng aldı. Şahzadə, qızların gətirdiyi al şərabı içib, xoşhal oldu. Birdən otağın arxa divarı açıldı, şahzadə xeyirlə şəri dərkətmə ağacını gözqamaşdırıcı işıq

haləsində gördü, ağac altından ruh oxşayan, həzin mahnı eşidilirdi, onun qulağına anasının səsi gəldi, anası oxuyurdu: «Mənim balam! Mənim əziz, sevimli balam!»

Pəri də əlinin hərəkəti və incə səsilə onu çağırırdı: «Yanıma gəl! Yanıma gəl!» Verdiyi sözü unudub, şahzadə elə ilk axşam onun ardınca yüyürdü! Pəri isə ona «gəl, gəl» deyir, gülümsəyirdi... Havaya yayılmış tünd ətir şahzadəni bihuş eləyirdi, arfaların çalğısı ürəyi xoş hisslərlə çırpındırırdı, elə bil xoşbəxt ruhlar xorla oxuyurdular: «Hər şeyi bilmək lazımdır! Hər şeyi dadmaq lazımdır! İnsan təbiətin şahıdır!» Şahzadəyə elə gəldi ki, ağacdən daha qan damcılarım, parlaq, qırmızı ulduzlar səpələnir. «Yanıma gəl! Yanıma gəl!» – sözləri zərif musiqi kimi səslənir, hər addım atdıqca şahzadənin yanaqları hərərətdən allanır, damarlarında qanı coşurdu.

Deyirdi:

– Mən getməliyəm! Axı bunda hələ bir günah yoxdur, ola da bilməz! Gözəllikdən, zövqdən neyçün qaçasan, axı? Mən ancaq o yatmış gözələ baxıb həzz alacağam! Mən ki, onu öpməyəcəyəm. Mən möhkəməm və özümü ələ ala bilərəm!

Pərinin çiyindən işıldayan bürüncəyi düşdü; o, ağacın budaqlarını araladı və bir göz qırpımında yox oldu. Şahzadə dedi:

– Mən hələ vədimi pozmamışam! Mən onu pozmaq istəmirəm!

Bu sözləri deyib, budaqları araladı... Yatmış pəri elə füsunkar, elə gözəldi ki, yalnız Cənnət bağının pərisi belə gözəl ola bilərdi. Dodaqlarında təbəssüm, uzun kirpiklərində göz yaşı titrəyirdi.

Şahzadə pıçıldadı:

– Sən mənə görə ağlayırsan? Ağlama, gözəl pəri! Cənnət

zövqünü mən indi duyduam; bu zövq, bu fərəh mənim damarlarımda od olub axır, fikirlərimi coşdurur, vücudumda ilahi bir qüvvə, qüdrət duyuram!.. Qoy sonra üstümə zülmət gecə çöksün, amma indi bu an dünyada hər şeydən qiymətlidir!

Bunu deyib, pərinin yaşlı gözlərindən öpdü, dodaqlarını dodaqlarına toxundurdu.

Heç kəsin heç vaxt eşitmədiyi göy gurultusu qopdu, şahzadənin gözlərində aləm bir-birinə qarışdı; pəri qeyb oldu, güllü-çiçəkli Cənnət bağı yerin dərinlərinə endi. Şahzadə gördü ki, zülmət gecənin içində əriyib yox olur, sonra ondan lap uzaqlarda işıldayan balaca bir ulduz qaldı. Bədəninə ölüm soyuğu qurutdu, gözləri yumuldu, o, cansız halda yerə yıxıldı.

Üzünü soyuq yağış döyürdü, başını soyuq külək dondururdu; o ayıldı və ah çəkdi:

– Mən neylədim! Mən, Adəm kimi, əhdimi pozdum, buna görə də Cənnət bağı yerin dərinliyinə endi!

Oğlan gözlərini açdı, uzaqda xırdaca ulduz sayrışırdı, bu, yox olmuş cənnətin son nişanəsi idi. Göydə Dan ulduzu parıldaıyrdı.

Şahzadə qalxdı, o yenə həmin meşədə, küləklər mağarasının yanında idi; küləklər anası başı üstündə oturmuşdu, Şahzadəyə acıqlı-acıqlı baxıb, hiddətlə əlini qaldırdı;

– Elə ilk axşamdaca! Mən belə olacağımı bilirdim! Sən mənim oğlum olsaydın, indi kisəyə basmışdım səni!

Ölüm dedi:

– Vaxtı çatanda, kisəyə girəcək! – Ölüm, əlində dəryaz, iri qara qanadları olan cüssəli bir qoca idi. – İndi də olmasa, sonra tabuta uzanacaq. Mən ancaq ona damğamı vuracağam, vaxt verəcəyəm ki, aləmi dolaşib, xeyirxah işlərilə günahlarını

yusun! Onun dalınca məni gözləmədiyi vaxtda gələcəyəm, onu qara tabuta soxacağam, başıma qoyub, bax, o ulduza aparacağam, orda da Cənnət bağı var; əgər o, xeyirxah, dindar olsa, ora düşəcək, hərgah fikri də, ürəyi də əvvəlki kimi günaha batmış olsa, tabutu Cənnət bağından da dərinə enəcək. Lakin hər min ildən bir onun dalınca gələcəyəm ki, ya onu daha dərinə endirim, ya da o, göyün o parlaq ulduzunda əbədilik məskən salsın!

ÇÖRƏYİ AYAQLAMIŞ QIZ

Başmağını palçığa bulaşdırmamaq üçün ayağını çörəyin üstünə qoymuş qız barəsində, yəqin ki, eşitmisiniz? Eşitmisiniz də ki, sonra işi necə pis olub. Bu barədə həm yazılıb, həm də çap olunub.

O, yoxsul, amma qürurlu və lovğa qız idi. Canında, necə deyərlər, bəd əməllərin rüşeymləri vardı. Lap balaca olanda milçəkləri tutub, qanadlarını qoparmağı xoşlayırdı; milçəklər uçan həşəratdan sürünən həşərata çevriləndə xoşuna gəlirdi. May böcəklərini, dozanqurduları da tutub sancağa keçirir, ayaqlarının altına yaşıl yarpaq, ya da kağız parçası qoyurdu. Yazıq cücü nazik ayaqları ilə kağızdan yapışır, sancaqdan xilas olmaq üçün fırlanır, qıvrılırdı, İnge də gülürdü.

– May böcəyi kitab oxuyur! gör vərəqi necə çevirir! İllər keçdikcə qız yaxşı olmaqdansa pis olurdu; bədbəxtlikdən qız çox qəşəngdi, cəza alsa da, layiq olduğu əsl cəzanı almırdı.

Doğma anası deyirdi:

– Bu başa möhkəm bir çırtma dəysin gərək! Uşaq olanda mənim önlüyümü ayaqlayırdın, qorxuram ki, böyüyəndə ürəyimi tapdalayasan!

Elə də oldu.

İnge uzaq yerə gedib, mülkədar evində varlı ağalara xidmətçi oldu. Sahibləri ona öz doğma qızları kimi baxırdılar,

təzə geyim-keçimdə İnge bir az da qəşəngləşmişdi, amma lovğalığı da xeyli artmışdı. Mülkədar evində bir il yaşayandan sonra ev sahibləri ona dedilər:

– Gedib qoca ata-anana bir dəyəydin, İnge!

İnge də yola düşdü, ancaq ona görə getdi ki, bər-bəzəyini valideynlərinə göstərsin. Doğma kəndin kənarına yetişəndə balaca gölün yanında qızların, oğlanların dayanıb mırt vurduqlarını gördü, gördü ki, bir az aralıda, daşın üstündə anası oturub dincəlir, kürəyində də meşədən yığıdığı bir şələ çırpı. İnge ordanca birbaş dala qayıtdı; xəcalət çəkdi ki, belə bərli-bəzəkli xanım qızın cındırından cin hürkən, üstəlik də, meşədən çırpı-çırpını özü daşıyan belə anası var. Valideynləri ilə görüşmədiyindən nəinki peşman olmadı, hətta onlara acığı tutdu.

Yarım il də keçdi.

Xanımı yenə ona dedi:

– Gərək gedib qoca ata-anana baş çəkəsən, İnge! Bu bir kömbə ağ çörəyi də apar onlara. Çox sevinərlər!

İnge ən gözəl paltarını, təzə başmaqlarını geydi, paltarının ətəyini bir az qaldırıb, ehtiyatla yeridi ki, başmaqları toza batmasın, onu qınamaq olmaz, haqqı var. Amma cığır birdən bataqlığa buruldu; qız indi palçıqın içi ilə getməli idi. İnge çox fikirləşmədi, çörəyi palçıqın içinə atdı ki, başmağını işlatmadan keçib getsin. Ancaq bir ayağını çörəyin üstünə təzəcə qoymuşdu, o birini də təzəcə qaldırmışdı ki, quru yerə qoysun, çörək qızla bərabər yerin təkinə, dərinlərə çökməyə başladı; gölməçənin üstündə qara qabarcıqlar göründü!

Əhvalat bu cür oldu!

İnge hara gedib düşdü? Bataqlıq qarısının piyə mətbəxinə. Bataqlıq qarısı qulyabanıların və meşə pərilərinin xalasıdır;

bunları da ki, hamı tanıyır; onların barəsində kitablarda da yazılıb, nəğmələr də qoşulub, dönə-dönə şəkilləri də çəkilib, amma bataqlıq qarısını tanıyan azdır; təkcə yayda çölün-çəməninin üstündən duman qalxanda adamlar deyirlər ki: «Bataqlıq qarısı pivə bişirir!» Bəli, İnge onun pivə mətbəxinə gəlib düşdü, burda da çox tab gətirmək mümkün deyil! Çirkəbliq bataqlıq qarısının pivə mətbəxinin yanında işıqlı, gözəl, rahat yerdir! Çənlərdən elə üfunət iyi gəlir ki, adamın ürəyi bulanır; çənlərin də sayı-hesabı yoxdur, bir-birinin də lap yanında düzülüb. Hərgah aralarında nazıkcə bir yarıq olsa, mütləq iri qurbağaları ora təpilməmiş görərsən. Hə, İnge belə bir yerə düşmüşdü. Özünü bu soyuq, yapışqanlı, iyrənc canlı xəşilin içində görən İnge titrədi, hiss elədi ki, bədəni qaxaca dönür. Çörək kömbəsi də ayağına möhkəm bənd olub, yumru kəhrəba saman çöpünü çəkib aparən kimi, onu özü ilə bərabər aşağı çəkirdi.

Bataqlıq qarısı evdə idi; o günü pivə mətbəxinə qonaqları gəlmişdi: şeytan, bir də onun zəhərdil ulu nənəsi. Ulu nənə heç vaxt bekar olmur, hətta bir yerə qonaq gedəndə də özü ilə əl işi aparır: dəridən elə başmaq tikir ki, həmin başmağı geyən adam rahatlığını itirir; ya da dedi-qodu bəzəyir, yaxud da insanların dilindən çıxan, onları məhv edən, düşünlüməmiş deyilən sözlərdən nəsə toxuyur. Bəli, şeytanın ulu nənəsi tikməkdə, çəki çəkməkdə, toxumaqda ustadır!

O, İngeni görən kimi çeşməyini düzəltdi, ona baxıb dedi: – Hə, bu qız bədxasiyyətdir! Xahiş edirəm, bu qonaqlıqdan yadigar kimi onu mənə ver! Mənim nəticəmin dəhlizinə qoymaq üçün ondan əla müqəvva çıxar!

Bataqlıq qarısı İngeni ona verdi, qız da cəhənnəmə düşdü; bədxasiyyət adamlar cəhənnəmə birbaşa olmasa da, dolayısı ilə düşə bilərlər!

Dəhliz nəhayətsizliyə dirənirdi; qabağa baxsaydın, başın gicəllənəcəkdi, dönüb dala baxsaydın, yenə başın gicəllənəcəkdi. Başdan-başa da taqətsiz günahkarlarla dolu idi, hamısı da mərhəmət qapılarının açılmağını gözləyirdi. Çox gözləməli olurdular! Nəhəng, kök, yanlarını basa-basa yeriyən hörümçəklər onların ayaqlarını minillik torla hörüb bağlamışdılar; tor onları mənəgənə kimi sıxır, mis zəncirdən də möhkəm bənd eləyirdi. Bundan başqa, günahkarların ruhu daimi təlaşdan əziyyət çəkirdi. Məsələn, xəsis ondan əzab çəkirdi ki, açarı pul qutusunun qıfılı üstündə qoyub, başqaları... Bütün günahkarların əzablarını sadalamağa başlasaq, qurtara bilmərik!

İnge müqəvva olmağın məşəqqətini bütün vücudu ilə duydu; ayaqları elə bil çörəyə mıxlanmışdı.

«İndi gəl səliqəli ol görüm! Başmaqlarımı çirkləndirmək istəmədim, indi də bu əzabı çəkirəm! – qız öz-özünə giley-lənirdi. – Bir gör gözlərini necə bərəldib mənə baxırlar!»

Doğrudan da, bütün günahkarlar gözlərini ona zilləmişdilər; bəd ehtiraslar baxışlarından sözsüz oxunurdu; nəzəri onlara toxunan kimi onu dəhşət bürüyürdü!

İnge fikirləşirdi: «Mənə baxmaq, əlbəttə, xoşdur! Özüm də qəşəngəm, qəşəng də geyinmişəm!» O, özünə çəpəki baxmağa çalışdı, axı, boynu dönmürdü. Vay-vay, bataqlıq qarısının pivə mətbəxində üst-başını gör necə bulaşdırıb! Ağılına gəlməyib ki, geyimi bu kökə düşə bilər! Paltarını tamam selik içində idi, saçına da yapışıb boynunun ardına çırpılırdı, paltarının hər qatından isə kök qurbağalar boylanıb, səsi batmış küçüklər kimi hürürdülər. Xoşagəlməz haldı! «Başqaları məndən də pis kökdədir!» – İnge özünə təsəlli verirdi.

Hər şeydən də ağırı aclıq idi. Görəsən, əyilib, üstündə dayandığı çörəkdən bir tikə qopara bilməz? Yox, belə əyil-

mirdi, əlləri, ayaqları hərəkət eləmirdi, elə bil vücudu daşa dönmüşdü, təkcə gözlərini hər tərəfə hərləyə bilirdi, hətta onları hədəqəsindən çıxarıb, dala da baxa bilərdi. Vay, bu necə də pis görünürdü! Üstəlik də, hardansa milçəklər peyda olub, gözlərinin içində yeriməyə başladılar; o, gözlərini qırırdısa da, milçəklər uçmurdular, axı, qanadları qoparılmışdı, onlar ancaq sürünə bilirdilər. Nə müsibət idi! Aclıq da bir yandan! Axırda İngeyə elə gəldi ki, bağırsaqları özü-özünü yeyib, içərisi boşdur, tamam boş!

İnge dedi:

– Əgər bu hal uzun çəksə, çox dözə bilmərəm!

Ancaq dözməli oldu, çünki bir dəyişiklik yoxdu.

Qəfildən başına bir damla isti göz yaşı düşdü, yanaqlarından diyirləndi, sonra çörəyin üstünə düşdü, dalınca ikinci, üçüncü damla, sonra damlalar sel kimi töküldü. İngenin halına kim belə ağlaya bilərdi?

Məgər yer üzündə onun anası qalmamışdı? Öz uşağı üçün ağlayan ananın acı göz yaşları həmişə övlada yetişir, amma onu xilas eləmir, yandırır, əzablarını artırır. Lakin hər şeydən pis, dözülməz, dəhşətli aclıq idi! Ayağının altında çörək ola, ondan bir tikə qopara bilməyəsən! Ona elə gəldi ki, içərisi öz-özünü yeyib qurtarıb, o da hər səsi-sədanı özünə çəkən nazik, boş qarğıya çevrilib. Qız orda, yuxarıda onun barəsində deyilən sözlərin hamısını eşidirdi, deyilənlər də ancaq bəd sözlər idi, hətta onun üçün ürəkdən ağlayıb, halına yanan anası da tez-tez deyirdi: «Lovğalığın axırı budur! Səni elə lovğalıq məhv elədi, İnge! Mənə necə dərd verdin!»

İngenin anası da, yuxarıda olanların hamısı da onun günahından xəbərdardı, bilirdilər ki, o, çörəyi ayaqlayıb, yer də

aralanıb onu udub. Təpə üstündə dayanmış bir çoban bunu görüb, adamlara danışıb.

Ana hey deyirdi:

– Öz anana necə dərd verdin, İnge! Mən ayrı cür də gözləməyirdim!

İnge fikirləşdi: «Kaş heç dünyaya gəlməyəydim! İndi anamın zarımağının mənə nə xeyri!»

Evlərində xidmət elədiyi, onu qızları kimi istəyən hörmətli sahiblərinin sözlərini də İnge eşidirdi: «Onun günahı böyükdür! O, allahın bərəkətinin qədrini bilmədi, onu ayaqladı! Allahın mərhəmət qapıları onun üzünə tez açılmayacaq!»

İnge fikirləşirdi: «Məni bir az yaxşı, ciddi tərbiyə eləyədilər! Məndə nöqsan, əyinti vardsa, onları yox eləyədilər!»

Camaatın onun barəsində qoşduğu «başmaqlarını çirkləndirməmək üçün ayağını çörəyin üstünə qoymuş lovğa qız» mahnısını da eşidirdi. Mahnını bütün ölkə oxuyurdu.

İnge fikirləşirdi: «Qulağım daha nələr eşitmir! Günahıma görə nə əzablər çəkirəm! Kaş başqaları da öz günahlarının cəzasını çəkəydilər! Cəzanı yığıb-yığışdırmaq olmazdı! Vay, əzablarıma bax!»

İngenin ürəyi daşa dönür, getdikcə o daha da qəddarlaşırdı.

– Burdakı camaatın arasında yaxşı ola bilməzsən! Heç istəmirəm də! Gör bir gözlərini bərəldib mənə necə baxırlar! – deyən İngenin bütün insanlara qəzəbi tutmuşdu. – Çərənləmək üçün söhbət tapıblar. Vay, əzablarıma bax!

Onu da eşidirdi ki, onun əhvalatını uşaqlara danışılar, balacalar da ona allahsız deyirlər. Uşaqlar:

– O, elə pisdir ki. Qoy indi onu yaxşıca incitsinlər! – deyirdilər.

Uşaqların dilindən İnge özü barədə ancaq pis sözlər eşidirdi.

Amma bu dəfə aclıqdan, hirsdən lap əldən düşən İnge yenə öz adını və əhvalatını eşitdi. Onu günahsız balaca bir qıza nəql edirdilər, körpə də lovğa, qərarızsız İngenin halına acı-acı ağlayırdı:

- Yəni o daha bura, yuxarı heç vaxt qayıtmayacaq?
- Heç vaxt! – deyə ona cavab verdilər.
- Əgər o üzr istəsə, söz versə ki, daha belə iş görməyəcək?
- Axı onun üzr istəmək fikri yoxdur!

– Ah, necə istərdim ki, o, «bağışlayın» desin! – qızcığaz sakitləşmək bilmirdi. – Mən öz gəlinciyimin balaca evini verərdim, təki ona yerin üzünə qayıtmağa icazə versinlər! Yazıq, yazıq İnge!

Bu sözlər İngenin ürəyinə sirayət elədi, halı da elə bil yüngülləşdi: ilk dəfə ürəyi yanan, «yazıq İnge!» deyən bir canlı tapıldı ki, onun günahını yada salmadı. Balaca günahsız qız ağlayıb, onun bağışlanması üçün yalvarırdı!.. İngenin qəl-bini qərribə hiss çulğadı; ona elə gəldi ki, özü də ağlaya bilər, amma bacarmaz. Bu da onun üçün yeni bir əzabdı.

Yer üstündə illər quş kimi uçur, yerin altındasa hər şey olduğu kimi qalırdı. İnge öz adını getdikcə daha az eşidirdi, yer üstündə onu hərdənbir xatırlayırdılar. Lakin bir dəfə ona bir ah gəlib yetişdi: «İnge! İnge! Mənə necə dərd verdin! Mən bilirdim ki, axırı belə olacaq!» İngenin anası can verirdi, bunlar onun son sözləri idi.

Hərdən öz adını evlərində yaşadığı qoca sahiblərinin dilindən eşidirdi. Xanım həmişə təmkinlə, səbrlə danışdı: «Bəlkə, o dünyada səninlə görüşdük, İnge! heç kəs bilmir hara düşəcək!»

Lakin İnge bilirdi ki, hörmətli xanım onun düşdüyü yerə düşməyəcək.

Vaxt ağır, çox ağır keçirdi.

Budur, bir gün İnge yenə öz adını eşitdi və gördü ki, başı üstündə iki parlaq ulduz yanib söndü: iki mehriban göz yer üzündə əbədi yumuldu. Balaca qızın «yazıq İnge» üçün aramsız ağladığı vaxtdan çox-çox illər keçmişdi; qızcığaz bö-yümüş, qocalmış və allah onu öz yanına aparmışdı. Son nəfəsdə, bütün ömrün xatirələri göz önündən şimşək kimi çaxıb keçəndə, ölənin yadına İnge üçün ağladığı çağlar düşdü; elə aşkar yada düşdü ki, ixtiyarsız olaraq dilindən bu sözlər uçdu: «İlahi, bəlkə mən də İnge kimi, özüm də bilmədən, sənin ruzi və bərəkətini ayaqlamışam, bəlkə, mənim də ürəyimi lovğalıq hissi zəhərləyibmiş, amma bir sənin mərhəmətin sayəsində alçalmamışam, sən mənə kömək olmusan! Son nəfəsdə də mərhəmətini məndən əsirgəmə!»

Gözləri həmişəlik yumulsa da, ürəyinin gözləri açıldı, son nəfəsdə fikrindən İnge keçdiyi üçün ruhunun nəzərlərilə adi insanın görə bilmədiyini görə bildi, gördü ki, İnge necə alçalıb, rəzil hala düşüb. Bunu gördüyü üçün bu şəfqətli insan göz yaşı tökdü və günahkar qızın halına uşaqlıqda ağladığı kimi, indi də ağlayıb, bağışlanması üçün dua eləyib, ağlaya-ağlaya allahın dərgahına yollandı. Bu hıçqırıq və dualar əzab-keş ruhu örtmüş quruca qabıqda əks-səda verdi, gözləmədiyi bu məhəbbətdən İnge sanki təzədən doğuldu. Göyün mələyi ondan ötrü göz yaşı töküdü! Buna layiqdimi? Əzab çəkmək-dən yorulmuş ruh bütün ömrünü, bütün əməllərini göz önündən keçirdi və sel kimi göz yaşı axıtdı; İnge ömründə belə göz yaşı axıtmamışdı. Özünün özünə yazığı gəldi, elə bilirdi ki, göyün mərhəmət qapıları onun üzünə əbədilik bağlı qalacaq!

Bunu ürək ağrısı ilə duyan kimi, yeraltı zülməti oğlan uşaqlarının həyətdə düzəldikləri qar adamını əridən günəş şüasından da parlaq işıq şüası yardı və qar dənəsi körpənin ilıq dodaqlarında əriməmiş, İngenin daşa dönmüş quruca qabığını əritdi. Balaca quşcuğaz yerin təkindən ildırım kimi şığıyıb işıqlı dünyaya çıxdı. Amma yer üzünə qalxan kimi qorxudan və həyadan büzüşüb qaldı: o, hamıdan qorxur və utanırdı, buna görə tez yarıuçuq divarın qaranlıq yarığı içinə girib gizləndi. Əsə-əsə büzüşüb oturdu, səsini də çıxarmadı, səsi yoxdu. Cürət eləyib yan-yörəsinə baxınca, heyran-heyran ətrafı seyr edincə, orda xeyli vaxt qaldı. Bəli, heyran qalmalı yerdi! Hava təmiz və mülayimdi, göydə ay işıq saçırdı, ağacların, kolların ətri hər tərəfə yayılmışdı; quşcuğazın gizləndiyi yer elə rahat, əynindəki lələk paltarı da elə təmiz, elə qəşəngdi ki! Bu işıqlı dünya məhəbbət, gözəllik nuruna qərq olmuşdu. Quşcuğazın sinəsinə dolmuş arzuları nəğməyə dönüb, bu dünyaya sel kimi axmalı idi, ancaq quşcuğaz, nə qədər istəsə də, oxuya bilmədi; nə ququ quşu kimi quqquldaya, nə də bülbül kimi ötə bildi! Lakin allah həşəratın lal duasını da eşidir, o, göylərə xitabən ürəkdə deyilən duanı, şükranlığı da eşitdi, necə ki, sözləri və havasını tapınca Davidin sinəsində səslənən zəbur surəsini eşitmişdi.

Quşcuğazın lal duası günü-gündən çoxalır və xeyirxah bir əmələ çevrilmək üçün imkan axtarırdı.

Milad axşamı gəldi. Kəndli çəpərə uzun paya bənd eləyib, başına bir çəngə döyülməmiş yulaf bağladı: qoy quşlar da milad bayramında sevinəsinlər!

Milad bayramının səhəri günəş qalxıb, yulafın üstünə düşdü, quşlar da cəh-cəhlə onu dimdikləməyə girişdilər. Dıvardakı yarıqdan da səs gəldi: civ-civ! Arzular, fikirlər sədaya

çevrildi, zəif civilti əsl sevinc himni oldu; fikir xeyirxah əməldə təcəssüm tapmalı idi, quşcuğaz da öz sığınacağından havaya uçdu. Göylər aləmində bu quşun kim olduğunu bilirdilər.

Qış sərt gəlmişdi, sular qalın buz bağlamışdı, meşədəki quşlar və heyvanlar aclığa tab gətirə bilmirdilər. Balaca quşcuğaz yolun üstü ilə uçur, xizəklərin açdığı xəndəklərdə dən, atların yemləndiyi yerlərdə çörək qırıntıları axtarıb tapırdı, amma özü həmişə bircə dən, bircə də qırıntı yeyirdi, sonra başqa ac sərcələri çağırıb yedirirdi. O, şəhərlərə də uçurdu, ətrafa yaxşı-yaxşı baxırdı, mərhəmətli bir qadının ovub pəncərədən tökdüyü çörək qırıntılarını görüb, yenə tək bircəciyini yeyir, qalanlarını başqalarına verirdi.

Qış dövründə quşcuğaz o qədər çörək qırıntısı yığıb payladı ki, bunlar çəkiddə başmağını bulaşdırmamaq üçün İngenin ayağı altına qoyduğu çörək ağırlığında gəldi. Son qırıntısı da tapılıb veriləndən sonra quşcuğazın boz qanadları dönüb ağ qanad oldu və geniş açıldı.

Uşaqlar ağ quşu görüb çığırdılar:

– Odur bax, dəniz qaranquşu uçur!

Quşcuğaz gah özünü dalğalara vurur, gah günəş şüalarına sarı millənirdi və birdən bu işiq selində itib yox oldu. Onun hara getdiyini heç kəs görmədi.

Uşaqlar dedilər:

– O, Günəşə uçdu!

BÜLBÜL

Sizə nağıl etməyə hazırladığım əhvalat uzaq və qərribəliklərlə dolu olan Çin məmləkətində baş vermişdi. Orada çox böyük bir sarayda Çin padşahı yaşayırdı. Padşahın sarayı gözəllikdə misilsizdi, sarayın divarları elə bir zərif və nazik farfordan idi ki, baxanda guya yüngül bir külək əsməsinə belə davam etməzdi.

Saray ətrafı böyük və gözəl bir bağ idi ki, misli dünyada yox idi. Hər yana baxırdın rəngarəng çiçəklər idi: qırmızı, ağ, sarı. Çiçəklərin ətrindən adam az qalırdı bihuş olsun. Çiçəklərin ən gözəllərinin budağından qumrovlar asılmışdı. Külək əsdikdə qumrovların səsi bir-birinə qarışır, gözəl bir musiqi-pərdazlıq əmələ gəlirdi. Xülasə, padşahın bağı behiştə bərabər idi.

Bu geniş bağın ayağı yaşıl dərya kənarında duran meşəyə dayanırdı. Bu meşədə bitən ağacların birinin dəniz üstünə sərilmiş budağında bir bülbül yuva tikmişdi. Hər axşam gün qüruba yaxınlaşan zaman bülbül yuvasından çıxıb, başlardı oxumağa. Onun gözəl və gümüş tək səsi bütün meşəyə yayılırdı, belə ki, balıq ovuna çıxan balıqçılar işlərini buraxır, bülbülün nəgməsinə qulaq asıb deyirdilər:

– Pərvərdigara, nə gözəl səsi var.

Qonşu məmləkətlərdən padşahın şəhərinə gələn səyyahlar

gözəl sarayın və bağın tamaşasından çox heyran qalırdılar. Amma bülbülün nəğməsini eşitmək deyirdilər: «Bu, gördüyümüzün hamısından gözəldir». Səyyahlar vətənlərinə adət edəndən sonra Çin məmləkətində gördüklərini nağıl edən vaxt, qabaqca bülbüldən başlayırdılar və deyirdilər: «Bu quş bir ecazdır. Biz ömrümüzdə belə quş görməmişdik».

Kimi bülbülün adına kitablar bağlayır, şeirlər yazır, derya kənarında, meşədə sakın bülbülü tərif edirdilər.

Bu kitabların biri bir dəfə padşahın əlinə keçdi, taxt üstündə əyləşib öz sarayının tərifini oxuyurdu və çox da bəyənib fərəhlənirdi. Birdən padşahın nəzəri bu yerə çatdı: «Amma oradakı bülbül hər bir şeydən gözəldir». Padşah təəccübə gəlib, öz-özündən soruşdu: «Bu sözlər kimin haqqındadır. Bu necə quşdur ki, mənim bağında sakindir, hamı onu tərif edir, amma mən onun səsinə bir dəfə də olsun eşitməmişəm». Padşah qeyzlə əmr etdi ki, baş vəzirinin onun hüzuruna gətirsinlər. Elə ki, vəzir daxil oldu, padşah dedi:

– Belə məlum oldu ki, mənim məmləkətimdə bir əcaib quş var ki, adına bülbül deyirlər, özgələr onun haqqında kitablar yazırlar, hətta belə yazırlar ki, Çin məmləkətində əgər gözəl bir şey var isə, o da bülbüldür; necə ola bilər ki, belə əcaib quşdan mən padşahın xəbəri olmasın?

Vəzir diz üstə düşüb ərz etdi ki, mən bu quşun haqqında əvvəlinci dəfə söz eşidirəm, yəqin, o quşun saraya gəldiyi olmayıb. Padşah daha da qeyzə gəlib buyurdu:

– Mən əmr edirəm ki, həmən quş bu gün axşam sarayda olub, mənim hüzurumda oxusun, gedin harada isə onu tapıb gətirin!

Vəzir «itəət edirəm» deyib, baş əyib çıxdı. Zavallı bilmirdi ki, quşu haradan tapmaq mümkündür. Çünki nəinki vəzir,

hətta bütün saray əmələsi quşun varlığını bilmirdi. Əmələ çox fikir edəndən sonra belə qət etdilər ki, kitablarda yazılanlar hamısı yalandır və Çin vilayətində belə bir quş əsla yoxdur.

Vəzir dübarə padşahın qulluğuna qayıdıb, torpağa düşüb ərz etdi:

– Əlahəzrət! Siz kitablarda yazılan sözlərə inanmayın. Yazılanlar hamısı yalandır, bizim məmləkətdə bülbül adlı quş yoxdur.

Padşah dübarə hirsələnib dedi:

– Yalan deyil, bu oxuduğum kitabı böyük yapon imperatoru göndərib, o səbəbə bura yazılanlar hamısı doğrudur. Bülbül bu axşam gərək mənim hüzzurumda olsun və ya da ki, hamınızı dara çəkdirəcəyəm.

Vəzir padşahın yanından məyus çıxıb dübarə sarayın hər guşəsini gəzib, hər gördüyündən sual etdi, amma heç kəs bülbüldən xəbər vermədi. Padşahın təhdidi saray əmələsinin ürəyinə böyük bir qorxu saldı. Heç bir səy fayda vermədi.

Mətbəxdə oturmuş balaca bir qız bülbül söhbətini eşidib dedi:

– Mən onun yerini bilirəm, hər axşam anama yemək aparan zaman dənizin kənarında dayanıb, onun nəğmələrinə qulaq verirəm, onun nəğməsindən adamın ağlamağı tutur və istəyir ki, ömrünün axırınadək o nəğmələri eşitsin.

Vəzir bu qızın sözündən şad olub əmr etdi ki, ona bülbülün yerini nişan versin və əvəzində qız üçün mətbəxdə bir mənəb vəd edib, söz verdi ki, ona padşahın nahar yeməyinə tamaşa etməyə izin versin.

Bütün əmələ qızın dalınca düşüb, bülbülə tərəf getdilər. Yolda bir inəyin səsinə eşidib əmələ dedi:

– Gərək bu həməən quşun səsi olsun, amma təəccübdür ki, belə bir xırda quşdan belə bir əcaib səs çıxsın.

Qız gülüb cavab verdi:

– Yox, bu, inək səsidir, bülbül uzaqda, meşədədir. – Bir neçə dəqiqədən sonra göldən qurbağa qurultusu eşidildi. Əyan dedi:

– Nə gözəl səsi var, bu quş gümüş qumrov tək cingildəyir.

Qız yenə gülüb dedi:

– Bu, qurbağa səsidir, indi bu saat bülbülün səsinə eşidərik, qulaq asın, odur, budaq üstündə əyləşib oxuyur.

Əyan baxıb təəccüblə dedi: – Bəs bu quş nə çirkindir. Qanadlarının rəngi necə sadədir. Qız üzünü bülbülə tutub dedi:

– Bülbülcüyüm, bu adamlar sənə nəğməni eşitmək istəyirlər, bunlar üçün oxu.

– Həvəslə oxuyaram, – deyə bülbül cavab verdi və başladı oxumağa. Əmələ başlarını tərpədir, deyirdilər:

– Xudaya, nə gözəl oxuyur, bu naziklikdə heç bir qumrov səsi ola bilməz. Görün o xırda boğaz necə işləyir. Yəqin padşaha ləzzət verəcək.

Elə ki bülbül, nəğməsini qurtardı, vəzir dedi:

– Gözəl və xırdaca bülbül, sizi saraya təklif etməkdə mən özümü bəxtiyar hesab edirəm, bizim padşahımız sizin lətif səsinizi eşitmək istəyir.

Bülbül cavab verdi:

– Həqiqət, mən meşədə açıq havada oxumağı dost tuturam; indi ki, padşah məni xidmətə tələb edir, çox həvəslə gedib oxumağa hazıram. – Bu söz ilə gələn adamların arxasınca düşüb uçdu, saraya düşdü. Sarayda ziyafət üçün hər bir şey hazır idi. Minlərlə çiraqlar sarayın salonlarını münəvvər etmişdi. Divarlar, rəngarəng güllər və çiçəklər ilə müzəyyən idi. Sarayın tamam zəngləri böyük bir bayram günündəki tək çalınırdı.

Padşah müəyyən bir taxt üstündə, ətrafında əyan əyləş-

mişdi və qarşısında bülbül üçün qızıl bir səndəl qoyulmuşdu.

Bülbül salona daxil olub, müəyyən yerində qərar tutdu və padşahın əmrinə görə oxumağa başladı.

Pərvərdigara, necə gözəl oxuyurdu!

Bülbülün nəğməsazlığından saray əhlinin huşları az qalırdı başlarından çıxsın. Hamısı nəfəslərini gizləyib, təəccüb ilə sadəcə xırda bir quşun nəğmələrinə qulaq verirdilər. O nəğmələr padşahın qəlbinin ən dərin yerlərinə təsir edib, gözlərindən yaş çıxarırdı.

Qoca padşah ağlayırdı.

Elə ki bülbül nəğməsini qurtardı, padşah xahiş etdi ki, bəxşiş olaraq öz qızıl başmağını bülbülün boğazından assın, bülbül qəbul etməyib dedi:

– Mən padşahıma bu mərhəmətindən ötrü təşəkkür edirəm, mənə heç bir bəxşiş lazım deyil, mən istədiyim bəxşişi aldım: o da padşahın göz yaşları idi.

Bu sözləri deyib, bülbül uçub getmək istədi, amma padşah onu buraxmayıb, onun üçün bir böyük qəfəs qayırtdırıb bülbülü o qəfəsə saldı. Qəfəsin qapısı həmişə açıqdı. Bülbülə gündə üç dəfə: bir dəfə gecə və iki dəfə gündüz qəfəsdən çıxıb gəzməyə izin verilmişdi. Səyahət vaxtı bülbülün ayaqlarına ipək sap bağlayırdılar və saray adamları sapın ucundan tutub, bülbülü uçub qaçmaqdan saxlayırdılar.

Bu zamandan da yaşamaq yazıq bülbül üçün çətin keçirdi. Həmişə fikri azadlığa və meşəyə qaçmaqda idi. Şəhərin hər bir yerində məclislərdə ancaq bülbülün tərifı və bülbülün söhbəti olurdu. Hətta iki şəhər əhli bir-birinə rast gələndə «salam» əvəzinə yanılıb, «bülbül» deyirdilər.

Bir gün padşaha Yaponiya imperatorluğu tərəfindən bağlı bir töhfə gətirdilər. Töhfənin üstündə yazılmışdı: «Bülbül». Xalq

belə güman etdi ki, yenə bülbül haqqında yazılmış bir təzə kitabdır. Nəhayət, bağlını açıb içində bir xırda qutu gördülər və qutunun içində bir dənə qızıldan qayrılmış bülbül gördülər ki, tamam bədəni cavahirat ilə bəzənmişdi. Bülbülün boynundan asılmış lent üzərində yazılmışdı: «Çin imperatorunun bülbülünün müqabilində aciz Yaponiya imperatorunun bülbülü». Bu bülbül ancaq açar ilə qurulanda oxuya bilirdi. Təzə bülbül saray əmələsinin hamısının xoşuna gəldi və padşah əmr verdi ki, iki bülbül qoşa oxusunlar. Amma bu oxumaqdan bir şey çıxmadı. Çünki qızıl bülbül ancaq bir nəğmə oxuya bilirdi və bu nəğmə də diri bülbülün zəngulələri ilə əsla uymurdu.

Bu surətdə padşah hökm etdi ki, təkə qızıl bülbül oxusun. Otuz dəfə bir nəğməni bülbül oxudusa da saray əmələsi daha da qulaq asmaq arzusunda oldular, çünki bülbül cavahiratla bəzəndiyindən çox gözəl idi. Axır qızıl bülbülü dayandırıb, istədilər diri bülbülün nəğməsinə qulaq assınlar. Nəhayət, gördülər bülbül yoxdur, daha özünü sarayda lazım bilməyib, sevdii yaşıllı yarpaqlı meşəyə gedibdir.

Bülbülün bu hərəkətinə padşahın qəzəbi tutdusa da, yenə axırda dedi:

– Eybi yoxdur, bu quşumuz ondan daha da gözəldir. – Neçə vaxtdan sonra köhnə bülbül bilmərrə unuduldu. Sübhdən axşamadək qızıl bülbül yorulmadan oxuyurdu və maşın olduğuna binaən oxuduğu ancaq bir nəğmə idi ki, şəhərdə o nəğməni əzbərləməyən bir adam yox idi. Lakin bülbülün oxumasına həvəslə qulaq verirdilər. Padşah qərribə bülbülü bütün camaata göstərmək istəyib buyurdu:

– Gələn düşənbə günü camaatı çağırıb, onların gözünün qabağında bülbülü qurub oxutsunlar.

Camaat bülbülün səmindən həzz aparırdı. Bəziləri barmaq-

larını yuxarı qaldırıb deyirdilər: «Pəh, pəh! Bu, tərifə sığmazdır». Tək bir balıqçı bülbülün səsinə eşidib dedi:

– Çox gözəl oxuyur, ancaq bircə qüsuru var, bunun nə olduğunu anlamırıq. – Balıqçının xəyalına diri bülbül gəldi ki, dəniz kənarından onun nəğmələrini eşidəndə ruhu az qalırdı bədənindən ucsun.

Qızıl bülbül həmişə padşahın öz yatağının yanında bir müzəyyən masa üstündə qoyulmuşdu və dörd ətrafı hər yerdən göndərilmiş bəxşislərlə dolu idi. Bülbülün gəlməsindən bir il keçdi, daha onun bircə dənə olan nəğməsini məmləkətin uşaqları da az eşitməmişdilər. Padşah isə heç nəğməni duymurdu. Bəzən bülbülün açarını açıb oxuyan vaxt, içəridə dolanan çarxlara tamaşa edirdi.

Bir gün bülbül oxuyan zaman onun içərisindən bir xırıltı eşidildi və həmən saat səsi kəsildi. Məlum oldu ki, çarxlardan biri xarab olub.

Təbib çağırdılar, bülbülün dərdindən bir şey anlamayıb dedi:

– Sınıbdır, gərək təmir olunsun və gecə-gündüzdə bir dəfədən artıq qurulmasın, yoxsa daha da xarab olar. Padşah və rəiyyət yasa batdılar. Amma bülbülü götürən şəxs padşaha təskinlik verib ərz etdi ki, təmir olunandan sonra bülbül daha da gözəl oxuyacaq.

Bir neçə il belə keçdi. Bir gün padşah ağır surətdə naxoş oldu. Təbib dedi ki, sağalmağına ümid yoxdur. Camaat qəm içində məyus, hər gün gəlib vəzirdən padşahın halını soruşurdular.

Padşah bihələt qızıl taxtın üstündə yumşaq yataqda gözləri örtülmüş, qolları yanına düşmüş uzanmışdı. Əmələ hamısı onu ölmüş bilib, otağa daxil olmurdular. Padşah bihuş uzan-

dığı halda sinəsi üstündə ağır bir yük hiss etdi. Gözünü açıb «ölümü» gördü, bir əlində qılınc, o biri əlində bayraq, əyləşib sinəsi üstündə. Taxtın üstünə çəkilmiş pərdənin qatlarından müxtəlif surətlər padşahın gözüne görünürdü. Sifətlərin bəzisi gözəl və bəzisi çirkin idi. Bu, padşahın xeyir və şər əməlləri idi ki, gəlib ölüm halətində gözünün qabağında durmuşdular, bu sifətlər soruşurdular: «Yadındadırmı, filan əməl? Tanıyırsanmı məni?». Padşah partlayaraq deyirdi: «Yox, yadımda deyil, yox, mən heç tanımıram». Axırda təngləşib qışqırdı:

– Musiqiçilər gəlsinlər və mənim gözəl bülbülüm oxusun və üzünü bülbülə tutub dedi: – Ey mənim sevgili quşum, nə səbəbə nəğmələrindən məni məhrum etdin? Məgər mənim iltifatım sənə az olubdur?» Bülbül baxıb bir söz demirdi, çünki qurulmamış idi.

Bu halda pəncərədən bülbülün gözəl zənguləsi eşidildi. Padşahın ölməyini eşidib meşədən onu yoluxmağa və təskin verməyə gəlmişdi. Padşahın xəstəliyi bülbül oxuduqca guya yüngülləşirdi. Gözünün qabağındakı surətlər bir-bir məhv oldular, rahat və geniş nəfəs almağa başladı. Hətta «ölüm» özü bülbülün oxumağına valeh oldu və bülbül sakit olanda xahiş etdi ki, dayanmayıb oxusun. Bülbül cavab verdi:

– Raziyam oxumağa, amma əvəzində sən də əlindəki qılıncı, bayrağı və padşahın tacını mənə ver. – Bülbül başladı oxumağa və «ölüm» onu hər nəğməsinə əlindəki şeylərin birini bağışladı. Elə ki əli boşaldı, bülbül başladı nəğmələrində qəbiristanı tərif etməyə, ağ daşlar ilə örtülmüş qəbirləri, qəbirlər üzərində əkilmiş çiçəkləri, qəbiristanın göy otlarını.

«Ölüm» bunları eşitdikcə vətəni qəbiristan yadına düşüb, padşahın sinəsindən çəkildi və duman olub pəncərədən uçub getdi.

Padşah dərindən nəfəs çəkib, gözlərini açıb pəncərəyə tərəf baxdı və bülbülü görüb dedi:

– Ah, sənmişən, mənim nazlı bülbülcüyüm, indi mən səni tanıdım. Çox məmnunam səndən ki, məni əziyyətdən qurtardın, çox məmnunam, mən sənə necə bəxşiş verim?

Bülbül cavab verdi:

– Mən vaxtında, səndən bəxşişimi almışam, o sənin göz yaşların idi. Xanəndə üçün ondan böyük bəxşiş olmaz. İndi məni unudub yat, sabah səlamət və qüvvətlənmiş bədəninlə oyan. Yat, mən də sənin üçün lay-lay çalım. – Bülbül yenə oxudu.

Rahat yuxu ilə padşah yatdı və sabah oyanıb özünü bilmərrə sağlam hiss etdi.

Sarayda sakitlik idi. Nökərlər padşahı ölmüş hesab edib otağa girməyə cürət etmirdilər. Bülbül pəncərənin qabağındakı ağacın budağında əyləşmişdi.

MÜNDƏRİCAT

Qar kraliça.....	5
Bir qından çıxmış beş noxud.....	49
Çoban qız ilə bacatəmizləyən	54
Çobanyastığı.....	61
Dəcəl oğlan	66
Donuzotaran	69
Düyməcik	76
Əsl həqiqət	90
Gic Hans.....	94
Homerin qəbrində bitmiş gül	100
İki xoruz – həyat xoruzu və qüllə xoruzu	102
İlin əhvalatı	106
İstəklilər	118
Kibritsatan qız.....	121
Köhnə küçə fənəri	125
Noxud üstündə yatan şahzadə qız	134
Ole-Lukoye	136
A n a	152
Balaca İdanın çiçəkləri.....	159
Balaca Klaus və böyük Klaus	169
Balaca Tuk	184

Çaxmaq	189
Çirkin ördək balası	198
Küknar ağacı	211
Qalay əsgərcik.....	223
Leyləklər	229
Külək Valdemar do və onun qızlarının əhvalatını danışır	236
Kralın təzə libası	250
Cənnət bağı	256
Çörəyi ayaqlamış qız.....	275
Bülbül.....	285

Hans Xristian Andersen

Danimarkanın Odense şəhərində yoxsul çəkməçi ailəsində anadan olmuşdur. Kiçik Hans 9 yaşında ikən atası ölmüş və o, paltar yumaqla çörəkpu lu qazanan anasının himayəsində yoxsulluq içərisində yaşamışdır. O, çox çətinliklə təhsil ala bilmişdir. 30-cu illərin əvvəllərində Andersen həm yaradıcılıqla məşğul olmuş, həm də bir neçə ölkələrə səyahət etmişdir.

Onun böyük istedadla yaratdığı "Qar kraliça", "Düyməcik", "Qalay əsgərcik", "Noxud üstündə yatan şahzadə qız" və onlarca başqa nağılları təxminən iki əsrə yaxındır ki, hər yanı gəzib-dolaşır.

Qar kraliça

Düyməcik

Çirkin ördək balası

Ole-Lukoye

Kralın təzə libası

Donuzotaran

Bir qından çıxmış beş noxud

Bülbül

Gic Hans

Homerin qəbrində bitmiş gül

Əsl həqiqət

İlin əhvalatı

İstəklilər

Kibritsatan qız

Köhnə küçə fənəri

Noxud üstündə yatan şahzadə qız

Çobanyastığı

Ana

Balaca İdanın çiçəkləri

Balaca Klaus və böyük Klaus

Balaca Tuk

Çaxmaq

Çoban qız ilə bacatəmizləyən

Küknar ağacı

Qalay əsgərcik

Leyləklər

Külək Valdemar Do və onun

qızlarının əhvalatını danışır

Dəcəl oğlan

Cənnət bağı

Çörəyi ayaqlamış qız

İki xoruz – həyat xoruzu və qüllə xoruzu

Qiyməti: 5 AZN

QANUN
NƏŞRİYYATI

ISBN 978-9952-26-236-0

9 789952 262360

© "Qanun" Nəşriyyatı, 2011
© "Əli və Nino" Nəşriyyatı, 2011

Ali & Nino